

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANA BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**EGE'DE KARMAŞIK TOPLUMUN ORTAYA
ÇIKIŞININ MİMARİ YANSIMASI:
“BEY EVLERİ”**

MEHMET SAĞIR

TEZ DANIŞMANI

YRD. DOÇ. DR. ÖZLEM ÇEVİK

EDİRNE 2010

Başlık: Ege’de Karmaşık Toplumun Ortaya Çıkışının Mimari Yansıması “Bey Evleri”

Yazar: Mehmet Sağır

ÖZET

Surla çevrili yerleşim yerleri, bazı yerleşim yerlerinde saptanan anıtsal yapılar, çömlekçi çarkının kullanımı, metal endüstrisinin gelişimi ve prestij malları gibi Erken Tunç Çağı’nda Ege’de görülen yenilikler, basit çiftçi köy toplumundan karmaşık topluma geçiş süreci olarak kabul edilmektedir.

Bu tez çalışmasının temel amacını, Batı Anadolu, Doğu Ege Adaları ve Kıta Yunanistan’da bazı yerleşmelerde ortaya çıkartılan ve sıradan konutlardan, boyutu, konumu ve inşa tekniği ile ayrılan yapıların kronolojisini, formunu ve işlevini saptanmak oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler

- 1-Ege Bölgesi
- 2-Batı Anadolu
- 3-Karmaşık Toplum
- 4-Erken Tunç Çağı
- 5-Seçkin Konutları ve Bey Evleri

Title: The Architectural Reflection of the Emergence of the Complex Society:
“Chiefs Houses”.

Author: Mehmet Sağır

ABSTARCT

A series of innovations such as fortified settlements, monumental structures, the use of potter’s wheel, developed metal production and prestiges items seen during the Early Bronze Age in Aegean is accepted as a process of transition from simple farmer communities to complex society.

The aim of this thesis is to define the chronologicak frame, form and function of the buildings excavated in certain sites in western Anatolia, Eastern Aegean Islands and Mainland Greece. It is these buildings that are differed from ordinary houses by their size, their locations and construction techniques.

Keywords

- 1-**Aegean Region.
- 2-**Western Anatolia.
- 3-**Complex Society.
- 4-**Early Bronze Age.
- 5-**Elite Residences.

ÖNSÖZ

Batı Anadolu, Doğu Ege Adaları ve Kıta Yunanistan coğrafi bölgeleri içinde M.Ö 3 bin yıl ortalarına doğru sosyo-ekonomik düzende bir dizi değişimlere sahne olmaktadır. Bu çalışmada, söz konusu bölgeler içindeki anahtar yerleşmelerde toplumsal yapıdaki bu dönüşümün mimari yansıması olarak değerlendirilen ev olarak kullanılmış normal konutlardan planları ile ayrılan özel yapılar ele alınmaktadır. Bu yerleşmelerde ortaya çıkartılan anıtsal yapı veya yönetici yapısı olarak değerlendirilen mimari örneklerin, planları, işlevleri, benzer veya farklı yanları saptanarak zamansal olarak en erken nerde ortaya çıktığı sorusuna cevap aranmıştır.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında ve her aşamasında fikir ve düşüncelerinin yanında bilimsel bir çalışma yapma yolunda gösterdiği desteği ile sayın hocam Yrd. Dr. Özlem Çevik'e en derin teşekkürlerimi sunarım. Çalışmamı maddi olarak destek sağlayan Trakya Üniversitesi Araştırmalar Projeleri Birimi'ne teşekkür ederim.

Bu tez çalışmasının çeşitli aşamalarında gösterdiği özveri ve bitmeyen sabrı ile her zaman yanımda ve destek olan Meral Akarşan'a en içten teşekkürlerimi sunarım. Almanca çevirilerimde Dilek Çobanoğlu'na, çalışmalarım sırasında yardımlarını esirgemeyen Heval Bozbay, Erkan Fidan, Murat Afşar ve Evren Türkmenoğlu'na teşekkür ederim. Çok uzaklardan doktora tezinin bir kopyasını göndererek çalışmama yardımcı olan Monica Nilsson'a ayrıca teşekkür ederim. Son olarak maddi ve manevi katkıları ile her zaman desteğini yanımda hissettiğim sevgili aileme teşekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	İ
ABSTARCT	ii
ÖNSÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
TABLO, HARİTA VE LEVHALAR LİSTESİ.....	vi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	ix
GİRİŞ	1
A.Amaç.....	1
B. Yöntem.....	2
I. EGE COĞRAFYASI	3
II.BATI ANADOLU VE YUNANİSTAN ERKEN TUNÇ ÇAĞI	6
TERMİNOLOJİ VE KRONOLOJİSİ	6
III. KARMAŞIK TOPLUMUN TANIMI VE EGE'DE ORTAYA.....	15
ÇIKIŞ SÜRECİ.....	15
IV. BEY EVLERİNİN GÖRÜLDÜĞÜ YERLEŞİM YERLERİ.....	25
A.BATI ANADOLU	25
1.Troya (Hisarlık Tepe)	25
2.Demircihöyük.....	30
3.Küllüoba	33
4.Liman Tepe	41
5.Bademağacı.....	46
6.Karataş / Semahöyük.....	51
B.DOĞU EGE ADALARI	57
1.Thermi	57
2.Poliochni	62
C. KITA YUNANİSTAN.....	69

1. Lerna.....	69
2. Thebes.....	79
3. Zygouries.....	84
4. Kolonna.....	89
5. Tiryns.....	97
6. Akovitika.....	101
V. “BEY EVLERİ”NİN KRONOLOJİ, FORM VE İŞLEV AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	105
SONUÇ.....	114
KAYNAKÇA.....	118
TABLO, HARİTA VE LEVHALAR	

TABLO, HARİTA VE LEVHALAR LİSTESİ

- Tablo 1:** Erken Tunç Çağı Özel Yapılar Kronoloji Tablosu.
- Harita 1** : Tezde İncelenen Yerleşim Yerleri.
- Harita 2** : Kıta Yunanistan Erken Hellas Yerleşmeleri (Rutter, 1993: fig 3).
- Levha 1** : Troya I ve II Yerleşim Evreleri (Mellart, 1959: fig 1).
- Levha 2** : a. Troya I Yerleşim Planı (Mellaart, 1959: fig. 2).
b. Troya 102 Numaralı Yapı (Blegen, 1950: fig.426).
- Levha 3** : a.Troya IIc Katı (Mellaart,1959: fig. 6).
b.Troya IIA Megaronu (Smith, 1942: fig.11).
- Levha 4** : Demircihöyük Topografik Plan (Korfmann, 1983: Abb: 12).
- Levha 5** : Demircihöyük Yerleşim Planı (Korfmann, 1983: Abb: 343).
- Levha 6** : Demircihöyük Üç Odalı Ev (Korfmann, 1983: Abb 343'ten değiştirerek).
- Levha 7** : Küllüoba Topoğrafik Plan (Efe, 2007: fig 3).
- Levha 8** : Küllüoba ETÇ II Yerleşim Planı (Efe, Fidan,2008: fig. 1).
- Levha 9** : Kompleks I Yapı Planı (Efe, Ay-Efe, 2001: Çizim 3).
- Levha 10** : Kompleks II IVC Yapı Evresi (Efe, Fidan, 2008: fig.3).
- Levha 11** : Küllüoba IV B Yapı Evresi (Efe, Fidan, 2008: fig.7).
- Levha 12** : Limantepe Genel Yerleşim Planı (Erkanal, 2008: fig 3).
- Levha 13** : Limantepe ETÇ II Merkezi Kompleks (Şahoğlu, 2005: fig 3).
- Levha 14** : Bademağacı Topoğrafik Planı (Duru, 1995: Levha 1/1).
- Levha 15** : Bademağacı ETÇ ve Daha Geç Yapılar (Duru,Umurtak,2008: Plan 1).
- Levha 16** : Bademağacı Çok Odalı Yapı (ÇOY) Planı (Duru 2008: fig. 304).
- Levha 17** : a. Karataş Höyük Topoğrafik Plan ve Merkezi Yapı (Mellink, 1967: İll. 3).
b. Karataş I ve II Tabaka Palisadla Çevrili Merkezi Yapı (Mellink, 1974: İll. 1).
- Levha 18** : Karataş Merkezi Yapı (Mellink, 1964: İll 3).

- Levha 19** : a. Thermi I Tabaka Mimari Yapılar. (Kouka, 1996: Plan 12).
b. Thermi II Tabaka Mimari Yapılar. (Kouka, 1996: Plan 15).
- Levha 20** : a. Thermi IVB Tabakası Mimari Yapılar. (Kouka, 1996: Plan 27).
b. Thermi V Tabaka Mimari Yapılar. (Kouka, 1996: Plan 32).
- Levha 21** : Thermi V. Tabaka Θ Binası (Kouka, 1996: Plan 32'den değiştirerek).
- Levha 22** : Poliochni Genel Yerleşim Planı (Mellaart, 1959: fig. 11).
- Levha 23** : a. Poliochni Mavi Evre ve Megaron 301 (Aslan, 2003: fig. 16).
b. Poliochni Yeşil Evre ve Megaron 317 (Aslan, 2003:fig. 17).
- Levha 24** : a. Poliochni Kırmızı Evre ve Megaron 832 (Aslan, 2003:fig. 18).
b. Poliochni Sarı Evre Megaron 317 ve 605 (Aslan, 2003: fig. 18)
- Levha 25** : Megaron 317 (Werner, 1993: fig. 5b).
- Levha 26** : Lerna Topoğrafik Plan (Wiencke, 1957: fig. 1).
- Levha 27** : Lerna'da Ortaya Çıkartılan Mimari Kalıntılar (Caskey,1958: fig. 1).
- Levha 28** : a.Lerna EH II, Neolitik Mimari Kalıntılar ve Tümülüs (Caskey, 1956: fig. 5).
: b.Lerna III C Tabakası BG Yapısı (BG Building), (Caskey 1959: Fig.1).
- Levha 29** : Lerna III D Tabakası Çatı Kiremitli Ev (House of the Tiles) (Caskey, 1956: fig. 5'ten değiştirerek).
- Levha 30** :Lerna Çatı Kiremitli Ev Rekonstrüksiyonu (Shaw, 1987: fig. 5).
- Levha 31** : Kadmei Topoğrafik Plan. (Aravantinos, 1986: fig 51).
- Levha 32** : a.Surla Çevrili Yapı (Fortified Building) A Evresi
(Aravantinos, 1986: fig. 53).
b. Thebes Surla Çevrili Yapı (Fortified Building) B Evresi
(Aravantinos, 1986: fig, 54).
- Levha 33** : Zygouries Yerleşim Planı (Konsola, 1986: fig.69).
- Levha 34** : Zygouries EH II Yapı Kalıntıları (Konsola, 1986: fig.71).
- Levha 35** : Zygouries Pithos Evi (House of the Pithoi), (Konsola, 1986: fig.73)
- Levha 36** : a. Kolonna Topoğrafik Plan (Konsola, 1986: fig.5).
b. EH II Kolonna Kent III Tabakası Yapıları (Walter, Felten, 1981: Abb. 4).
- Levha 37** : Kaya Kenarındaki Ev (Haus am Felsrand), (Walter, Felten, 1981:

Abb.3).

- Levha 38** : Beyaz Ev (Weises Haus) Yapı Planı (Walter , Felten, 1981: Plan 5).
- Levha 39** : Beyaz Ev İometric Plan (Walter , Felten, 1981: Abb 14).
- Levha 40** : Tiryns Geniş Kazı Alanları (Pullen, 1985: fig. 42).
- Levha 41** : Tiryns Aşağı Şehir ETÇ II ve ETÇ III Yapıları (Pullen 1985: fig. 45).
- Levha 42** : Miken Sarayı Altındaki Yuvarlak Yapı (Rundbau) Kalıntıları (Pullen, 1985: fig. 43).
- Levha 43** : Yuvarlak Yapı (Rundbau) Rekonstrüksiyonu (Pullen 1985: fig. 44).
- Levha 44** : Akovitika Megaron A ve B (Konsola, 1986: fig. 14).
- Levha 45** : Erken Tunç Çağı Batı Anadolu Yerleşim Planları.
- Levha 46** : Erken Hellas II Koridorlu Yapılar.

KISALTMALAR LİSTESİ

AJA	:American Journal Archaeology.
AS	:Anatolian Studies.
Bkz	: Bakınız.
ÇOY	: Çok Odalı Yapı.
EC	: Erken Kiklad (Early Cycladic).
EH	: Erken Hellas.
EKÇ	: Erken Kalkolitik Çağ.
ENÇ	: Erken Neolitik Çağ.
ETÇ	: Erken Tunç Çağı.
Fig	: Figür.
GKÇ	: Geç Kalkolitik Çağ.
Lev	: Levha.
LMT	: Liman Tepe.
M.Ö	: Milattan Önce.
M.S	: Milattan Sonra.
No	: Numara.
ON	: Orta Neolitik.
OTÇ	: Orta Tunç Çağı.
s.	:Sayfa
SIMA	: Studies in Mediterranean Archaeology.
STÇ	: Son Tunç Çağı.
KST	: Kazı Sonuçları Toplantısı.
AnatSt	: Anatolian Studies.
TÜBA-AR	:Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi.

GİRİŞ

Bu çalışmada “Ege” terimi ile, Ege adaları ve denizin her iki tarafında yer alan Kıta Yunanistan ve Batı Anadolu toprakları ifade edilerek çalışmanın mekansal boyutu çizilmektedir. Ege’de evlerin dışında ve onlardan boyutları ve inşa teknikleri ile ayrılan ilk anıtsal yapılar, MÖ 3. binyılda, diğer bir ifadeyle Erken Tunç Çağı döneminde görülmektedir. Evlerden daha büyük boyuta ve daha özenli inşa malzemesi ve teknolojisine sahip olan bu yapıların işlevi konusunda akademisyenler arasında henüz fikir birliğine varılmış değildir. Artı ürünün, “seküler” bir yönetici (bey?) denetiminde depo edilip yeniden dağıtımının yapıldığını iddia edenlerin yanı sıra bu yapıların dinsel işleve sahip olduklarını ileri süren görüşler de bulunmaktadır. Kesin işlevi ne olursa olsun bu yapıların, eşitlikçi çiftçi bir toplumun ötesinde, siyasi, dini veya sosyo-ekonomik bağlamda denetimi elinde tutan yönetici bir seçkinle ilişkili toplumsal bir dokuyu yansıttığı genel kabul gören görüştür. Bu yapıların ilk ortaya çıkışı zamansal olarak denizin her iki tarafında ve adalarda yani Kıta Yunanistan ve Batı Anadolu’da aşağı yukarı Erken Tunç Çağı II’de görülmektedir. Arkeolojik maddi kültür kanıtları, denizin her iki tarafında söz konusu dönemde belli derecede etkileşimin olduğunu açıkça gösterse de, her iki bölgede siyasi ve sosyo-ekonomik dönüşüm sürecinin birbirinden bağımsız olarak mı yoksa birinin diğerini etkilemesiyle mi ortaya çıktığı sorusu da henüz hala açıklığa kavuşmamıştır.

A.Amaç

Yunanistan, Doğu Ege Adaları ve Batı Anadolu’da kazısı yapılmış anahtar yerleşmeler ışığında bu tür anıtsal yapıları, öncelikle mimari planları, inşa teknikleri ve işlevleri bağlamında münferit olarak ele almak ve daha sonra bölgeler arası ölçekte bunları karşılaştırarak benzer ve/veya farklı olan niteliklerini saptamak bu çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır. Bu çalışmada ayrıca yerleşmelerdeki kamusal yapı veya bey yapısı olarak nitelendirilen anıtsal yapılardan yola çıkarak her

bölgenin siyasi ve sosyo-ekonomik dönüşümünün zamansal saptaması yapılmaya çalışılacaktır.

B.Yöntem

“Ege’de Karmaşık Toplumun Ortaya Çıkışının Mimari Yansıması: Bey Evleri” başlıklı tez çalışması beş ana başlık altında ele alınmıştır. “**Ege Coğrafyası**” olarak adlandırılan ve tezin mekansal altlığını oluşturan **I. Bölüm**’de, bölgenin fiziki ve iklimsel özellikleri ana hatlarıyla verilmeye çalışılmıştır. Batı Anadolu, Kıta Yunanistan ve Adalar olmak üzere bu çalışmada Ege başlığı altında ele alınan üç alt bölgenin, araştırılan MÖ 3. binyıl dönemi, her bölgede farklı zaman dilimi ve isimle adlandırıldığından, “**Batı Anadolu ve Yunanistan Erken Tunç Çağı Terminoloji ve Kronolojisi**” başlıklı **II. Bölüm**, bu farklı kronoloji ve terminolojinin sunulduğu bölümü oluşturmaktadır. Karmaşık toplumun ölçütleri ve Ege’de bunu gösteren arkeolojik kanıtlar, “**Karmaşık Toplumun Tanımı ve Ege’de Ortaya Çıkış Süreci**” başlıklı **III. Bölüm**’de ele alınmaya çalışılmıştır. “**Bey Evlerinin Görüldüğü Yerleşim Yerleri**” başlıklı tezin ana bölümünü oluşturan **IV. Bölüm**, araştırmanın konusunu oluşturan anıtsal yapılar ve bunların ortaya çıkartıldığı yerleşim yerlerinin, her alt bölgenin ana başlığı altında incelendiği bölümü meydana getirir. Batı Anadolu’da anıtsal yapıların ortaya çıkartıldığı yerleşim yerleri kuzeyden güneye doğru ele alınırken, Kıta Yunanistan’da bu tür yapılara adını veren Lerna yerleşmesi, zorunlu olarak diğer yerleşmelerden önce irdelenmiştir. “**Bey Evleri’nin Kronoloji, Form ve İşlev Açısından Değerlendirmesi**” olarak adlandırılan **V. Bölüm**’de, sıradan evlerden, büyüklükleri ve inşa teknikleri ile ayrılan anıtsal yapıların işlev ve kronolojisi bölgelerarası ölçekte tartışılırken, bu bölümün çıktıkları “**Sonuç**” Bölüm’ünde sunulmaya çalışılmıştır.

I. EGE COĞRAFYASI

İnsanın çevreyle ilişkisi onun kültür hayatında belirleyici bir unsur olarak etkisini sürdürmüştür. Coğrafyanın prehistorik toplumların yaşam biçimi üzerinde bugüne göre daha baskın olması, Erken Tunç Çağı'nda iklimsel ve coğrafi koşullara göre kültür bölgelerinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Olasılıkla bu coğrafi ve iklimsel etkilere ve özellikle tarımdaki gelişmelere bağlı olarak Ege'nin büyük bir kısmında ETÇ'yle birlikte büyük bir nüfus patlaması yaşanmıştır¹. Bu nüfus yoğunluğu ETÇ toplumlarının ovalar ve kıyı bölgeler gibi bilinçli yer seçimleri, besin ekonomisindeki baskın geçimlilik biçimini ortaya çıkarmakla kalmayıp aynı zamanda hızlı bir nüfus artışına da neden olmuşlardır. Özellikle deniz ticaretine elverişli konumları olan Troya ve Limantepe gibi kıyı yerleşimlerinin ard alanının yanında Batı Anadolu'nun daha iç kesimlerinde yer alan Küllüoba, Bademağacı, Karataş gibi önemli yerleşim yerleri buldukları ovalardan beslendikleri unutulmamalıdır. Bu anlamda, tezin bu bölümünde "Ege Coğrafyası" olarak vurguladığımız alan, Batı Anadolu kıyıları ve iç kesimleri, Kıta Yunanistan ve Ege Adaları olarak sınırlandırılan bölgelerdir. Söz konusu bölgedeki yerleşim yerleri her ne kadar aynı iklim kuşağında yer alsalar da bulunduğu coğrafi ve lokal iklimsel koşullardan bağımsız olarak değerlendirilmemelidir (**Harita 1**).

Tez kapsamında Batı Anadolu olarak tanımlanan coğrafya, kuzeyde Karadeniz dağları, güneyde Toros Dağları'nın oluşturduğu kıyı çizgisi, batıda Ege Bölgesi'nin sahil kesimi ile Doğuda Orta Anadolu çanağı ve Konya Ovası ile sınırlandırılan bölgeyi kapsamaktadır². Daha net bir ifadeyle Ege Bölgesi, Marmara Bölgesi (Trakya bölümü hariç), İç Anadolu Bölgesi'nin batısında kalan Yukarı Sakarya Bölümü, ve Akdeniz Bölgesinin batısındaki Antalya Bölümü Batı

¹ Emily Vermeule,(1964): *Grece in the Bronze Age*, The University of Chicago Press: s. 26.

² Turan Efe, (2003a): "Batı Anadolu Tunç Çağı Uygarlığının Doğusu", *Arkeo Atlas 2 Tunc Bakislar, Anadolu'da Son Kalkolitik ve İlk Tunc Çağı*: 92-129; Sevgi Aktüre, (1997): *Anadolu'da Bronz Çağı Kentleri*, 2. bs., Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul: s.68.

Anadolu'nun coğrafi sınırlarını çizmektedir³ (**Harita 1**). Fiziki anlamda Batı Anadolu'yu çevreleyen dağlar ticaretin gelişmediği erken dönemlerde kültür alışverişinde bir engel yaratmıştır. Fakat bu engel Turan Efe tarafından "Batı Anadolu Uygarlığı" olarak tanımlanan kültürel bütünlüğün oluşmasında önemli bir etkidir⁴.

Ege Bölgesi sahil kesimi ve İç batı Anadolu olmak üzere iki bölüme ayrılmaktadır. Sahil kesimi batıdan doğuya doğru ve kıyıya dik bir şekilde uzanan dağlar arasında Gediz, Büyük menderes ve Küçük menderes nehirleri ve çayları ile sulanan ve kıyılara kadar uzanan verimli vadiler yer alır⁵. Bu vadilerin getirmiş olduğu alüvyonla kıyılarda oluşan verimli ovalar, erken dönemlerden itibaren insanlar tarafından ilk tercih edilen yerleşim alanları olmalıdır. Bu kıyı yerleşimleri dağların denize paralel uzanması neticesinde iç bölgelerle ilişkisini sürdürmüş aynı zamanda kıyı yerleşimlerinin ard alanını oluşturmuştur⁶. Fakat bu gün çok azına rastlayabildiğimiz kıyı yerleşimleri Ege'de halen devam eden kıyı çizgisindeki yükselmeler nedeni ile sular altında kalmıştır. Liman Tepe yerleşmesinin kısmen sular altında kalması buna güzel bir örnek teşkil eder.

Batı Anadolu'da yetişen, Akdeniz iklim kuşağının bitki örtüsü olan zeytinler ve çam ormanları M.Ö. 5 yy. da kurulmuş kent devlerini ekonomik yaşantısında önemli bir rol oynamıştır. Bu kent devletleri tarım alanları açmak ve inşai faaliyetlerde kullanmak amacıyla çam ormanlarını zaman içerisinde yok etmiş bunun neticesinde erozyon oluşarak doğal dengeyi bozmuştur. Bu süreç ve sonuçları Roma devrinde artarak devam etmiş, bölgenin jeomorfolojik yapısını değiştirmiştir. Nehirler erozyona uğrayan bu alanlardaki toprağı kıyı kesime taşıyarak alüvyonla doldurmuş böylelikle liman kenti olan bazı yerleşmeleri kıyıdan uzaklaştırarak iç kısımda bırakmıştır⁷. Bu konuda ki en iyi örneklerden biri Troya yerleşmesidir. Henüz

³ Ahmet Uhri, (2006): *Batı Anadolu Erken Tunç Çağı Ölü Gömme Gelenekleri*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü). İzmir: s. 34.

⁴ Turan Efe,(2004): "Kültür Gruplarından Krallıklara: Batı Anadolu'nun Tarihöncesi Kültürel ve Siyasal Gelişim Profili," *Colloquium Anatolicum III*: s.15 -29.

⁵ Arif Mufid Mansel, (1963): *Ege ve Yunan Tarihi* , TTK: s.3.

⁶ Hayat Erkanal, (1996): Erken Tunç Çağı'nda Batı Anadolu Sahil Kesiminde Kentleşme / Early Bronze Age Urbanization in the Coastal Region of Western Anatolia", *Habitat II, Y. Sey* (ed), Tarih Vakfı: s.70.

⁷ Aktüre, 1994: 70.

varlığını bilmediğimiz kıyıda kurulmuş prehistorik yerleşmeler zaman içerisinde bu şekilde oluşan alüvyal dolgunun altında kalmış olabilir.

Batı Anadolu'nun hem kıyı hem de iç kesimleri arasında kültürel anlamda yerel farklılıklar bulunur. Erken Tunç Çağı'nda bu farklılık Efe tarafından Batı Anadolu ETC kültürler olarak adlandırılan, "Troya-Yortan", "Bitinya-Frigya" kültür grupları olarak tanımlanır.⁸

Yunanistan, bu günkü politik sınırlar bağlamında kuzeyde, Arnavutluk, Makedonya ve Bulgaristan'la Güneyinde ve güneydoğusunda Girit ve Kiklad Adaları ile çevrelenmektedir. Yunanistan Alp-Himalaya oluşumu üzerinde yer almasından dolayı oldukça engebeli bir yapıya sahiptir. Dağların ve denizlerin hakim olduğu kıtada Kuzeyden güneye doğru inen ve orta Yunanistan'da doğuya doğru kıvrılan yüksek dağlarla kaplıdır. Bu nedenle bazen birbirinden 2500 metreyi bulan yüksekliklerle ayrılmış, aralarında birçok durumda geçilmesi güç geçitler sayesinde birbirine bağlanan ince uzun vadiler meydana gelmiştir. Yunanistan'ın jeolojik karakteri sonucunda ülkenin bazı yerlerinde tarım alanları oldukça azdır ve geniş ölçüde tarım yapılamayacak kadar verimsizdir. Yunanistan'ın asıl verimli yerleri dağlar arasına sıkışmış olan, yada denize doğru açılan ırmak vadileri oluşturmaktadır. En önemli ovaları, Batı Makedonya Ovası, Theselya Ovası, Seronik Körfezi ve Kopais Ovası olarak sıralanmaktadır. En erken tarımsal aktiviteler 7. bin yılda Yunanistan'ın kuzeyinde bulunan Theselya ovasında gerçekleşir. Burada yer alan ilk yerleşimciler tarımla uğraşmış, buğday, arpa, keçi ve koyun yetiştirmiştir⁹.

Doğu Ege Adaları olarak tanımlanan coğrafi alanlar Ege Denizi'nin doğu kıyılarında ve Batı Anadolu'nun kuzeybatı kıyılarına yakın konumda olan Midilli ve Limni adalarıdır.

⁸ Efe, 2004: 17.

⁹ Dickinson, 1994: 31.

II.BATI ANADOLU VE YUNANİSTAN ERKEN TUNÇ ÇAĞI TERMİNOLOJİ VE KRONOLOJİSİ

Ege’de Erken Tunç Çağı Kültür Bölgesi, batıda Yunanistan Kıtası, kuzeyde Makedonya ve Trakya, doğuda Batı Anadolu, güneyde Girit coğrafi bölgelerine bağlı olarak ayrılmaktadır¹⁰. Bu kendine has dört farklı kültür bölgesi M.Ö. 3. bin yılda dikkati çeken değişimlere sahne olur. Bu dönemde Ege Uygarlığı’nda teknolojik ve kültürel süreç hızlanmış, hayatın tümünde sosyal karmaşıklığa doğru muazzam bir etki yaratmıştır¹¹. Bu etkinin yaşandığı tüm bu kültür bölgeleri içinde terminolojik ve kronolojik olarak, çanak çömlekte görülen değişim kriterlerine bağlı olarak, farklılıklar bulunmaktadır. Tez kapsamı içinde yer alan kültür bölgelerinde birbirinden farklı kronolojik yaklaşımları, ayrıntıya girmeksizin, bir arada verip bu farklılıkları ortaya koymaya çalışacağız.

Batı Anadolu Terminolojisi’ne göre Anadolu’da “Erken Tunç Çağı” terimi ilk defa Carl Blegen tarafından ortaya atılmıştır¹². Batı Anadolu, gelişim süreci içinde sosyal ve siyasal gelişmelerin bir sonucu olarak Erken, Orta ve Son Tunç Çağı olmak üzere üç döneme ayrılmaktadır. Erken Tunç Çağı kendi içerisindeki gelişim sürecine bağlı olarak da 3 alt evreye ayrılır (I-II-III). Blegen, bu kronolojik şemadan hareketle Ege’nin her iki kıyısında yani Yunanistan ve Batı Anadolu topraklarında yapmış olduğu kazılarla Anadolu ve Kıta Yunanistan kronolojisi arasında terimsel bir düzlem oluşturarak kronolojik bir cetvelde eşitlemenin gereğine inanmış olmalıdır. Blegen’in yapmış olduğu bu üç bölümlü kronolojik şemaya ek olarak Hetty Goldman’ın Gözlükule (1934) yerleşmesinde, Batı Anadolu’nun tipik çanak çömlek formlarından olan gaga ağızlı testilerin ilk defa ortaya çıkışını bir değişim kriteri olarak ele almış ve gaga ağızlı testilerin bulunduğu tabakayı Erken Tunç Çağı

¹⁰ P. Nick Kardulias, (1996): "Multiple Levels in the Aegean Bronze Age World-System." *Journal of World-Systems Research* 2. http://jwsr.ucr.edu/archive/vol2/v2_nb.php. (02 Nisan 2010).

¹¹ Cosmopoulos Michael B. (1995): “Social and Political Organization in the Early Bronze 2 Aegean”, *Aegaeum* 12: s. 23-34.

¹² Savaş Harmankaya, (2002): “Türkiye İlk Tunç Çağı Araştırmaları Üzerine Genel bir Değerlendirme”, Harmankaya, S. - B. Erdoğan, TAY - *Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri-4a/4b: İlk Tunç Çağı*, TASK Vakfı Yayınları, İstanbul: s. 7-8.

olarak adlandırılmıştır¹³. Böylelikle Goldman ve Blegen, Mezopotamya ve Ege'yi hem terimsel hemde zamansal bir düzlemde eşitleyerek söz konusu bölgeler arasında ortak bir kronolojik şemanın oluşumuna zemin oluşturmuşlardır. Batı Anadolu'nun kuzeybatısında yer alan Doğu Ege Adaları'nda ise Lamb'in (1936) Thermi kazıları ve Bernabo-Brea'nin (1964) Poliochni Kazıları ile Erken Tunç Çağı zamansal dizini belirginleşmeye başlamıştır.

Batı Anadolu'da Erken Tunç Çağı kronolojisi, kültür guruplarının yayılımına ve bu kültür gurupları içindeki çanak çömlekteki görülen değişikliklere dayalı olarak alt evrelere ayrılmaktadır. Bu evrelerdeki değişim, salt çanak çömlekte olmayıp bunun yanında mimari ve küçük buluntuları da kapsamaktadır.

ETÇ I'de Batı Anadolu'da "Troya I- Yortan Grubu" olarak ifade edilen Troya, İzmir, Limni Adası ve Yortan; "Phrygia-Bithynia" bölgesinde Demircihöyük ve Yukarı Sakarya, "Beycesultan ETÇ I" kültürü, Marmara Denizi'nin Trakya kıyıları ve belki de İznik guruplarını da içine alan bir kültürel yayılım görülmektedir¹⁴.

ETÇ II'de bir önceki döneme oranla, kültürel gelişim fark edilebilir düzeyde artmıştır. Bununla birlikte önceki dönemde görülen çanak çömlek guruplarındaki yayılım sadece iki bölgede değişim göstermektedir. Beycesultan ETÇ I kültür grubu ortadan kalkar yerini "Orta İç Batı Anadolu Kültürü" grubu alır. İznik İnegöl bölgesi ETÇ II'de Phrygia-Bithynia Kültürü yayılım alanına girer¹⁵.

ETÇ III'de Batı Anadolu'da ilk defa, Mezopotamya etkisine bağlı olarak, çark yapımı mallar ortaya çıkar. Dönemin özel formlarından olan Tankart, Depas ve Troya tabağı gibi çark yapımı tipik kaplar karakteristiktir¹⁶. Batı Anadolu ETÇ çanak çömleğinde ve evreleri arasındaki değişim, kronolojik açıdan tarihlendirmeye yardımcı olmaktadır.

¹³ Hetty Goldman.(1940): "Excavations at Gözülü Kule, Tarsus, 1938", *AJA* 44: s. 65.

¹⁴ Efe, 2003a: 102.

¹⁵ Efe, 2003a: 102.

¹⁶ Efe, 2003a: 106-122.

Batı Anadolu'nun en eski kazılarında olan Troya, Beycesultan ve Karataş/Semahöyük, Batı Anadolu ETÇ kronolojisini belirlemede anahtar niteliğindeki yerleşmeleri oluşturur. Bu bağlamda Troya yerleşmesinin ilk araştırmacılarından **Blegen'e** göre Troya'nın ETÇ tabakaları şu şekilde sıralanmaktadır¹⁷.

ETÇ I	Troya I	M.Ö. 3000-2500
ETÇ II	Troya II	M.Ö. 2500-2200
ETÇ III	Troya III-V	M.Ö. 2200-1800

Manfred Korfman, özellikle Troya, Demircihöyük gibi Anadolu arkeolojisinin köşe taşlarından sayılan bu yerleşim yerlerinde kazı başkanlığını yaparak B.Anadolu ETÇ dönemi kronolojik problemlerine açıklık getirmeye çalışmıştır. **Korfman'a** göre Troya'nın ETÇ kronolojisi¹⁸;

ETÇ I	Troya I'den eski olan ön evre (Kumtepe IB) ¹⁹	M.Ö. 3300-2920
ETÇ II	Troya I	M.Ö. 2920–2350
ETÇ II	Troya II	M.Ö. 2550-2250
ETÇ II	Troya III	M.Ö. 2250-2200
ETÇ III - OTÇ Başı	Troya IV-V	M.Ö. 2200-1700

Anadolu'nun en büyük ve en uzun stratigrafisine sahip höyüklerinden Beycesultan'da kazılarda bulunmuş **James Mellaart'ın**, Troya tabakalarına göre²⁰ verdiği kronolojik yaklaşım ise şu şekildedir²¹;

¹⁷Carl W. Blegen, (1963): *Troy and the Trojans*, New York: s. 173.

¹⁸ Manfred Korfmann, (2002): "En alttan Üste Doğru Troia'nın On Kenti", *Troia: Düş ve Gerçek*. Homer Kitabevi, İstanbul: s. 347-354.

¹⁹ Manfred Korfmann, (1997): "Troia 1995 Kazıları", *18 KST*, : s. 214-215

²⁰Batı Anadolu ETÇ kronolojisinde, Troya kazıları bugünde olduğu gibi eskiden beri temel alınmaktadır. Bu nedenle Troya'nın klasik ETÇ kronolosi; Troya I= ETÇ 1, Troya II= ETÇ II, Troya III-V= ETÇ III olarak tanımlanmaktadır.

²¹ James Mellaart, (1959): "Notes on the Architectural Remains of Troy I and II," *AS 9*:162

ETÇ I	Troya I	M.Ö. 3100/3000–2700
ETÇ II	Troya II	M.Ö. 2700-2300
ETÇ III	Troya III-V	M.Ö. 2300-1900

Batı Anadolu’da uzun yıllar kazı ve yüzey araştırması yaparak B. Anadolu’nun prehistorik kültürlerinin gün yüzüne çıkışına ve Anadolu arkeolojisine oldukça önemli katkılarda bulunan bir diğer araştırmacı da Turan Efe’dir. Efe, Geç Kalkolitik Çağ’dan Erken Tunç Çağı’na geçişin birden bire olmadığını, söz konusu dönemin zaman içinde gelişerek değiştiğini iddia ederek ETÇ’ye, “Geçiş Evresi” (Transitional Period)²² olarak adlandırmış olduğu bir ön evre daha eklemiştir. Bunun yanında ETÇ III’te de benzer bir değişim olduğunu belirtir. “ETÇ III erken” evre ve “Orta Tunç’a Geçiş” olarak iki ara evre olduğunu öne sürer²³.

Turan Efe’nin ETÇ kronolojisine göre²⁴;

ETÇ’ye Geçiş	M.Ö. 3300–3000
ETÇ I	M.Ö. 3000–2700
ETÇ II	M.Ö. 2700–2400
ETÇ III Erken Evre	M.Ö. 2400- 2200/2000
ETÇ III Geç Evre - OTÇ’ye Geçiş (Übergangsperiode)	M.Ö. 2200/2000–1800

Doğu Ege Adaları olarak bilinen Poliochni ve Thermi yerleşmeleri, kültürel ve fiziki anlamda Batı Anadolu kıyılarına oldukça yakın bir konumda yer almaktadır. Bu nedenle söz konusu yerleşmeler Batı Anadolu kronolojik sistemine dahil edilmektedir²⁵.

²² Turan Efe, Deniz Ş. M. Ay Efe, (2007a): “The Küllüoba and Excavations and the Cultural/Political Development of Western Anatolia Before The Second Millennium B.C.”, İstanbul: s. 252.

²³ Efe, Ay Efe, 2007a: 257-258.

²⁴ Efe, Ay Efe, 2007a: 251-268; Efe, 2004: 23.

²⁵ Ourania Kouka, (2009): “Third Millennium BC Aegean Chronology: Old and New Data from the Perspective of the Third Millennium AD.”, Stuart W. Manning and Mary Jaye Bruce (eds.) *Tree Rings, Kings, and Old World Archaeology and Environment*, Oxford: s.134; Rudolf Naumann, (1998): *Eski Anadolu Mimarlığı*, TTK: s. 24.

Yukarıda vermeye çalıştığımız Batı Anadolu ETÇ kronolojisi için farklı görüşler bulunmakla birlikte daha önce belirttiğimiz üzere bu tartışmaların uzağında yer almaktayız. Araştırmacılar ETÇ kronolojisi için birbirine yakın tarihler vermektedirler. Bu nedenle döneme ilişkin verilmiş tarihler arasında bir fikir birliğinin olmadığını görmekteyiz. Genel olarak Batı Anadolu ETÇ zamansal dizininin M.Ö. 3300'den öteye gitmediğini, alt sınırının ise Anadolu'da Asur Ticaret Kolonileri Çağı'na denk gelen 1800 yıllarına kadar indiğini söyleyebiliriz. Batı Anadolu kronolojisinde bir kırılma noktası olarak görülen ETÇ II 'nin, Efe'nin ön gördüğü üzere M.Ö. 2700–2400 yılları arasına tarihlenmesi bize daha yakın bir seçenek gibi gelmektedir. Bu çalışmada Batı Anadolu için Efe tarafından önerilen ETÇ Kronolojisi ölçüt olarak kabul edilecektir.

Yunanistan terminolojisine göre Neolitik Dönem'le Demir Çağ arasında kalan sürecin ilk evresi olan Erken Tunç Çağı yaklaşık olarak M.Ö 3000–2000 yılları arasına tarihlenmektedir²⁶. Araştırmacılar Yunanistan Tunç Çağı Kültürleri'ni tanımlarken “Helladic”²⁷ ifadesini kullanmaktadırlar. Bu adlandırma 1918 yılında ilk defa Wace Blegen tarafından Yunanistan Tunç Çağ Kültürlerini tanımlamak amacıyla Kıta Yunanistan ve güneyi için kullanılmıştır²⁸. Yunanistan Tunç Çağı için kullanılan 3 bölümlü kronolojik şema Girit Adası'nda Minos Uygarlığı'na ait Knossos sarayını keşfeden Sir Arthur John Evans'a aittir. Evans bu üç bölümlü şemayı Girit'te saptanan Minos Dönemi'ne ait çanak çömlek parçalarına dayanarak oluşturmuştur²⁹. Evans'ın Girit için yaptığı bu bölümlendirmeyi daha sonra A.J.B. Wace ve Carl Blegen alıntılıyarak Kıta Yunanistan'a uygulamışlardır. Wace ve Blegen bu bölümlendirmeyi Erken, Orta ve Geç olarak adlandırmış ve kendi içinde I, II, III olarak alt bölümlere ayırmışlardır. 1952 ve 1958 yılları arasında Caskey

²⁶ Anadolu kronolojisinde Neolitik Dönem'le Tunç Çağı arasında kalan Kalkolitik Çağ, Yunanistan kronolojisinde Son Neolitik (Final Neolithic) olarak adlandırılmaktadır (Colin Renfrew. (1972): *The Emergence Of Civilization*, London: s.221, Tablo. 13 VI).

²⁷ Yunanistan Kıtası'ndaki Tunç Çağ Kültürlerini tanımlamada kullanılan Helladic (Hellas), Yunanistan'a M.Ö 1600 veya 2000 de geldikleri öne sürülen Greklerin kendilerine verdikleri adlandırmadır. Tez kapsamında bu adlandırma Hellas olarak kullanılacaktır. (R.A.Van Royen and B.H. Isaac (1978):*The Arrival of the Greeks The Evidence of the Settlements*, Printed in Netherlands: s. 1).

²⁸ A. Wace, C. W. Blegen, (1916-1918): “The Pre-Mycenaean Pottery of the Mainland”, *British School Annual*, XXII: s.175-189, Levha.VI-IX.; Renfrew,1972: 99.

²⁹ Michael B. Cosmopoulos, (1991): *The Early Bronze Age 2 Period in the Aegean*, Goeteborg: s.117.

tarafından Lerna kazılarının sonrasında bu şemada bazı düzeltmeler yapılmış ve şema iyice belirginleşmiştir. 1965 yılında Colin Renfrew, ele geçen keramik örneklerinden yola çıkarak bu terminolojik sisteme alternatif getirmiş ve kültür gruplarına dayanarak kronolojiyi 4 alt bölümde toplamıştır. Eutresis Kültürü (Erken Hellas I), Korakou Kültürü (Erken Hellas II), Triyns Kültürü (Erken Hellas II'den III'e geçiş) ve Lefkandi I Grubu (Erken Hellas III)³⁰.

Kıta Yunanistan'nın güneydoğusunda yer alan Kiklad Adaları da 1913 yılında benzer şekilde Kahrsted tarafından bölümlendirilmiştir. Erken (Pelos) ve Geç (Syros) şeklinde yapılan bu bölümlendirmeye, Dugas tarafından üçüncü bir evre olan Phylakobi I evresinin eklenmesi ile genel olarak tamamlanmıştır. Böylelikle Kikladlar'da I-II-III (Erken Kiklad I-II ve III) olmak üzere üç evre tespit edilmiştir³¹.

Yunanistan Kronolojisinde Tunç Çağı'nın ilk aşaması olan Erken Hellas (EH) genel olarak 1000–1200 yıl arasında, oldukça uzun bir zaman gelişim göstermiştir. Bu dönem, Yunanistan'ın Güneyi (Peleponeses) ve Merkez için kronolojik anahtar yerleşmelerinden sayılan Lerna ve Eutresis³² kazıları, Erken Hellas kronolojisinin iskeletini veren en iyi iki yerleşim yeridir³³. Kazısı yapılmış EH yerleşmelerinde ortaya çıkartılan tabakalarda, birbirinden farklılık göstererek üç evreye ayrılan bu zaman dilimini kısaca özetleyip söz konusu dönem için öne sürülen tarihleri vermeye çalışalım.

EH döneminin ilk evresi olan Erken Hellas I'i temsil eden Eutresis Kültürü ilk defa Blegen tarafından Korakou kazılarında (1915–1916) tespit edilmiştir³⁴. Fakat bu döneme ilişkin en iyi tabakalanma Boeotia'daki Eutresis kazılarından bilinmektedir. Bu evrede, EH II'nin karakteristik formlarından olan az miktarda urn-

³⁰ Renfrew, 1972: 99; Oliver Dickinson,(1994): *Early Bronze Age*, Cambridge University press: s.11.

³¹ Cosmopoluos, 1991: 117.

³² Hetty Goldman, (1931): *Excavations at Eutresis in Boeotia*, Cambridge.

³³ J. B. Rutter, (1993): "Review of Aegean Prehistory II: The Prepalatial Bronze Age of the Southern and Central Greek Mainland", *AJA* 97: s. 760.

³⁴ Daha ayrıntılı bilgi için Bknz: Carl.W. Blegen,(1921): *Korakou: A Prehistoric Settlement Near Corinth*, Boston and New York.

firnis ve sos kabı parçaları görülmektedir³⁵. Genel olarak Yunanistan Kıtası'nda Erken Hellas I (EH I), Girit'te Erken Minos I (EM I) ve Kikladlar'da Erken Kiklad I (EK I) Anadolu'da Troya I'e karşılık gelmektedir. Erken Hellas II Kültürü yaklaşık 500 veya 600 yıllık bir zaman dilimini kapsar. Bu nedenle erken ve geç olmak üzere iki evreye ayrılmaktadır³⁶. Bu iki evrenin çanak çömlek buluntuları arasında fark vardır. EH II'nin iki evreye ayrılmasında temel ölçüt, sadece çanak çömlekte değil hayatın diğer alanlarında da büyük değişimlere sahne olmuş olmasıdır. Erken Evre (Lerna III A-B), genel olarak EH II'nin ilk evresi olarak da bilinen bu dönem kendi içinde A ve B olmak üzere tekrar ayrılır. Bu erken evrede gelişim yavaştır. Bu dönem Renfrew tarafından "Korakou Kültürü" olarak da tanımlanmaktadır. Kıta Yunanistan'da, Peloponnesos, Attica, Euboea, Boeotia gibi çok geniş bir alanda görülmektedir. Kıta Yunanistan Erken evre Lerna IIIA-B, Girit'te EM IIA, Kikladlar'da EK IIA'ya karşılık gelmektedir. Geç Evre (Lerna III C-D), EH II'nin erken evresine göre daha gelişkindir. Lerna yerleşmesinde bu evre C ve D olmak üzere iki alt evreye ayrılır. Kıta Yunanistan'da özellikle mimari alanda yeni yapı tekniklerinin yanında özel işlevli anıtsal yapıların ortaya çıkması, söz konusu evrenin gelişkinliğini göstermektedir. Buna ek olarak metal işliklerle birlikte altın ve gümüşten yapılmış metal kapların yanında metal silahlarda çeşitliliğin görülmesi bu dönemdeki gelişmişliği ortaya koymaktadır. EH II'de görülen büyük gelişmeler Erken Hellas III'te görülmez. Kültürde belirgin bir gerileme vardır. Özellikle Lerna yerleşmesinde koridorlu yapıların ardından apsidal planlı yapıların görülmeye başlanmasını Caskey, dışarıdan geldiği öne sürülen yeni bir kültür gurubuna bağlamaktadır³⁷. Lerna örneğinden bilindiği üzere Kıta Yunanistan'daki bazı yerleşmelerde EH II'den III'e geçiş, bir yıkım sonucu ile olmuşsa da her yerleşmede buna rastlanmaz³⁸. Özellikle Triyins yerleşmesinde EH II'den III'e geçişte böyle bir yıkıma rastlanmayıp geçiş kademeli bir şekilde olmuştur³⁹. Aynı zamanda EH II'nin sonlarına doğru, Kiklad Adaları'ndan Syros'ta "Kastri", Yunanistan'ın kuzeyinde yer alan Euboea Adası'nda "Lefkandi I" grubu olarak tanımlanan Batı Anadolu kökenli

³⁵ Renfrew,1972: 100.

³⁶ Cosmopoulos, 1991: 118.

³⁷ Caskey J. L (1960): "The Early Helladic Period in the Argolid", *Hesperia, Vol. 29*, American School of Classical Studies at Athens: s.301.

³⁸ Vermeule, 1964: 28.

³⁹ Cosmopoulos, 1991:121.

çanak çömlek formlarından depas ve tankardın yanısıra çan biçimli (Bell Shape) kapların Ege'nin batı kıyılarında ortaya çıkışı önemlidir⁴⁰. Genel olarak Ege'de "Lefkandi I - Kastri" gurubu olarak tanımlanan bu çanak çömlek gurubunun erken evresinde tek kulplu tankard, geç evresinde ise depas ve çark yapımı tabaklar olduğu iddia edilmektedir.⁴¹ Söz konusu çanak çömlek grubunun Kıta Yunanistan EH II sonunda ortaya çıkması ve Anadolulaşma (Anatolianizing) olarak tanımlanan bu evre, Efe tarafından EH III'ün erken evresine tarihlendirilmektedir⁴².

Wiencke'nin bu döneme ilişkin önerisi⁴³:

EH I	3100/3000–2750/2700
EH II Erken (Lerna III A-B)	2750–2700–2500/2450
EH II Geç (Lerna III C-D)	2500/2450–2300/2200
EH III	2300/2200–2050/2000

Rutter'in önerisi⁴⁴:

EH I	M.Ö.3100/3000–2650
EH II Erken (Lerna IIIA-B ve Thebes A)	M.Ö.2650–2450/2350
EH II Geç (Lerna IIIC-D,Lefkandi ve Thebes B)	M.Ö. 2450–2350/ 2200–2150
EH III	M.Ö.2200/2150–2050/2150

Sturt Manning'e göre⁴⁵:

EH I	M.Ö. 3100-2650
EH II	M.Ö. 2650-2200/2150

⁴⁰ Sinclair Hoods, (1986): "Evidence for Invasions" The end of Early Bronze Age in the Aegean, Gerald Codogan (ed): s. 34-36; Stuart. W. Manning, (1995): *The Absolute Chronology of the Aegean Early Bronze Age: Archaeology, History and Radiocarbon* Sheffield, Sheffield Academic Press: s. 51.

⁴¹ Kouka, 2009: 135.

⁴² Efe, Ay-Efe, 2007a:259.

⁴³ Martha Heath Wiencke (2000): Lerna. A preclassical Site in the Argolid.Vol. IV: The Architecture, Stratification, and Pottery of Lerna III, American School of classical Studies , Princeton: s. 656.

⁴⁴ Rutter,1993:756, fig 2.

⁴⁵ Manning, 1995: fig. 2.

EH III M.Ö. 2200/2150-2000

Yukarıdaki araştırmacıların Yunanistan Kıtası EH dönemi için önerdikleri bu tarihlerin M.Ö. 3100–2000 yılları arasında bir zaman dilimini kapsadığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte Yunanistan ve Kiklad Adaları’nda Anadolulaşma etkisi olarak ortaya çıkan “Lefkandi I – Kastri” çanak çömleği, Ege’nin her iki kıyısındaki bu farklı kültür bölgelerinin kronolojik karşılaştırılması açısından oldukça önem arz etmektedir. Efe ise bu konuda, Anadolu’nun ETÇ II’den III’e geçiş sürecinde, Kilikya-Batı Anadolu arasındaki kervan ticaretine bağlı olarak Batı Anadolu’da ortaya çıkan büyük gelişmelerin Kikladlar’ı ve Yunanistan Kıtası’nın Doğu kıyılarını etkilediğini ileri sürmektedir⁴⁶. Çeşitli bilim insanlarınca farklı görüşler öne sürülmekle birlikte, bu çalışmada Batı Anadolu kronolojisiyle uyumlu olan Rutter ve Manning tarafından önerilen kronoloji kabul edilecektir.

⁴⁶ Efe, 2004: 22.

III. KARMAŞIK TOPLUMUN TANIMI VE EGE’DE ORTAYA ÇIKIŞ SÜRECİ

Erken toplumlarda karmaşıklığın (complexity) göstergesi arkeolojik olarak temelde iki veriye dayanmaktadır. Birincisi evsel yapılardan büyüklükleri ve işlevleri bakımından ayrılan (özel işlevli) mimari yapılar, diğeri de mezar buluntularıdır⁴⁷. Bu çalışmada, sıradan evlerden boyut ve inşa tekniği ile ayrılan yapıların ayrıntılı olarak incelenmesi hedeflemektedir. Ege’de MÖ 3. binyılda karmaşık toplumun ortaya çıkışının göstergelerinden biri olarak kabul edilen söz konusu yapıları ele almadan önce, bu bölümde karmaşık toplumun genel bir tanımını yapmak ve ardından Ege’de mimari ile birlikte bu sürece tanıklık eden diğeri arkeolojik bulguları ana hatlarıyla özetlemek istiyoruz.

Oldukça geniş ve çok yönlü bir kavram olan “Karmaşık Toplum” (Complex Society), Sosyoloji, Antropoloji ve Arkeoloji gibi farklı disiplinlerden bilim insanlarınca tartışılan bir konudur. Her disiplinin kendi bakış açısıyla tanımlamaya çalıştığı bu olguya dair tartışmalara tezin bu kuramsal bölümünde değinilmeyecektir. Arkeolojik verilere dayanarak, karmaşık toplumun ortaya çıkış süreci izah edilmeye çalışılırken, toplumsal yapıdaki değişimlerin mimari yapılar üzerindeki etkisini gösteren perspektiften yaklaşılabacaktır.

İngilizce “complex” kelimesinin Türkçe’deki karşılığı olan “Karmaşık” kelimesi Türk Dil Kurumu sözlüğünde, “kendi başına içinde aynı cinsten bir çok öge bulunan, birbirine az çok aykırı bir çok şeylerden oluşan, mudil” olarak tanımlanmaktadır⁴⁸. Antropolog Joseph Tainter ise, “karmaşıklık” kavramını, genellikle toplumun büyüklüğü, bölümlerinin sayısı ve farklılığı, barındırdığı sosyal rollerde uzmanlaşmadaki çeşitlilik, mevcut farklı sosyal kişiliklerin sayısı ve tüm

⁴⁷ Thomas Zimmerman, (2009): “Frühmetallzeitliche Eliten zwischen Ostägäis und Taurusgebirge im 3.Jahrtausend v. Chr. –Versuch einer kritischen Bestandsaufnahme” *Aufstieg Und Untergang* 82, Mainz, : s. 4

⁴⁸ TDK sözlük: s.1222.

bunları bir bütün içinde işler halde organize eden mekanizmalardaki çeşitlilik olarak ifade etmektedir⁴⁹. Çevik ise daha genel bir ifadeyle, “... karmaşık sosyal örgütlenme kurumlara karşılık gelirken, karmaşık toplum, bu kurumların içinde veya dışında bulunarak birbiriyle etkileşimde bulunan tüm nüfusu karakterize eder” şeklinde tanımlamaktadır⁵⁰.

Bu tanımlamalara göre “karmaşık toplum”un, kendine yeter ekonomik temele dayalı basit çiftçi topluluklarının ötesinde bir toplumsal yapıyı karakterize ettiği anlaşılmaktadır. Günümüzde veya geçmişte, kentlerin ve kentli toplumun bu karmaşıklığın en üst düzeyini temsil ettiği yadsınamaz bir gerçektir. Aslında “Karmaşık Toplum” derken günümüz uygarlığının temellerini oluşturan gelişkin toplumları kastetmekteyiz. Çiftçilikle uğraşan basit bir köy toplumu, besin ve diğer gereksinimlerini temelde hane düzeyinde yürüttüğü faaliyetler çerçevesinde karşılarken, kentli toplumun bu ihtiyaçları, çeşitli uzmanlar tarafından ve kurumlar aracılığıyla karşılanmaktadır. Karmaşık toplum ve karmaşıklığın başlangıç çizgisi aslında, kendine yeter ekonomik temele dayalı eşitlikçi çiftçi topluluklardan, uzman üretim faaliyetlerinin gerçekleştirildiği sınıf temelli hiyerarşik kent toplumuna dönüşümün başladığı sürece karşılık gelmektedir.

Arkeolojik veriler, köyden kent toplumuna dönüşümü gösteren en erken kanıtların Aşağı Mezopotamya’da bulunduğuna işaret etmektedir. MÖ 4000–3100 tarihleri arasında Güney Mezopotamya’da ekonomik, siyasi ve sosyal açıdan bir dönüşüm yaşanır. Uruk olarak adlandırılan bu dönemde, söz konusu bölgede yerleşim yerlerinin boyutlarının büyümesi, yönetici sınıfın varlığını gösteren anıtsal kamu yapıları (tapınaklar), yönetimin idari araçları olarak kabul edilen silindir mühürler ve tabletler, zanaatkar sınıfın varlığına tanıklık eden çömlekçi çarkı, uzak mesafeli ticarete ilişkin kanıtlar gibi bir dizi yenilik görülmektedir⁵¹. Tarihsel olarak yaklaşık bin yılı kapsayan bu dönem, köyden kente dönüşüm, diğer bir ifadeyle ilk

⁴⁹ Joseph. A. Tainter, (1988): *The Collapse of Complex Societies*, Cambridge University Press, Cambridge: s. 23.

⁵⁰ Ö.Çevik, (2004): *Anadolu’da Kentleşme süreci*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), İzmir : s. 26.

⁵¹ Çevik, 2004: 137.

kentlerin ortaya çıkış süreci olarak tanımlanmaktadır. Her ne kadar söz konusu yenilik ve icatların büyük bir kısmı M.Ö. 4. binyılda vuku bulmuş olsa da, en azından tapınak mimarisinin öncülünün ve mühür kullanımının (damga mühürler) bölgede M.Ö. 6. binyıl kadar gittiği belirtilebilir. Burada altını çizmek istediğimiz nokta, kent veya kentli toplum, yukarıda da vurgulandığı gibi, karmaşıklığın en üst düzeyini temsil ediyorsa, bu süreci oluşturan unsurların bir anda vuku bulmadığı ve bunu oluşturan münferit unsurların zaman içerisinde ortaya çıktığıdır. Herhangi bir yerleşimde konutların dışında farklı işlevsel bir yapının saptanması veya seçkin sınıfın varlığını gösteren prestij nesnelерinin bulunması, tek başına kent veya kentli toplumun ölçütü olmasa da, bunları pekala karmaşık toplumu gösteren arkeolojik kanıtlar olarak değerlendirmek mümkündür.

Tez konumuzu oluşturan Ege Bölgesi'ne geldiğimizde, karmaşık toplumun başlangıcına ilişkin arkeolojik kanıtların, genel olarak M.Ö. 3. binyıl, diğer bir ifadeyle Erken Tunç Çağı'nda görüldüğü saptanmaktadır⁵². Konsola, ETÇ II'de görülen bu sürecin en belirgin kanıtlarını nüfus artışı, mesleki uzmanlaşma, politik merkezleşme, anıtsal mimari, uzak mesafeli ticaret ve tabakalı toplum gibi Mezopotamya karmaşık toplumlarında görülen modellere dayandırır⁵³. Bu farklılaşma sadece Kıta Yunanistan'da değil Girit ve Batı Anadolu gibi çeşitli kültür bölgelerinde de görülmektedir. Burada hemen Konsola'nın belirttiği gibi şunu da vurgulamalıyız ki, Ege ve Mezopotamya arasındaki yukarıda sıraladığımız kriterler açısından farklılıklar vardır. Bu farklılıklar, Yakındoğu'ya oranla Ege'de büyük insan ve bina kümeleri, geniş çaplı sulama projeleri, yazılı kayıtlar, anıtsal saray ve tapınakların bulunmadığı ve her iki bölgedeki karmaşıklığın erişilen düzey açısından farklılık sergilediğidir⁵⁴. Genel kaniya göre Ege'de ETÇ dönemi, teknolojik gelişmeler, yerleşmenin morfolojisindeki değişimler, bunların büyüklüğü ve

⁵² Dora Konsola, (1990): Settlement size and the Beginning of Urbanization, in: Darcque, P. and Treuil, R. (eds.), *L'habitat egeen prehistorique, Actes de la Table Ronde internationale organisee par le Centre Nationale se la Recherche Scientifique, l'Universite de Paris I et l'Ecole francaise d'Athenes (Athenes, 23-25 juin 1987)*, Bulletin de Correspondance Hellenique, Suppl. XIX, Athenes 463.

⁵³ Konsola, 1990: 463; Çevik, 2004: 26.

⁵⁴ Dora Konsola, (1986): "Stages of Urban Transformation in the Early Helladic Period," in R. Hägg and D. Konsola (eds.), *Early Helladic Architecture and Urbanization*, Göteborg 1986 : s. 9.

dağılımları açısından hızlı bir dönüşüm sürecidir⁵⁵. Ege'nin doğu kıyılarında yani Batı Anadolu'da ETÇ I'den itibaren görülen bu farklılaşmanın göstergeleri nelerdir?

M.Ö. 3. binde Batı Anadolu ETÇ kültürleri, hem Anadolu ve Mezopotamya hem de Ege kıyılarından farklı kültürel özellikler sergilemesi nedeni ile ayrılmaktadır. Söz konusu coğrafi bölge Efe'ye göre, "Batı Anadolu Uygarlığı" olarak tanımlanmış kültürel bir bütünlüğe sahiptir⁵⁶. Geç Kalkolitik dönem sonunda Anadolu Yarımadası'nda "İlk Tunç Çağı'na Geçiş Evresi" olarak adlandırılan dönem, Mezopotamya'da Uruk Dönemi'nin sonlarına denk gelen ve İlk Tunç Çağı kültür özelliklerinin şekillenmesinde belirleyici olan bir kültürel değişim sürecini karakterize etmektedir⁵⁷. Kalkolitik dönemin tarıma dayalı köy kültürü devam etmekle birlikte, bu dönemde belirgin nüfus artışı yerleşim yerlerinin sayısının artmasına neden olmuştur. Bazı bilim insanlarına göre, Batı Anadolu'nun ETÇ süreci, tarımsal artı ürününün⁵⁸ saklandığı depolar, düzenli konutlar, sokaklar ve maden işlenen atölyeler gibi işlevsel olarak farklılaşmış mekanlardan oluşan yerleşmelerin ortaya çıkışını temsil etmektedir⁵⁹. Bu dönemde büyük yerleşim yerlerinin hemen hepsi sur duvarı ile korunmaktadır. Korunan bu iç kale benzeri yerleşmelerde, dönemin ortalarına doğru, yerleşmenin beyinin kaldığı merkezi bir yapının varlığı gözlemlenmektedir. Mimari alanda gözlenen bu durum sosyo-politik ve ekonomik alandaki değişimlerin kanıtı olarak kabul edilmektedir. M.Ö. 3. binyılın ortalarına doğru Orta ve Batı Anadolu'da görülen çark yapımı çömlekler ve Kütahya yakınlarındaki Seyitömer Höyüğü'nde ele geçen ve ETÇ II sonlarına tarihlenen çanak çömlek üretmeye yarayan çanak çömlek kalıpları, bu dönemdeki standartlaşma ve zanaatın en iyi örnekleri şeklinde yorumlanmaktadır⁶⁰. Geç ETÇ II evresinde Suriye-Kilikya ve Kuzey Ege arasında başlayan ticaretin, Mezopotamya etkilerinin

⁵⁵ Konsola, 1986: 10.

⁵⁶ Efe, 2004: 15.

⁵⁷ <http://www.kulluoba.org/tarihce.pdf>: (14.05.2010): 21.

⁵⁸ Burada hemen belirtmeliyiz ki işlevsel farklılaşmada önemli bir yere sahip artı ürün, tarımla uğraşması gerekmeyen tüccarlık, zanaatkarlık, askerlik gibi çeşitli iş kollarının doğmasına, bu şekilde toplumlarda iş bölümünün giderek yaygınlaşmasına ve daha da önemlisi, bunların tümünü denetleyecek bir yönetici sınıfının ortaya çıkmasını sağlamıştır.

⁵⁹ Aktüre, 1997: 179.

⁶⁰ Devrim Çalış-Sazcı (2002): "Denizsel Troia Kültürü", *Troya Efsane ile Gerçek arası Bir Kente Yolculuk*, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık. İstanbul: s. 58-59.

ETÇ III'te çarkın kullanılmaya başlanması ile Batı Anadolu'ya ulaştığı öne sürülmektedir⁶¹.

Batı Anadolu sosyo-politik yapılanmasına göre ilk evrede (ETÇ I), çanak çömlekte görülen değişim, sosyo-politik değişiminde habercisidir. Bu dönemin genel özelliklerine bakıldığında özellikle uzmanlaşmada önemli bir yere sahip olan tunç alet kullanımının pek fazla olmadığı görülür. Bu dönemde hammadde kaynaklarının keşfi ve bunlara duyulan ihtiyacın artması, bölgeler arası ticaret ağının değişikliğe uğramasına, giderek daha da yoğunlaşmasına yol açmıştır⁶². Bu dönemin ETÇ I mimarlığı çok az yerleşmede bilinmekle birlikte, Batı Anadolu için önemli yerleşim yerlerinden olan Troya ve Demircihöyük gibi yerleşmeler surla çevrilidir. Fakat bu surun içinde, yönetici sınıfın varlığına veya yöneticiye ait bir yapının olduğuna dair kesin ve açık bir kanıt gösterilememektedir.⁶³

ETÇ II'de yerleşmelerin hemen hepsinin surla çevrili olduğu görülmekte ve bazılarında yönetici sınıfa ait olabilecek özel yapılar saptanmaktadır. Söz konusu dönemin sonlarına doğru gelişen ve ETÇ II'den ETÇ III'e geçiş sürecinde görülen, Efe tarafından "Büyük Kervan Yolu" olarak adlandırılan uzak mesafeli ticaretle birlikte, Mezopotamya kökenli ithal Suriye şişelerinin Troya ve Küllüoba gibi yerleşim yerlerine ulaştığı gözlenmektedir⁶⁴. Artan ticaret ve zenginlikle birlikte, madeni aletler ve prestij sembolü olan süs eşyalarında nicelik ve nitelik bakımından büyük gelişme kaydedilmiştir. Bu prestij nesnelere aynı zamanda bu dönemde sosyal farklılaşmanın boyutları ve çizgilerini vermesi açısından da önemlidir.

ETÇ III (Erken Evre)'e gelindiğinde yerleşmelerinin sayısında bir düşüş olmuş ve buna bağlı olarak büyük yerleşimlerin sayısı artmıştır⁶⁵. Uzak mesafeli ticaretle birlikte çömlekçi çarkı kullanılmaya başlanmış, seri üretimde görülen çark yapımı mallar artmıştır. Ticarete gözlenen bu gelişmeyle birlikte, Troya'da ele

⁶¹ Efe, Ay Efe, (2001): "Küllüoba: İç Kuzeybatı Anadolu'da bir İlk Tunç Çağı Kenti; 1996-2000 Yılları Arasında Yapılan Çalışmalar", *TÜBA-AR 4*: s. 54.

⁶² Efe, 2003a: 100.

⁶³ Efe, 2004: 19.

⁶⁴ Efe, 2004: 22.

⁶⁵ Efe, 2003a: 118.

geçen ve kaynağı Afganistan'a kadar uzanan lapis lazuliden yapılmış taş balta, uzak mesafeli ticaretin en iyi örneği olup zenginliğin ve prestijin sembolü olan süs eşyalarının gelişimine tanıklık etmektedir. Bu döneme tarihlenen "Troya Hazineleri", "Alacahöyük Kral Mezarları" madenciliğin boyutlarını göstermesinin yanında, bunu kullanan beylerin de gücünü gözler önüne sermektedir. Troya, Limantepe, gibi yerleşmelerden bilinen sur sistemi, anıtsal kapı girişleri ve idari yapı yerleşimdeki seçkinlerin ve/veya yöneticinin varlığını ortaya koymaktadır.

ETÇ III Geç Evre (OTÇ'ye Geçiş) Batı Anadolu'da kazısı yapılmış yerleşmelerden pek fazla bilinmemektedir. Karataş-Semayük, Limantepe, Kuruçay, Bademağacı, Küllüoba gibi yerleşim yerleri ya ETÇ III'ün erken evrenin sonunda (Troia II g sonu) terk edilmiştir⁶⁶.

Yunanistan Kıtası'ndaki yerleşmelerin sayısında, Erken Hellas Dönemi'nde, bir önceki döneme (Neolitik Dönem) göre, büyük bir artış olmuştur⁶⁷. Özellikle EH II yerleşmelerinde görülen sur duvarı ve "Koridorlu Ev" olarak bilinen anıtsal yapıların ortaya çıkışı, karmaşık toplumun mimariye yansımalarının delili olarak yorumlanmaktadır⁶⁸. Karmaşıklığın izlenebilir bir diğer göstergesi olan mezarlar, EH I'de bilinmemekle birlikte, EH II'de çok sayıda açığa çıkartılmıştır. EH III'e tarihlenen mezarların sayısı ise oldukça sınırlıdır⁶⁹. Wiencke, Kıta Yunanistan'da EH I'de yerleşme sayısındaki artışı, bu dönemde toprağın kullanım modelindeki olası değişimlere bağlamaktadır⁷⁰. Çok az yerleşmeden ele geçen çanak-çömlek dışında EH I'deki karmaşıklığa ilişkin fazla veri yoktur. Tabakalı toplumun göstergelerinin başında fiziki bir kanıt olarak görülebilen savunma yapıları, aşağı ve yukarı şehir ayrımı yapan seçkin sınıfı izole eden çevre duvarı gibi veya seçkin zümrenin ikametgahı gibi anıtsal boyutlarda bir mimari kalıntı ele geçmemiştir. Dolayısıyla bu dönemde karmaşıklığın ortaya çıkış süreci ile ilgili fazla kanıt yoktur. Mesleki

⁶⁶ Çevik, 2004: 308.

⁶⁷ Martha H. Wiencke, (1998): "Mycenaean Lerna" *Hesperia*, Vol. 67, No. 2, American School of Classical Studies at Athens : s. 497.

⁶⁸ W. Cavanagh, Christopher Mee, (1998): "A Private Place: Death in Prehistoric Greece", *Studies in Mediterranean Archaeology Vol 125*, Jonsered: s.15.

⁶⁹ Cavanagh, Mee, 1998: 15.

⁷⁰ Wiencke, 1989: 497, 499.

uzmanlaşmaya dair Euboea'da ele geçen bir bakır balta dışında metal buluntu da pek azdır ⁷¹.

Bir sonraki dönem olan Erken Hellas II yerleşmelerinin birçoğunda yerleşim planlarının dikkate değer ölçüde düzgün olduğu göze çarpar. Taş döşeli caddeler, yapıların kabaca benzer yönelimde oluşları ve binaların sıkıca belirlenmiş planları yerleşmenin ana prensipler dahilinde planladığını göstermektedir. Thebes (Boetia), Kolonna (Aigina), Zygouries (Korinthia), Lerna (Argolid), Triyns (Argolid), Akovitika (Messenia) gibi birçok yerleşmede ortaya çıkartılan “Koridorlu Ev” yapılarının ortalama büyüklüğünün 40 m²'nin üzerinde olduğu belirlenmektedir. Özellikle Lerna, Triyns, Kolonna gibi yerleşmelerde saptanan örneklerin 100 m²'den daha büyük olduğu bilinmektedir. Söz konusu yapıların işlevine ilişkin kesin bir yargı olmamakla birlikte Cosmopoulos bu yapıların merkezi otoritenin belirtisi olduğunu öne sürmektedir⁷². Bu dönemde metal üretimi, özellikle tunç kullanımı artmış ve bu durumun toplumsal açıdan pek çok etkileri olmuştur. Tunç ve diğer metalleri işlemek, geniş ekonomik ve sosyal yansımaları ile fark edilen bir uzmanlıktır. Lerna'da ilk tunç objeler Lerna IIIB evresinde ele geçmiştir. Bu evreden itibaren metal ve değerli taşlardan yapılmış prestij mallarının, prestijin basit bir sembolü olmaktan ziyade bu prestiji yaratmak için bizzat kullanılmış objeler olması açısından önemlidir⁷³. Bu da bu dönemde metal üretiminin artması bu prestij mallarına ulaşmak ve bunu kullanan statü sahibi insanların varlığını büyük oranda kuvvetlendiğini göstermektedir. Her ne kadar Lerna tabakalarında Çatı Kiremitli Ev (House of the Tiles) öncülü olan ve Lerna IIIC evresinde ortaya çıkan BG Yapısı'ndan daha önceye tarihlenen bu tabakalarda özel bir yapı olduğuna dair herhangi bir kanıt bulunmasa da, metal buluntulara dayanarak en azından IIIB evresinden itibaren sosyal farklılaşmanın ortaya çıkmaya başladığını düşünebiliriz. EH II'nin geç evresinde görülen metal işlikler zanaatta uzmanlaşmanın maddi

⁷¹ Konsola,1986:11.

⁷² Cosmopoulos,1995: 28.

⁷³ Wiencke, 1989: 507.

kanitlarını gösterirken bu evreyle paralel görülen Koridorlu Yapılar da sosyal farklılaşmanın mimari kanıtlarına işaret etmektedir⁷⁴.

EH III'e gelindiğinde ise Kıta Yunanistan'da özel işlevli yapılarla ilgili kanıtlar oldukça yetersizdir. Kolonna ve Berbati gibi yerleşmelerde bu döneme tarihlenen tabakalarda ortaya çıkartılan yapılar içinde plan ve büyüklükleri bakımından merkezi bir yapı olmadığı sonucuna varılmıştır⁷⁵. EH III tabakalarındaki evlerin yapı düzeyleri oldukça basittir. Yerleşimlerin genel planı kent planlamasına uymayan son derece gelişmiş güzel bir görünüme sahiptir. Sadece Kolonna V. Tabaka yerleşmeyi çevreleyen sur duvarı ve dikkatlice yapılmış taş döşeli caddeler, neredeyse sıralı bloklar halinde görülen ve adeta baştan itibaren tasarlandığını düşündüren yapılar tek istisnai durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde sadece Kolonna'nın savunma duvarıyla kuşatılmış olması da dikkat çekicidir. EH III'e sosyo-ekonomik açıdan bakıldığında EH II'ye göre metal buluntuların sayısı çok azdır. Sadece Lerna ve Eutresis yerleşmelerinden edinilen birkaç tunç buluntu vardır. Bununla birlikte Konsola, değerli metal buluntuların bulunmayış nedenini mezarlıkların kazılmamış olmasına bağlamaktadır⁷⁶. Çanak çömlek üretimi ve çömlekçi çarkının bu dönemde artan bir oranda kullanımı uzmanlaşmış çömlekçilerin varlığına işaret etmektedir. Bölgeler arası ticarete gelindiğinde Kikladlar'la yapılan temasta dikkate değer bir düşüş saptanmıştır. Girit ile zaten olmayan ilişkiler bu dönemde de görülmez. Özellikle Lerna'da daha uzak mesafeli ticaretin olduğuna ilişkin kanıtlar mevcuttur. Genel olarak EH III'te sınırlı zanaat uzmanlaşması, bölgeler arası ticaretin varlığı, belirgin sosyal tabakalaşmanın olmayışı, merkezi yönetsel organizasyona dair kesin bir kanıtın bulunmayışı ve metal endüstrisindeki durgunluk gibi nedenler daha basit bir sosyo-ekonomik ve politik organizasyona doğru bir dönüşüm olduğu şeklinde değerlendirilmektedir⁷⁷.

Kiklad Adaları'nda Erken Kiklad Dönemi yerleşim yerlerinin dağınık bir iskan modeline sahip olduğu gözlenmektedir. Kazısı yapılan yerleşmelerde özel

⁷⁴ Cosmopoulos, 1995:28.

⁷⁵ Konsola, 1986: 16.

⁷⁶ Konsola, 1986: 16.

⁷⁷ Konsola, 1986: 17.

alanlar, caddeler ve özel işlevli yapılar yoktur. Bu yerleşmelerde yönetici sınıfa ait olduğu düşünülen konutları veya anıtsal yapıların bulunmayışı, sosyal organizasyondaki farklı bir gelişime bağlanmaktadır⁷⁸. Doumoas, adalarda otoritenin Kıta Yunanistan ve Girit'tekinden daha kolektif bir yapıda geliştiğini iddia etmektedir⁷⁹. Cosmopulos da bu fikri destekleyerek Kikladlar'daki durumu tarımdan çok deniz temelli bir ekonomiyle ilişkilendirmektedir⁸⁰. Girit'te bu dönem yerleşmeleri adanın zengin kaynaklarının bulunduğu bölgelerde ortaya çıkmıştır. Girit'in doğusunda ve merkezinde dağınık şekilde yerleşmeler tarım, hayvan yetiştiriciliği ve denizsel kaynaklara sahip kendi kendine yetebilen karma bir ekonomiye sahiptir. Fakat merkezi politik bir organizasyon yoktur. Cosmopulos bu durumu şefliklerin olabileceğine bağlamaktadır. Bu yerleşmelerin ileri aşamalarında ise yerleşmelerin Klanlar tarafından yönetilmiş olabileceğini iddia eder⁸¹.

MÖ 3. Binyılda Doğu Ege Adaları'na baktığımızda yerleşim yerlerinin boyutlarının küçük olduğunu görüyoruz. Poliochni ve Thermi yerleşmelerinde sur duvarları, taş döşeli caddeler, açık alanlar, özel işlevli yapılar ve 1000 m²'lik bir alanda sayısı 10 ile 17 arasında değişen yoğunlukta evler yer almaktadır. Bu yerleşmelerde çeşitli büyüklüklerde metal balta tipleri yaygın olmakla birlikte özellikle Poliochni yerleşmesinde ele geçen metal aletlerin yanında kuyumculuk faaliyetleri ile ilgili zengin buluntular olması nedeniyle, yerleşmenin ETÇ II'de Ege'deki erken metalürjik faaliyetlerin merkezi olduğu öne sürülmektedir⁸². Diğer taraftan söz konusu yerleşmelerin uydu yerleşimlerinin olmayışı, kendi kendine yetebilen temel besin üretimi gibi nedenlerden dolayı bu yerleşmelerin birincil merkezler olduğu iddia edilir⁸³. Özellikle ETÇ II'den ETÇ III'e kadarki dönemde yerleşmenin popülasyonunda muazzam bir artışın olması da anlamlıdır⁸⁴.

⁷⁸ Şahoğlu, 2008: 490.

⁷⁹ Christos Doumoas, The Emergence of Central Authority in the Aegean, (http://www.arkeologi.uu.se/digitalAssets/9/9397_doumas.pdf, 12 Şubat 2010) : s. 5

⁸⁰ Cosmopoulos, 1995: 30.

⁸¹ Cosmopoulos, 1995: 30.

⁸² Cosmopoulos, 1991:119.

⁸³ Cosmopoulos, 1991:118; Cosmopoulos,1995: 30.

⁸⁴ Cosmopoulos,1995: 30.

Özet olarak ETÇ de Kikladlar dışında Batı Anadolu, Doğu Ege Adaları ve Kıta Yunanistan'da sıradan konutların dışında özel işlevli yapıların bulunduğu dair veriler saptanmaktadır ki bir sonraki bölümde bu yapılar ele alınacaktır.

IV. BEY EVLERİNİN GÖRÜLDÜĞÜ YERLEŞİM YERLERİ

A.BATI ANADOLU

1.Troya (Hisarlık Tepe)

Troya, Çanakkale Boğazı'nın güneyinde, Ege Denizi'ne açılan noktadan 6 km. kadar içerdeki Hisarlık adlı bölgede yer almaktadır (**Harita 1**). 200 x 150 m. genişliğindeki Hisarlık Tepe olarak bilinen höyük, oldukça stratejik bir konuma sahiptir. Alüvyonel bir ova üstünde yer alan Troya, ovadan 31 m, deniz seviyesinden ise 38.5 m yüksektedir. Jeomorfolojik açıdan Troya'nın kıyı çizgisinde, Karamenderes ve Dümrek Çayının sürükleyip getirmiş olduğu alüvyonlar nedeni ile zaman içerisinde değişimler olmuştur. Günümüzde bu alüvyonlar nedeni ile Troya yerleşmesi kıyıdan oldukça uzakta kalmıştır. Erken Tunç Çağ'ında Troya'nın deniz kıyısına yakın olması deniz ticareti açısından oldukça avantajlı bir durum yaratmıştır⁸⁵.

Hisarlık'ın Troya olduğu ilk kez 1822'de Charles Maclaren tarafından ortaya atılmıştır. Homeros Destanı'nda yer alan efsanevi Troya savaşının gerçek kaynaklarını araştırmak için yola çıkan Frank Calvert, 1865–1868 yılları arasında deneme niteliğindeki ilk kazıyı gerçekleştirerek Hisarlık Tepe'nin bir höyük olduğunu tespit etmiştir. Calvert 1868'de Hisarlık'ı Homeros'dan etkilenen işadamı Heinrich Schliemann'a tanıtmıştır. Schliemann 1870-73, 1878-79, 1882 ve 1890 yıllarında kazılar yapmış olmasına karşın, Troya'da ilk bilimsel çalışmaların Wilhelm Dörpfeld (1893-94) tarafından gerçekleştirildiği kabul edilmektedir. Troya kazılarına 1932–38 yılları arasında Cincinnati Üniversitesi'nden Carl W. Blegen başkanlığında devam edilmiştir. Blegen, Homeros'un Troya'sı olma özelliği dışında burasının çok katmanlı kültür dolgusuna sahip bir höyük olduğunu tespit ederek

⁸⁵ İlhan Kayan, (2002): "Troia Yöresinin Yüzey Şekilleri", *Troia:Düş ve Gerçek*. Homer Kitabevi, İstanbul: s. 313; Aktüre, 1997: 108.

höyüğün genel tabakalanmasını ortaya çıkartmıştır. Yaklaşık 50 yıllık aradan sonra 1988 yılında Tübingen Üniversitesi’den Manfred Korfmann’ın başkanlığında uluslararası bir ekiple başlayan yeni dönem kazılarında çok önemli bulgulara rastlanmış, kendisinin 2005 yılındaki vefatına kadar Troya kazılarına devam etmiştir⁸⁶. Troya kazıları 2005 yılından itibaren yine Tübingen Üniversitesi’nden Ernest Pernicka başkanlığında yürütülmektedir.

Korfmann’a göre Hisarlık Tepesi üst üste, yedi ayrı kültürü temsil eden, elli yapı evresinin oluşturduğu on yerleşim tabakasından oluşmaktadır⁸⁷ (**Levha 1**).

Troya I	M.Ö. 2920-2350	ETÇ II
Troya II	M.Ö. 2550-2250	ETÇ II
Troya III	M.Ö. 2250-2200	ETÇ II
Troya IV-V	M.Ö. 2200-1700	ETÇ III-OTÇ Başı
Troya VI	M.Ö. 1700-1300	OTÇ-STÇ (Troya ve İllios)
Troya VIIa	M.Ö. 1300-1200	STÇ
Troya VIIb	M.Ö.1200-1000	Erken Demir Çağı
Troya VIII	M.Ö. 700- 85	Yunan Çağı (İllion)
Troya IX	M.Ö. 85 - M.S. 500.	Roma Çağı (İllium)
Troya X	M.S 13 - 14 yy	Bizans

Troya II tabakası, anıtsal yapıların ilk kez görülmeye başlandığı dönemi karakterize etmektedir. Anadolu kronolojisine göre bu dönem, ETÇ II dönemi olarak bilinir. Troya II tabakasına geçmeden önce ETÇ II’nin daha erken evreleri olan ve Troya I tabakasından itibaren ortaya çıkan sur yapısı ve olası bir bağımsız yapıdan bahsetmek gerekir.

⁸⁶ Veli Sevin, (2003): *Eski Anadolu ve Trakya*, İletişim yayınları, İstanbul:108; Manfred Korfmann,(1990):“1988 Troia Çalışmaları”, *XI KST Cilt I*, Ankara: s. 283.

⁸⁷ Korfmann, (2002): “Tarih Öncesi Yerleşim Yeri, Hisarlı Tepesi”, *Troia: Düş ve Gerçek*, Homer, İstanbul: 347-354; Manfred Korfmann - B. Kromer, (1993) “Demircihüyük, Beşik Tepe, Troia- Eine Zwischenbilanz zur Chronologie dreier Orte Westanatoliens”, *In Studia Troica 3*: s. 135-171.; Joni Apakidze, (2008): “New Excavations at Troia”, *Bulletin of the Georgian National Academy of Sciences, vol 2, no 2*: s. 118-125; (Halen Troya tabakaları tartışmalı olması nedeni ile bu tarihler arasında oynamalar olabilir).

Troya I dönemi M.Ö. 2920–2550 arasında olup ETÇ II'nin başlarına denk gelmektedir. “Schlieamann Yarması” olarak bilinen açmanın en derin kısmında açığa çıkartılmıştır. Bu dönemde yerleşme, çapı 90 metreyi bulan kaba taşlardan yapılmış şevli bir sur sistemi ile çevrilidir (**Lev. 2a**). Yerleşimin dört farklı yönden girişi bulunmaktadır. Bu sur duvarı üzerinde yer alan ve “Güney Kapısı” olarak adlandırılan ana girişin etrafı dörtgen kulelerle desteklenmiştir. Yerleşmede kuzeyden güneye doğru bitişik bir şekilde dizilmiş, aynı duvarı kullanan megaron planlı yapılar bulunmaktadır. Bu yapılar genel olarak tek odalıdır. Aynı tabakada “**102 numaralı ev**” olarak adlandırılan yapı 12.8 x 5.4 m ebatları ve bağımsız inşa edilmiş olması nedeni ile diğer yapılardan daha dikkat çekicidir (**Lev. 2b**). Söz konusu yapı dörtgen planlı olup sundurmalı ve tek odalıdır⁸⁸. Bu yapı tipi daha sonraki Troya II, III ve IV yerleşme katlarında ortaya çıkartılan saray ve kült amaçlı olduğu düşünülen binaların yapı planları ile benzerlik taşıması açısından önemlidir⁸⁹.

M.Ö. 2550–2250 yılları arasına tarihlenen Troya II yerleşimi, Ila'dan IIh'ye kadar 8 yapı evresi ile temsil edilmektedir. Aşağı ve yukarı şehri bulanan yerleşme bu dönemde yaklaşık 90000 m²'lik bir alanı kapsar. Yukarı şehre anıtsal bir giriş ile girilir. Yerleşmeyi çevreleyen sur duvarı ise 330 m uzunluğunda olup taş temel üzerine kerpiçten yapılmıştır. Yerleşmenin merkezinde megaron planlı yapılar görülür. Bu anıtsal nitelikteki özel yapılar IIc'den IIg'ye kadar varlığını sürdürür.

Troya II yerleşiminin ilk tabakası olan Ila'da dışa doğru çıkıntı yapan kule ve bastiyonlarla desteklenmiş bir surla çevrelenmektedir. “FL” ve “FN” olarak adlandırılmış iki farklı girişi bulunmaktadır. Yerleşme içerisinde plan vermeyen duvar parçalarından anlaşıldığı kadarıyla önemli yapıların olabileceği görülmektedir⁹⁰. Ila'nın hemen üzerine yapılmış olan IIb tabakası, sur duvarı ile aynı planı taşır. Bu tabakalardan IIc'ye kadar, yerleşim içerisinde anıtsal nitelikte özel bir

⁸⁸ C. W. Blegen, J. L. Caskey, M. Rawson, J. Sperling, (1950): *Troy I*, University of Cincinnati: s. 89-95; Sinan Ünlüsoy, (2006): “Vom Reihenhäus zum Megaron-Troia I bis Troia III”, *Troia Archäologie Siedlungshügeln und Seiner*: Manfred Korfmann (ed), Mainz am Rhein, Verlag Philipp von Zabern: s.133-137; Korfmann, 2002: 347.

⁸⁹ Korfmann, 2002: 347

⁹⁰ Ünlüsoy, 2006: 138.

yapıya rastlanılmamaktadır. IIC tabakasına gelindiğinde ise, sur yapısı iyice genişleyerek 330 m uzunluğa ve 4m genişliğe ulaşır (**Lev. 3a**). Güneybatı ve güneydoğuda bastiyon ve kulelerle desteklenen sur bedeni üzerinde iki farklı yönden iki giriş yer almaktadır. Yerleşmenin güneydoğusunda, “FO” olarak adlandırılan ana giriş ve “FM” olarak bilinen güneybatıdaki diğer girişi yer alır. Her ikisi de anıtsal nitelikteki girişlerden FM girişi taş levhalarla döşenmiş olup rampalıdır. FO girişinden sonra, Mellaart tarafından rekonstrüksiyonu yapılan yerleşmenin içerisinde oldukça büyük yapılar olan IIA, IIB, IIE, IIH, IIR olarak belirtilmiş, yan yana dizili megaron planlı binalar bulunmaktadır⁹¹. Bunlar arasında büyüklükleri bakımından diğer yapılardan ayrılan anıtsal nitelikteki IIA ve IIR Megaronları önemlidir (**Lev. 3a**). **IIA Megaronu’n** önünde yatay şekilde uzanan ve olasılıkla avluyu çevrelediği düşünülen bir çevre duvarı yer alır. Bu duvar üzerinde, IIA Megaronu’n girişi ile aynı aksta olan propylon IIC kapısı bulunmaktadır. IIC tabakasında yer alan bu megaronlardan büyüklüğü ile dikkati çeken IIA Megaronu’na bitişik şekilde inşa edilmiş, ayrı duvarlara sahip IIR ve IIB yapıları bulunur. Bu yapılar arasında en büyüğü olan kuzeybatı-güneydoğu yönündeki IIA Megaronu, 29x10 m ebatlarındadır (**Lev. 3b**). Yapının iç odası olarak bilinen büyük oda 10x20 m ebatları ile oldukça geniş bir alan sunar. Ortasında 4 m çapındaki yuvarlak ocak yer alır. Ön odanın ölçüleri ise 10x10 metredir. Oldukça kalın duvarları bulunan yapı taş temel üzerine kerpiçten yapılmıştır. Duvar kalınlıkları yaklaşık 1,7 m dir⁹². Yapının işlevine ilişkin Mellaart, yapının krali bir yapı olabileceğini ileri sürer⁹³.

IIA Megaronu’nun kuzeydoğu bitişğinde IIA’dan daha küçük boyutlarda bir diğer megaron olan IIB’nin kalıntıları mevcuttur. IIA yapısı ile aynı yönde olan IIB’nin uzunlamasına iki odası bulunmaktadır. Antesinden sonra gelen, yapının ilk odasına ortada yer alan bir kapı ile girilirken, ikinci giriş, yapının köşesinden sağlanır.

⁹¹ Mellaart 1959: 143

⁹² Blegen vd., 1950: 204-205; Blegen, 1963: 65; Ünlüsoy, 2006: 140-141.

⁹³ Mellaart 1959.

IId tabakasına gelindiğinde yerleşimin ana dokusu korunmuş ve IIf ve IIf evreleri boyunca anlaşılabilen duvar ve çukurlar tespit edilmiştir. IIf tabakasında ise IIf'den beri kullanımı süren IIA yapısı varlığını korumaktadır. Fakat IIf'de görülen “megaroid” yapıların yerini, IIf'de insulalar şeklinde daha küçük yapılar almıştır. Bu daha küçük mekanlardan oluşan yapılar dar sokaklarla birbirinden ayrılmaktadır. Yerleşimi çevreleyen sur sisteminde çok büyük değişiklikler olmamakla birlikte, sur bedeni üzerindeki giriş sayısı bire indirilmiştir. Güneydoğuda yer alan bu giriş önceki dönem girişlerinden farklı olarak daha uzun ve dar yapılmıştır. Uzun koridor şeklinde olması daha güçlü bir koruma sağlamış olmalıdır. “Troya Hazinesi” olarak bilinen ve içinde altın ve gümüşten yapılmış değerli kapların bulunduğu onlarca buluntu bu döneme tarihlendirilir. Bu evre büyük bir yangınla son bulmuştur⁹⁴.

Troya II yerleşmesinde ele geçen kanıtlara dayanarak en azından IIf tabakasından itibaren yerleşimde özel bir yapının varlığı saptanmaktadır. IIf tabakasında ise yerleşmeyi çevreleyen savunma duvarı, anıtsal nitelikteki girişler ve yapılar, bu dönemde yerleşimde sosyal organizasyonun sağlandığına yönelik mevcut mimari kanıtlardır. IIf suru üzerinde farklı girişlerin olması, yerleşimde farklı yapılara ulaşılması anlamına gelmektedir. Bu da yerleşme içindeki yapıların farklı işlevlere sahip olmasını akla getirir. Özellikle IIA Megaronu'na uzanan eksende yer alan FO kapısı büyüklüğü ve işlevselliği açısından IIA yapısını daha özel kılmaktadır⁹⁵. Söz konusu yapı sürekliliğini tabakalar boyunca devam ettirmesi dinsel veya seremoni amaçlı kullanıldığını düşündürmektedir⁹⁶. IIf'ye gelindiğinde ise yerleşme içi yapıların karakterlerinde bir değişimin olması, sur bedeni üzerindeki giriş bire indirilerek daha güçlü ve dar yapılması yukarı şehri daha korunaklı kılmaktadır. Özellikle IIf'de ele geçen zengin Troya buluntuları, bu dönemde uzmanlaşmanın ve sınıfsal olguların netleştiği şeklinde yorumlanabilir⁹⁷.

⁹⁴ Erkanal, 1996: 71-72.

⁹⁵ Megaron, Homeros'un İlyada Destanı'nda “erkeklerin ocaklı toplantı salonu” olarak ifade edilmektedir (Naumann. 1998: 350).

⁹⁶ Naumann, 1990: 448.

⁹⁷ Manfred Korfmann (2002): “Priamos'un Hazinesi'ne Yeni Bakış Açılımları”, Troya Düş ve Gerçek, Homer Kitabevi İstanbul: s. 373-374.

Troya IIb katından itibaren çömlekçi çarkının görülmeye başlanması uzmanlaşmanın elle tutulur verilerindedir. Bir diğer yandan Troya II ile beraber aşağı şehrin olduğuna daire ahşap bir savunma sisteminin olması toplumdaki sosyal farklılaşmanın göstergelerindedir⁹⁸.

Troya II'nin küçük buluntularına göz attığımızda en zengini Hazine A olarak adlandırılan hazine buluntuları oluşturur. Altından sosluk, biri küresel gövdeli diğeri bardak biçimli iki adet kap, küpeler, kolyeler, pendant biçimli diademler, bilezikler, saç halkaları, çift başlı topuz biçimli nesnelere ve boncuklar, gümüşten iki adet antropomorfik biçimli kap ve bir adet tunç tabak bulunmuştur. Diğer hazine buluntuları arasında, Hazine B'de gümüş goblet; Hazine D'de çift başlı altın spiral boncuk ve sepet biçimli küpeler; Hazine L'de nefritten ve bir adet lapis lazuliden yapılmış tören baltaları, kaya kristalinden lensler ve tkaçlar, bir adet amber boncuk; Hazine K'da tunç figürin, Hazine N'de silindirik başlı rozet ve spiral desenli altın iğne önemlidir. Bu hazine buluntuları bize yönetici sınıfın ulaştığı refah seviyesini göstermesi bakımından önemlidir. Troya II'de büyük yoğunlukta üzeri bezemeli ağırşaklar ele geçmiştir. Troya II tabakasında sadece bir adet pişmiş toprak figürin bulunmuştur. Troya II tabakasına ait bu bilgiler, sadece anıtsal yapıların görüldüğü bir dönemi değil, aynı zamanda birçok değişikliğin ve yeniliğin de ortaya çıktığı bir dönem olduğunu da yansıtmaktadır⁹⁹.

2. Demircihöyük

Demircihöyük, Eskişehir il merkezinin yaklaşık 25 km batısında Çukurhisar'dan Poyra Köyü'ne giden yol üzerinde, Zemizeme sapağına gelmeden önce yer alır. Eskişehir Ovası'nda yer alan höyük, İç Anadolu'yu boğazlara bağlayan geniş Anadolu platosu ve Marmara Denizi arasında kalan sınır bölgesinde yer almaktadır (**Harita 1**). Günümüzde 5 m yüksekliğinde ve 70 m çapında ova

⁹⁸ Manfred Korfmann, (2003b): "Troai Homeros'un Mirası" *Arkeo Atlas Tunc Bakislar, Anadolu'da Son Kalkolitik ve İlk Tunc Çağı* : s. 134

⁹⁹ Korfmann, 2003b:134-135.

seviyesinde bir yerleşme halindedir (**Lev. 4**). Höyüğün kısmen alüvyonlu dolgu altında kalmış olması nedeni ile gerçek ölçüleri bilinmemektedir. Yapılan sondajlarda yerleşme dolgusunun yüzeyin yedi metre altına, taban suyuna kadar indiği tespit edilmiştir. Höyükte ilk kazı, iki hafta gibi kısa bir süre ile 1937 yılında Kurt Bittel tarafından yapılmıştır. Uzun bir aradan sonra 1975–78 yıllarında Manfred Korfmann tarafından çalışmalara devam edilmiş, 1990 ve 1991 yıllarında höyüğün mezarlık alanı olan ve “Sarıket Mezarlığı” adıyla bilinen bölgede, Jürgen Seeher tarafından kazı çalışmaları yürütülmüştür. Yerleşim yerinin genel tabakalanmasına bakıldığında, A’dan Q’ye kadar 17 yapı evresi tespit edilmiştir¹⁰⁰.

D-(E₁, E₂)-(F₁, F₂, F₃)-G ETÇ I
H, I, K₁, K₂, L, M, N, O, P ETÇ II

Demircihöyük’ün C-K tabakaları ETÇ I evresine, L-P tabakaları ise ETÇ II evresine tarihlenir. Yerleşmede iskan ETÇ II sonuna gelmeden önce sona ermiştir. Yüzeyinde bulunan çanak çömleklere ve yapılan sondajlara dayanılarak, Neolitik ve Kalkolitik dönemden itibaren yerleşildiği düşünülen Demircihöyük, ETÇ II döneminden sonra da uzun bir müddet iskan edilmemiştir. Orta Tunç Çağı’nda tekrar yerleşilen höyük, daha sonra Helenistik dönemde de geçici olarak iskan görmüştür. ETÇ tabakaları yaklaşık olarak M.Ö. 3000/2900–2500 arasına denk gelir. Söz konusu yerleşmede, zaman içinde evlerin inşasında kullanılan yapı malzemesinde değişim gözlenmekle birlikte, D yapı katından sonra radyal plan olarak adlandırılan yerleşim modelinin tüm iskan süreci boyunca, değişmediği belirlenmiştir. ETÇ tabakalarında görülen radyal planda yapılmış olan megaron veya megaronumsu yapılar, Korfmann tarafından “Anadolu Yerleşim Planı” olarak adlandırılarak literatüre geçmiştir¹⁰¹ (**Lev. 5**). Demircihöyük planında bu yapılar, dairesel bir şekilde yan yana inşa edilerek, arka duvarları dış kısımda testere dişini andıran

¹⁰⁰ Manfred Korfmann, (1983): *Demircihöyük Die Ergebnisse Der Ausgrabungen 1975-1978 Band I*, Mainz: s.189-245; Manfred Korfman, (2003b): “Demircihöyük”, *Arkeo Atlas Tunc Bakislar, Anadolu’da Son Kalkolitik ve İlk Tunc Çağı* : s.111; Turan Efe, (2003b): "Küllüoba and the initial stages of urbanism in Western Anatolia", yay. haz. M. Özdoğan, H. Hauptmann ve N. Başgelen, *Köyden Kente/From Primary Villages to Cities.Essays in Honour of U. Esin*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları :s. 268-269.

¹⁰¹ Korfmann, 1983: 22.

savunma duvarını oluşturur. Bu duvar, F₁ evresinde alt bölümü şevli bir şekilde yapılarak taştan bir surla çevrelenmiştir. Evlerin ön kısmı, ortada bulunan avluya açılır. Müşterek kullanıma sahip gibi görünen avluda her evin erzak depolamak için kullanılan dörtgen planlı ve üzerleri ahşap kapak ile kapatılmış siloları vardır. Yerleşmede iki ana giriş tespit edilmiştir. Simetrik olarak tümlemede kazılmayan kesimde iki giriş kapısının daha bulunduğu öne sürülmektedir. Açığa çıkartılan girişlerden kuzeyde yer alanın zemini çakıl taşı ile döşeli olduğu tespit edilmiştir¹⁰².

Yerleşmede, genişlikleri 3.5 m ile 7 m, uzunlukları ise 11 ile 19.6 m arasında değişen toplam 13 yapı ortaya çıkarılmıştır. Evler, iki giriş kapısı arasında yan yana inşa edilmiş olup ortak duvarlara sahiptirler. Biri dışında genel olarak iki odalı inşa edilen yapıların köşelerinde fırın, ortalarında ise ocak yer alır¹⁰³. Yapıların inşasında, Demircihöyük E katına kadar, kille sıvanmış ahşaptan dikmelerin kullanıldığı, yangın geçiren H katından itibaren ise yapılarda taş temel üzeri kerpiç örgü kullanıldığı saptanmıştır.

Yerleşimin merkezinde yer alan özel bir yapı veya anıtsal olarak nitelendirilecek bir mimari kalıntı ortaya çıkartılmamıştır. Bu türden idari bir yapının yerleşmenin merkezinde de olması aslında kural değildir. Bu anlamda yerleşimin kuzeyinde tabanı taş döşeli ana girişin hemen doğusunda yer alan evin, üç odalı haliyle diğer iki odalı evlerden daha büyük olduğu fark edilir (**Lev. 6**). Söz konusu yapının, topluluk içinde yüksek statülü bir şahsa ait olabileceğine, diğer bir ifadeyle bir yöneticiyle ilişkilendirilebilecek tek mimari kanıt olduğu iddia edilmektedir¹⁰⁴. Demircihöyük'te yöneticiye ait bir yapının mimariye yansımamış olduğu düşünülebilir. Fakat yerleşmede bir “bey”in olduğunu düşündüren kanıtlar da mevcuttur. Bu fikrimizi destekleyen delil ise organize bir iş gücünü gerektirecek olan dıştaki şevli sur duvarıdır. Yerleşmenin merkezinde yer alan silolar ise yerleşmenin ihtiyacından fazlasını karşıladığı öne sürülse de aslında bu silolar bireysel kullanıma ait silolar olmalıdır. Demircihöyük, **Üç Odalı Ev'in** diğer yapılardan daha büyük

¹⁰² Manfred Korfman, Jürgen Seeher, (1987): *Demircihöyük Die Ergebnisse Der Ausgrabungen 1975-1978 Band III 1 Die Keramik 1*, Mainz, s. 169-172.

¹⁰³ Korfmann, 1983: 245-246.

¹⁰⁴ Korfmann 1983: 245-246.

olması bu konutta yaşayan şahsın diğer yapılardakilere oranla toplumsal bir farklılık yarattığı öne sürülebilir.

Demircihöyük yerleşmesinde kesin olarak bir beye veya bir yöneticiye ait yapı saptanamamakla birlikte, bu yerleşmenin mezarlığı olarak bilinen Sarıket Mezarlığı'nda en azından sosyal tabaklaşmanın oluştuğuna dair bir takım deliller mevcuttur. Demircihöyük yerleşmesinin mezarlık alanında toplamda 602 adet mezar ortaya çıkartılmakla birlikte, bunlardan 78 tanesi OTÇ'ye ve 27 tanesi de Erken Demir Çağı'na aittir. Geriye kalan 497 adet küp mezar, sanduka ve toprak mezar tipleri ise ETÇ dönemine tarihlendirilmektedir. ETÇ mezarların yarısına yakın kısmında mezar hediyesi bulunmamakla birlikte bazı mezarlarda tunç ve gümüş takılarla, bronz balta ve asa başı ele geçmiştir¹⁰⁵. Bu noktadan hareketle Demircihöyük'te mimari yansımasını göremediğimiz erkin, olasılıkla zengin ve fakir mezarlarının olabileceği Sarıket Mezarlığı'nda, bazı mezarların değerli madenlerin ve simgesel objelerin ölü hediyesi olarak konulması toplumda en azından sınıfsal ayrımın olduğunu gösteren deliller olduğunun da altını çizmemiz gerekir.

3. Küllüoba

Küllüoba Höyüğü, Eskişehir ili Seyitgazi ilçesi sınırları içinde yer almaktadır. Seyitgazi'nin 15 km kuzeydoğusunda, Yazıdere-Yenikent karayolunun 20 m doğusunda ve Yenikent Köyü'ne 1300 m mesafededir (**Harita 1**). Höyük, doğu-batı yönünde 250 m kuzey-güney yönünde 150 m dir. Ova seviyesinden yüksekliği ise yaklaşık 10 m dir (**Lev. 7**). Höyük, üzerinde fazla belirgin olmayan üç koni içerir. Doğu ve güney koni üzerinde ETÇ II ve III malzeme gurupları görülürken, batı koni üzerinde ETÇ I malzemesi yoğun olarak görülmektedir.

¹⁰⁵ Jurgan. Seher,(1999): "Kuzeybatı Anadolu'da Tunç Çağı: Demircihöyük Yerleşmesi ve Mezarlığı" *Kayıp Zamanların Peşinde, Alman Arkeoloji Enstitüsü Anadolu Kazıları*. Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul: s. 52-54.

Güneyde ve doğuda yer alan tarlalara yayılmış olarak Klasik Dönem ve Bizans yerleşmelerine ait kanıtlar mevcuttur¹⁰⁶.

Özellikle ETÇ dönemi bulguları ile öne çıkan Küllüoba yerleşmesinde, kazılara başlanmadan önce kazı başkanı Prof. Dr. Turan Efe tarafından Kütahya ve Eskişehir Bölgeleri'nde yıllar süren geniş kapsamlı yüzey araştırmaları yapılmıştır. Bu araştırmalar sonucu Küllüoba Höyüğü'nde Efe tarafından 1996 yılında başlatılan kazı çalışmaları halen devam etmektedir.

Höyükte yapılan çalışmalarda Geç Kalkolitik Çağ sonlarından (M.Ö. 3500) Orta Tunç Çağ başlarına kadar (M.Ö.1800) kesintisiz bir iskan olduğu anlaşılmıştır. Buna göre yerleşmede tespit edilen tabakalar şu şekilde sıralanır¹⁰⁷.

	Doğu Koni	Batı Koni
İslam Mezarları	IA	
Klasik Dönemler	IB	
Geç ETÇ III	IIA (M.Ö. 2044–1937), IIB, IIC, IID	
Erken ETÇ III	IIIA (M.Ö. 2314–2197), IIIB, IIIC	
ETÇ II	IVA, IVB, IVC, (M.Ö. 2603–2487), IVD, IVE, IVF, IVG	1
ETÇ I		2,3
ETÇ'ye Geçiş		4,5
Geç Kalkolitik		6

Küllüoba batı konisinde ETÇ'ye Geçiş evresinde yerleşimin zikzak yapan bir savunma sistemi ve bu sisteme dik şekilde dayanan bitişik evlerle çevrili olduğu saptanmıştır. Yerleşmenin bu dönemde “Anadolu Yerleşim Planı” özelliklerini taşıdığı ve bu planın çok iyi temsil edildiği Eskişehir yakınlarındaki Demircihöyük

¹⁰⁶ Turan Efe, (1998): “Seyitgazi/Küllüoba 1996 Yılı Kazısı”, *XIX KST I*, Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, Ankara: s.152.

¹⁰⁷ Turan Efe, Erkan. Fidan, (2008): “Complex Two in The Early Bronze II Upper Town of Küllüoba Near Eskişehir”, *Anatolica 34*: s.70, fig.8.

yerleşmesinden daha erkene tarihlendiği öne sürülür¹⁰⁸. ETÇ I dönemine ait genel planı anlayabileceğimiz mimari kalıntılar yetersizdir. ETÇ II dönemi höyükte oldukça iyi temsil edilmiştir. ETÇ II’de ele geçen mimari kalıntılar doğu ve güney konilerini içine alan, yukarı ve aşağı şehirlerin olduğuna işaret etmektedir. Küllüoba bu dönemde etrafı zikzak şekilde çevreleyen bir savunma sistemi ile çevrilidir¹⁰⁹ (**Lev. 8**). Bu sisteme ait yerleşmenin doğusunda ve güneyinde iki farklı giriş açığa çıkartılmıştır. Savunma sistemine, arka kısımları dik bir şekilde dayanan uzun evler ve yerleşmenin içinde yer alan avluları ve kompleks plan özelliği gösteren yapıları ile linear (çizgisel) bir plan sergiler.

Geç ETÇ II döneminde evler, batı konide yer alan ETÇ’ye geçiş yerleşmesinde ve Demircihöyük’te olduğu gibi, arka kısımları sura bitişik şekilde ve yan yana dizili olarak inşa edilmiştir. Fakat Küllüoba yerleşmesinde surun belli aralıklarla yaptığı çizgisel dönüşler arasında kıvrılmayarak düz bir hat oluşturması, evlerin dörtgen planlı olarak inşa edilmesine yol açmıştır. Evler genel olarak bölme duvarları ile ayrılmış, iki veya üç odadan oluşmaktadır¹¹⁰. Yerleşmenin merkezinde anıtsal olarak nitelendirilen, dörtgen planlı ve çok odalı iki farklı yapı ortaya çıkarılmıştır. “Kompleks I” ve “Kompleks II” olarak adlandırılan her iki yapı da ETÇ II dönemine tarihlendirilmektedir.

Yerleşmenin en yüksek kısmı olan, Doğu konisi üzerinde yer alan **Kompleks I**, 22 x 22 m ölçülerinde olup bir ana megaron ve bu megaronun her iki yanına uzunlamasına bitişik şekilde inşa edilmiş iki megaronumsu yapıdan oluşmaktadır¹¹¹ (**Lev. 9**). Yerleşmede kuzeydoğu güneybatı yönünde uzanan yapı “Doğu Kapısı” olarak nitelendirilen girişin hemen karşısında yer almaktadır¹¹². Yapının cephesi, yerleşmenin girişi ile karşılıklı bakar vaziyette olup yapı ve giriş arasında geniş bir avlu yer almaktadır. Dörtgen bir formda olan kompleks, taş temel üzerine kerpiçten inşa edilmiştir. Yapının bilinçli olarak ön kısımları arka kısımlarına

¹⁰⁸ Efe, 2003a: 114.

¹⁰⁹ Efe, Fidan, 2008: 68.

¹¹⁰ Turan, Ay-Efe, 2001: 49.

¹¹¹ Son yıllarda yapılan kazılarla Kompleks I’in Kuzeye doğru bir odasının daha olduğunu gösteren kalıntılar ele geçmiş, yapı bu şekli ile en az dört odasının olduğu anlaşılmaktadır (Efe, 2007).

¹¹² Efe, 2003b: 274-276.

oranla daha dardır. Ortada yer alan ve sundurması olan ana megaron, yanda sonradan eklenen tali mekanlara oranla öne doğru çıkarılmıştır. Her yapı 2 odaya sahiptir. Bu odalar, yanlamasına koridor şeklindeki bir geçitle ikiye ayrılmaktadır. Ana megaronun girişi kuzeydoğudadır. Taş döşeme ile kaplanmış girişten sonra megaronun ön odasına ulaşılır. Bu kısımda odanın merkezinde dairesel bir ocak yer almaktadır. Bu ön odadan da arka kısımda yer alan koridora geçilir. Bu üç yapıyı da enine kesen koridorun giriş kısmı, güneydeki tali mekandır. Kompleksin arka odalarında, zemin seviyesinde, bağımsız duvarları olan silolar yer alır. Bu silolar büyük olasılıkla depolama amacıyla kullanılmıştır¹¹³. Söz konusu yapının kerpiç duvarlarının içinde adak eşyası olarak nitelendirilen minik kaplar ele geçmiştir¹¹⁴.

Kompleks I'in yerleşmenin en yüksek noktasına inşa edilmesi, cephesinin "Doğu Kapısı" olarak nitelendirilen ana girişe bakar vaziyette olması ve depo odalarına sahip olması, bu yapıyı diğer ev olarak kullanılmış yapılardan ayıran en temel unsurlardır¹¹⁵. Bu şekildeki bir yapı, yerleşmede bir yönetici¹¹⁶ veya önemli bir ailenin olduğuna dair en temel kanıtları sunmaktadır.

Yerleşmenin güneyinde yer alan **Kompleks II**¹¹⁷, doğu-batı doğrultusunda 30 m, kuzey güney yönünde ortalama 24 m ebatlarındadır (**Lev. 10**). Kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda uzanan ve üç megaron içeren çok odalı yapının cepheleri güneybatıya bakar. Kompleksin güneyi yan yana uzun evlerden oluşan geniş bir cadde ile sınırlandırılmış olup kuzeyinde, ortası çukur açık bir alan bulunmaktadır. Kuzeydoğusu yani arka kısmı ise Kompleks I'in arkası ile sınırlandırılmış olup bu iki yapı arasında bir sokak bulunmaktadır. Kompleks II'nin duvarları, taş temel üzerine kerpiçten¹¹⁸ olup bu kerpiçlerin aralarına harç konularak yapılmıştır. Bu duvar örgüsü ise sarımsı veya beyaz renkli bir sıva ile kapatılmıştır. Yapı duvarlarında ve

¹¹³ Efe, Ay-Efe, 2001: 49; Efe, (2003b): 274; (<http://www.kulluoba.org/koba08tur.pdf>, s.12).

¹¹⁴ Efe, Ay-Efe, 2001: 50.

¹¹⁵ Efe, Ay-Efe, 2001: 50.

¹¹⁶ Efe, 2003b: 274.

¹¹⁷ Efe, Fidan, 2008: 67-102.

¹¹⁸ Kompleks II'nin inşasında çeşitli büyüklüklerde kerpiç kullanılmıştır. Bunlar 24 x 42 cm, 32 x 50 cm, 36 x 40 cm, 36 x 54 cm, 40 x 52 cm ve 52 x 66 cm ebatlarında olup kalınlıkları ise 6 ile 8 cm arasında değişmektedir.

tabanlarında ahşap kullanıldığına dair deliller mevcuttur. Özellikle yapı içerisinde dikme deliklerine rastlanmıştır.

Efe, kompleks II’de ele geçen buluntulara dayanarak, kompleksi üç evreye ayırır. Kompleksin en güneyinde bulunan büyük megaronun ilk kez bağımsız bir yapı olarak inşa edilmesini, Küllüoba IV D evresine tarihlendirir. Fakat kompleksin gelişiminin en iyi izlendiği evrelerin ise IVB ve IVC olduğunu belirtir. Kompleksin IVC evresi bilinen en erken evresidir (**Lev. 10**). Bu evrede kabaca dörtgenimsi odalardan oluşan kompleks planı, sonraki evrelerde de düzgün bir dikdörtgen şeklinde değildir. Kompleks, birbirinden bağımsız duvar ve girişlere sahip beş birimden oluşur. Girişleri güneybatıya bakan ve sundurmaları olan ilk üç birim: En güneyde megaron veya megaronumsu yapı¹¹⁹ (A), bitişiğinde merkezi oda (C), onun da yanında yer alan iki odalı yapı vardır(D). Sonraki iki birimden ilki kompleksin en kuzeybatı köşesine eklenen ve girişi kuzey doğuya bakan yapıdır (E). Bu yapı ile büyük megaron arasında kalıp, hafifçe doğuya doğru çıkıntı yapan bir başka oda topluluğu yer alır (B). Söz konusu yapılar A, B, C, D ve E olarak adlandırılmış, iç kısımda odaları oluşturan bölmeler ise rakamlar kullanılarak alt birimlere ayrılmıştır. Kompleksin güney kesimindeki “A” olarak belirtilen yapı üç büyük oda, sundurması ve taş rampası ile birlikte tam bir megaron planı sergiler. Ortada yer alan merkezi oda, yapının en büyük odasını oluşturur. Yapıya güney batıdan taş döşeli bir rampa ile çıkılarak 2 m genişliğinde girişe ulaşılır. Girişin her iki yanında silolar bulunur. Bu sundurmalı kısımdan sonra A1 olarak adlandırılan megaronun ön odasına ulaşılır. Ön oda 6,0 x 6,5 m dir. Bu ön odadan sonra arasında boşluk bulunan çift duvar şeklindeki bir bölme duvarı ile megaronun merkez odasına (A2) ulaşılır. A1 aynı zamanda megaronun kuzeyinde kalan ve merkez oda (C) olarak adlandırılan odanın ön odasına (C1) bir geçiş sağlar. Yani A1, A2 ve C1 arasında geçişler bulunmaktadır.

Megaronun A2 olarak adlandırılan merkez odası 6,0 x 8,5 m ebatlarıyla megaronun en büyük odasıdır. Merkezinde yüzeyi kısmen korunmuş bir ocak yer alır. Bu odadan sonra megaronun en gerisinde yer alan odaya (A3) bir geçiş vardır.

¹¹⁹ Efe, 2004:21.

Söz konusu odanın kuzey duvarı üzerinde yer alan bir başka kapı ise “B” bölmesine açılır. Oda bu konumuyla oldukça merkezi bir mekan görünümündedir. A3 5,5 x 5,5 m ebatlarında olup, bağımsız duvarlara sahiptir. Odanın temelinde açığa çıkartılan temel taşlarının, yapının diğer taşlarından daha küçük olması nedeni ile yapıya daha sonradan ilave edildiği düşünülmektedir. Mekanın gerisine doğru bir ocak ve kuzey batı köşesinde de altı keramik döşeli bir fırın yer alır. Efe, bu odanın işlevini, merkez odada yapılan törenler sırasında bu odanın mutfak olarak kullanılmış olabileceği şeklinde yorumlamaktadır¹²⁰. Büyük megaronun merkezi odasının (A2) kuzeybatı duvarının köşesine doğru yer alan bir girişle “B” sektörüne ulaşılır. Bu birim diğer odalardan farklı olarak altı odadan oluşur ve duvarları bağımsız değildir. A2 den geçilen bir kapı ile B1 odasına ulaşılır. Birbiriyle bağlantılı olan ve giderek genişleyen bu üç oda (B1, B2 ve B3) aynı aks üzerinde olduğu düşünülen girişlere sahiptir. Bu oda topluluğun merkezi odası, B2 olarak yorumlanır. Buradan, en doğuda yer alan B4, B5 ve B6 olarak adlandırılmış diğer üç odaya geçilir. Bu üç odanın arasında en geniş olan B4’te ince duvarlı, dikdörtgenimsi kerpiç bir iç öge bulunmaktadır. Bu odanın güneybatı köşesinde, tek parça halindeki kerpiç platform ya da silomsu bir hücre yer alır. Bu oda topluluğuna doğudan girilen “L” şeklindeki bir koridor ile B2’ye, buradan da iki kapı geçerek büyük megaronun merkezi odasına (A2) kadar ulaşılabilir. Böylelikle A2’nin dışarıyla doğrudan bir bağlantısı vardır. Efe, bu odaların yatak odası olarak kullanılmış olabileceğini öne sürmektedir¹²¹. Kompleks II’yi oluşturan yapının ortasında yer alan ve “C” birimi olarak adlandırılmış iki odalı bir yapı bulunur. Oldukça geniş ebatlarda olan bu iki oda bağımsız duvarlara sahiptir. Cephesi batıya bakan ilk odanın (C1) girişi ile ikinci odaya (C2) ait giriş aynı eksende yer alır. Ayrıca yapının ilk odasına ait, güneyde yer alan bir giriş de A1 ile olan bağlantıyı sağlamaktadır. C2’nin, girişten hemen sonra sağında ve solunda yarım daire şeklinde, bağımsız duvarları olan iki silo bulunur. Bunun yanında odanın gerisinde, kare formlu ve yine bağımsız duvarları olan iki silo daha olduğu görülür. Bu büyük ve merkez de yer alan odanın iç duvarları sıvalıdır. Oldukça kalın duvarları bulunan yapının ikinci bir katı veya en azından ahşap döşeli

¹²⁰ Efe, Fidan, 2008:73.

¹²¹ Efe, Fidan, 2008:74.

asma bir katının olabileceği öne sürülmektedir¹²². Bu yapıya bitişik, cephesi güneybatıya bakan Birim D yer alır. Bağımsız duvarları olan Birim D, C2'nin iç plan anlayışıyla benzerdir.

Yapının güney kısmında, yapıya ait sundurma olduğu düşünülen taş döşeli bir alan bulunmuştur. Kuzey köşesinde ise fırına ait olabilecek bir ize rastlanmıştır. Sundurmadan sonra gelen odanın arka kısmında, C2'de olduğu gibi, yine bağımsız duvarlara sahip, kare formlu iki silo yer almaktadır. Oda D1'in arka kısmında, koridora benzeyen D1c'de yedi tane insutu halde pithos bulunmuştur. Kompleks II'nin kuzeybatı köşesinde yer alan ve en dış sınırını oluşturan Birim E'nin cephesi kuzeydoğuya bakar. Bu tek odalı birimin arka yarısında duvarları bağımsız dört hücre yer alır. Birim E'nin girişi, sırt sırta bakan Kompleks I ve Kompleks II'nin arasında kalan sokağa açılır.

IVB Evresi Kompleks II'nin son evresidir (Lev. 11). Kompleks II, IVC evresinde olduğu gibi, IVB evresinde de yerleşme içinde bağımsız bir durumdadır. Fakat IVB evresinde kompleksin dış görünümü çok değişmemekle birlikte, iç düzenlemede bir takım değişiklikler olmuştur. Özellikle büyük megaronun merkez odası olan A2'de kuzeybatı duvarı üzerinde yer alan ve B bölmesi ile bağlantısı bulunan kapı ortadan kalkmış onun yerine bu girişi kapatan dörtgen yapıda yan yana iki silo inşa edilmiştir. Bu siloların kapattığı A5'e, olasılıkla ahşap tabanı olduğu düşünülen yapının üst katından ulaşıldığı öne sürülür¹²³. A5'in devamında yer alan ve oldukça geniş ebatlardaki A6'nın ise aydınlatma odası olarak kullanıldığı iddia edilir¹²⁴. Büyük megaronun en gerisinde yer alan A3, bir bölme duvarı ile ikiye ayrılmış, bu bölme duvarı üzerine bir kapı yerleştirilmiştir. Yine bu evrede A3'ün doğu duvarı üzerinde yer alan ve dışarıdan girmeye olanak sağlayan bir kapı açılmıştır. Megaronun ön odası olan A1 ile kuzeyinde yer alan C1 arasındaki geçiş kapatılmış, böylelikle büyük megaronun diğer yapılarla bağlantısı kesilmiştir. İki büyük odaya sahip C bölümünün ise planı çok değişmemiş, yalnız arka odasında yer

¹²² Efe, Fidan, 2008:74.

¹²³ Efe, Fidan, 2008:76.

¹²⁴ Efe, Fidan, 2008:76.

alan C2'deki silolar kaldırılmış bunun yerine merkezi bir ocak yerleştirilmiştir. Birim D'nin ise, bu evrede sundurması iptal edilmiş, yerine D1'in önüne yeni bir oda inşa edilerek D1 iki odalı hale getirilmiştir. Birim E'nin ise temel planı aynı kalmakla birlikte, çok büyük değişimler yapılmamıştır. Hemen girişte yer alan E1'in duvarlarına içten kerpiç bir duvar eklenerek olası ikinci katı desteklemek amacıyla kuvvetlendirilmiştir. Birim B de çok büyük bir tadilat gerçekleştirilmiştir. 'L' şeklindeki koridor iptal edilmiş, doğudaki dış odaların hepsi bu kez taş temelli olarak yeniden inşa edilmiştir. Bu kısımda yer alan iki odanın girişleri artık komplekse değil dışarı doğru açılmıştır. Özellikle B evresinde bu mekanlarda insitu çanak çömlekler, öğütme taşları ve yongalar ile kil tezgah ağırlıkları bulunmuştur. Efe, bu mekanların işlik olarak kullanmış olabileceğini önermektedir¹²⁵.

Efe, Kompleks II'yi oluşturan yapı grupları hakkında bir takım iddialarda bulunur. Kompleks II'nin en etkileyici evresinin IVC evresi olduğunu belirtir. Özellikle büyük megaron, batı girişi, merkezi odası ve yükseltilmiş ocağı ile anıtsal niteliktedir. Merkezi oda, kompleksin idari ve törensel çekirdeğini oluşturmaktadır. Kompleksin arka odası olan "Birim B" ise uyuma odası olarak kullanılmıştır. Dışarıdan ayrı girişleri olan C, D ve E temelde depo odası olarak kullanılmıştır. Kompleks II'nin bu dönemde bir "saray" ya da idari bir yapı olduğu öne sürülmektedir. Buna ilişkin olarak "Birim C"nin güney duvarına adak olarak yerleştirilmiş bir tunç balta ise kompleksin önemini belirtmektedir¹²⁶.

Küllüoba'da Kompleks I ve II gibi yapıların normal evlerden mimari planları ve yerleşim içi konumu ile ayrılması, bu yapıların bir yönetici veya yüksek statülü bir aileye ait olduğunu veya yerleşimin bir güç tarafından kontrol edildiğini düşündürmektedir. Bu yapıların içinde oldukça büyük ve geniş depo odalarının bulunması, yerleşmede gücü elinde tutan insan(lar)ın gücünü göstermesi açısından önemlidir. Bunun yanında yerleşimin bir surla çevrili olup aşağı şehrin varlığı, söz konusu yerleşmede sınıfsal olguların pekişmeye başladığını da göstermektedir.

¹²⁵ Efe, Fidan, 2008:79.

¹²⁶ Efe, Fidan, 2008: 80.

Yerleşmedeki yapıların bir savunma duvarı ile çevrili olması, ortaya çıkmaya başlayan soylu sınıfın ihtiyaç ve isteklerindeki artışı temsil ediyor olmalıdır.

4.Liman Tepe

Liman Tepe, İzmir'in Urla ilçesinin İskele Mahallesinde, Karantina Adası'nın tam karşısında yer almaktadır (**Harita 1**). İzmir Körfezinin güney sahilinde yer alan Liman Tepe'yi, İzmir-Çeşmealtı yolu doğu-batı istikametinde ikiye böler¹²⁷. Urla'nın kuzeyinde bulunan kıyı ovası, uzun bir koyun sonradan dolması sonucu oluşmuştur. Önce bir kum setiyle denizle ilişkisi kesilen koy, Zongurlu ve Kocadere çaylarının getirdiği alüvyonlar sonucu bir birikinti ovasına dönüşmüştür. Bu dönüşüm sırasında deniz içindeki doğal bir kaya grubu anakaya ile birleşerek bugün Liman Tepe'nin bulunduğu yarımada'nın ortaya çıkmasına neden olmuştur (**Lev. 12**). Bu yarımada bir taraftan yerleşim için uygun bir zemin içerirken, diğer taraftan bereketli ve yağışlı kıyı ovasından oluşan bu arazi yapısını arkasına almış olmaktadır. İşte bu yarımada Liman Tepe adını almıştır¹²⁸. Liman Tepe konumu itibariyle, özellikle Batı Anadolu sahil kesimi içinde, geniş ardalanı ile sağladığı olanaklar açısından oldukça avantajlı bir konuma sahiptir. Özellikle Orta Anadolu ve Ege kıyı şeridi arasında doğu-batı doğrultusunda uzanan sıra dağlar, oluşturdukları vadi ve koylar ile kültürel birikimi kıyı kesimine taşımaktadır¹²⁹.

Liman Tepe ilk defa Ekrem Akurgal tarafından bilim dünyasına tanıtılmıştır. 1979 yılında Güven Bakır ve Çetin Anlağan tarafından yapılan antik Klazomenai kazıları sırasında akropol olma ihtimaline karşı Liman Tepe'yi de içine alan sondaj çalışmalarında bulunulmuştur. Ortaya çıkan neticeler üzerine 1980 yılında Çetin Anlağan tarafından yürütülen kurtarma kazılarında ve 1981 yılında Güven Bakır

¹²⁷ Hayat Erkanal , Halime H. Yılmaz, (1994): "1992 Liman Tepe Kazıları", *XV KST I*, Ankara: s. 361.

¹²⁸ Hayat Erkanal , Sevinc Günel, (1996): "1994 Liman Tepe Kazıları", *XVII KST I*, Ankara: s. 306.

¹²⁹ Erkanal, H. (1996): "Erken Tunç Çağı'nda Batı Anadolu Sahil Kesiminde Kentleşme / Early Bronze Age Urbanization in the Coastal Region of Western Anatolia", *Habitat II*, Y. Sey (ed), Tarih Vakfı: s. 70.

başkanlığında yapılan bilimsel kazılarda höyükte oldukça kapsamlı bir araştırma başlatılmıştır. Ortaya çıkartılan Erken Tunç Çağı'na ait kalıntılar üzerine, 1992 yılından itibaren H. Erkanal başkanlığında kazılara başlanmış, çalışmalar halen sürdürülmektedir¹³⁰.

Liman Tepe'de tespit edilen en eski yapı katı Neolitik Çağ'a aittir. Fakat yerleşmenin denize yakın konumda olması sonucu oldukça yüksek olan taban suyu Neolitik ve Kalkolitik Çağ tabakalarını tamamen taban suyu altında bırakmıştır. Neolitik Çağ, yerleşmede ele geçen birkaç çanak çömlek buluntusundan bilinmektedir. Kalkolitik dönem ise Klasik Çağ kuyu tabanlarında derinleşilerek anlaşılabilmiştir.¹³¹ Buna göre Liman Tepe'de ortaya çıkartılan tabakalaşma yukarıdan aşağıya doğru, en geçten en erkene göre şu şekilde sıralanmaktadır¹³²:

- LMT I Klasik Çağ
- LMT II Geç Tunç Çağı
- LMT III Orta Tunç Çağı
- LMT IV Erken Tunç Çağı III
- LMT V Erken Tunç Çağı II
- LMT VII Erken Tunç Çağı I
- LMT VI Geç Kalkolitik Çağ

Liman Tepe'nin ETÇ tabakalarını IV, V ve VI katlar temsil etmektedir. ETÇ I, yerleşmede kabaca 3. binyılın ilk yarısına tarihlenir. Bu dönemde yerleşme levha şeklindeki kireçtaşından yapılmış, 0,90 m genişliğinde 15,50 m uzunluğunda bir savunma sistemi ile çevrilidir (**Lev. 12**). Bu sistemin bir bölümü açığa çıkartılmakla birlikte, üzerinde anıtsal bir giriş kapısının yer aldığı saptanmıştır. Sur duvarının temel hariç korunan yüksekliği 2.70 m dir. Duvarın iç kısmı

¹³⁰ Hayat Erkanal, H. Hür, H. Yılmaz (1994): "1992 Liman Tepe Kazıları", *XV KST I*, Ankara: s.361.

¹³¹ H. Erkanal, (2008): "Liman Tepe: New Light on Prehistoric Aegean Cultures", *The Aegean in the Neolithic, Chalcolithic and Early Bronze Age*, Hayat Erkanal, Harald Hauptmann, Vasif Şahoğlu, Rıza Tuncel,(eds), Ankara University Press, Ankara: s.180.

¹³² H. Erkanal, V. Şahoğlu, R. Tuncel, O. Kouka, L. Keskin, İ. Tuğcu, (2009): "Liman Tepe 2007 Kazıları", *30. Kazı Sonuçları Toplantısı I*, Ankara: s. 301.

güçlendirilmek amacıyla 24 x 24 cm boyutlarında, dış şeklindeki çıkıntılarla desteklenmiştir. Dış kısmı ise alttan rampa şeklindeki taşla kaplanmıştır. İç kısımda, sura dik şekilde dayalı, ortak duvarlara sahip dörtgen planlı uzun evler yer alır. Yapılar taş temel üzerine kerpiçten yapılmış olup, dönemin karakteristik özelliği olan bitişik düzende inşa edilmiştir¹³³.

LMT V. tabaka, Erken Tunç Çağı II dönemine karşılık gelmektedir. Liman Tepe’de 3. binyılın ikinci yarısına tarihlenen bu dönemde, yerleşme ETÇ I tabakasına göre daha geniş bir alana yayılmış savunma sistemi, daha gelişkin ve güçlü bir yapıda inşa edilmiştir. Yerleşmenin güney kısmında açığa çıkartılmış, oval şekilde olduğu düşünülen savunma sisteminin altı kısmı bir nevi destek amaçlı yapılmış kaide şeklinde inşa edilmiştir. 20 m genişliğe ve 6 m yüksekliğe sahip olan bastiyon şeklindeki anıtsal kule, yerleşmede bugüne kadar çıkartılmış tek örnektir¹³⁴. Plaka şeklindeki kireç taşlarından inşa edilen bu kuleye batıdan bir sur duvarı yaslandırılmakla birlikte bu duvarın ancak çok az bir kısmı ortaya çıkarılabilmektedir. 2009 yılı kazı çalışmaları sırasında kazı alanının 600 m güney batısında yeni bir kule yapısını daha ortaya çıkartıldığı iddia edilmektedir¹³⁵.

Liman Tepe’nin aşağı şehri ile ilgili yapılan çalışmalarda, kulenin hemen güneyinde ETÇ II’ye tarihlenen duvar kalıntılarına rastlanmıştır¹³⁶. Hatta Erkanal, bu kalıntıların basit konutlardan ziyade daha önemli yapılara ait olabileceğini vurgulamaktadır¹³⁷.

Liman Tepe’nin yukarı şehri çevreleyen sur yapısının içinde dörtgen planlı olduğu anlaşılan bir yapı ortaya çıkarılmıştır¹³⁸. Yapının mevcut duvarının uzunluğu 8 m olmakla birlikte kalınlığı 0.60 m dir. Levha halindeki kireç taşları ve toplama

¹³³ Erkanal, 1996: 76; Erkanal, 2008: 181; Erkanal, Günel, 1996: 307; Erkanal, 2004: “2002 Yılı Liman Tepe Kazıları” *XXV KST II*, Ankara: s. 166.

¹³⁴ Henüz bu kulelerden bir tanesi ortaya çıkarılmakla birlikte yerleşmeyi çevrelediği düşünülen savunma sistemin üzerinde birden çok sayıda kulenin olduğu varsayılmaktadır.

¹³⁵ <http://ankusam.ankara.edu.tr/sliman.html>, (29 Mart 2010).

¹³⁶ Hayat Erkanal,.(1999): “1997 Liman Tepe Kazıları” *XX KST I*, Ankara: 326, çizim:2.

¹³⁷ Erkanal, 1999: 331.

¹³⁸ Erkanal, 1999:330.

taşlar birlikte kullanılarak inşa edilen duvarda belli bir örgü tekniği uygulanmamıştır. Bu yapının da altında ETÇ II'nin erken evresine tarihlenen apsidal planlı bir başka yapının varlığı anlaşılmıştır. Kuzeydoğu güneybatı istikametinde uzanan yapının bir duvarının uzunluğu 4.80 m olup kalınlığı 0.60 m dir. Bu her iki yapının kazısı sırasında ele geçen çanak çömlek örneklerine dayanılarak her iki yapı arasında zamansal açıdan belirgin bir fark olmadığı iddia edilmektedir¹³⁹. Şahoğlu, yukarı şehirde Merkezi Yapı'dan farklı olarak kısmen açığa çıkartılan yapıları, dörtgen formlu “çok odalı yapılar”ın karakterize ettiğini ve bunların basit evlerden ziyade komünal kullanımlı bir işleve sahip olduğunu öne sürmektedir¹⁴⁰.

Liman Tepe'de merkezi otoriteyi yansıtan ve anıtsal bir yapının varlığına ilişkin kanıtların saptandığı tabaka, LMT V. tabakadır. ETÇ II'ye ve III tarihlendirilen **Merkezi Kompleks** olarak adlandırılan yapı, etrafı at nalı şeklindeki kulelerce çevrelenmiş bir iç kale görünümündedir (**Lev. 13**). Bu iç kale görünümünde olduğu düşünülen sistemin çekirdeğinde, yaklaşık kuzeybatı-güneydoğu istikametinde uzanan, birbirinin devamı şeklinde iki adet uzun dörtgen depolama odası, açık bir avlu ve bu avluya açılan bir diğer çok odalı yapıdan oluşan Merkezi Kompleks bulunmaktadır. Bu güne kadar toplamda bu kompleksin 15 m'lik bir kısmı tespit edilebilmiştir. Ortada dörtgen görünümlü bir avlu ile bu avlunun her iki yanında mekanlar bulunan yapının¹⁴¹ güneyindeki tek sıralı koridorlardan oluşan kısmın kalın batı duvarının, kompleksin güney sınırını belirlemekle birlikte aynı zamanda teras duvarı olarak kullanıldığı öne sürülmektedir¹⁴². Bu koridor şeklinde odalardan oluşan yapının batı duvarı 2,20 m genişliğinde olup doğu duvarından daha kalındır. Doğu duvarı ise 1,50 m genişliğindedir. Bu duvarların iç ve dış kenarları kireç taşı plakalardan oluşturulmuş, içleri ise toplama taşlarla doldurulmuştur. Bu her iki paralel duvar arasında kalan odaların genişliği 1,20 m olmakla birlikte ara

¹³⁹ Erkanal, 1999: 330.

¹⁴⁰ Vasif Şahoğlu, (2008): “New Evidence for the Relations Between the Izmir Region, the Cyclades and the Greek Mainland during the Third Millennium BC”, *The Aegean in the Neolithic, Chalcolithic and Early Bronze Age*, H Erkanal, H. Hauptmann, V. Şahoğlu, R. Tuncel (eds), Ankara University Press: s. 488.

¹⁴¹ Hayat Erkanal, (1998): “1996 Liman Tepe Kazıları”, *XIX KST I cilt*, Ankara: s. 387.

¹⁴² Şahoğlu, 2008: 488.

duvarlarla bölünmektedir¹⁴³. Bu bölümlenen dörtgen odaların kapı açıklıkları olmamakla birlikte, avlunun zemin seviyesinden daha aşağı seviyede yer alması nedeniyle depo odası olarak kullanıldığı iddia edilmektedir¹⁴⁴. Avlunun kuzeyinde, 5.40 m uzunluğunda ve 1.20–1.30 m genişliğinde ince uzun iki odalı bir mekan bulunmaktadır. Güneyde yer alan koridor şeklinde odaları bulanan yapı ile aynı istikamette uzanan bu mekanın duvar kalınlıkları 0.44–0.52 m arasında değişen düzensiz taşlardan inşa edilmiştir¹⁴⁵. Güneyde ve kuzeyde yer alan bu yapı grupları arasındaki 5,6 m genişliğindeki açık alanın olasılıkla avlu olarak kullanıldığı ve bu avlunun üstünün açık olduğu iddia edilmektedir¹⁴⁶. Bu avlu içindeki çalışmalarda üst tabakalara ait duvar kalıntıları bırakılıp, bu yapılara ait taş döşemeler kaldırılarak yapılan derinleşme çalışmalarında, tekrar taş döşeme kalıntılarına rastlanmıştır. Farklı seviyelerde açığa çıkartılan, levha halinde kireç taşı ve düzensiz taşlardan yapılmış döşeme kalıntılarının kompleksin avlusuna ait olduğu iddia edilmektedir¹⁴⁷.

Şahoğlu, Liman Tepe Merkezi Kompleks yapısının yok oluşuna veya kullanımdan kalkmasına sebep olan şeyin ETÇ II sonunda vuku bulan bir yangın olduğunu varsaymaktadır¹⁴⁸.

Merkezi Kompleks’de depo olarak kullanılmış olması muhtemel mekanlardan ele geçen keramikler, Troya’da benzer örnekleri görülen çömlekler ile özellikle Liman Tepe yerel çanak çömlekleri ile birlikte ele geçen Yunanistan kökenli “urn-firnis” sos kapları, kronolojik açıdan Yunanistan’ın Anadolu ile karşılaştırılmasında büyük önem taşımaktadır. Aynı zamanda bu depolama odalarının batı odasında ortaya çıkartılan taş bir sos kabı parçası ve pyxis dikkate değer buluntular olarak değerlendirilmektedir¹⁴⁹. Doğu odasında ise depolamada kullanılan

¹⁴³ Erkanal, Günel, 1996: 311-312.

¹⁴⁴ Şahoğlu, 2008: 488.

¹⁴⁵ Erkanal, 1998: 384.

¹⁴⁶ Şahoğlu, 2008: 488.

¹⁴⁷ Hayat Erkanal, Sevinç Günel, (1997): “1995 Yılı Liman Tepe Kazıları, *XVIII KST I. cilt*, Ankara: s.245.

¹⁴⁸ Erkanal, 1998: 386; Şahoğlu, 2008: 490.

¹⁴⁹ Şahoğlu, 2008: 489.

büyük kap parçaları ile kötü korunmuş boğa ryhton parçası ele geçmiştir¹⁵⁰. Söz konusu bu iki koridor şeklindeki odanın işlevlerinin farklı olup olmadığı tartışılmaktadır. Avlu kısmında ele geçen ve biri tam olmak üzere 5 adet muhtelif taştan yapılmış phallos örnekleri, yapının işlevine yönelik önemli buluntulardandır. Diğer önemli bir buluntu ise küçük yeşil serpantinden yapılmış çan biçimli damga mühürdür¹⁵¹.

Liman Tepe ETÇ tabakalarında açığa çıkartılmış anıtsal sur sistemi, merkezi yapı ve aşağı–yukarı şehrin oluştuğuna dair veriler, yerleşmedeki sosyo-ekonomik örgütlenmenin düzeyini göstermektedir. Erkanal, salonda ele geçen söz konusu phallos örneklerinin, yapının dini bir karakter taşıdığına dair kanıtları olduğunu öne sürer¹⁵². Bununla birlikte Merkezi Kompleks’de bulunmuş taş mühür ise yöneticinin kontrol mekanizması ile ilgili kanıtı oluşturur¹⁵³. İlgili tüm bu veriler ışığında Erkanal gerek dini, gerek siyasi ve gerekse ekonomik açıdan Liman Tepe’yi bölgesel bir merkez olarak değerlendirmektedir¹⁵⁴.

5.Bademağacı

Bademağacı Höyüğü Anadolu’nun Güneyinde, Burdur Göller Bölgesi sınırları içinde, Burdur-Antalya karayolunun Toros Dağları’nı aştığı Çubuk Beli’nin 5 km kadar kuzeyinde yer almaktadır (**Harita 1**). Antalya İli’nin Bademağacı kasabası sınırları içinde ve kasabanın 2,5 km kadar kuzeyindedir. Höyük, kuzey–güney ve doğu–batı yönünde 110 x 210 m ölçülerinde, oval biçimli bir tepedir (**Lev. 14**). Etrafında yer alan tarlalardan yüksekliği ise 9 m dir. Denizden yüksekliği 585 m olan höyük, etrafı Toros Dağları ile çevrili, uzunluğu 10 km genişliği 8 km kadar olan küçük bir ova içersinde yer almaktadır¹⁵⁵.

¹⁵⁰ Vasıf Şahoğlu, (2005) : “The Anatolian Trade Network and the Izmir Region during the Early Bronze Age”, *Oxford Journal Of Archaeology* 24: s. 350.

¹⁵¹ Şahoğlu, 2008: 488.

¹⁵² Erkanal, Günel, 1997: 245 – 246.

¹⁵³ Şahoğlu, 2005: 350.

¹⁵⁴ Erkanal, 1999: 331.

¹⁵⁵ Refik Duru, (1995): “Bademağacı Kazıları 1993”, *XVI K.S.T. I*, Ankara: s. 69.

Bölgede yapılan ilk kazı ve yüzey araştırmaları 1958 yılında David French ve J. Mellaart tarafından yapılmış fakat bu yüzey araştırmasında arkeolojik yazına Kızılkaya olarak tanıtılan höyüğün daha sonra Refik Duru tarafından yapılan çalışmalarda Bademağacı olduğu anlaşılmıştır. Bademağacı Höyüğü, 1993 yılından itibaren Refik Duru başkanlığında ve Gülsün Umurtak'ın yönetiminde bir kurul tarafından kazılmaktadır.

Bademağacı'nda ortaya çıkarılmış kültürel tabakalanma düzeni aşağıdaki gibidir¹⁵⁶

Hıristiyanlık Dönemi (HD) Kilise	
Orta Tunç Çağı	(OTÇ) (OTÇ 2, 1)
Erken Tunç Çağı	(ETÇ II) (ETÇ 3, 2, 1)
Geç Kalkolitik Çağ	(GKÇ) ?
Erken Kalkolitik Çağ	(EKÇ) ?
Geç Neolitik Çağ	(GNÇ) (GNÇ 2, 1)
Erken Neolitik Çağ	(ENÇ II) (ENÇ II / 4B, 4A, 3A, 3, 2, 1)
Erken Neolitik Çağ	(ENÇ I) (ENÇ I / 9, 8, 7, 6,5)

Yerleşmede, merkezi bir yapının ortaya çıktığı dönem ETÇ II tabakalarıdır. Bu tabakalar höyükte Erken Neolitik Çağ (ENÇ) yangın tabakalarının üzerinde yer almaktadır. Yerleşme Geç Neolitik Çağ'da yaklaşık M.Ö. 5500 tarihlerinde terk edildikten sonra M.Ö 2500'lerde, ETÇ II'de, tekrar yerleşilmiştir. Yerleşmede ETÇ II katları üç farklı yapı katı halinde temsil edilmektedir. ETÇ'nin 2-3 evreleri yerleşmenin en gelişmiş dönemidir. Bu dönemde yerleşme bir surla çevrilidir ve surun yamaçları irili ufaklı taşlarla (glacis) döşenmiştir (**Lev. 15**). Bu taş döşeli yamaç, yerleşmenin bazı yerlerinde 8 m genişliğe kadar ulaşmakta ve büyük oranda

¹⁵⁶ Refik Duru, (2005): "Bademağacı Kazıları 2002 ve 2003 Yılları Çalışma Raporu", *Bulleten LXVIII sa.252*: s. 524.

tüm höyüğü çevrelemektedir¹⁵⁷. Yerleşmenin etrafını sardığı düşünülen sur duvarına ait kalıntıların çok az bir kısmı yerleşmenin kuzeydoğu ve kuzeybatısında, ortaya çıkartılabilmektedir. Yerleşmedeki yamaç döşemesi ve onun bitimine uygun bir şekilde yapılan sur duvarının kalınlığı 80–90 cm arasında olup kuru taş duvar tekniğinde inşa edilmiştir¹⁵⁸. Yerleşmenin kuzeyinde yer alan 3 farklı açıklığın, sur duvarının üzerindeki yerleşmenin giriş kapılarıdır. kuzey girişi 1 (KG 1) olarak kodlanmış olan ilk giriş 4 m genişliğe sahip olup her iki yanı düzgün taş dizisi ile sınırlanmıştır. Tabanı ise bastırılmış topraktan yapılmıştır. Bu girişin 20 m kadar kuzeyinde plan özelliği bakımından benzer olmakla birlikte daha dar bir yapıda olan ikinci giriş (KG2) yer alır. KG1 ve KG2'nin arasında, taş döşemenin bir kısmı kaldırılıp derinleştiğinde 2 m genişliğinde üçüncü giriş olan KG3 yer alır. En alta yer alan 80 cm kalınlığında temelleri bulunan bu giriş diğerlerine göre daha dar ve kısadır. Duru KG3'ün KG1'den ve KG2'den daha eski olduğunu belirtmektedir¹⁵⁹.

KG1'den girildiğinde karşıda oldukça geniş bir avlu ve güneybatısında megaron planlı yapılar uzanmaktadır. Batı Anadolu yerleşmelerinde görülen megaron planlı yapılar Bademağacı Höyüğü'nde de en sık rastlananlardır. Radyal bir şekilde dizilen yapıların arka kısımları sura bitişik şekilde inşa edilmiş olup sundurmaları merkezi avluya doğru bakan bir plan özelliği göstermektedir. Girişleri dar kenardan olan dörtgen planlı yapılar genellikle tek odalıdır. Höyüğün doğu yamacında yer alan ve ilk bakışta megaron planlı bir ev görünümünde olan 3 nolu yapı ile uzunluğu 16.50 m, genişliği 5 m olan 4 nolu yapı, Duru tarafından giriş binası olarak kabul edilmektedir¹⁶⁰. Bu yapıların güneyinde yer alan 1 numaralı yapı, geniş bir orta oda önünde antesi ve üzeri örtülü bir sundurması ile tipik bir ETÇ evidir.

¹⁵⁷ Refik Duru, (2000): “ Bademağacı Kazıları 1997 ve 1998 Yılları Çalışma Raporu “, *Belleten LXIV Sayı. 239*: s.200; Refik Duru, (2003):“Bademağacı 2001-2002 Kazıları”, Akdeniz medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, Antalya: s.12

¹⁵⁸ Duru, yerleşmenin kuzey kısmında bir surun varlığını işaret eden kalın duvar parçaları olmasını ve bu kesimde hiçbir mimari buluntuya rastlanılmamasını sadece bu kesimin çevrelendiğini diğer kısımlarda yer alan yapıların Anadolu Yerleşim Planı'nda olduğu gibi yapıların arka kısımların suru oluşturduğunu iddia eder; Refik Duru, (2008): *From 8000 BC to 2000 BC Six Thousand Years of the Burdur - Antalya Region*, Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, Antalya: s.154; Refik Duru, Gülsün Umurtak, (2008): “Bademağacı Kazıları 2004, 2005 ve 2006 Yılları Çalışma Raporu”, *Belleten LXXII, Sayı. 263*: s. 213.

¹⁵⁹ Duru, Umurtak, 2008: 202-203.

¹⁶⁰ Duru, 2008: 148-155.

Yerleşmede 1993 yılından beri toplam 42 adet megaron planlı yapı açığa çıkartılmıştır¹⁶¹.

Genel olarak tek odalı yapıların çevrelemiş olduğu Bademağacı yerleşmesinde batı yamacına doğru “Çok Odalı Yapı” (ÇOY) olarak adlandırılan özel bir yapı açığa çıkartılmıştır¹⁶². Bununla birlikte son senelerde yapılan kazılarda ÇOY kadar olmasa da yerleşmenin güney yamacında bir başka yapı kompleksinin daha varlığına ilişkin kalıntılar ele geçmiştir. Bu yapı gurubunun ÇOY ile bir ilişkisinin olup olmadığı bilinmemekle birlikte, yerleşmede ev olarak kullanılmış basit yapılardan farklı olarak oda sıraları içerdiği tespit edilmiştir¹⁶³.

Çok Odalı Yapı (ÇOY), Bademağacı yerleşmesinde megaronlarla çevrili geniş bir avlunun içinde yer almaktadır (**Lev. 16**). Birbirine geçit veren odalardan oluşan bu yapı kompleksinin, höyüğün zirvesinde bulunan kilise yapısının altına doğru gitmesinden dolayı planı ve büyüklüğü tam olarak bilinmemektedir. Höyük üzerinde 60 x 70 m lik genişletilmiş bir açmanın içinde yapılan çalışmalarda, en uzak noktalar arasındaki ölçüleri¹⁶⁴ 34 x 37 m olan, ÇOY ortaya çıkartılmıştır. Dörtgen planlı odalardan oluşan ÇOY’un şimdiye kadar toplam 18 odası tespit edilmiştir. Bu odaların içinde en batıda yer alan 17 numaralı oda hariç hemen hepsi ortak duvarlara sahiptir. Duvar kalınlıkları ise 30–40 cm arasında değişmekle birlikte tümü taş temel üzerine kerpiçten inşa edilmiştir¹⁶⁵. Plandan anlaşıldığı kadarıyla yapının batıya bakan üç farklı yerden farklı bölümlere açılan girişleri bulunmaktadır. Yapının kendi içinde bazı ara evrelerinin olduğu hatta yapının hiç değilse bir kez büyük bir değişim geçirdiği ancak eski plana genel olarak sadık kaldığı ileri sürülmektedir¹⁶⁶. Söz konusu yapının ortaya çıkartılan bazı odalarının aynı yapıya ait olup olmadığı konusunda bazı şüpheler olduğu belirtilmiş, yapı içersindeki odaların kendi

¹⁶¹ Refik Duru, G.Umurtak, (2009a): “Bademağacı 2008 Yılı Kazıları”, *Anadolu Akdenizi Arkeoloji Haberleri*, Akdeniz medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, s. 17.

¹⁶² Duru, 2008: 150.

¹⁶³ Duru, Umurtak, 2008: 19.

¹⁶⁴ Çok Odalı Yapı’nın ölçüleri çizim üzerindeki ölçekten faydalanılarak tespit edilmiştir.

¹⁶⁵ Duru, 2008:147, fig 249.

¹⁶⁶ Refik Duru, Gülsün Umurtak (2009b): “Bademağacı Kazıları 2007 Yılı Çalışmaları”, *30.KST I. TTK*, s.258.

aralarında ilişkili olması nedeni ile birden fazla yapıya bağlı olduğunda ileri sürülmüştür¹⁶⁷. ÇOY'un güneybatı ucunda eklemelenmiş gibi duran 17 numaralı mekan yamuk bir dörtgeni andırmaktadır. Yapının mevcut ebatları 15,5 x 7 m olup girişi güneyde ve uzun kenarda yer almaktadır. Duvarları en dıştaki megaronların temellerinden daha yukarıda olduğundan yapının daha geç bir tarihe ait olduğu ileri sürülür¹⁶⁸.

ÇOY'un işlevini anlamamıza yardımcı olabilecek tek buluntu ise 14 numaralı mekanda, ele geçen çok sayıda orta ve büyük boy küp ve çömleklerdir. Duru ve Umurtak, ele geçen çanak çömlek parçaların ETÇ II'nin tipik formlarının olmasının yanında daha geç bir döneme belki de ETÇ III'e ait olabileceklerini belirtmektedirler¹⁶⁹. Duru'nun ÇOY hakkında oldukça ayrıntıdan uzak bir anlatımla vermiş olduğu bilgiler bize bu yapının işlevi hakkında daha fazla bilgiler sunmamaktadır.

Duru, Bademağacı yerleşmesinin geneli ile ilgili bir takım varsayımlarda bulunmaktadır. Özellikle ETÇ II'nin 3. evresinde yerleşmedeki ev sayısının 50–60 kadar olması gerektiğine ve yapıların çevrelemiş olduğu orta alanda özel ve idari bir yapının bulunduğu işaret etmekte, böylelikle yerleşme nüfusunun 400 kadar olması gerektiği sonucuna varmaktadır¹⁷⁰. Yerleşmenin ortasında yer alan ÇOY'un sıradan konutlardan farklı olarak kompleks bir plana sahip olması nedeniyle, binanın önemli ve özel işlevli bir yapı olduğu kuşkuyla yer bırakmamaktadır¹⁷¹. Bademağacı ETÇ tabakalarında, ilk kazıldığı yıldan 2009 yılına kadar 70 adet, genellikle pişmiş topraktan yapılmış damga mühürler ele geçmiştir. Mühürlerin konteksi hakkında detaylı bir bilgi verilmemekle birlikte, yerleşmede ortaya çıkartılan, ÇOY'dan ve megaronlardan çok sayıda damga mühür ve bir de damga mühür baskılı bullanın ele geçtiği ifade edilmektedir. Bunun yanında Umurtak'ın "sayı tabletleri" olarak nitelendirdiği disk biçimli üç adet kil nesnenin, çok sayıda çanak

¹⁶⁷ Duru, Umurtak, 2009a: 17.

¹⁶⁸ Duru, 2008: 152.

¹⁶⁹ Duru, Umurtak, 2009b: 259.

¹⁷⁰ Duru, Umurtak, 2008: 215.

¹⁷¹ Duru, 2008: 150.

çömlek ve küplerin bulunduğu ÇÖY'un içinde ele geçmesi de anlamlı bulunmaktadır¹⁷².

6.Karataş / Semahöyük

Karataş Höyük, Teke Yarımadası üzerinde, Antalya'ya bağlı modern Elmalı kasabasına 8 km uzağındaki Elmalı Ovası'nda yer almaktadır (**Harita 1**). Yaklaşık 100 m çapında küçük bir höyük olan Karataş, ovoiden yaklaşık 3–4 m yüksekliktedir (**Lev. 17a**). Toros Dağları ile kuşatılmış höyüğün deniz seviyesinden en yüksek noktası 1136 m dir. Oldukça yüksek bir noktada bulunan yerleşme, güneyinde yer alan Akdeniz'e çok uzak olmayıp 55 km mesafededir¹⁷³.

1949 yılında S. Hood ve 1951–1952 yıllarında J. Mellaart tarafından bölgede yapılan yüzey araştırmalarından tanınan Karataş-Semayük ilk defa çiftçiler tarafından keşfedilen mezarlık alanı ile dikkatleri üzerine çekmiştir. Böylelikle 1963 yılında başlatılan kazılar 1976 yılına kadar Machteld Mellink başkanlığında yürütülmüştür. Çalışmalara, yerleşmenin güneybatısında yer alan ve asıl merkezi höyüğe 150 m mesafede bulunan mezarlık alanında başlanmıştır. Daha sonra çalışmalar höyük kısmına kaydırılmıştır. Höyükte yapılan çalışmalardan önce mezarlık alanında yapılan kazılarda ETÇ'ye tarihlenen pithos ve çömlek gömü tipine ait toplam 447 mezar ortaya çıkarılmıştır¹⁷⁴. Ele geçen pithos ve çömlek gömü tiplerinden, mezarların tipik üçüncü binyıl Batı Anadolu ETÇ mezarları oldukları saptanmıştır¹⁷⁵.

¹⁷² G. Umurtak, (2009): "A Study of three Numerical (!) Tablets and Stamp Seal from the Early Bronze Age Settlement at Bademağacı Höyük", *Suna- İnan Kıraç Akdeniz Medenitleri Araştırma Enstitüsü Araştırma Yıllığı XII*, Antalya: 7-8.

¹⁷³ Machteld J. Mellink, (1964): "Excavations at Karataş-Semayük in Lycia 1963", *AJA Vol. 68, No. 3*: s.271; J. Mellaart - S. Hood, (1954): "Preliminary Report on a Survey of Pre-Classical Remains in Southern Turkey," *AnatSt 4*, s.202; K. Werner, (1993): *The Megaron During the Aegean and Anatolian Bronze Age*, *Studies in Mediterranean Archaeology Vol 108*: s.26.

¹⁷⁴ T. S. Wheeler, (1974): "Early Bronze Age Burial Customs in Western Anatolia", *AJA Vol.78, No.4*: s. 415.

¹⁷⁵ Machteld. J. Mellink,(1965): "Excavations at Karatas-Semayük in Lycia, 1964" *AJA Vol. 69, No.3*, s. 244.

Karataş'ın höyük kısmında yapılan kazılarda, höyüğün kazıcısı tarafından tümü ETÇ'ye tarihlenen altı tabaka tespit edilmiştir¹⁷⁶.

Karataş I-III ETÇ I (ETÇ II)¹⁷⁷

Karataş IV-V:1-2 ETÇ II

Karataş V:3 ETÇ II- ETÇ III Geçiş

Karataş VI ETÇ IIIA

Karataş yerleşmesinde bir yönetici veya bir bey'e ait olabilecek özel yapı, Karataş I tabakadan itibaren, varlığını ETC II sonuna kadar devam ettirir. Bu özel yapıyı ayrıntılı olarak ele almadan önce Karataş'ın iskan düzeninden bahsedilmelidir.

Höyüğün çeşitli yerlerinde açılmış düzensiz açmalarda tüm yerleşim kazılmadığı için genel plan hakkında çok fazla bilgimiz yoktur. Fakat I. ve II. tabakalardan itibaren görülmeye başlanan tek odalı dörtgen bir yapı ve bunu kuşatan, payandalarla güçlendirilmiş dairesel bir avlu, bu avlunun da dışında palisat adı verilen bir çevre duvarı ile çevrelenmiş özel bir yapı dikkati çeker (**Lev. 17b**). Merkezi Yapı'nın güneyinde ve kısmen batısında yer alan çevre duvarına uzunlamasına bitişik şekilde inşa edilmiş dörtgen formda yapılar ortaya çıkarılmıştır. Bu dörtgen planlı yapıların, dairesel bir şekilde özel yapıyı ve onu kuşatan payandalı dairesel duvarı sardığı düşünülür. Merkezi Yapı'yı çevreleyen ilk avlu duvarından yaklaşık 15 m mesafede yer alan hem merkezi yapıyı hem de onun avlu duvarını saran palisatın iç kısmına çit çamur tekniğinde bir ev inşa edilmiştir. Ebatları yaklaşık 8,5 x 3,5 m dir. Biri küçük diğeri büyük olmak üzere iki odaya sahiptir. Büyük odasında bir ocak yer alır. Evin güneyde yer alan uzun kenarlı duvarı palisatla ortak kullanılmıştır. Yapılarda ortaya çıkartılmış olan direk deliklerinden yola

¹⁷⁶ J. L. Warner, (1994): *Elmalı-Karataş II The Early Bronze Age Village of Karataş*, Bryn Mawr: Bryn Mawr College Archaeological Monographs: s. 9.

¹⁷⁷ Batı Anadolu kronolojisine göre ETÇ II'ye karşılık gelmektedir.

çıkılarak bu yapıların ahşap ve çit tekniğinde yapıldığı kabul edilmektedir¹⁷⁸. Karataş IV-V tabakalar ETÇ II'ye tarihlenir. IV tabakada (Merkezi Yapı'nın ETÇ III deki varlığı bilinmez) palisatın dışında bağımsız, megaron planlı yapıların olduğu görülmektedir. Surun dışında yer alan megaronlar, yaklaşık 2–3 m mesafe bırakılarak konumlandırılmıştır. Bu yapıların yerleşmenin tamamında nasıl bir plana sahip olduğu konusunda bir bilgimiz yoktur¹⁷⁹.

Karataş evlerinde iki farklı tipte yapı görülmektedir. İlki Batı Anadolu yerleşmelerinden bilinen megaron planlı yapılar; diğeri apsidal planlı yapılardır. Bunlardan başka birkaç farklı yapı örneği ele geçmişse de ev olarak kullanılmış olması muhtemel değildir. Evler genel olarak dörtgen planlı olup bir veya iki odalıdır. Yapıların ön kısmında sundurmaları, arka kısımlarında ise anteleri yer almaktadır¹⁸⁰. Yerleşmede yer alan bağımsız megaron planlı evlerin ebatları farklılık gösterir. Genel olarak uzunlukları 6,25 m ile 13,55 m, genişlikleri ise 3,20 m ile 8,20 m arasında değişmektedir. Evler, iki farklı teknikte inşa edilmiştir: Dal-çamur tekniği ve taş temel üzerine kerpiç kullanılarak yapılan ikinci teknik¹⁸¹. Ayrıca bu yapılarda üçgen çatının kullanıldığına dair de bulgular ele geçmiştir¹⁸².

Karataş Höyüğün en yüksek noktasına inşa edilmiş olan özel yapı "**Merkezi Yapı**" olarak adlandırılır (**Lev. 18**). Karataş'ın ilk evresi olan I. Evre'den itibaren ortaya çıkan yapı sonraki evrelerde de varlığını sürdürür¹⁸³. Bu evreleri özetlersek: I. Evre'de Merkezi Yapı'nın etrafını kuşatan palisadın iç kenarına birkaç ev inşa edilmiştir. Taş döşeli rampalar Merkezi Yapı'nın setlerine ulaşımı sağlar. Bu evre yangınla son bulmuştur. II. Evre'de Merkezi Yapı yeniden inşa edilmiş fakat günümüze ulaşmamıştır. Bu evre de çıkan bir yangınla son bulur. III. Evre'de Merkezi Yapı yıkılmıştır; yeni bina yapıldıysa da bilinmemektedir. IV. Evre'de

¹⁷⁸ M.J. Mellink - J.L. Angel (1973): "Excavations at Karataş-Semayük and Elmalı, Lycia, 1972", *AJA*, Vol. 73, No.3: s. 295, ILL 2.

¹⁷⁹ Warner, 1994: 173-174.

¹⁸⁰ Warner, 1994: 135.

¹⁸¹ Warner, 1994: 135-136.

¹⁸² Jayne L. Warner, (1979): "The Megaron and Apsidal House in Early Bronze Age Western Anatolia: New Evidence from Karataş", *AJA* 83: s.133.

¹⁸³ Mellink, 1973: 293.

Merkezi Yapı etrafına yeni savunma duvarları inşa edilir. V. Evrede yerleşimin birçok yerinde bu döneme ait gömülere rastlanmıştır. Bu dönemde Merkezi Yapı'nın işlevi bilinmemektedir. VI. Evre'de Merkezi Yapı'ya bir kuyu kazılmıştır. Höyüğün etrafındaki birçok yapının ve gömünün bu döneme ait olduğu iddia edilmektedir¹⁸⁴.

Karataş I. tabakada ortaya çıkan yapı, yerleşmede doğu-batı doğrultusunda uzanmaktadır. Hem dikkat çekici boyutları hem de farklı inşa tekniği ile diğer yapılardan ayrılan Merkezi Yapı 10,75 x 7,20 m ebatlarında olup dörtgen planlıdır (**Levha 18**). Söz konusu yapının etrafı, içten payandalarla güçlendirilmiş 50 cm kalınlığında dairesel bir kerpiç duvarla kuşatılmıştır (**Levha 17b**). Bu avlu duvarındaki payandalar 40 cm genişliğinde ve 40–70 cm uzunluğundadır. Kuzeyde yer alan payandaların ise aralıkları daha düzenli olup 1,20 m mesafelerle yerleştirilmişlerdir. Bu payandaların önünde oturma amaçlı veya depo olarak kullanılmış olabilecek bir bank yer alır. Mellink, payandalar arasının işlevselliğine dikkat çekerek burasının depo olarak kullanılmış olabileceğini hatta aralarında raf olduğunu ileri sürmüştür. Mellink ayrıca avlunun bir çatı ile kapatıldığını ve çatıyı destekleyen dikmelere ait olabilecek deliklerin ise yapının çevresinde ele geçtiğini belirtir¹⁸⁵. Bu avlu duvarı ve tabanın sıvalı olması üst kısmının kapalı olabileceğini akla getirir. Dolayısıyla Mellink'in iddiasını destekler niteliktedir. Üzeri kapalı olduğu düşünülen avlunun çapı 13 m dir. Payandalı duvar ile Merkezi Yapı arasında yaklaşık 3 m genişliğinde bir alan kalır ki bu da avlu ve yapı arasında oldukça geniş bir alanın bulunduğu anlamına gelir. Bu avlu duvarını dıştan desteklemek amacıyla, iki aşamalı olarak moloz, çamur ve kerpiçten yapılmış iki ayrı duvarla daha takviye edildiği gözlenmiştir. İlk güçlendirme duvarının kalınlığı 1,20 m dir ve bütün avluyu çevreler. İkinci güçlendirme duvarının kalınlığı ise 2 m olup bazı yerlerde 3,25 m kalınlığa ulaşır. Bu iki güçlendirme duvarının toplam kalınlığı 3–3,5 m dir¹⁸⁶. İki katlı olduğu düşünülen Merkezi Yapı'nın duvarları, yaklaşık 80 cm kalınlığında taş temel üzerine ahşap dikmelerle güçlendirilmiş kerpiçtendir. Dörtgen formda ve gri ile kırmızımsı bir renk arasında olan kerpiçlerin ebatları 32 x 37 x 6 cm dir. Yapıyı

¹⁸⁴ Warner, 1994: 7-8.

¹⁸⁵ Mellink, 1965: 248.

¹⁸⁶ Mellink, 1973: 295.

çevreleyen duvarların ve avlunun iç kısımları kırmızı renkli bir sıva ile kaplıdır. Her iki yönden de girişi bulunan yapının giriş yerleri kısa duvarlar üzerinde ve yaklaşık 1,08 m genişliğindedir. Güneydoğuda yer alan girişin içeriye doğru açılan kapı açıklıkları bir pervaz oluşturur. Kapının kuzeydoğuda yer alan pervazı dışarıdan içeriye doğru 2,14 m kadar uzanır. Buradan sonra tekrar kuzeye doğru 2,40 m kıvrılarak kuzey duvarıyla bitişir. Böylelikle kapının kuzey pervazının daha güçlü bir hal aldığı görülür. Mellink bu kalınlaştırılmış kısmın bir basamak veya basamağı desteklemek amacıyla yapılmış ikinci kat merdiveni olduğunu öne sürmektedir¹⁸⁷. Aynı zamanda yapının iç duvarları boyunca düzensiz aralıklarla yerleştirilmiş ahşap delikleri ve yine yapı içerisinde bulunan diğer ahşap deliklerin üst katı destekleyen dikmelere ait diğer kanıtlar olduğunu iddia eder¹⁸⁸. Kapının güney pervazı ile kuzey pervazı simetriktir. 54 cm genişliğinde ve 1,40 m uzunluğunda olan duvar, yapının doğu duvarına dik bir açıdadır. Kapının kuzeybatı girişi ise güneydoğu girişine oranla daha basit yapılmıştır. Yapı içerisinde yapının işlevine yönelik çok fazla şey ele geçmemiştir. Mellink'in iddiasına göre, yapıda çıkan yangında pek çok şey yangın çıkmadan önce yapıdan çıkarılmış, avlu ise önemli ölçüde boşaltılmıştır. Sadece avlunun güney kısmında bir depolama kabı bulunmuştur¹⁸⁹.

Merkezi Yapı içerisinde ele geçen buluntular arasında zemine 12 adet depolama çukuru açılmış ve bunların içi kille kaplanmıştır. Bu çukurların ağız çapları dar olmakla birlikte genişlikleri 0,70 m ile 1,00 m arasında değişmektedir. Derinlikleri ise yapı tabanından aşağı 1,00 ile 1,50 m kadardır. Bazı çukurlarda boyları 1,00 metreye yaklaşan ve üzerlerinde keçi ve geyik motifleri bulunan büyük çömlekler ele geçmiştir. Yapının tabanında yer alan çukurlar belirli bir bölgede toplanmayıp tüm alanına yayılmıştır. Yapı içerisinde ayrıca tezgah ağırlıkları ve bir ağırşak ele geçmiştir¹⁹⁰. Özellikle Troya I, Thermi ve Poliochni gibi yerleşmelerde ele geçen ve fiçı biçimli kap olarak bilinen bir örnek de buradaki yapı tabanında bulunmuştur. Diğer örneğin ise, Girit Adası'ndaki Erken Minos I Lebena'da benzeri ele geçmiş bir kap ile paralelliği kurulur. Höyüğün çeşitli alanlarında kil, metal ve

¹⁸⁷ Mellink, 1965: 245.

¹⁸⁸ Mellink, 1965: 247; Mellink, 1973: 294.

¹⁸⁹ Mellink, 1965: 248.

¹⁹⁰ Mellink, 1965: 249.

taş mühürler bulunmuştur. Özellikle Merkezi Yapı'yı çevreleyen avlunun yanmış zemininde iki tane pişmiş toprak mühür bulunmuştur. Mellink bu mühürleri Kusura B Dönemi mühürleri ile karşılaştırır¹⁹¹. Merkezi Yapı'nın hemen güneyinde, MEE alanı olarak bilinen bir başka açmada mühür ve bullalara rastlanmıştır. Bullalar, ETÇ II'ye tarihlenmekte ve Troya I'in alt evresi, Tarsus ETÇ III, Lerna II dönemleri ile karşılaştırılmaktadır. MEE'ni kuzeyinde de mühürler ele geçmiştir¹⁹².

Karataş'ta ortaya çıkarılan dörtgen yapının işlevine ilişkin olarak, yerleşmenin en yüksek noktasında yer alması ve yapının kademeli olarak güçlendirilmiş olması nedeniyle, yapının, burada oturan ayrıcalıklı bir kişi ya da bir yöneticiye ait olduğu öne sürülür¹⁹³. Yapı içersinde ortaya çıkarılan depolama çukurlarıyla ilgili olarak, yöneticinin tarımsal ürün, yağ ve şarap gibi malları yapı zeminindeki çukurlarda; kuru gıdaları ise avluda depolamış olabileceği şeklinde yorumlanmaktadır. Evin yapımındaki ve avlu planındaki düzgünlük, bunun belirli bir uzman grup tarafından yapılmış olduğunu göstermektedir¹⁹⁴. Karataş'ta ele geçen bullalar ve mühürler, ekonomik ve sosyal faaliyetlerin bir yansıması olarak düşünülmelidir.

Yerleşmede bir bey veya yönetici oluşuna dair, mimarlık dışındaki bir başka kanıt ise mezarlık alanından gelmektedir. Karataş mezarlık alanında ele geçen ETÇ mezarlarının hemen hepsi pithos mezar tipindedir. Fakat AQ alanında ortaya çıkartılan mezar hem buluntuları hem de gömü geleneği açısından oldukça dikkat çekicidir. Mellink tarafından "pseudo-built tomb" (sahte oda mezar) olarak adlandırılan dikdörtgen şeklindeki bir çukur içinde, taş döşeli bir taban yer almaktadır. Bu taş döşeli zeminin üzerinde hoker pozisyonunda yatırılmış iskelet ve buna ait bronz disk, gümüş bir plaka ve iki adet bronz kama ölü hediyesi olarak bırakılmıştır. Söz konusu mezar hem mezar geleneği hemde buluntuları açısından bir

¹⁹¹ Mellink, 1965: 250.

¹⁹² Machteld J. Mellink, (1972): "Excavations at Karataş-Semayük and Elmalı Lycia 1971", *AJA Vol 76* : s. 250.

¹⁹³ Mellink, 1973: 295; Warner, 1994: 177-178.

¹⁹⁴ Mellink, 1965: 251.

şefe veya yöneticiye ait bir mezar olarak değerlendirilir¹⁹⁵. Werner, Merkezi Yapı'nın işlevine ilişkin, Karataş'da yapıyı çevreleyen palisadın içinde ve Merkezi Yapı'da yöneticinin ailesi ve hizmetlilerin kaldığını belirtmekte¹⁹⁶ aynı zamanda dini yapıya ait olabilecek bir yapının da ortaya çıkarılmadığının da altını çizmektedir¹⁹⁷.

Karataş'ta, Batı Anadolu ve Diğer Anadolu yerleşmelerinde Merkezi Yapı planının benzer bir örneği yoktur. Fakat Mellink, daha başarılı mimari formlara sahip Troya ve Yunanistan'daki Argolid bölgesindeki açığa çıkarılan özel yapılar ile karşılaştırılabileceğini ileri sürmektedir¹⁹⁸.

B.DOĞU EGE ADALARI

1.Thermi

Bu günkü Lesbos (Midilli) Adası'nın doğu kıyısında yer alan Thermi, yerleşmeye adını veren Pyrgi Thermis Köyü'ne 500 m mesafede yer alır (**Harita 2**). Midilli Adası'nın 10 km kuzeyinde yer alan yerleşim, Batı Anadolu kıyı şeridinde ise 20 km uzaklıktadır¹⁹⁹. 1.5 hektardan daha büyük olduğu düşünülen yerleşmenin deniz kıyısında olmasından dolayı bir kısmının deniz tarafından aşındırıldığı düşünülmektedir²⁰⁰.

Thermi'deki arkeolojik çalışmalar, 1928-1933 yılları arasında British School at Athens adına Winifred Lamb başkanlığındaki bir ekip tarafından gerçekleştirilmiştir. Kazılarda ortaya çıkarılan tabakalar Roma rakamlarıyla I'den V'e kadar numaralandırılmıştır. Yerleşme ETÇ sonunda terk edilmiş, Orta Tunç Çağı

¹⁹⁵ Mellink, 1969: 324-327,

¹⁹⁶ Werner, 1994: 178.

¹⁹⁷ Werner, 1994: 181.

¹⁹⁸ Mellink, 1965: 251.

¹⁹⁹ Lamb, 1936: 2; Ivanova, 2008: 317.

²⁰⁰ Carolyn Chabot Aslan, (2003): *The Architectural Expression of Social Categories at Five Early Bronze Age West Anatolian Communities*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Bryn Mawr College: s: 85.

sonunda tekrar iskan görmüştür. M.Ö 1200 dolaylarında ise yerleşmenin bir yangınla sona erdiği düşünülmektedir.

Thermi beş mimari kattan oluşur. Yerleşmede ETÇ dönemi I ve V tabakalar arasında temsil edilmektedir²⁰¹.

Thermi I-III ve IVA (MÖ 3000-2600)

Thermi IVB ve V (MÖ 2600-2500)

Bu kronolojik evreler içinde Thermi I-III tabakalarında ortaya çıkartılan yapılar, Thermi IV-V tabakalarındaki yapılar ile belirgin farklılık gösterir. Özellikle iskan düzeni ve yapıların oryantasyonu bu farklılığın en göze çarpan kısımlarıdır. Yerleşimin II. tabakadan itibaren surla çevrili olduğu bilinmektedir²⁰².

Thermi I-III evrelerinde ortak duvarlara sahip dörtgen evler yan yana inşa edilerek dairesel bir iskan düzeni oluşturduğu gözlenir Bu plan “Anadolu Yerleşim Planı” olarak adlandırıldığı iskan düzenine benzer²⁰³. Thermi IV ve V evrelerde yerleşmenin etrafı bir savunma duvarı ile çevrelenmiş, içinde kalan yapılar ise bloklar halinde gruplandırılmıştır. Bu yapı blokları arasında dolaşımı sağlayan dar sokaklar uzanır. Bu sokaklar meydanlara açılır²⁰⁴. Surun içindeki yapıları uzun dörtgen evler oluşturur. Birkaç odalı olan bu yapılar bir büyük oda, önde veya arkada küçük bir odadan oluşmaktadır. Girişleri kısa kenar üzerinde olan yapıların içinde ocak ve fırın yer alır. Kazılarda bu evlerin taş temellerinin üzerinde kerpicin olup olmadığına dair bir iz bulunamamıştır. Yapıların üstünü örten damın ise düz damlı veya kırma çatı olabileceği iddia edilmektedir²⁰⁵.

²⁰¹ Winifred Lamb, (1936): *Excavations at Thermi in Lesbos*, Cambridge at the Universty Press: 5
Ivanova, 2008: 317; Aslan, 2003: 87.

²⁰² Aslan, 2003: 88-89.

²⁰³Zarife Biliz Ergüden, (2003): *Megaronların Doğuşu ve Erken Tunç Çağ Boyunca Gelişimi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü): 70

²⁰⁴ Werner, 1993: 13.

²⁰⁵ Lamb, 1936: 7-10; Aslan, 2003: 90.

Thermi’de diğer konutlardan konumu veya boyutlarıyla kısmen ayrılan yapılara I. tabakadan itibaren rastlanmaktadır.

Thermi I. evrede yerleşme yelpaze şeklinde açılan uzun dörtgen biçimli evler ve bu evlerin arasında dar sokakların yer aldığı bir plan özelliği gösterir (**Lev. 19a**). Önceden tasarlanarak hazırlandığı düşünülen bu evrede kabaca çember oluşturulacak şekilde inşa edilen ev topluluklarının olduğu görülmektedir²⁰⁶. Thermi II’de Yerleşim kapalı bir sisteme göre inşa edilmiştir (**Lev. 19b**). Thermi I de görülen dairesel sistem bu evrede de görülür. I evredeki birçok yapı bu evrede çok az değişerek ya yenilenmiş ya da yeniden inşa edilerek kullanımları devam ettirilmiştir. Yerleşmenin etrafının çevreleyen savunma sisteminin çok az bir kısmı korunmuştur. Bu sisteme ait 1.5 m genişliğinde öne doğru çıkan giriş ise alanın güneybatısında yer alır. Bu girişin her iki yanından taştan yapılmış, yaklaşık 2 m genişliğinde burçlar yer almaktadır. Söz konusu giriş, yerleşmenin içine kadar, uzun bir koridor şeklinde uzanmaktadır. Bu koridor, yerleşmenin içinde dolaşan sokak sistemine bağlanır²⁰⁷. Sokaklar yapı kümelerinin oluşturduğu duruma göre şekillenmektedir. Bu tabakada sokaklar taş döşelidir. Sokaklara açılan dörtgen planlı uzun evler ise, taş örgülü olup ortak duvar anlayışı ile inşa edilmiştir. Bu yapılar bölme duvarları ile ayrılmış bir ile üç arasında odalara sahiptir²⁰⁸. Thermi III A ve B olmak üzere iki evreli olup mimari yapılar oldukça kötü koruna gelmiştir. Thermi IIIA yerleşimi I. ve II. tabakada olduğu gibi radyal plan ve merkezi bina gurubundan oluşmaktadır. Merkezi bina gurubu “E” ve “B” alanlarında yer alır, ve 1-2 m genişliğindeki bir duvarla çevreli olduğu anlaşılmaktadır. Bu duvar üzerinde, yaklaşık ölçüleri 3 x 4 m olan dikdörtgen burçlar yer alır. IIIB döneminde bu konstrüksiyonun bir kısmı rampaya bağlanmıştır²⁰⁹.

Thermi IV, A ve B olmak üzere iki evrelidir. Yerleşme önceki evrelerde görülen plan anlayışından farklı bir planda yeniden inşa edilmiştir. Thermi IVA kalıntıları yerleşmede “K” ve “E” alanlarında ortaya çıkarılmıştır. Yerleşmede I-III

²⁰⁶ Lamb, 1936: 11-18; Naumann, 1998: 227.

²⁰⁷ Ivanova, 2008: 317.

²⁰⁸ Lamb, 1936: 18-23; Ergüden, 2003: 70.

²⁰⁹ Lamb, 1936:24-29; Ivanova, 2008: 317.

evreleri boyunca görülen radyal plan, IVB evresine gelindiğinde linear plan özelliği göstermektedir (**Lev. 20a**). IVB’de yerleşmenin genel formu dörtgendir. Bu formun içinde kuzeydoğu güneybatı yönünde birbirine paralel en az iki sokak bulunur. Bu sokaklarda yer yer taş döşeme izine rastlanmıştır. Girişleri bu sokaklara açılan grup şeklinde ev blokları yer almaktadır. Bu bloklar arasında kalan evler, yalnız “K” alanındaki birkaç ev hariç, sokaklara dik şekilde uzanır. Evler ortak duvarlara sahip en az iki veya üç odadan oluşur. Çok sayıda yapının içinde büyük miktarda ocak ve fırın bulunmaktadır (toplam 105 ocak)²¹⁰.

Thermi V evresinde yerleşmenin genel planı bir kez daha değişikliğe uğrar ve yapılar yeniden inşa edilir (**Lev. 20b**). Bu evrede yerleşmenin etrafında kısmen korunmuş olan iki veya üç duvardan oluşan sur duvarı inşa edilmiştir. Bu sur duvarı levha şeklindeki şisten yapılmış taşlarla düzensiz aralıklarla inşa edilmiş bloklardan oluşmaktadır. Bu blokların arası ise toprakla doldurulmuştur. Surun en içteki duvarının kalınlığı yaklaşık 2 m dir. Güneyde ve güneybatıda yerleşmenin ana giriş kapıları yer alır. Güneybatıda yer alan girişin bir kenarında kule yer almaktadır²¹¹. Bu evrede yerleşme içindeki yapıların oryantasyonu değişmiş, yapılar belirgin olarak bölümlere ayrılmıştır. Evlerin ya surdan bağımsız arka duvarları vardır ya da yer yer bu arka duvarlar suru oluşturur²¹². Yaklaşık 30-40 civarında ev vardır. Bu evlerin ortalama büyüklükleri 47.9 m² dir. Yerleşmeyi boylu boyunca bölen, kabaca kuzey-güney doğrultusunda uzanan büyük bir cadde bulunmaktadır. Bu caddeye dik bir şekilde bağlanan ara sokaklar yer alır. Yerleşmenin ana caddeye bağlanan iki girişi de oldukça dardır. Sadece 1 m genişliğe sahip girişlerin bu kadar dar yapılmasının nedeni kapının üzerinde uygulanan denetimin daha kontrollü olduğuyla ilişkilendirilmektedir²¹³.

Yerleşmenin güneybatısında yer alan, girişin tam karşısında, yerleşmede “Ø” (Theta) alanı olarak gösterilen ve güneybatı girişten devam eden yolun denize

²¹⁰ Aslan, 2003: 129-132.

²¹¹ Lamb, 1936: 43- 44.

²¹² Naumann, 1998: 251.

²¹³ Aslan, 2003: 143; Naumann ,1998: 229.

doğru yaptığı ayrımın ortasında, bir yapı grubu yer almaktadır²¹⁴ (**Lev. 21**). Yerleşimin kabaca merkezinde yer alan bu yapı grubunu, bir megaron ve onunla ilişki diğer birimler meydana getirir. Söz konusu yapı yerleşim içi konumu ve yapı özellikleri bakımından diğer yapılardan farklı olması, idari veya merkezi bir yapı olduğunu düşündürmektedir. Bu yapı grubunun en büyük binası olan ve yaklaşık 25 x 4,5 m genişliğinde megaron, caddeye bakan bir ön oda, merkezde yer alan uzunlamasına oldukça büyük ana oda ve en arkada kare forma sahip 2 odadan oluşmaktadır. Ana odadan (Θ1) hemen sonra gelen kare odanın içinde bir ocak yer almaktadır. Bu ocağın ve odanın kuzeyinde taşlardan yapılmış bir platform yer alır. Ana odanın (Θ1) kuzeyinde ve buna bitişik şekilde dar bir koridor yer alır (Θ2). Bu koridorlu mekanında kuzeyinde Θ3 gösterilen kısımda Lamp'in yarı apsidal ev olarak tanımladığı yapı yer alır²¹⁵. Bu yarı apsidal yapının bitişğinde ise ek bir bina şeklinde Θ4 ve Θ5 no.lu mekanlar yer almaktadır. “Θ” alanındaki bu yapı grubu her şeyden önce yerleşme içersindeki, genellikle iki odalı evlerden 5 odalı olması ile farklılık yaratmaktadır. Ayrıca üç farklı yönden gelen sokakların kesişiminde yer alması da bu yapıyı daha ayrıcalıklı kılmaktadır²¹⁶.

Thermi I, II ve III. tabakalar boyunca radyal bir plan da inşa edilen evler yerleşmenin genel karakteridir. Bu dönemde yalnız Thermi I. evrede görülen ve R. Naumann'a göre özel bir yapı olarak vurgulanmış yapı dışında başka bir yapıya rastlanılmamıştır. Yine Naumann'a göre Thermi evlerinin plan ve büyüklük açısından hemen hemen hepsinin benzer olması yerleşmede eşit haklara sahip insanların yaşadıklarını iddia eder.²¹⁷ Fakat Thermi V tabakada “Θ” alanındaki megaroid yapı yerleşim içi konumu ve ebatları ile diğer tüm yapılardan farklı olduğu göze çarpar.

²¹⁴ Lamb, 1936: 51.

²¹⁵ Lamb, 1936: 51.

²¹⁶ Lamb, 1936: 51-52

²¹⁷ Naumann, 1998: 498.

2.Poliochni

Kuzey Ege Denizi'nin hemen hemen ortasında yer alan ve Batı Anadolu kıyılarının kuzeybatısına düşen, Limni Adası'nda bir ETÇ yerleşmesidir (**Harita 2**). Adanın Anadolu'ya bakan yüzü olan güneydoğu kıyısı üzerinde doğal bir yükselti üzerinde yer almaktadır (**Lev. 22**). Limni Adası'nın Vroskopos burnunun güneyinde, kıyıya oldukça yakın bir konumda olan Poliochni geniş bir koya bakmaktadır. Yerleşmenin büyüklüğü yaklaşık olarak 1.3-1.5 hektardır. Muhtemelen kıyıya çok yakın bir konumda olması nedeni ile bir kısmı deniz tarafından aşındırılmıştır.

Poliochni'de, ilk araştırmalar Italian School of Archaeology in Athens adına 1930-1936 yılları arasında yapılmıştır. Ardından 1951-1953 yılları arasında A. Deila Seta tarafından, 1956 ve 1960 yıllarında ise Bernabo Brea tarafından kazılmıştır. 1986-1996 yılları arasında ise S. Tine koruma amaçlı çalışmalarda bulunmuştur²¹⁸. Kazılarda ortaya çıkartılan tabakalanma durumu ise İtalyanca renk adları ile adlandırılmış, aynı zamanda Roma rakamları kullanılarak da tanımlanmıştır²¹⁹. Poliochni'de toplam yedi ana evre ve bunlara ek olarak bazı alt evreler saptanmıştır. Poliochni Mavi, Yeşil, Kırmızı ve Sarı evreler ETÇ Dönemi'ne tarihlenir²²⁰.

I.	Siyah (Nero)	M.Ö. 3300-3000	GKÇ sonu veya ETÇ I başı
II- III	Mavi (Azzurro) / Yeşil (Verde)	M.Ö. 3000-2600	ETÇ I
IV-V	Kırmızı (Rosso) / Sarı (Giallo)	M.Ö. 2600-2100	
VI	Mor (Vialo)		ETÇ sonu veya OTÇ başı

Poliochni'nin Erken Tunç Çağı dönemi, Mavi evrede başlar ve Yeşil, Kırmızı ve Sarı evrelerde devam eder. Yerleşmenin en erken evresi olan siyah evreden itibaren yerleşimin gittikçe eklenerek büyüdüğü belirlenmiştir. Özellikle ETÇ II dönemi'ne denk gelen Kırmızı ve Sarı evrelerde yerleşim içersindeki

²¹⁸Ivanova, 2008 :308.

²¹⁹Bu tabakalar, İtalyanca renk isimleri olan nero, azzuro, verde, rosso, giallo, bruno ve viola olarak tanımlanmış, bu çalışmada bu renk isimleri Türkçe olarak kullanılacaktır.

²²⁰Werner, 1993:9; Ivanova 2008: 308.

yapıların giderek daha da karmaşık bir hal aldığı görülür. Poliochni evleri tamamen taş kullanılarak inşa edilmiş olup kerpice çok az rastlanmıştır. Odalar kabaca düzgün olmayan dörtgen formdadır. Genellikle yapılar birbirine hemen hemen paralel şekilde yerleştirilmiş düzensiz odalar sırası olarak inşa edilmektedir. Evler bloklalar şeklinde olup bu blokların arasında dar sokaklar uzanmaktadır²²¹.

Sosyo ekonomik açıdan karmaşık bir dokuya sahip olduğu kesin olan Poliochni ETÇ yerleşmesinde aslında 317 no.lu megaron dışında bir yöneticiyle özdeşleştirilebilecek anıtsal yapı yoktur. Aslında 317 no.lu megaron'un anıtsal karakteri ve içinde ele geçen buluntuların niteliği tartışmaya açıktır. Bununla birlikte Poliochni'deki çok odalı büyük evler dikkat çekicidir. Söz konusu evlerin bazı özellikleri Batı Anadolu ile karşılaştırmamız mümkün olduğundan ETÇ yerleşimin tüm evreleri tez çalışmamıza dahil etmeyi uygun gördük.

Siyah Evre Poliochni'nin en erken evresidir. Geç Kalkolitik dönemin sonu veya ETÇ'nin başına tarihlendirilir. Bu evrede plan vermeyen birkaç duvar kalıntısı ortaya çıkartılabilmektedir. Mavi Evre, 1 ve 2 olmak üzere iki alt evreye ayrılır ve ETÇ I tarihlendirilir. İlk evresinde yerleşim bütün tepeyi kapsar şekilde inşa edilmiştir. En erken sur duvarı ve iki geniş dörtgen özel bina inşa edilmiştir (**Lev. 23a**). Mavi evrede inşa edilen savunma duvarı, yassı taşlardan yapılmış, kalınlığı 2 metreyi aşan, korunan yüksekliği ise 4.5 metre olan şevli bir yapıdadır. Bu duvara uzun kenarları gelecek şekilde ve bitişik olarak iki dörtgen yapı inşa edilmiştir. Her iki yapı arasında bir geçit oluşur. Aralarında oluşan bu geçit yerleşimin ana giriş kapısını oluşturmaktadır. Kapının kuzeyinde ve güneyinde kalan bu iki yapıdan güneydeki "Bouleuterion" olarak adlandırılır. Yaklaşık 50 m² lik bir alanı kaplamış olabileceği önerilmektedir. Bu yapının bir toplantı odası olarak kullanılmış olabilir. Kuzeyde yer alan ve güneydeki ilk yapıdan daha büyük olan ikinci yapının 260 m³ kapasiteye sahip bir tahıl ambarı olduğu düşünülmektedir²²². Söz konusu yapılar oldukça büyük olup yerleşimin sonraki tabakalarında paralellerine rastlanmaz. Mavi evrenin ikinci yapı evresinde bu savunma duvarı pekiştirilerek burç eklenmiştir. Aynı zamanda bu

²²¹ Aslan, 2003: 178.

²²² Ivanova, 2008: 308.

savunma duvarının dışına da bazı binalar inşa edilmiştir. 3.5 m genişliğindeki ana giriş kapısı, bir sokağa açılmaktadır. Bu sokaktan kuzeye doğru kıvrılarak 240 m kadar yukarı doğru devam eden caddenin ucunda megaronu andıran dörtgen bir yapı yer almaktadır. Bu, kazıcıları tarafından “Megaron 301” olarak adlandırılmış yapıdır ve sundurması güneyinde yer alan sokağa açılır²²³.

Yeşil Evre’de yerleşim alanı büyümüştür (**Lev. 23b**). Bir önceki evrenin savunma duvarının 30 m kuzeybatısına yeni bir savunma duvarı inşa edilmiştir. Önceki evreye ait batı kapısı işlevini bu evrede de korumuştur. Bu kapının içinde taşla döşeli bir rampa vardır. Yerleşimin kuzeyinde “Isolato” XVII ve XVIII’de yerleşime girişi sağlayan bir kapı daha tespit edilmiştir. Söz konusu kapı yaklaşık 1 m genişliğinde olup 8 m uzunluğundadır. Dışarıdan içeriye doğru giderek daralan bir yapıdadır. Girişin bitiminde kuzeye doğru kıvrılan dar bir sokak başlar. Bu sur duvarına ait kuzeybatıda 16 metre uzunluğunda bir duvar daha açığa çıkarılmıştır. Yerleşimde Poliochni için karakteristik yapım tarzı olan büyüklükleri ve şekilleri düzgün olmayan eklemlili binalar görülmektedir. Mavi Evre’ye göre bu evreden itibaren, çok odalı binalar ortaya çıkmaktadır. Özellikle “Isolato” XXIV’te bu şekilde bir yapı açığa çıkartılmıştır. Etrafında dar sokakların yer aldığı ve yaklaşık sekiz veya dokuz odanın oluşturduğu bu yapının kapladığı alan 52.9 m²’dir. Yapının ortasında diğer odalardan daha büyük olduğu saptanan bir oda vardır. “Isolato” XXV’te de benzer bir eve rastlanır. Bu yapıda 5-6 tane odadan oluşur. Etrafında sokaklar yer alır. Yaklaşık büyüklüğü ise 54.8 m²’dir. Bahsi geçen yapıların kuzeyinde “Edifice” XXII’de yer alan ve yaklaşık on-onbir odaya sahip daha kompleks bir yapı vardır. Kapladığı alan 134 m² olan bu yapının tam sınırları belli değildir. Yapının bazı odaları arasında geçişler olduğu görülür. Yapının içinde işlevini anlamamızı sağlayacak herhangi buluntu ele geçmemiştir. Sadece tek bir odada, daha çok depolamak amacıyla kullanılmış çanak-çömlek parçaları ele geçmiştir²²⁴.

²²³ Werner, 1993: 9.

²²⁴ Aslan, 2003: 182 – 183; Ivanova 2008: 308-309.

Poliochni Mavi Evre’de ortaya çıkarılan “Megaron 301” in 30 m daha güneyinde Poliochni Yeşil (III) Evre’de inşa edilmiş “Megaron 317” yer almaktadır (**Lev. 23b**). Bu yapı Poliochni IV ve V de (kırmızı ve sarı evrelerde) kısmi değişiklikler yapılarak uzun süre kullanılmıştır. V. Evrede düzgün olmayan dörtgen planlı yapının girişi güneyde yer alıp, cephesi açık bir alana bakmaktadır. Etrafını sokakların çevrelediği Megaron 317 tek odalı olup, önünde sundurması yer almaktadır. Bu odanın içten boyutları 2.7 / 3.9 x 7.7 m dir. Yapı içersinde ele geçen buluntulardan, dokumacılık, yiyecek hazırlamak, dikiş dikmek gibi ev içi faaliyetleri gösteren bulgulara rastlanmıştır²²⁵.

Poliochni Kırmızı (IV) Evre de yerleşimde çok fazla büyüme göze çarpmaz (**Lev. 24a**). Fakat yerleşimin batısında ve merkezinde bir takım değişimler gözlenir. Bu dönemde batıda ortaya çıkartılmış olan savunma yapısı üzerinde güçlendirilme çalışmaları yapılmış ve yeni girişler açılmıştır. Yerleşimin batı kısmında, “İsolata XIV” kısmında gelişi güzel dar sokakların oluşturduğu megaron planlı ev yer alır. Bu megaron planlı olan ve 841 numaralı odanın mevcut ebatları 3.6 x 4.5 m dir. Diğer 842 numaralı odanın ebatları ise 3.2 x 3.4 m dir. Bu iki odanın duvarları hem birbirine hem de diğer doğudaki odalara bitişiktir. Olasılıkla güney kısımda sundurması yer alır. Girişleri ise yine güneye bakan kısa kenarlar üzerindedir. Kırmızı evrede “İsolato XIII”te düzensiz odalardan oluşan kompleks bir yapı dikkati çeker. Bu yapı batı da yer alan sur bedeni üzerindeki merdivenli giriş ile yapı arasında cadde uzanır. Megaron 832 olarak adlandırılan yapının dörtgen planlı geniş bir salonu ve önünde sundurması vardır. Sundurma güneyde bir avluya açılır. Batısında ise yapıya bitişik şekilde en az 9 odadan oluşan oda kümeleri vardır. Tüm kompleksin mevcut ebatları 18 x 20 m olup etrafında dar sokaklarla çevrelenmiştir. Söz konusu yapının salona ait 5.85 x 8.30 m ölçülerinde olup sundurması ise 6.0 x 2.0 m dir. Salonun güneybatı duvarı üzerinde yer alan ve sundurmadan salon arasında geçişi sağlayan 1.5 m genişliğinde kapı aralığı yer alır. Megaronla batısında

²²⁵ Werner, 1993:10.

yer alan oda kümeleri arasında doğrudan bir geçiş yoktur. Bu oda kümelerine girişi sağlayan, güneybatıda yer alan başka bir kapı tespit edilmiştir²²⁶.

Yapı içerisinde ele geçen buluntular arasında, salonun ana eksenini üzerinde yer alan ve girişe 2.2 m uzaklığında, 0.65 m çapında dairesel bir kolon altlığı bulunmuştur. Bu altlığın önceki evrelerde ortaya çıkarılan megaronlarda da ele geçtiği bilinmektedir. Yapının işlevine yönelik buluntular içerisinde ev olarak kullanılmış olması muhtemel buluntular dışında başka bir buluntuya rastlanmamıştır²²⁷.

Polochni Sarı Evre'de önceki evrelerde görülen sokak ve caddelerin bu evrede son şeklini aldığı görülür. Bu evreye ait savunma duvarı erozyon nedeni ile yok olmuştur²²⁸. Yerleşmenin doğu kenarı boyunca uzanan ana caddeye küçük sokakların bağlandığı görülür. Bağlanan bu sokaklar arasında insula şeklinde kalan yapıların varlığı yerleşim planı açısından önemlidir. Özellikle bu evrede yerleşimin merkezine inşa edilmiş kompleks yapılar dikkati çeker. Megaron 425, 506 ve 605 numaralı yapılar olarak adlandırılan yapı planları diğer yapılara nazaran daha karmaşık tiptedir. Bu evrede Poliochne oda 643'te bir çömlek içinde ele geçen hazine buluntuları Troya II'de ele geçen hazine örnekleri ile yakın benzerlik içindedir.

Sarı evrede "Isolato VI"nın kuzey batısında tek odalı ve sundurması olan Megaron 425 yer alır. Geniş uzun bir salon güneye bakan bir sundurması vardır. Sundurmanın batı uzun duvarı olasılıkla doğu uzun duvarında olduğu gibi bir yapı grubunun ortak duvarıdır. Doğusunda yer alan ve megaron plana sahip 412 ve 416 yapılar ortak duvarı olan yapılardır. Megaron 425'in salonu yaklaşık 3.4 x 7.5 m ebatlarında olup sundurması ise 3.0 ile 4.2 m arasında bir derinliğe sahiptir. Sundurmadan salona açılan kapı ise 0.95 m genişliğindedir. Salonun kuzeybatı köşesinde bir kapı daha vardır. Olasılıkla bu kapıda batıdaki kısımlara açılan kapı yeri olmalıdır. Yapının doğusundaki kısımlara da sundurmanın güneyindeki açık

²²⁶ Aslan 2003: 183-185.

²²⁷ Werner, 1993:10.

²²⁸ Ivanova, 2008: 310.

alandan ulaşılır. Bu kısımda yer alan yandaki odaların birinin içinde bir ocak yer alır. Aynı odanın içinde zemine oyulmuş şekilde üç tane pithos bulunmuştur. Birisi ocağın üzerinde diğeri de salonda olmak üzere kazanlar bulunmuştur²²⁹.

Megaron 506, “Isolato VII” alanında bir salon ve bir sundurmadan oluşur. Cephesi güneye bakan yapının her iki yanında daha küçük odalar ve sundurmasının önünde bir avlu yer alır. Salon genişliği 3.9 x 7.6 m dir. Sundurmanın batı duvarı uzunluğu 3.0 m olup doğu duvarı daha sonradan uzatılarak 5.8 m olmuştur. Güneyde bulunan salona geçişi sağlayan kapı genişliği 1.3 m dir. Salonun kuzeydoğu köşesinde yaklaşık 0.85 m genişinde bir kapı yeri ile doğudaki odalar geçilir. Yapının salonun da iki kazan, çeşitli çanak çömlek parçaları, tunç keski ve taş çekiç, sundurmada ise tunç kama, alabasterden düz çömlek ve ağırşaklar ele geçmiştir²³⁰.

“Isolato VIII”de bulunana “605” numaralı yapı, bir salon ve bir sundurmaya sahiptir. Cephesi güney bakan yapının önünde doğu batı yönünde bir avlu vardır. Salonun kuzey köşesinde bir kapı açıklığı batısında bulunan ve birden fazla oda sırasından oluşan odalara açılır (**Lev. 24b**). Bu odaların aynı eksen üzerinde yer alan kapı açıklıkları vardır. Güneyde yer alan salonun mevcut ebatları 4.5 x 8.5 m, sundurmasının ise 4.3 x 2.0 m dir. Sundurmanın doğu duvarının içe bakan yüzünde dörtgen bir bank yer alır. Sundurma ile salon arasında geçişi sağlayan 1.1 m genişliğinde bir kapı yer alır. Salonun iki güney köşesinde biri dörtgen diğeri kavisli olmak üzere taş bank yer alır. Arka duvara yakın iki dikdörtgen levhadan biri oturma yerinin altını destekleyecek şekilde dikey olarak yerleştirilmiştir. Doğudaki duvardan çıkıntı yapan bir duvar parçası ise ya belli bir alanı kapatmak amacıyla ya da başka bir sekiye altlık işlevi görmesi amacıyla yapılmıştır²³¹.

Megaron 412 ve 416: Isolato VI’ da yer alan bu iki yapı Poliochne V. Evreye aittir(**Lev. 24b**). Her iki yapının da salonu ve sundurması vardır. Sundurmadan

²²⁹ Werner, 1993:11.

²³⁰ Werner, 1993:11.

²³¹ Werner, 1993:11,12.

salona geçişi sağlayan kapı kısa kenarlı duvar üzerindedir. Megaron 416 numaralı yapının salondan başka geriye doğru iki odası daha mevcuttur. Megaron 412 numaralı yapıda içteki odanın kuzeydoğu köşesinde bir ocak bulunmuştur²³².

Poliochni yerleşmesinde ortaya çıkarılan mimari örneklerde megaron olarak tanımlanmış çeşitli yapılar bulunmuştur. Özellikle megaron planlı yapıların bağımsız örnekleri olmasının yanında diğer yapılarla birlikte bitişik örneklerde görülür. Poliochni Kırmızı Evre'de ortaya çıkarılan Megaron 832 numaralı yapı salonu ve sundurması ile birlikte bir megaron plana sahiptir. Özellikle yapının yan odaları arasında sıkı bir ilişki olduğu görülürken, yapının salon kısmına ulaşımın daha zor olduğu görülmektedir. Bu kısma olasılıkla avludan geçilerek ulaşılmaktadır. Avluda evcil hayvanların barındırılabilceği gibi geniş aile olarak adlandırılan sosyal bağlamda güçlü, kan bağı ile bağlı akrabalık ilişkileri bulunan gruplar içinde yorumlanmalıdır.²³³ Megaron 832 numaralı yapı ile çağdaş olan ve poliochni Yeşil Evre de (III) ortaya çıkıp Kırmızı ve sarı evrelerde yenilenecek görülen Megaron 317'nin bağımsız bir şekilde olması dikkat çekicidir. Poliochnide ortaya çıkarılan diğer yapılara oranla yerleşmenin hemen hemen sınırında yapılmış olması ve sur duvarı ile küçük bir sokakla ayrılmış olması önemlidir. Megaron 832 ve diğer yapıların yerleşmenin ortasında ve sur duvarından uzak yapılmıştır. Megaron 317 ise eklemlenerek yapılan yapıların uzağındadır (**Lev. 25**). Bu nedenle yapının yalıtılmış bir durumda olması özel işlevli bir yapı olduğunu akla getirir²³⁴.

Poliochni evlerinin çok odalı karakterdeki yapıları hem ev halkı içerisinde, hem de belirli bir yere kadar toplumda sınıflandırmayı gösteren kanıtlardır. Geniş yapılar ve kuyulu açık alanlar, özel işlevlere sahip gibi görünmektedirler. Yapı blokları, toplumdaki sosyal ya da ailevi gruplar arasındaki farklılaşmayı göstermektedir. Çok bölümlenmiş alanlar genellikle kişiler, faaliyetler ve depo ürünleri arasındaki ayrıma işaret eder. Evlerin sınıflandırılması sadece oda sayılarına değil, büyüklük, odaların konumları ve ev içinde yapılan değişikliklere de bağlıdır.

²³² Werner, 1993:12.

²³³ Werner, 1993:12-13.

²³⁴ Werner, 1993:13; Cosmopoulos,1991: 23-24, tablo. 2.2.

Poliochni’de ortaya çıkartılan bazı çok odalı yapılar ilgili Mellaart, bu evlerde zengin tüccarların kaldığını öne sürmektedir²³⁵.

Poliochni Mavi evrede, yerleşmenin ada üzerinde olmasına rağmen 2 m kalınlığında ve 4.5 m yüksekliği anıtsal savunma sistemi bu evreden itibaren yerleşmedeki organize bir gücün varlığını göstermektedir. Poliochni Sarı evrede zengin oda 643’te ele geçen hazine buluntuları toplumdaki sosyal farklılaşmanın en açık göstergelerindendir. Söz konusu buluntular Troya II’de ele geçen hazine buluntuları ile yakın benzerlikler taşımaktadır²³⁶. Poliochni’de yerleşmenin en yüksek noktasına inşa edilmiş ve özel bir yapı olarak vurgulanabilecek tek olası yapı Megaron 317 dir. Sarı Evre’de Megaron 317’nin yerleşmedeki diğer yapılardan konumu ve planı ile farklılık göstermesinin yanında varlığını tabakalar boyunca devam ettirmesi diğer yapılardan daha önemli bir yapı olduğunu belki de dinsel bir işlevi olduğunu göstermektedir²³⁷.

C. KITA YUNANİSTAN

1.Lerna

Lerna yerleşimi, Yunanistan’ın, Argos kentinin 10 km kadar güneyinde, Argolit körfezinin batı kıyısında bulunan Myloi kasabasının güneydoğu ucunda yer almaktadır²³⁸ (**Harita 2**). Argos körfezindeki bataklık alanda kurulmuş olan Lerna, Güney Yunanistan’da bulunan en büyük höyüklerden biridir. Oval forma sahip olan höyük, 180x160 m ölçülerinde olup, ova seviyesinden 5.50 m yüksekliğindedir²³⁹ (**Lev. 26**). Lerna Höyüğü’nün bulunduğu bölge zengin kaynaklara sahiptir. Bol su

²³⁵ Mellaart, 1959: 154.

²³⁶ Mellaart, 1959: 154.

²³⁷ Aslan:2003: 193-197.

²³⁸ John. L. Caskey, (1968); “Lerna in the Early Bronze Age”, *AJA Vol. 72, No.4*: s.313.

²³⁹ J. L. Caskey, (1954): “Excavations at Lerna, 1952-1953”, *Hesperia 23*, American School of Classical Studies at Athens: s.3

kaynakları ve kuzeyden güneye uzanan verimli arazilere sahiptir. Bölgede bulunan Pontinos Dağı'nın egemen ve yüksek olması kıyı şeridini daraltmaktadır, bu nedenle bir tarafta dağ ve deniz arasında kalan Lerna, önemini bu dar şeritteki konumuna borçludur²⁴⁰.

Lerna yerleşmesi A. Frickenhaus ve V. Miller'in 1909'daki keşiflerinden itibaren Miken öncesi döneme ait bir yerleşim olarak bilinmektedir²⁴¹. Yerleşim 1891-92 yıllarında Myloi'den Tripolis'e kadar genişletilen demir yolu hattı tarafından kesilmiş, II. Dünya Savaşı sırasında ağır silah mevzisi olarak kullanılması nedeni ile tahrip edilmiştir²⁴². Lerna'da ilk kazı American School of Classical Studies adına John Caskey tarafından 1952-1959 yılları arasında gerçekleştirilmiştir²⁴³. Kazı çalışmalarının ardından kazılan alanlar tekrar toprakla örtülmüş ve korumaya alınmıştır²⁴⁴.

Lerna'da yapılan kazı çalışmalarında Erken Neolitik'ten Geç Hellas'a kadar uzanan altı tabaka tespit edilmiştir.²⁴⁵

Lerna I	Erken Neolitik
Lerna II	Orta Neolitik
Lerna III	Erken Hellas II
Lerna IV	Erken Hellas III
Lerna V	Orta Hellas
Lerna VI	Geç Orta Hellas – Geç Hellas I

Bu tabakalar içerisinde Erken Hellas dönemine ait anıtsal yapılar III-IV. kültür katlarında ele geçmiştir²⁴⁶ (**Lev. 27**). Söz konusu yapılara değinmeden önce

²⁴⁰ Caskey, 1954: 3.

²⁴¹ Caskey, 1954: 3.

²⁴² Caskey, 1954: 4.

²⁴³ Joseph W. Shaw, (1987): "The Early Helladic II Corridor House: Development and Form", *AJA* 91: s.59-79; Joseph W. Shaw, (1990): "The Early Helladic II Corridor House: Problems and Possibilities," in P. Darque and R. Treuil (eds.), *L'habitat égéen préhistorique*, Paris: s. 183.

²⁴⁴ John L. Caskey, (1997): *Lerna in the Argolid: A short Guide*, American School of Classical Studies at Athens: s. 5.

²⁴⁵ Caskey, 1968: 315.

Lerna'nın EH'deki mimari kalıntılarını kısaca özetlemek, yerleşmedeki kültürel tabakalanma düzenini daha iyi anlamak için gereklidir.

Lerna III kültür katı; EH II dönemine denk gelmektedir²⁴⁷. Yerleşmede EH II döneminin başlangıcından hemen sonra, yerleşim sakinleri uzun bir dönem boyunca höyüğün düzensiz yüzeyini doldurma ve tesviye etme, sağlam binalar ve yerleşmeyi koruyan veya kapatan kalın duvarlar inşa etme sürecine girmişlerdir²⁴⁸. Caskey tarafından III. tabaka kendi içinde A, B, C ve D olmak üzere dört evreye ayrılmıştır²⁴⁹. Lerna IIIA evresi sadece dolgulardan ele geçen buluntularla tespit edilebilmiştir. Bu evreye ait mimari bulgular olasılıkla sonraki evrelerce yok edilmiştir. Lerna IIIB evresi mimari kalıntıları da daha sonraki döneme ait yapılar ve IIIC evresinde ortaya çıkartılan “BG Yapısı”nın (Building BG) kalın duvarları tarafından tahrip edilmiştir. B evresine ait sadece plan vermeyen fakat olasılıkla dörtgen bir formda olabilecek duvar parçaları bulunmuştur. Yine bu evrede iyi pişmiş tuğlalar, şist ve kayrak taşlarından yapılmış taş levhalar ele geçmiş, bu levhalar sonraki evrelerde çatı kapatma malzemesi olarak kullanılmış çatı tuğlaların öncülleri olabileceği yorumu getirilmiştir²⁵⁰. Lerna IIIC evresi B evresine göre mimarlıkta ve çanak çömlekte yenilikler olduğu evredir. Bu geçiş Lerna'daki kültürel sürekliliğin devamı niteliğindedir²⁵¹. Son iki evre C ve D yerleşmede anıtsal mimarinin ele geçtiği yapı katları olarak bilinmektedir. Bu anıtsal yapılardan en erkeni, C katında ortaya çıkartılmış olan BG Yapısı'dır. EH II'nin geç evresine tarihlenen ve D olarak bilinen evrede ele geçen bir diğer anıtsal yapı ise “Çatı

²⁴⁶ Erken Hellas I dönemine ait yerleşime dair henüz bir iz bulunamamış olmasına rağmen EH I'in geç evrelerine ait çanak çömlekler parçaları ele geçmiştir. Bu nedenle Caskey, EH I'de bazı yerleşimcilerin yaşamış olabileceğini öne sürmektedir (Caskey, 1997: 10).

²⁴⁷ Yunanistan'da özellikle Asine, Zygouries ve Eutresis'den bilinen EH I dönemine ait tabakalar Lerna yerleşmesinde ele geçmemiştir.

²⁴⁸ Caskey, 1997 : 10.

²⁴⁹ Wiencke, 2000: 7.

²⁵⁰ Eva Alram-Stern.(2004): *Ägäische Frühzeit, Die. 2. Serie Forschungsbericht 1975-2002. 2. Band teil 2 Die Frühbronzezeit in Griechenland mit Ausnahme von Kreta* : Vienna: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften Austrian Academy of Sciences Pres. s: 611.

²⁵¹ Lerna IIIB'den IIIC'ye geçişte görülen mimarlık ve meteryal kültürdeki gelişme demografik ve siyasi organizasyondaki değişikliklerin göstergesidir. Bu gelişme Ana Kara'da EH II'de görülen genel değişimden ayrı olmadığı, bütüncül bir değişimin bir parçası niteliğindedir.

Kiremitli Ev” (House of the Tiles) dir²⁵². Bu anıtsal yapı dışında bu tabakada ev olarak kullanılmış olabilecek veya daha basit yapılara rastlanılmamıştır²⁵³.

Erken Hellas III dönemi Lerna’da IV. tabaka ile tanımlanmıştır. EH’nin son evresinde Çatı Kiremitli Ev yandıktan kısa bir süre sonra, yıkılan yapının çatı parçaları kısmen temizlenerek hemen üstüne yeni yerleşimciler tarafından 1 m yüksekliğinde bir tümülüs inşa edilmiştir. Bu tümülüs 19 m çapında olup dış kısmı küçük tek sıra taşlarla çevrelenmiştir²⁵⁴. Bu tümülüsün içinde mezar bulunmamıştır. Bu yüzden ritüel ile ilgili bir anlamı olduğu düşünülmektedir. Tümülüs yapıldıktan sonra yerleşme bir süreliğine terk edilmiş, ardından IVA evresinde bu yapının dışına evler inşa edilmeye başlanmıştır. Bu evrede yerleşmede yeni bir kültürle karşılaşmaktadır. Yapıların çoğu apsidal planlı, sundurması, ana odası ve diğer odaları olan megaron türünde yapılardır. Bu tabakada bir küçük megaron tespit edilmiştir. Yerleşimi koruyan bir savunma sistemine rastlanmaz. Bu tabakada ele geçen aletler ise önceki evrelere kıyasla yeni tiptedir²⁵⁵.

Lerna Höyüğü’nün EH II’deki genel planına bakıldığında etrafı çift duvarla çevrili bir savunma sistemine sahip olduğu görülür (**Lev. 28a**). Sur duvarının çevrelemiş olduğu yerleşimin orta kısmında öncülü BG Yapısı ve ardılı Çatı Kiremitli Ev yer almaktadır²⁵⁶. Lerna IIIC evresinde ortaya çıkartılan BG Yapısı’nın etrafı taş temel üzerine kerpiçten yapılan, 1.20 m kalınlığında ve 17.50 m uzunluğunda duvarlarla çevrelenmiştir. En az bir giriş kapısı ve kulesi mevcuttur. Bu sur duvarının sadece güneydoğu bölümü ortaya çıkartılmıştır. Bu duvar aralarında dörtgen mekanlar çift duvar şeklinde yapılmış, duvarın dış kısmına ise duvara bitişik yarım daire şeklinde kule inşa edilmiştir. Duvarın dışında, güneyde, yerleşmenin taş döşeli merdivenli bir girişi yer alır. Çift duvarlar arasında kalan mekanların olasılıkla

²⁵² Wiencke, 2000: 185, 213.

²⁵³ John L. Caskey, (1956): “Excavations at Lerna 1955”, *Hesperia*, Vol. 25, American School of Classical Studies at Athens: s. 164.

²⁵⁴ Caskey, 1956: 165.

²⁵⁵ Caskey, 1968: 314.

²⁵⁶ John L. Caskey,(1955): “Excavations at Lerna, 1954”, *Hesperia*, Vol. 24, American School of Classical Studies at Athens: s. 43-44; John L. Caskey,(1958): “Excavations at Lerna,1957”, *Hesperia*, Vol. 27: s.132-136; Shaw,1987: 61; Wiencke, 2000: 92.

evsel aktivitelerde kullanılmış olduğu ileri sürülür. Söz konusu sur duvarının batısında kalan ve hafifçe kuzeye doğru devam eden sur duvarının bir benzeri inşa edilmiştir. Fakat bu kısım önceki sur duvarıyla bağlantılı değildir. Su duvarlarının çevrelemiş olduğu yerleşme içine, dörtgen planlı olduğu anlaşılan yapılar tespit edilmiştir. BG'nin önündeki boş alana "CA" ve "CB" olarak adlandırılmış yapıları inşa edilmiştir. Bu yapıların doğusunda kalan "DM" olarak adlandırılmış ve olasılıkla bir yapının köşesine ait bir başka duvar parçası daha bulunmaktadır. Bu kısımda yapılan kazılarda depolama kaplarıyla bağlantılı mühür baskıları ele geçmiştir. Ele geçen baskılar yapının evden daha çok, özel bir yapıya benzer nitelikte olduğunu düşündürmektedir²⁵⁷. Lerna IID tabakasında, Çatı Kiremitli Ev'in kullanım gördüğü dönemde, kesin olmamakla birlikte, savunma duvarının kısmen veya tamamen kullanılmış olabileceği ileri sürülmektedir²⁵⁸.

Lerna Yerleşmesinde yönetici yapısı veya anıtsal yapı olarak değerlendirilen BG Yapısı ve Çatı Kiremitli Ev aşağıda ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

BG Yapısı (BG Building)²⁵⁹ Lerna IIC evresine tarihlenir ve Çatı Kiremitli Ev'in öncülü olduğu iddia edilir²⁶⁰. Yapı planı tam olarak ele geçmemekle birlikte BG Yapısı'nı çevreleyen savunma sistemi ve bu sisteme ait ana giriş ile BG Yapısı aynı eksende yer almaktadır (**Lev. 28b**). Oldukça simetrik bir plan gösteren savunma duvarı ve BG Yapısı, olasılıkla aynı dönemde inşa edilmiş olmalıdır. Söz konusu yapı, dörtgen planlı olup yerleşme içinde kuzey-güney yönünde uzanmaktadır. Mevcut ölçüleri 11.75 X 12.00 m dir;²⁶¹ Sundurmalı ana girişi ise 6.50 x 5.50 m ebatlarında olup güneydedir. Yapının güneydoğu, kuzeybatı ve güneybatı bölümlerinde yer alan paralel duvarlar, koridor veya oda sırası olarak yorumlanır. Yapı içerisinde, oda ve koridorları oluşturan uzun duvarlar güneyde birden bire biter,

²⁵⁷ Alram, Stern, 2004: 612 - 613.

²⁵⁸ Shaw, 1987 : 61; Caskey: 1954: 23.

²⁵⁹ Martha Heath Wiencke, (1986): "Building BG at Lerna," in R. Hägg and D. Konsola (eds.), *Early Helladic Architecture and Urbanization ,Göteborg* "; Caskey, 1958:130.

²⁶⁰ Caskey, 1959: 210; Werner, 1993: 43.

²⁶¹ John L. Caskey, (1959): "Activities at Lerna, 1958-1959" *Hesperia, Vol. 28*, American School of Classical Studies at Athens: s. 202.

kuzeyde ise kazılamayan kısma doğru devam etmektedir. Mevcut odaları biri kuzeyde diğeri güneyde olmak üzere iki odası olan BG Yapısı'nın merkezinde sıralar halinde en az üç odası olmalıydı. Bu büyük odaları her iki taraftan dar koridorlar tarafından sınırlandırılmıştır. Güneyde yer alan ve önü açık bir durumdaki ilk kısım olasılıkla giriş olarak kullanılmaktadır. Girişin merkezinde çatıyı destekleyen bir dikmenin altlığı bulunmaktadır²⁶². Yapının sadece taş temelleri koruna gelmiştir. Duvarlar, oldukça ağır olan taşlardan, kaba duvarcılık örneğinde yapılmıştır. Duvar kalınlıkları 1.00 m ile 1.20 m ya da biraz daha kalındır. BG'de bu taş temeller üstünde kerpiç olduğuna dair bir iz bulunamamıştır. Fakat Caskey, olasılıkla yapının taş temel üzerine kerpiçten inşa edilmiş olduğunu ileri sürmektedir²⁶³.

BG Yapısı'nın iç mimari öğelerinden olan ve yapının batı koridorunun kuzey kısmında, insitu bir ocak açığa çıkartılmıştır. Yaklaşık 1.15 m çapında pişmiş topraktan yapılmış dairesel ocağın BG'nin orta evresine ait olduğu kabul edilir²⁶⁴. Geç dönem faaliyetleriyle tahrip edilen ocağın sağlam kalan kenarlarında dekoratif amaçlı zig-zag bezemeler yer almaktadır. Merkezinde ise kum saati veya çift başlı baltaya benzeten bir figür bulunmaktadır. Ocağın bulunduğu yerde ele geçen kül kalıntılarına göre burada uzun bir süre kullanıldığı fakat büyüklüğü nedeni ile asıl yerinin burası olmadığı iddia edilir²⁶⁵. Yapıda ele geçen ocağın işlevine ilişkin Caskey; ocağın dinsel ayinlerde kullanılan yapıldığı, bir kült işlevli bir ocak olduğunu ileri sürer²⁶⁶. Bu tabakada ayrıca şistten ve kilden yapılmış levhalar bulunmuştur. Bu levhalar olasılıkla çatının kaplanmasında kullanılmıştır. Yapının içinde işlevinin anlaşılmasını sağlayacak başka bir buluntu ele geçmemiştir. IIC evresi büyük bir yangınla sona erer. Bu yangında CA, DM yapıları ve yerleşmenin bir kısmı tahrip olur. Yerleşimciler tarafından BG Yapısı tesviye edilerek yerine Çatı Kiremitli Ev inşa edilir²⁶⁷.

²⁶² Alram, Stern, 2004: 613; Nillson, 2004: 79.

²⁶³ Caskey, 1959: 202.

²⁶⁴ Caskey, 1959: 203.

²⁶⁵ Wiencke, 2000: 193; Alram, Stern, 2004: 613.

²⁶⁶ Caskey, 1958: 130.

²⁶⁷ Alram, Stern, 2004: 613.

Lerna IIID tabakasında ortaya çıkartılan Çatı Kiremitli Ev (**Lev. 29**). Lerna kazıları başkanı Caskey tarafından verilmiş bir adlandırmadır. Caskey, yerleşme içinde ele geçen binlerce pişmiş çatı kiremidi parçasının söz konusu yapıya ait olduğu ve yapının çatısından düşmüş olabileceğini öne sürer²⁶⁸. Yapı üzerindeki dolgudan ele geçen ve büyük ihtimalle çatıyı kaplayan kiremitler olduğu öne sürülen çok sayıdaki tuğla örneği, bu şekilde adlandırmanın temel dayanağıdır²⁶⁹.

Çatı Kiremitli Ev'in, duvarlarının 0,60 m ile 1,20 m arasında değiştiği ve iki katlı olduğu, bu nedenle zemin katın daha iyi koruna geldiği düşünülmektedir²⁷⁰ (**Lev. 30**) Binanın kuzeydoğu köşesinde yer alan iki geç gömünün tahribatı dışında binanın planı tamdır. Bu gömülerin yapıldığı yer ise IV no.lu koridorun üzerine denk gelmektedir²⁷¹. Dörtgen biçimli olan ve doğu-batı yönünde uzanan yapı yaklaşık 25 x 12 m dir²⁷². Oldukça özenli yapılmış duvarlar taş temel üzerine kerpiç tuğladandır²⁷³. Kerpiç tuğlalar ise ahşap bir kalıpta yapılmıştır²⁷⁴. Ele geçen pişmiş kilden yapılmış çatı tuğlaları ise düz ve dörtgen şeklinde olup farklı tiplerdedir²⁷⁵. Çok odalı olan Çatı Kiremitli Ev küçük odaları, koridorları, üst kat merdivenleri ve katları ile geniş bir alanı kapsamaktadır. Caskey, Çatı Kiremitli Ev'in zemin katını oluşturan odaları 1'den 13'e kadar numaralandırmıştır²⁷⁶.

Doğu – Batı yönünde uzanan yapının kuzeyde ve güneyde olmak üzere iki paralel duvarın oluşturduğu koridorlar ve bu koridorlar arasında bölme duvarları ile ayrılmış daha küçük mekanlar ve bu mekanların ikisinde üst kata erişimi sağlayan merdivenler yer almaktadır. (**Lev. 29**) Koridorlarca sınırlandırılmış yapının merkezinde ard arda çeşitli büyüklüklerde odalar sıralanmıştır. Yapıya “A”, “B”, “J” ve “P” olarak adlandırılmış dört farklı yönden dört ayrı kapıyla girilmektedir.

²⁶⁸ Caskey, 1968: 314.

²⁶⁹ Caskey, 1954: 23.

²⁷⁰ Shaw, 1987: 61.

²⁷¹ Caskey, 1956: 162; Shaw, 1987: 62.

²⁷² Caskey, 1956: 163.

²⁷³ Caskey, 1954: 25.

²⁷⁴ Alram, Stern, 2004: 613.

²⁷⁵ Oldukça farklı olan tuğlalar 0.191 x 0.20, 0.268 x 0.27, 0.179 x 0.20, 0.244 x 0.28, 0.162 x 0.257 cm ebatlarına kadar çeşitli büyüklüktedir (Caskey, 1954: 26).

²⁷⁶ Caskey, 1954: 37- 40.

Cephesi doğuya bakan P girişinin kuzey duvarı korunsa da güney duvarı kısmen tahrip olmuştur. Caskey, P girişinin güney duvarının, korunmuş olan kuzey duvarına eşit olması halinde genişliğinin 2.45 m olacağını ileri sürmektedir²⁷⁷. Yapının doğusunda IV numara ile belirtilmiş olan kuzey koridoru bulunur. XII numaralı geniş koridor ile XIII numaralı doğu koridoru yapının, 1.15 m genişliğindeki ana girişini oluşturmaktadır²⁷⁸. XII numaralı oda; P ana girişinden geçildikten sonra direk bu odaya ulaşılır. 6.43 m x 8.05 m ebatlarındadır. Özenli bir şekilde sıvalı olup yapının en geniş odasını oluşturmaktadır²⁷⁹. Odanın batı duvarında yer alan H kapısı ile yapının diğer mekanlarına geçilmektedir. Bu odanın zemininde bir yığın kurşun metal, iki büyük kap, sos kabı parçaları ve tunç bir iğne bulunmuştur²⁸⁰. XII numaralı odanın güney duvarında, kilden yapılmış ocağın bir çeyreği ortaya çıkarılmıştır. Aynı odanın ortasında çukur bir zemine rastlanmıştır. Shaw, bunun Kollona'daki Beyaz Ev'dekine benzer şekilde bir ocak yeri olabileceğini öne sürer. P girişinin her iki yanında biri kuzey diğeri güneyde olmak üzere XIII numaralı iki dar koridor uzanır. Güneydeki koridorun girişi oluşturan köşesi tahrip olmuştur. Kuzey koridorunun ise sadece içte yer alan köşesi sağlam kalmıştır. VII numaralı oda; Yapının ortasında yer alan ve diğer odalardan daha küçük olan merkezi konumundaki bu odaya üç farklı mekandan üç farklı kapı ile ulaşılır. Doğu duvarı üzerinde yer alan H kapısı ile XII numaralı odaya, kuzey duvarı üzerindeki E kapısı kuzey koridoruna, batı duvarı üzerindeki G kapısı ile de VI numaralı odaya geçiş sağlar. Dikdörtgen biçimindeki odanın yaklaşık ölçüleri 2.50 x 5.88 m dir. Oda içerisinde mekanın işlevine yönelik bir buluntuya rastlanmamıştır. Shaw bu odada buluntuya rastlanılmamasının nedenini depolamayla ilgili bir işlevi olduğu ve güney kısmının depo olarak kullanılmış olabileceği şeklinde açıklamıştır²⁸¹. VI numaralı oda, Çatı Kiremitli Ev'in ikinci büyük odasıdır. 6.38 x 5.76 m ebatlarında olup duvarları ve tabanı sıvalıdır. Güneydoğu köşesinde yer alan kerpiçten yapılmış dört basamaklı merdiven, bitişiğindeki koridora açılmaktadır. Aynı ekseninde yer alan 1.07 m genişliğindeki G

²⁷⁷ Caskey, 1956: 163; Caskey,1955: 40, "not 29": Bu durumda yapının ana girişi bir anıtsallık kazanmakla birlikte kamusal bir yapı olabileceğini vurgular niteliktedir.

²⁷⁸ Caskey, 1956 :162-163.

²⁷⁹ Caskey, 1956 :163.

²⁸⁰ John L. Caskey, (1957): "Excavations at Lerna 1957", *Hesperia*, Vol. 27, American School of Classical Studies at Athens: s. 127; Caskey, 1956: 162-163.

²⁸¹ Shaw, 1987: 62.

kapısı ile 1.05 m genişliğindeki F kapısı diğer odalara geçişi sağlar. VI numaralı oda da ağırşak, kemikten yapılmış bız, pişmiş topraktan figürün bacağı, iki obsidyen bıçak bulunmuştur²⁸². V numaralı oda 3.10 x 5.80 m genişliğindedir ve Çatı Kiremitli Ev'in sonunda yer almaktadır. Batı duvarı üzerindeki 1.06 m genişliğindeki dışarıdan girişi sağlayan J kapısı daha içerdeki odalara erişimi sağlarken, odanın güney duvarı üzerindeki K kapı ise güneydeki VIII numaralı odaya açılır. Oda dolgusu içinde kemikten yapılmış bız ve iğneler, birkaç obsidyen parça ve pişmiş topraktan disk bulunmuştur²⁸³. I numaralı oda, yapının kuzeybatı köşesinde yer almakta ve 3.20 m uzunluğunda ve 1.22-1.27 m arası genişliğindedir. Oldukça küçük olan bu odanın duvarlarında sıvaya rastlanılmamıştır. Batıda yer alan ve B olarak adlandırılmış yapının tek girişi vardır. Odanın hiçbir mekanla bağlantısı olmayıp zemininde karbonize durumda ahşap kalıntıları bulunmuştur²⁸⁴. XI numaralı odanın duvarlarında sıvaya rastlanmamıştır²⁸⁵. XI numaralı oda 2.61x1.32 m ebatlarında olup, güneyde 0.60 m genişliğinde bir girişi (N) bulunmaktadır. Odanın dört köşesinde dikey ahşap hatıl örnekleri bulunmuştur.²⁸⁶ Bu mühür baskılar söz konusu odayı işlevi bakımından oldukça özel kılmakla birlikte, Caskey, mühür baskıların Zygouries, Asine örnekleri ile benzeştiği ve Erken Minos'la da ilişkisi olabileceği yorumunda bulunmaktadır.²⁸⁷ Yapının kuzey duvarı üzerinde yer alan A giriş ile kuzey koridoruna ulaşılır. Bu koridor 1.15-1.20 m genişliğindedir. Koridor içersinde II no.lu mekandan III no.lu mekana doğru uzanan ve olasılıkla üst kata çıkmak için kullanılan merdivene ait üç kil basamak (III no.lu mekanda) bulunmaktadır. Aynı mekanda D girişinde yer alan ve olasılıkla merdiveni destekleyen ahşap dikmeler ele geçmiştir²⁸⁸. Yapı içerisinde ele geçen bir diğer merdiven ise güney koridorunda yer almaktadır. Oda VI 'dan Oda X'a güneye doğru yükselerek uzanan bu merdivene ait dört kil basamak bulunmuştur.

²⁸² Monica Nilsson, (2004): *A Civilization in the Making , a Contextual Study of Early Bronze Age Corridor Buildings in the Aegean*, (Yayınlanmamış doktora tezi) Department of Clasical Archaeology and Ancient History Göteborg University, Göteborgs: 94.

²⁸³ Nilsson, 2004: 95.

²⁸⁴ Nilsson, 2004: 97-98.

²⁸⁵ Caskey, 1955: 40.

²⁸⁶ Caskey, 1955: 40-42.

²⁸⁷ Caskey, 1955: 41.

²⁸⁸ Caskey, 1955: 39.

Lerna’da ortaya çıkartılan anıtsal yapılardan Çatı Kiremitli Ev’in erken bir örneği olan BG Yapısı, genel plan açısından benzerlikler taşısa da, yapı içinde farklılıklar bulunmaktadır. İlk göze çarpan Çatı Kiremitli Ev’in uzunlamasına kuzeybatı güneydoğu ekseninde inşa edilmesidir. BG ise daha yakın olarak kuzey güney ekseninde konumlanmıştır. Shaw, Çatı Kiremitli Ev’in oryantasyonundaki değişimi, bina içine ne kadar güneş ışığının, pencereler ve diğer açıklıklar aracılığıyla dağıtılabileceğinin dikkate alınarak planlandığını ile sürer²⁸⁹. BG Yapısı yaklaşık 4 m uzunluğundaki sundurması ile Çatı Kiremitli Ev’den ayrılır. Bu farklılıklara rağmen her iki yapının da aynı geleneğin ürünü olduğu açıktır. BG Yapısı’nın tam planı bilinmese de Çatı Kiremitli Ev’in daha gelişkin bir örnek olduğu kesindir

BG Yapısı’nda, kenarları dekoratif bezemeli ve ortasında kum saati veya çift taraflı bir baltayı andıran ocağın, yapının işlevine yönelik en önemli buluntu olduğunu öne sürebiliriz. Böylesi bir ocağın konutlarda kullanılan ve daha çok pişirme, ısınma veya aydınlatma amacı ile kullanılmaktan ziyade olasılıkla yerleşmedeki seçkinlerin veya bir yöneticinin, etrafında toplandığı ritüel bir anlamın ve/veya merkezi otoritenin simgesi durumunda olduğu düşünülebilir. Eğer bu şekildeki bir ocak konutlarda kullanılıyor ise, en azından neden bir örneğinin dahi bugüne dek rapor edilmediği sorgulanmalıdır. BG Yapısı’nın gelişkin mimarisi ve bezemeli ocağı, Lerna IIIC evresinde bir gücün var olduğunu gösteren önemli delillerdir. Devam eden bir sonraki IIID evresinde yerleşmedeki olası otoritenin BG Yapısı’ndan daha gelişkin bir yapıdaki Çatı Kiremitli Ev’i inşa ettirmesi otoritenin daha da güçlendiğini göstermektedir. Bu fikrimizi destekleyen en önemli buluntu XI no’lu mekanda çok sayıda mühür baskısının ele geçmesidir.

²⁸⁹ Shaw, 1987: 63.

2.Thebes

Yunan Anakarası'nda Boetia bölgesi sınırları içindeki en büyük prehistorik yerleşmelerdendir (**Harita 2**). 800 m uzunluğunda ve 600 m genişliğindeki oval Kadmeia Platosu'nda olup bu platodan 60 m yüksekte yer almaktadır (**Lev. 31**). EH II dönemine ait kalıntılar şehrin merkezinde bugünkü modern Thebes'in Metropolis arsasında, Pelopidou ve Oidipodos caddeleri olarak adlandırılan sokakların kesiştiği noktanın altında yer alır. Modern yerleşimin altında kalması nedeni ile EH II yerleşmesinin büyüklüğü ancak yapılan sondajlarla tespit edilebilmiştir. Bu çalışma neticesinde 10 hektarlık bir alanı kapladığı anlaşılmıştır²⁹⁰.

Thebes'te, binalar arasında ve altında kalan kültürel kalıntıların üstüne derin temelleri olan yeni bir binanın yapılacak olması nedeni ile bu alanda çalışmalar başlamış ve ana kayaya kadar kazılmıştır. Kurtarma kazısı çerçevesinde yapılan kazılar, Antik Eserler Dairesi (Ephorate of Antiquities at Thebes) adına Vassilis Aravantinos tarafından 1982 yılında gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen bu kazıda stratigrafi net olmamakla birlikte çeşitli dönemlere ait kültür dolgusuna rastlanmıştır. Özellikle Miken kültür dolgusu ve Geç Bizans dönemine ait yapı temelleri daha erken prehistorik tabakaları tahrip etmiştir. Sağlam kalan tabakalarda EH II dönemine tarihlenen ve Koridorlu Ev olarak bilinen yapının bir benzeri ortaya çıkartılmıştır²⁹¹. Aravantinos, EH II dönemine tarihlenmiş olduğu bu yapıyı “Surla Çevrili Yapı” (Fortified Building) olarak adlandırmıştır²⁹². “Surla Çevrili Yapı” A ve B olmak üzere iki evrelidir. Konsola'nın çalışmalarında ise Thebes yerleşmesi A, B ve C olarak üç döneme ayrılır. Thebes A Erken EH II (Lerna III), Thebes B Geç EH II (Lefkandi I) ve Thebes C ise Geç EH III²⁹³'e tarihlenmektedir.

Kurtarma kazısı kapsamında, çalışılan alanların kısıtlı olması yerleşmenin genel planı ile ilgili bilgilerimizi sınırlı tutmaktadır. Fakat “Surla Çevrili Yapı”, A

²⁹⁰V. L. Aravantinos,(1986):The EH II Fortified Building At Thebes Some Notes On Its Architecture: s. 57; Nilsson, 2004: 126.

²⁹¹Aram-Stern , (2004): 683.

²⁹² Aravantinos,1986: 57.

²⁹³ Aram, Stern, 2004: 682-683.

evresinde sur duvarının bir parçası kazılabılmıştır (**Lev. 32a**). Yerleşmede konut olarak kullanılmış yapılar ilgili aynı alan da başka bir yapıya rastlanılmamıştır. Fakat Kadmeia'nın başka bir alanında, Pelopidou ve Oidipodos caddelerinin kesiştiği Manisalis arsasında, taş temel üzerine kerpiçten yapılmış apsis planlı iki yapı ortaya çıkartılmıştır. Thebes'in sadece Manisalis arsasında değil çeşitli yerlerinde EH II'nin geç dönemine ve sonrasına tarihlenen duvar kalıntıları ve apsisli yapılar ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca bu apsisli yapılarında altında daha erkene tarihlenen, dörtgen planlı olduğu anlaşılan mimari kalıntılar bulunmuştur. Aynı tabakada Kiklad Tavası, mermer bir kap, Keros-Syros kültürüne ait bikon kap (bikonische Schüsseln) ele geçmiştir²⁹⁴. Surla Çevrili Yapı'nın 2.60 m doğusunda yer alan ve 9.30 m uzunluğunda ve yaklaşık 2 m kalınlığında bir sur duvarı ortaya çıkartılmıştır. Bu duvar, açma içinde güneye doğru devam etmektedir²⁹⁵. Taş temel üzerine kerpiçten yapılan duvarın korunan yüksekliği 2 metre olup Surla Çevrili Yapı'da uygulanan duvar tekniği ile aynı teknikte yapılmıştır. Bu alandan ele geçen çanak-çömlek örnekleri Surla Çevrili Yapı ile savunma duvarının aynı dönemde yapıldığını göstermektedir²⁹⁶. Sur duvarının diğer bir özelliği ise, dışa doğru alt kısmının meyilli olarak yapılmış olmasıdır. Böylelikle dıştan gelecek saldırılara karşı güçlendirilerek daha korunaklı hale getirilmiştir. Sur yapısı ve söz konusu yapı dışında kazılan alan içinde başka bir yapı tespit edilememiştir. Surla Çevrili Yapı'nın B evresinde yapının kuzeyinde ve batısında açık alanlar vardır (**Lev. 32b**). Doğu kısmında konglomera taşla döşenmiş bir cadde bulunmaktadır. Sur duvarı bu evrede de varlığını sürdürmektedir. Surla Çevrili Yapı'nın B evresinde yerleşimin 20 hektarlık bir alan kapladığı iddia edilmektedir²⁹⁷.

Koridorlu Evler'le aynı plana sahip olan fakat bunlardan daha erkene tarihlenen **Surla Çevrili Yapı**, doğu-batı yönünde uzanır ve yerleşme içinde bağımsız olarak ana kaya üzerine inşa edilmiştir. Yapı, taş temel üzerine kerpiçtendir. Taş temeller, işlenmemiş taşlardan birbirine paralel şekilde yapılmış, bu taşların arasındaki boşluklara ise düzensiz şekilde daha küçük taşlar ve kil konularak

²⁹⁴ Alram-Stern, 2004: 68.

²⁹⁵ Aravantinos, 1986: 60.

²⁹⁶ Alram-Stern, 2004: 684.

²⁹⁷ Alram-Stern, 2004: 683.

oluşturulmuştur. Yapı duvarları, 0.67- 0,70 m kalınlığındadır. Uzun dikdörtgen bir şekli olan yapının güneydoğu kısmı modern yapı temelleri altında kaldığından dolayı genişliği bilinmemektedir, fakat uzunluğu yaklaşık 18 m dir. Yapı içerisinde büyüklükleri birbirine eşit olmayan ard arda dört oda yer alır. Bu odalar dar girişlerle birbirine bağlanır. Kuzeyinde, bilinen koridorlu evlerden farklı olarak, eklemelenmiş gibi duran uzun, dar bir koridor yer almaktadır. Bu koridor içerisinde biri büyük diğeri daha küçük olmak üzere dörtgen formlu oda şeklinde 2 bölme bulunur. Uzun olan ve batıda yer alan bölme yine aynı yönde kısa bir girişe sahiptir. Doğuda yer alan ve çok daha küçük olan bölmenin girişi ise doğuya açılır²⁹⁸. Uzun ve dar bir yapıda olan Oda 1, yapının kuzey duvarına bitişik inşa edilmiş olup 1.00 m genişliğe ve yaklaşık 6.00 m uzunluğa sahiptir. Bu bölmenin batıda yer alan ve avluya açılan kısa bir girişi vardır. Batı girişinden sonra yer alan eşiklerinde karşılıklı iki niş tespit edilmiştir. 0.25 x 1.50 m ölçülerindeki bu açıklıkların, üst kata çıkan ahşap merdivenin kapı pervazlarına ait nişler olduğu öne sürülmektedir²⁹⁹. Oda 1'in B evresinde girişi kapatılmış ve önü taş döşeli olduğu görülür. Yapının en batısında bulunan ve Oda 6 olarak adlandırılan bölme, antre (vestibule) veya ana giriş olarak yorumlanır. Bu nedenle yapıyı batıdan sınırlandıracak olan batı duvarının inşa edilmemiş olduğu görülür. Aynı odanın güney duvarı ise kayıptır. Fakat bu odanın kuzey duvarının uzunluğu 3.50 m dir. Olasılıkla kuzey duvarı ile aynı uzunlukta olmalıdır. Doğu duvarının ise küçük bir parçası koruna gelmiştir. Bu duvar parçası, Oda 5 ve Oda 6 olarak adlandırılmış odaların boyutlarını vermesi bakımından önemlidir. Aravantinos, bu iki odanın 4.00 x 4.00 m ebatlarıyla kare formda olabileceğini belirtir. Oda 6'nın doğu duvarı üzerinde, sadece batı köşesi ortaya çıkartılmış giriş muhtemelen diğer odaların bölme duvarları üzerinde yer alan geçişlerle aynı eksende olmalıdır. Böylelikle Oda 6'nın doğu duvarı üzerinde kısmen tespit edilmiş olan kapı, yaklaşık 1.00 m'lik bir genişliğe sahiptir. Bu girişten sonra gelen Oda 5 olarak adlandırılmış mekan 4 x 4 m ebatlarında olup diğer odalardan farklı olarak bu odaya 3 farklı noktadan girilmektedir. Oda 5'in kuzey duvarı üzerinde doğrudan dışarıya açılan bir kapısı ve doğu ve batı duvarları üzerinde odalar arası geçişe imkân veren bir başka kapı yer almaktadır. Oda 5'e dışarıdan yani

²⁹⁸ Aravantinos, 1986: 58.

²⁹⁹ Aravantinos, 1986: 60 .

avludan girişi sağlayan kuzey kapısı 1.25 m genişliğindedir. Merkezi Oda olarak da adlandırılan bu mekânın kuzey kapısı, yapıya açılan ana giriş olarak yorumlanır. Merkezi Oda'nın doğusunda yer alan Oda 4 aynı form ve genişlikte olup yapının iç odaları ile bağlantılıdır ve Oda 5 ve Oda 3'le bağlantısını sağlayan iki adet kapısı vardır. En doğuda yer alan ve Oda 3 olarak adlandırılan mekan 4.00 x 2.85 m ebatlarındadır. Yapının güneydoğu köşesi kazılamadığı için güney duvarı bilinmemektedir. Aynı odanın batısında bulunan kapı, Oda 4 ve oradan da diğer odalara ulaşımı sağlamaktadır. Yapının en doğusunda kalan ve doğu duvarı üzerinde yer alan bir başka giriş daha vardır. Bu kapı arka tarafta bulunan caddeye açılır. Bu cadde, yapı ile sur duvarı arasında yer almaktadır³⁰⁰. Yapının "B" evresinde Oda 4'e geçişi sağlayan kapı sonradan kapatılmış, bunun yerine Oda 3'ün kuzey duvarı üzerinde yaklaşık 60 cm genişliğinde Oda 1 olarak kodlanmış olan koridora ulaşımı sağlayan kapı açılmıştır. Yapının B evresinde yine koridorun batı duvarı üzerindeki giriş de kapatılarak, güney duvarı üzerinde Oda 3 ile bağlantısını sağlayan kapı, işlev görmüş olmalıdır. Oda 2 olarak adlandırılan mekan, yapının en doğusunda yer almaktadır ve 65 x 1.00 m ölçülerinde oldukça küçük olan odanın girişi doğuya açılır. Bu odada birkaç kap ve hayvan kemikleri ele geçmiştir. Bu odanın işlevi ile ilgili Aravantinos, muhafız veya bir köpek barınağı olduğunu öne sürmektedir.³⁰¹ Yapının bölme duvarları ile ayrılmış odaları arasında zemin seviyeleri bakımından farklılıklar bulunur. Bunun nedeni ana kayayı yerleşime uygun hale getirmek için ana kayada batıdan doğuya doğru düzeltilerek bir eğim oluşturulmuş olmasıdır. Yapı tabanları sıkıştırılmış topraktan yapılmış ve bu tabanlar avluda bulunan zeminden biraz daha alçaktadır. Yapı içerisinde, genişlikleri 0.95–1.00 m arasında en az dört veya beş giriş tespit edilmiştir. Girişlerin yapı içerisindeki kısa duvarlar üzerinde olması ve özellikle yapının en güneyindeki uzun duvara yakın olması diğer EH II yapılarında da görülen ortak bir özelliği sergilemektedir. Bu durum sadece içteki odaların daha fazla ışık almasını değil, bunun yanında kişiye özel bir korumada sağlamaktadır. Sadece kuzeydeki ana giriş 1.25 m genişliğindedir. Bu girişin hemen önünde ve yapının "B" evresinde yer alan taş döşeli bir alan vardır. Bu alan girişin önünde başlayarak yapıyı kuzeyden çevreler ve yapının arka kısmında bulunan diğer

³⁰⁰ Aravantinos, 1986: 59.

³⁰¹ Aravantinos, 1986: 60.

odalara geçişi sağlayan kapılara götürür³⁰². En doğuda yer alan 9.30 m uzunluğundaki sur duvarı, yapı ile simetriktir. Sur duvarı ve yapı arasında çakıl taşları ile döşenmiş sokak bulunmaktadır. Bu sokak yapının hemen önünde başlar ve öbekler halinde serilmiş çakıl taşları ile yapının kuzeyini de kaplayacak şekilde koridorun kuzey girişine götürür³⁰³.

Surla Çevrili Yapı'nın, EH II'nin gelişkin evresinin sonunda yangın, deprem veya bir başka doğal felaket izine rastlanmamış olduğundan, büyük olasılıkla terk edilmiş olduğu ileri sürülür³⁰⁴.

Binanın işlevine yönelik yapı içerisinde çok fazla buluntu ele geçmemekle birlikte, çanak-çömlek parçaları dışında, 3 no.lu odada taşınabilir bir ocak bulunmuştur. Yapı dışında Thebes B'ye tarihlenen gümüş bir iğne ve Kikladlar'dan geldiği düşünülen mermer kap parçaları ele geçmiştir³⁰⁵.

Thebes'te yerleşim içinde bağımsız bir şekilde duran, boyutları, taş döşeli alanları, ikinci kat planı ve ana kaya içine özenle yerleştirilmiş temelleri ile farklılaşmış mimari bir yapının durumu sergilenmektedir. Surla Çevrili Yapı'nın üst kata çıkan olası merdiven boşluğu ve çok odalı sistemi ile bize karmaşık bir yapının işlevselliği hakkında önemli ipuçları sağlamaktadır.

Burada altı çizilmesi gereken önemli bir nokta ise Koridorlu Ev'ler içinde Shaw'ın mimari plan üzerinden tipolojik olarak yaptığı sıralamadır. Shaw'ın bu değerlendirmesinde Koridorlu Ev'ler içerisinde en erken örneğin Lerna tabakalanmasına göre Surla Çevrili Yapı yer almaktadır³⁰⁶.

³⁰² Aravantinos, 1986: 59.

³⁰³ Aravantinos, 1986: 61.

³⁰⁴ Aravantinos, 1986: 62.

³⁰⁵ Alram-Stern, 2004: 683.

³⁰⁶ Shaw, (2007): "Sequencing the EH II Corridor Houses", *Annual British School at Athens* 102: s.141.

3. Zygouries

Zygouries Kıta Yunanistan'da Korinth (Corinthia) bölgesi sınırları içinde yer almaktadır. Yerleşme her iki yanından dağ sıraları ile kesilmiş, Cleoane Vadisi'nin yukarı kısmında konumlanmıştır³⁰⁷. Peloponnesos (Mora) yarımadasının önemli yerleşmeleri içinde yer alan (**Harita 2**) Zygouries yerleşmesi, 165 x 70 m ölçülerinde bir höyüktür. Çakıllı kireçtaşı veya konglomera olarak adlandırılan doğal bir kayalığın sırtına oturmuştur³⁰⁸ (**Lev. 33**).

American School of Classical Studies adına 1921–22 yıllarında, Carl W. Blegen başkanlığında iki sezonluk bir çalışma yapılmıştır³⁰⁹. Bu çalışma neticesinde, yerleşmenin kültürel tabakasının kalınlığı bazı yerlerde 30 cm kalınlığındaysa da genel olarak yerleşmede Erken, Orta ve Geç Hellas olmak üzere üç ana tabaka tespit edilebilmiştir. Orta Çağ tabakalarının tahribatından dolayı bu tabakalar yerleşmenin genelinde sıralı bir şekilde görülmez. Bu nedenle stratigrafi düzgün değildir. Güçlü EH tabakaları bulunan Zygouries'te özellikle höyüğün merkezindeki birkaç Orta Hellas kalıntısı dışındaki kalıntıların tamamı EH'ye aittir. Yerleşmenin bir başka yerinde (doğu ucunda) GH (Geç Hellas) dönemine ait tabakaların altında ve oldukça derinde EH kalıntıları tespit edilmiştir³¹⁰. Yerleşme, EH'de yoğun bir şekilde iskan görmüş fakat dönemin sonlarına doğru bir yangınla son bulmuştur³¹¹.

Blegen, kazılarında Zygouries'te açığa çıkartılmış ve EH'ye tarihlenen 10 farklı yapı kalıntısından bahsetmektedir. Bunlar; D Evi (House D), A Evi (House A), W Evi (House W), E Evi (House E), S Evi (House S), L Evi (House L), Y Evi (House Y), U Evi (House U), Pitos Evi (House of the Pithoi) ve Salyangoz Kabuklu Ev (House of the Snailshells) olarak adlandırılmıştır (**Lev. 34**). Bu yapılar yerleşme

³⁰⁷Carl W. Blegen, (1928): *Zygouries: A Prehistoric Settlement in the Valley of Cleonae*, Cambridge, Mass: s. 1.

³⁰⁸ Blegen, 1928: 2.

³⁰⁹ Blegen, 1928: vii .

³¹⁰ Blegen, 1928: 3.

³¹¹John Clarence Overbeck, (1963): *A Study of Early Helladic Architecture*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), A.B University of Oklahoma: s.72.

içerisinde bir küme halinde yer alırken, L Evi, Y Evi ve U Evi yerleşmenin farklı yerlerinde saptanmıştır.

Zygouries yerleşmesinde bir yönetici veya kamusal bir yapının olduğuna dair kanıtları dolaylı yollardan öğrenmekteyiz. Pullen, Zygouries kazılarında ele geçen çanak çömlek örneklerini yıllar sonra incelediğinde EH II'ye tarihlenen Salyangoz Kabuklu Ev'in yıkıntıları içinde 200'e yakın çatı kiremidi parçası olduğunu saptamıştır. Bu çatı kiremitleri Yunanistan EH II döneminde, örnekleri Lerna'da "Çatı Kiremitli Ev" ve "BG Yapısı" yapılarındaki gibi özel işlevli yapılarda kullanılan çatı kiremitlerinin benzerleridir. Pullen bu noktadan hareketle Pithos Evi'nin ve Salyangoz Kabuklu Ev'in kalın duvarlarına ve geniş odasına hem de çatı kiremitlerine dikkat çekerek Pithos Evi'nin altında "Çatı Kiremitli Ev" benzeri bir yapı olduğunu öne sürmektedir³¹². Pullen'in bu iddiasını dikkate almakla birlikte böyle benzer bir yapı olsun ya da olmasın, Zygouries'de EH II'de ele geçen mimari yapılar arasındaki farklılıklar nedeniyle burada en azından eşitlikçi bir toplum olmadığını gösteren kanıtlar mevcuttur. Pullen'in bu iddiasını incelemeye geçmeden önce Zygouries EH II mimari kalıntılarını ele almak istiyoruz.

Zygouries EH II evleri dörtgen yapıda olup iki veya daha fazla odadan oluşmakla birlikte evlerin bir standardı yoktur (**Lev. 34**). Bazı kare odaların merkezinde ocak bulunur fakat her evde böyle bir ize rastlanmamıştır. Üç ayrı evde kapı girişlerinin uzun kenarda olduğu tespit edilmiş ve bu girişlerin daha küçük odalara açıldığı kaydedilmiştir. Yerleşmede kesişen sokaklar nedeni ile evler grup halinde bulunmaktadır. Ancak evlerin yönelimlerinde kesin bir kural yoktur³¹³. Yapılar taş temel üzerine kerpiçten inşa edilmiştir. Kanıtlar yetersiz olmakla birlikte evler ortak duvar anlayışıyla bitişik yapılmıştır. Bu duvarlar genel olarak 0.60 m ile 0.90 m arası kalınlıkta olup duvarların temel seviyelerine doğru inildikçe kalınlıkları artmaktadır. Yerleşmedeki evlerin kesin planları belirsiz olmasına rağmen burada

³¹²Daniel. J. Pullen, (1986): A House of Tiles at Zygouries? The function of monumental Early Helladic architecture", *Early Helladic Architecture and Urbanization*, in R. Hägg and D. Konsola (eds.), Göteborg: s. 79-80.

³¹³ Blegen, 1928: 6.

birçok küçük evin bulunduğu, bu evlerin ise dar ve eğri yollar ya da caddeler tarafından kesildiği anlaşılmaktadır³¹⁴.

Yukarıda bahsedildiği üzere Pullen, Zygouries’de ortaya çıkartılan **Pithoslu Ev (House of the Pithoi)**, sebebi bilinmeyen bir nedenden dolayı yıkılan “Çatı Kiremitli” Ev benzeri bir yapının ikincil kullanım evresi olduğunu öne sürmektedir³¹⁵ (**Lev. 35**). Zygouries yerleşmesi EH yapı grupları arasında gerçekten de en büyük ve en gösterişli yapı olan Pithoslu Ev, yerleşmenin merkezinden çok uzakta olmayıp en yüksek noktasında yer almaktadır. Doğu’da yapı grupları arasında cadde ve dar sokaklar olarak nitelendirilen kısımların yakınındadır. Yapının girişi batıda olan büyük bir kare oda (4 no.lu oda) ile kuzeydoğudan bitişik, daha küçük oda veya odalardan meydana gelmektedir. Yaklaşık 5.55 x 5.60 m ölçülerinde oldukça büyük olan kare oda, 0.90 m kalınlığında sağlam duvarlardan inşa edilmiştir³¹⁶. 4 numaralı kare odanın batı duvarı üzerinde, 2.10 m genişliğinde ve tabanı işlenmemiş taşlarla döşenmiş giriş kapısı yer almaktadır. Kapı eşiğinin iç tarafında, oda tabanı üzerinde bir kapı sövesi ele geçmiştir. Kapı bu haliyle oldukça anıtsal bir giriş oluşturmaktadır. Blegen, bu şekildeki bir kapı açıklığında çift kanatlı bir kapının kullanılmış olabileceğini ifade etmektedir³¹⁷. Kare şeklindeki odanın ortasında yaklaşık 1.00 m genişliğinde yanık ve kül izleri bulunan bir alan tespit edilmiştir. Dairesel bir şekli olan bu alanın ortası hafifçe çökmüş ve üzerinde yanık izleri tespit edilmiştir. Muhtemelen bu kısmın ocak yeri olduğu düşünülmektedir³¹⁸. Odanın kuzey duvarı üzerinde, kuzeydoğu köşesine yakın konumda bir başka kapı yer almaktadır. Batı girişinden daha dar olan bu kapı 0.95 m genişliğinde olup 5 numaralı daha küçük ikinci bir kare odaya açılmaktadır. Doğudan batıya 3.90 m uzunluğa ve kuzeyden güneye 3.70 m genişliğe sahiptir. Odanın arkasında eve ait bir başka odanın olup olmadığı belirsizdir. 5 numaralı odanın dış batı duvarı kuzeye doğru devam etmektedir. Bu da yapının bu yöne doğru uzandığını göstermektedir³¹⁹.

³¹⁴ Blegen, 1928: 4.

³¹⁵ Pullen, 1986: 80.

³¹⁶ Blegen, 1928: 9.

³¹⁷ Blegen, 1928: 11.

³¹⁸ Blegen, 1928: 13.

³¹⁹ Blegen, 1928: 14.

Blegen'in, büyük merkezi oda olarak nitelendirdiği 4 no.lu kare odanın batısında, bir giriş veya sundurma olarak kullanıldığını öne sürdüğü bir açık alan bulunmaktadır. Güneyinde ise, 4 no.lu odanın güney duvarının batıya doğru devamı olan sağlam bir duvar vardır. Blegen, 4 no.lu odanın batısında, girişin önünde taşla kaplanmış alanın antre olduğunu iddia etmektedir³²⁰. Bu açık alanın hemen güneybatısında dört köşeli küçük bir izole oda (2 no.lu oda) vardır. Bu 2 no.lu odanın kuzey duvarı, alanı batıdan sınırlayan döşeme hattı yüzünden kesilmiştir. Bu oda tam olarak dörtgen değildir; doğudan batıya 2.15 m, kuzeyden güneye 1.45 m ölçülerindedir. İşlevi tam olarak bilinmemekle birlikte ahır veya alanla ilişkili bir ek bina olduğu ileri sürülür³²¹.

Yapı içerisinde ele geçen buluntulara bakıldığında 4 no.lu odanın doğu duvarı üzerinde, güneydoğu köşesine doğru, iki tüm ve iki tanede tümlenebilir pithos bulunmuştur³²². Odanın tabanı oldukça özenle yapılmış kil, çakıl taşı ve çömlek kırıklarından oluşan bir zeminden meydana gelmektedir. Bu taban üzerinde altı tane EH II'nin karakteristik formlarından ele geçmiş, bunlardan özellikle özel bir form olan sos kabının akıtacak kısmında, koçbaşı figürü ile diğer kaplardan ayrıldığını vurgulamak gerekir. 5 no.lu odanın kuzey duvarına yakın bir konumda dip kısmı toprağa gömülü şekilde olan bir pithos bulunmuştur. Ayrıca antre olarak nitelendirilen açık alanda da toprağa gömülü şekilde pithoslar bulunduğu tespit edilmiştir³²³.

Pullen, **Salyangoz Kabuklu Ev'i** (House of the Snailshells), yerleşmedeki ikincil kullanımdaki olası özel yapının koridor kısmı olarak ön görmektedir³²⁴ (**Lev. 34**). Pithoslu Evi'ne güneyden eklenilen bu uzun dörtgen yapı kötü korunmuş olmasına rağmen, yeterince anlaşılabilir açık bir plan sunmaktadır. Pithoslu Evi'nin güney duvarına bitişik inşa edilen Salyangoz Kabuklu Ev'in dikdörtgen planlı iki odası bulunmaktadır. 19 ve 20 no.lu bu odalardan en doğudaki 19 no.lu oda, bir kenarı yaklaşık 2 m uzunluğunda kare formundadır. Bu odanın güney duvarı

³²⁰ Blegen, 1928: 14.

³²¹ Blegen, 1928: 15.

³²² Blegen, 1928: 12-14.

³²³ Blegen, 1928: 14.

³²⁴ Pullen, 1986: 81.

üzerinde dışarıya açılan 0.85 m genişliğinde bir kapı vardır. Batıda yer alan 20 no.lu oda 3.30 m uzunluğu ve 2.20 m genişliği ile daha büyüktür³²⁵. 20 numaralı odanın güney duvarı üzerinde 0.55 m genişliğinde bir boşluk bulunmaktadır. Her iki odanın da tabanlarında, bastırılmış toprak ve kilden yapılan zeminin üzeri büyük miktarda salyangoz kabukları ile kaplanmıştır³²⁶. Batıda yer alan ve muhtemelen bu her iki odanın devamı olduğu düşünülen 21 no.lu bölüm 2.40 m genişliğe ve 3.00 m uzunluğa sahiptir. Sadece üç kenarı olduğu anlaşılan bu bölümün batı kısmında, bir duvara sahip olup olmadığı bilinmemektedir³²⁷.

Plandan anlaşıldığı kadarıyla Salyangoz Kabuklu Ev ve Pihtoslu Ev'inin duvar kalınlıkları ve simetrisi aynıdır. Pullen'e göre, evin 4 no.lu ana odası, birçok nedenden ötürü Zygouries'teki diğer mimari yapılardan ayrılmaktadır. Oda duvarlarının zeminden en az 1 m daha aşağıya kadar inmesi, bu zeminin duvarlardan daha geç bir zamana ait olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla Pithoslu Ev, Lerna'daki Çatı Kiremitli Ev gibi, kısmen harap olmuş bir yapının tekrar kullanılmış olabileceğini göstermektedir. 4 no.lu oda, diğer Koridorlu Ev yapılarındaki ana odaların kalite ve ölçüsüne sahiptir³²⁸. Pullen, bu yapının ikincil kullanıma sahip olduğu şeklindeki tezini desteklemek için 4 ana madde öne sürer: 1) 4 no.lu oda, 31 m² olarak, Zygouries'te kazılan diğer tüm büyük odaların 2 katı büyüklüğündedir. 2) Duvarlar, Zygouries'teki diğer yapılardakinden bir buçuk kat daha kalındır ve Çatı Kiremitli Ev yapılarındakilerle aynıdır. 3) Odayı kare köşeli düzgün dörtgen yapmak için gösterilen özen Çatı Kiremitli Ev yapılarındakine benzerdir. 4) Odaya, batıdan, döşemeli ve belki çatılı bir avludan, çift kapılı bir açıklıktan girilmektedir³²⁹.

Zygouries'te ortaya çıkartılan EH II bina kalıntılarına dayanılarak bu dönemde Zygouries'in yoğun bir iskan gördüğü anlaşılmaktadır. Blegen'in fark etmediği fakat Pullen tarafından dikkat çekilen Pithoslu Ev ve Salyangoz Kabuklu Ev, hem yerleşmedeki konumu hem de diğer EH II binalarından boyutları ve dikkat

³²⁵ Blegen, 1928: 15.

³²⁶ Blegen, 1928: 16.

³²⁷ Blegen, 1928: 16.

³²⁸ Pullen, 1986: 80.

³²⁹ Pullen, 1986: 80.

gerektiren işçiliği ile ayrılmaktadır. Özellikle Pithoslu Ev'in 4 no.lu odasının 2.5 m genişliğindeki girişi sıradan konutlarda görülmeyen anıtsallık sergilemektedir. Ayrıca merkezinde oldukça büyük sayılabilecek bir ocak ve EH II'nin özel formlarından olan ve oda tabanı üzerinde bulunan ritüel bir anlam taşıması muhtemel koç başlı sos kabı, söz konusu yapının özel bir yapı olduğuna işaret etmektedir. Zygouries yerleşmesinde, Pullen'in tezini görmezden gelip, salt bu veriler ışığında değerlendirdiğimizde bile oldukça önemli sonuçlara varılmakla birlikte yukarıda dile getirdiğimiz nedenler yerleşmede idari ve/veya kamusal bir yapının varlığını ortaya koymaktadır.

4. Kolonna

Kolonna, Kıta Yunanistan'ın Seronik Körfezi'ndeki Aegina Adası'nda yer almaktadır³³⁰ (**Harita 2**). Antik yerleşme, adanın kuzeybatısında, yüzü ana karaya dönük, kuzey burnu ucunda yer alır³³¹. Ada, Kıta Yunanistan'a oldukça yakın mesafede yaklaşık 15-20 km uzaklıktadır. Adanın batı kısmında ise modern Aegina kenti bulunmaktadır.

Geç Neolitik'ten Helenistik Çağ'a kadar iskan edilmiş olan yerleşmede Apollon'a adanmış ve kısmen ayakta kalan tapınak yer almaktadır. Bu tapınaktan günümüze kadar dik bir şekilde ayakta kalan tek sütun nedeni ile yerleşme "Kolonna" olarak adlandırılmıştır³³². Yaklaşık 200 x 70 m ebatlarında olan yerleşme deniz seviyesinden 10 m yükseklikindedir (**Lev 36a**). Konumu itibariyle doğal bir savunma alanına sahip olmakla birlikte sadece doğu kısmında savunma amaçlı duvarlar örülmüştür. Ada üzerinde tarım alanlarının bulunması, tarım yapılmasını mümkün kılmakla birlikte yerleşimin deniz kenarında konumlanmış olması denizcilik faaliyetlerini de geliştirmiştir³³³.

³³⁰ Hans Walter, (1983): *Die Leute im Alten Agina: 3000–1000 v.chr.*, Stuttgart: s. 11.

³³¹ Simson, Dickonson, 1979: 59.

³³² Walter, 1983:11 ve 12.

³³³ Hans Walter, Florens Felten, (1981): *Alt-Agina III Die Vorgeschichtliche Stad*, Mainz/Rhein , s: 9.

Aegina Adası üzerinde antik çağa ait kalıntılar olması nedeni ile araştırmacıların dikkatini 17 yy.dan itibaren çekmeye başlamıştır. İlk olarak Yunan Arkeoloji Topluluğu adına 1894'te V. Stais başkanlığında Orta Hellas Dönemine ait kalıntılar üzerinde kısa süreli bir kazı yapılmıştır. 1904 yılında A. Furtwangler tapınak etrafında çalışmalar yapmış, 1924 yılında ise Alman P. Wolters ve G. Welter çalışmaları yeniden ele almış, bir yıl sonra yaptıkları kazı hakkında genel bir bilgi içeren bir makale yayınlamışlardır. G. Welter 1941 yılına kadar kazı çalışmalarını sürdürmüş ve bu çalışmalar neticesinde metinsiz bir topografik harita yayınlamıştır. Bu harita üzerinde bulunan duvarların yalnızca devam eden kısımlarını ortaya çıkarması nedeni ile alt tabakalara inmemiş bu nedenle duvarların en eski yapılara ait olduğunu bildirerek kesin olmayan bir tespitte bulunmuştur. 1966 – 1977 yılları arasında kazılar H. Walter ve F. Felten tarafından tekrar başlatılmış ve bu araştırmacılar, çalışmalarda G. Welter'in 1941 yılında yayınlamış olduğu haritayı düzeltmişlerdir. Kolona'nın tarih öncesine ait sistematik kazılar 1969 yılında Apollon Tapınağı'nın güneyinde ve çevresinde başlatılmış ve bu çalışmalarda bir takım mimari öğeler ortaya çıkartılmıştır. 1972 ve 1977 yılları arasında ise önemli buluntular elde edilmiştir. 1993'ten itibaren Salzburg Üniversitesi adına F. Felten ve S. Hiller tarafından kazılara devam edilmiştir³³⁴.

Hans Walter, kazılarda ele geçen çanak çömlek örneklerinden dayanarak, I'den X'a kadar, Kent (Stadt) olarak adlandırdığı 10 tabaka tespit etmiştir³³⁵.

Kent I:	MÖ	-2500
Kent II:	MÖ	2500-2400
Kent III:	MÖ	2400-2300 Felaket(?)
Kent IV:	MÖ	2300-2200
Kent V:	MÖ	2200-2050 Yanık Felaketi
Kent VI:	MÖ	2050-2000

³³⁴ Walter , Felten, 1981: 7 ; Mariya İvanova, (2008): *Befestigte Siedlungen auf dem Balkan, in der Ägäis und in Westanatolien, ca. 5000–2000 v. Chr.*, Tübingen Schriften Zur Ur- Und Frühgeschichtlichen Archäologie, Bd. 8. s: 271.

³³⁵ Walter, Felten, 1981: 10.

Kent VII: MÖ 2000-1900

Kent VIII: MÖ 1900–1800

Kent IX : MÖ 1800-1650

Kent X : MÖ 1650-1600

Kolonna’da yönetici yapısı veya anıtsal yapı olarak değerlendirebileceğimiz türden yapıları, EH II dönemine denk gelen Kent II ve III tabakalarında görmekteyiz. Fakat bir sonraki dönem olan Kent IV’e gelindiğinde söz konusu yapının işlevinin değiştiğini ve bu dönemde yapı içinde ele geçen buluntulara dayanılarak daha çok atölye amaçlı faaliyetlerde kullanıldığı anlaşılmıştır³³⁶. Bu yapılar Yunanistan Kıtası’nda “Koridorlu Ev” olarak bilinen yapıların paralel örnekleridir.³³⁷ EH’ye tarihlenen yerleşmeler arasında mimari buluntuları açısından önemli bir yere sahip olan Kolonna, ev olarak kullanılmış sıradan konutlarla ilgili oldukça yetersiz bilgiler sunmaktadır. Kolonna’da anıtsal yapıların ortaya çıkartıldığı EH II’deki yerleşim düzeni hakkında bilgilerimiz sınırlıdır. Kent II olarak isimlendirilen ve EH II dönemine denk gelen tabakada “Ocak Evi” (Herdhaus) olarak adlandırılmış bir bina tespit edilmiştir. Binanın planı tam saptanamamakla birlikte, sadece uzun bir duvara ait birkaç taş ve yapı köşesi ile kapı girişi ve eşik taşı tespit edilebilmiştir. Yerleşimin kazılan kısımlardan öğrenildiği kadarıyla, etrafında başka yapılar bulunmadığı, bağımsız bir şekilde yer aldığı tespit edilmiştir. Ocak Evi hakkında sınırlı sayılabilecek bilgilerimize göre girişin hemen yanında ocağa ait olan kül ve benzeri şeyler ve kalker taşından plakalar bulunmaktadır. Bu yapıya ait duvar kalınlığının 60 cm olduğu bildirilmektedir³³⁸. Yapının tabanı üzerinde ve altında ağırşak, sos kabı parçaları ve çeşitli büyüklüklerde pithos ve kap parçaları ele geçmiştir³³⁹. Kent III’e tarihlenen “Pithos Evi” (Haus der Pithoi) ve “Boyacı Evi” (Farberhaus) olarak adlandırılmış iki yapı ortaya çıkartılmıştır (**Lev. 36b**). Her iki yapı da sonraki dönem kalıntılarının temel duvarları tarafından tahrip edilmiştir³⁴⁰. Fakat Walter ve Felten bu

³³⁶ Walter , Felten, 1981: 23-24.

³³⁷ Alram, Stern, 2004: 559.

³³⁸ Walter, Felten, 1981: 12.

³³⁹ Nillson. 2004: 119.

³⁴⁰ Walter Felten, 1981: 14.

yapıları tümleyerek dörtgen planlı, en az iki odalı, antesi olan ve odalar arasında geçişleri bulunan megaroid formda yapılar olduğu sonucuna varmaktadırlar³⁴¹. Yerleşmede savunma yapısı olabilecek tek mimari kanıtın III. tabakada, “Beyaz Ev”in 3 m doğusunda, yapıya paralel olarak uzanan duvar parçaları olabileceği yönünde şüpheler vardır. Kuzey – güney yönünde uzanan duvarın doğuya doğru çıkıntı yapan kısımlarının, girişi oluşturan kuleler olduğu düşünülmektedir³⁴².

“**Kaya Kenarındaki Ev**” (Haus am Felsrand), EH II dönemine denk gelen ve Kent II olarak adlandırılan tabakada açığa çıkartılmıştır (Lev. 37). Yerleşmede kayalık alanın üzerine konumlandırılmış olması bu şekilde bir adlandırmanın nedenini göstermektedir³⁴³. Kaya Kenarındaki Ev’in tüm plan özellikleri tespit edilememiştir. Saptanan duvar parçaları, yapının genel ölçüleri ve odaların genişlikleri hakkında fikir verebilecek şekilde değildir. Bu nedenle Kaya Kenarındaki Ev’in tüm planı III. tabakada ortaya çıkartılan ve Beyaz Ev (Weises Hause) olarak adlandırılan yapının mimari plan özellikleri temel alınarak tümlenmiştir. Yapı genel olarak dörtgen formda olup kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda uzanmaktadır. Koruna gelen duvar temelleri 60 cm genişliğinde olup ana kaya üzerine oyuklar açılarak bu temeller içine yerleştirilmiştir. Yapının kuzeye bakan ana girişi 90 cm ebatlarıyla yapının tam ortasındadır. Yanlarda koridorları ve bunların arasında kalan yerlerde çeşitli büyüklükte dörtgen oda dizileri bulunmaktadır. Girişten sonraki oda 7.50 m² büyüklüğünde, bu odadan sonra gelen ana oda ise yaklaşık 17.55 m² genişliğindedir. Walter ve Felten, bu iki odadan sonra bu yapıları ayırması gereken bölme duvarı tespit edilememesine rağmen, yapının burada sona ermiş olamayacağını çünkü yapının bu hali ile en-boy oranının olanaksız bir kare form olduğunu iddia ederek, yapının sonuna iki oda daha eklenmesi gerektiğini böylelikle mimari açıdan gerçeğe yakın bir şekilde tümlenebileceğini öne sürmektedirler³⁴⁴. Bu tümlemeye göre eklenen üçüncü oda, girişteki oda ile aynı ebatlarda olup dördüncü oda da girişten sonra yer alan odadan biraz daha küçüktür. Bu tümlemenin sonucunda yapı 7,50 m genişliğe ve 15.00 m uzunluğa erişmektedir.

³⁴¹ Walter , Felten, 1981: 14.

³⁴² Nillson. 2004: 120.

³⁴³ Walter , Felten, 1981: 12-13.

³⁴⁴ Walter , Felten, 1981: 12.

Bu şekilde yapının kapladığı alan ise 112.50 m²'ye ulaşmaktadır. Kullanılan alan ise 63.00 m²'dir³⁴⁵.

Kaya Kenarındaki Ev'i çevreleyen bir savunma sistemine rastlanmamıştır. Çalışmalar sırasında bol sayıda bulunan 1–1.5 cm kalınlığında tuğlaların çatıyı örten kiremitler olduğu öne sürülür³⁴⁶. Yapıda koruna gelen duvar parçalarından anlaşıldığı kadarıyla dik açılılarla birleşmekte ve çizgisel bir plan sergilemektedir. Bazı yerlerde tek sıralı duvarların ana kaya üzerine oyuklar açılarak oturtulduğu tespit edilmiştir. Walter ve Felten, Kaya Kenarındaki Ev'in sadece yapım tekniği ve duvar özellikleri bakımından Beyaz Ev ile benzerlik göstermediğini, yapı içerisinde ele geçen ev eşyaları, çanak çömlek ve aletlerde de benzerlikler olduğunu belirtmektedirler³⁴⁷. Kaya Kenarındaki Ev'de oldukça büyük sayılabilecek bir pithosunda ele geçtiğini ayrıca belirtilir³⁴⁸.

Kaya Kenarındaki Ev'de şiddetli bir yıkım veya kuvvetli tahribat izine rastlanmamıştır³⁴⁹. Yapının doğal nedenlerle yıkıldığı ve bu nedenle de ardılı olduğu öne sürülen Beyaz Ev'e geçilmiş olmasının doğal bir süreci yansıttığı iddia edilmektedir³⁵⁰.

Kolonna'da merkezi otoriteyle ilişkilendirilebilecek bir diğer yapı "**Beyaz Ev**"dir (Weises Haus) (**Lev. 38**). Yapılan kazılarda Kent III'e ait üç farklı yapı açığa çıkartılmıştır. Beyaz Ev'le aynı tabakada olan "Pithos Evi" ve "Boyacı Evi" olarak adlandırılmış yapılar, planları açısından Beyaz Ev'den daha basit yapılar gibi görünmektedir. Bu yapılar içerisinde kompleks bir formu bulunan en önemli yapı Beyaz Ev'dir. Bu şekilde adlandırılmasının nedeni, yapının duvarlarının beyaz sıva ile sıvalanmış olmasıdır. Yapının güney kısmı, geç dönem yapıları tarafından tahrip

³⁴⁵ Walter , Felten, 1981: 12

³⁴⁶ Walter , Felten, 1981: 12-13; Nillson. 2004: 119.

³⁴⁷ Walter , Felten, 1981: 12.

³⁴⁸ Joseph Shaw, 1987: "The Early Helladic II Corridor House: Development and Form", *AJA* 91: s.69.

³⁴⁹Walter, Felten, 1981: 12.

³⁵⁰ Shaw,1987: 66.

edilmiş, doğu kısmı ise üzerinde yapılar olması nedeni kazılamamıştır. Bu nedenle yapı planı tam olarak elde edilememiştir.

Kent III'e tarihlenen Beyaz Ev yerleşmenin güney kısmında bağımsız bir şekilde yer almaktadır. Dörtgen bir formu olan yapının koridorlar ve oda dizilerine sahip olmasının yanısıra iki katlı olduğu da düşünülmektedir (**Lev. 39**). Yerleşmede kuzey güney doğrultusunda uzanmaktadır. Ana girişi kuzeye bakan yapının boyutları yaklaşık 9.00 x 18.30 m ölçülerinde olup uzunluğu genişliğinin iki katıdır³⁵¹. Beyaz Ev'in açığa çıkartılan kalıntılara dayanılarak yapılan tümleme çalışmasında, 1, 2, 3 ve 4 rakamlarıyla numaralandırılmış, arka arkaya sıralanan oda dizilerinden meydana geldiği saptanmıştır. Bu oda dizileri batıdan 7, 8 ve 9 numaralı koridorlar, doğudan 5 ve 6 numaralı koridorlar ve yapının arka kısmından da 10 numaralı koridor tarafından kuşatılmıştır. Bu koridorlar arasındaki genişlik ise 90 cm dir³⁵². Odalar ana girişten hemen sonra 1 no.lu ön oda ile başlar. Ardından ocağın yer aldığı 2 no.lu merkez oda ve ondan sonra gelen 3 no.lu küçük bir oda ve 1 no.lu giriş odasına benzer fakat ondan daha büyük olan 4 no.lu oda yer almaktadır. Bu oda dizilerinin en gerisinde ise enlemesine 10 no.lu koridor yer almaktadır. Yapının 6 numaralı doğu koridorunun güney ucuna doğru muhtemelen üst kata ulaşmak için yapılmış merdivenler yer almaktadır. Bu odalara ait kazıda tespit edilmiş olan sekiz farklı giriş vardır. Fakat Walter ve Felten'in öngörüsüne göre, bu sekiz farklı girişe ek olarak bütün oda ve koridorlara geçişlerin sağlanabilmesi için dört adet daha kapı açıklığının olması gerekir, dolayısıyla yapının toplam 12 kapıya sahip olmalıdır. Beyaz Ev'e, 1.50 m genişliğinde olduğu tahmin edilen bir ana giriş kapısı ile girilmektedir³⁵³. Yapı içerisinde mekanlar arası geçişleri sağlayan kapı açıklıkları 0.75 m genişliğindedir³⁵⁴. Ana girişten hemen sonra gelen ön oda 2.85 x 4.20 boyutlarında olup 11.97 m² lik bir alanı kaplar. Bu giriş odasının içinden, doğuda ve batıda bulunan iki küçük koridor şeklindeki 5 ve 7 no.lu mekanlara açılan kapılar yer almaktadır. Bu ön oda aynı zamanda 2 no.lu ana odaya da açılır. Ana oda 4.80 x 4.20 m ebatlarında olup 20.16 m² ile yapı içerisindeki en geniş mekanı sağlamaktadır. Bu

³⁵¹ Shaw,1987: 66.

³⁵² Nillson. 2004: 122.

³⁵³ Nillson. 2004: 120.

³⁵⁴ Walter , Felten, 1981: 14.

odanın merkezinde pişmiş topraktan yapılmış, 0.65 m çapında bir ocak bulunmaktadır. 2 no.lu ana oda merdivenin bulunduğu 6 no.lu doğu koridoruna ve güneyde bulunan, 3 no.lu “ışık kuyusu” olduğu öne sürülen mekana bir geçiş sağlar³⁵⁵. Hiçbir koridorla bağlantısı bulunmayan 3 no.lu oda, ana oda ve yapının en sonunda bulunan 4 no.lu son oda ile arasında bir geçiş oluşturur. 3 no.lu mekan 4,20 x 1,95 m ölçüleri ve 8.19 m²’lik alanı ile yapı içerisinde en küçük alanı oluşturmaktadır. 4 no.lu oda 2.85 x 4.20 m boyutlarındadır. Böylelikle Beyaz Ev’in koridorları ve üst katın varlığı hesaba katılmazsa bu haliyle 52.29 m²’lik bir alanı kapsadığı ileri sürülmektedir³⁵⁶. Yapının en gerisinde ve doğuya doğru uzandığı varsayılan 10 no.lu mekan, 1.50 x 5.90 m genişliğinde, koridor şeklindedir³⁵⁷.

Beyaz Ev, ana kaya içine oyulmuş yapı duvarlarının temelleri, duvar hattı boyunca oturtularak yapılmıştır. Ana kaya üstüne 1.00 m yüksekliğinde ve 0.75 m genişliğinde, orta büyüklükteki taşlar beş-altı sıra üst üste konularak, taş temel oluşturulmuştur. Bu taş temeller ada üzerinde bulunan kalker taşı ve volkanik taşlardan yapılmış, bu taşların arasına kil harç konularak bağlanmıştır. Açık havada kurutularak yapılan kerpiç tuğlalar ise (30 x 25 x 10 cm) bu taş temeller üzerinde yükseltilmiştir. Duvarı oluşturan temel taşları belli bir düzende olup dış yüzeyde düzgün içte daha küçük taşlar kullanılmıştır. Yapının batı koridorunu oluşturan duvar örgüsünün üç sırası “balık kılıcı” adı verilen bir duvar sistemi ile örülmüştür. Bunun yanında kazıda çok sayıda ele geçen ve çatıyı oluşturduğu düşünülen kiremitlerin fırınlanmış olduğu ve belli bir standardının bulunmadığı tespit edilmiştir. Bazı kiremitlerin ölçüleri 25 x 40 cm olup 1.5 cm kalınlığındadır³⁵⁸. 1.50 m genişliğinde olan yapının ana girişi oldukça özenli yapılmıştır. Kapı eşiği dışarısının seviyesinden yaklaşık 25 cm daha yüksektedir. Böylelikle iklimsel muhalefete karşın evin içi korunmaktadır. İçerisinin tabanı ise daha alçak ve kille sıvalıdır. Duvarların iç ve dış kısımları beyaz kireçle kaplıdır. Sıva ve kireç kısmen koruna gelmekle birlikte üç katmanlı bir sıva uygulaması yapılmıştır. Duvar önce 1 cm kalınlığında kırmızımsı kahverengi kil ile sıvanmış, bunun üzerine yeşilimsi 5 mm kalınlığında

³⁵⁵ Nillson. 2004: 120; Walter , Felten, 1981: 16.

³⁵⁶ Walter , Felten: 1981: 16.

³⁵⁷ Nillson. 2004: 121.

³⁵⁸ Walter, Felten, 1981: 14, 15

olan ve yağmurdan korunmak için yapılan sıva sürülmüştür. Bütün bunların üzeri ise kalkerli bir tabaka ile sıvanmıştır³⁵⁹.

Walter ve Felten; Beyaz Ev'in koridorlarının işlevini üst katı taşıyan duvarlar olması ile açıklar ve plan açısından üst katın planı ile alt katın planının benzer olduğunu ileri sürmektedirler. Üst katın varlığına dair bulunan en somut kanıt ise, doğudaki koridordan, güneye doğru yükselen ve kilden yapılmış bir merdivenin varlığı ile açıklanmaktadır³⁶⁰. Sadece üç basamağı tespit edilmiş olan merdivenin ebatları 40 x 25 x 10 cm dir. Koridorun genişliği ile aynıdır (90 cm). Bu kil basamaklar üzerinde ahşap olduğuna dair duvarlarda boşlukları tespit edilmiştir.

Beyaz Ev'de ele geçen buluntulara bakıldığında, ana odadaki ocağın basit bir ocak olmadığı bu ocağın kenar kısımları yukarıya doğru çok fazla yükselmeden dik bir şekilde çıktığı ve bu çıkan kısmın üstünde kazıma bezemelerin olduğu gözlenir ki buda söz konusu ocağın daha özel kılmaktadır³⁶¹. Bu ocağın yakınlarında, yüksek bir pithos, başka bir odada yine bir pithos daha ele geçmiştir. Yapının zemininde tüm ve kırık amphoralar, çift kulplu pişirme kapları, çömlekler, sos kabı, ağırşak ve havaneliler bulunmuştur³⁶². Kolonna'da Kaya Kenarındaki Ev ve Beyaz Ev olarak adlandırılmış Koridorlu Ev sisteminde inşa edilmiş bu yapılarda, buluntular açısından belirgin farklılıklar yoktur. İkisinde de benzer çanak çömlek buluntuları ele geçmiştir. Shaw'a göre, her iki yapının buluntular açısından tek farkın Beyaz Ev'de daha fazla buluntunun ele geçmiş olmasıdır³⁶³.

Kolonna'da EH II'ye tarihlenen Kaya Kenarındaki Ev ve Beyaz Ev'in inşasında gösterilen özen, bunları yerleşmede aynı döneme ait diğer yapılardan ayırmaktadır. Her iki yapıda tümlendiğinde yaklaşık olarak büyükleri aynıdır³⁶⁴. Walter ve Felten, sözü edilen binaları yapanların belli bir ölçü sistemi kullanıldığını özellikle bu sistemi Kaya Kenarındaki Ev'de rahat bir biçimde izlendiğine işaret

³⁵⁹ Walter , Felten: 1981: 16.

³⁶⁰ Walter , Felten: 1981: 16.

³⁶¹ Walter , Felten, 1981: 21.

³⁶² Shaw, 1987: 69.

³⁶³ Shaw, 1987: 69.

³⁶⁴ Walter, Felten: 1981:15 ve 16.

etmektedir. Beyaz Ev'in duvarları üzerinde uygulanan sıva, yapının kalitesine dikkat çekmekle birlikte yapı dolgusunda ele geçen ve çatı tuğlası olduğu düşünülen pişmiş tuğlaların da yapının doğal koşullara karşı daha dayanıklı olmasını sağlayarak yapıda oturan şahsın önemli biri olduğunun simgesi durumundadır. Bu türden yapılar Kıta Yunanistan'da "Koridorlu Evler" olarak bilinen yapılar içinde değerlendirilen anıtsal yapılardır.

5.Tiryns

Yunanistan'ın güneyindeki Argive Ovası'nın doğu kıyısında yer alır (**Harita 2**). Tiryns, denizden yaklaşık 1.6 km uzaktadır. Argos koyunun dar bir kaya sırtında kireçtaşı kayalığı üzerinde yer alan yerleşme, EH II ve MH dönemleri boyunca iskân edilmiş, zaman içinde kıyı çizgisindeki değişimler nedeni ile denizden oldukça içerde kalmıştır. Tiryns yerleşmesinin bulunduğu ova, EH II döneminde deniz kenarından 300 m uzaklıkta yer almaktaydı fakat zaman içerisinde alüvyal dolgunun birikerek koyu doldurması neticesinde bu günkü kıyı çizgisinden 1.6 km kadar içerde kalmıştır. Yerleşme daha çok Miken Dönemi'nde yoğun olarak iskan gördüğü için yerleşmenin büyüklüğü 6.9 hektardır³⁶⁵ (**Lev. 40**).

Tiryns'de ilk araştırmalar 1831 yılında A.R. Rangabe ve Friedrich Thiersch tarafından yapılmıştır. 1868 yılında ise Schliemann turistik yerleri gezmek için çıktığı bir gezide Tiryns'i ziyaret etmiş ve 1874-1876 yılları arasında burada Schilemann yönetiminde ve asistanı Dörpfeld'le birlikte iki sezonluk bir çalışma yürütmüştür. Alman Arkeoloji Enstitüsü'nün 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren sürdürdüğü ve 1905-1929 yılları arasında aralıklı olarak yaptığı çalışmalarda W. Dörpfeld, G. Karo ve K. Müler'de bulunmuşlardır. 1967-1985 yılları arasında K. Kilian burada kazı çalışmaları gerçekleştirmekle birlikte, yeni dönem kazıları ise 1994' ten beri J. Maran başkanlığında sürdürülmektedir³⁶⁶.

³⁶⁵ Eberhard Zangger, (1994): "Landscape Changes around Tiryns during the Bronze Age", *AJA* 98: s.189.

³⁶⁶ Zangger , 1994: 191.

Kazılarda genel olarak 6 tabaka tespit edilmiştir³⁶⁷.

Orta Neolitik	(ON)
Boşluk	(Hiatus)
Erken Hellas II	(EH I) Erken (EH II) Gelişkin (EH II) Geç
Erken Hellas II/III	(EH)
Erken Hellas III	(EH)
Orta Hellas	(OH)

Tiryns’de yapılan kazılarda Miken dönemine ait oldukça gelişkin yapılar açığa çıkartılmıştır. Bu dönemde devam eden kazılarda, yukarı kentte Miken sarayının olduğu alanda, EH II sonuna tarihlenen anıtsal nitelikteki “Yuvarlak Yapı”ın (Rundbau) varlığı tespit edilmiştir³⁶⁸.

Yukarı kentte Yuvarlak Yapı’ya ek olarak aşağı kentte, yine aynı zamana tarihlenen birbirine yakın ve belli bir açıyla inşa edilmiş evler ortaya çıkartılmıştır. EH II, EH II/III, EH III’e tarihlenen bazı yapıların yerleşme içinde birbirinden ayrı olarak inşa edilmiş apsidal ve dörtgen planlı evler olduğu anlaşılmıştır³⁶⁹ (**Lev. 41**). EH II’ye tarihlenen ve aşağı kentte terasta yer alan büyük ev kompleksleri (greater house complexes) tespit edilmiştir³⁷⁰. Yaklaşık kuzey güney yönünde olan bu kompleks yapılar yerleşmenin sırt kısmı boyunca inşa edilmiştir. Geç EH II de aşağı kentte, yerleşme büyük bir yangın geçirmiştir³⁷¹. Bu yangının Yuvarlak Yapı’yı da etkilediği ileri sürülmektedir³⁷².

³⁶⁷ Ivanova, 2004: 318; Zangger, 1994: 190.

³⁶⁸ Ivanova, 2004: 319.

³⁶⁹ Alram-Stern, 2004: 588.

³⁷⁰ Steven Harrison, (1995): “Domestic Architecture in Early Helladic II: Some Observation on the Form of Non Monumental Houses”, *The Annual of the British School at Athens No:90*: s. 36.

³⁷¹ Ivanova, 2008: 319.

³⁷² Kilian, K (1986): “The Circular Building at Tiryns”, in R. Hägg and D. Konsola (eds.), *Early Helladic Architecture and Urbanization*, Göteborg: s. 69.

Tiryns'de Yuvarlak Yapı (Rundbau) yerleşmenin yukarı kentinde ve merkezinde yer almaktadır. Sonradan üzerine inşa edilen ve Miken dönemine tarihlenen bir saray kalıntısının altında kısmen tespit edilebilmiştir (**Lev. 42**). Miken sarayı yapının çok büyük bir bölümünü özellikle merkez ve batı kısmını tahrip etmekle birlikte, yalnız kuzeydoğu sektörü koruna gelmiştir. Dairesel bir formda olan yapı eş merkezli iç içe geçmiş üç çember ve bunları bölen daha küçük bölmelerden meydana gelmektedir. Yapının boyutları, doğudan batıya 27.60 m, kuzeyden güneye ise 28.00 m dir. Bu eş merkezli çemberlerin oluşturduğu dairesele duvarların merkezinde yuvarlak bir mekan yer almaktadır. Söz konusu yuvarlak yapıyı masif bir duvar çevreler, bu duvarın önünde ve seki biçiminde bir yükselti yer almaktadır. Bu yükselti ana kayanın yapısından dolayı, dışta teras benzeri bir görünüm alır ve bu eğimden kaynaklı duvarın yüksekliği zeminden 0.45 m lik yükseklik farkı oluşturur³⁷³. Orta büyüklükteki taşlar aralarına daha küçük taşlar yerleştirilerek dizilmiştir. En dışta at nalı şeklindeki yapılar dairesele duvardan dışarıya doğru tek yönlü şekilde çıkıntı yapar ve destek sağlar³⁷⁴. Bu destekler tabanın üzerinde dairesele duvardan dış kısımda yer alan uca kadar 2.80 m uzunluğundadır. 1.80 m genişliğinde olan masif duvar tabandan sadece 0,20 m yüksektedir. Bu duvarın iç kısmında bir koridor yer alır. Bu koridorun genişliği ise 1.30 m dir. Bundan sonra yer alan ve ikinci dairesele duvarı oluşturan kısmın kalınlığı ise 0.90 m dir. Bu duvar taş temel olmaksızın yalnız kerpiçten yapılmıştır. Yapı içindeki son duvar olan ve aynı zamanda sonuncu koridoru oluşturan duvarın kalınlığı 1.20 m dir. Bu koridorun genişliği ise 1.10 m dir. Böylelikle iki dairesele duvarın çevrelediği en içte çekirdek bir oda oluşmaktadır. Dairesel yapının merkezinde yer alan ve yuvarlak formdaki oda, yaklaşık 10 m genişliğindedir. Bu odayı çevreleyen dıştaki koridorlar arasına boşlukları desteklemek için, koridorları dik bir şekilde bölen daha küçük duvarlar yer alır. Bu duvarların yaklaşık 15 tane olabileceği öne sürülmektedir³⁷⁵. Tüm plan göz önüne alındığında koridorlar arasında 30 tane bölme oluşmaktadır. Bu şekilde güçlü temellere ve kalın duvarlara sahip yapının olasılıkla ikinci bir katının bulunduğu ve

³⁷³ Yapı temeli, ana kayanın eğimine takip eder, bu eğimden dolayı yapının Kuzeyi 24.90 m., Doğusu 24.78 m., Güneyi 24.65 m. arasında yükseklik farkı oluşturur.

³⁷⁴ Alram, Stern, 2004:589.

³⁷⁵ Klian, 1986: 66.

bunun da 6 metreden daha fazla olamayacağı ileri sürülmektedir³⁷⁶ (**Lev. 43**). Fakat üst kata ulaşmayı sağlayan merdiven veya buna benzer bir kalıntıya rastlanılmamıştır³⁷⁷.

Koridorlar ve ortada yer alan mekanın tabanı kilden yapılmıştır. Koridorlar mekana göre daha alçak bir seviyededir. Fakat bazı yerlerde izolasyonu sağlamak amacıyla taş döşeli zeminler oluşturulmuştur. Kilian'a göre, bunun nedeni yapıyı nemden ve farelerden korumaktır³⁷⁸. Duvarlarda kullanılan kerpiçlerin ebatlarında belli bir standart yoktur. Merkezde yer alan odanın zemini üzerinde kerpiç ve kül yığını ele geçmiştir. Bu odanın üzerinde ve aynı zamanda yapının dışındaki alanda şistten ve kilden yapılmış çatı tuğlaları ele geçmiştir. Bu nedenle çatının kiremit kaplı olduğu düşünülür³⁷⁹. Kilian, binanın yaklaşık 629 m² bir alanı kaplayan çatısının düz veya az eğimli bir çatı olabileceğini, aynı zamanda bu çatının duvarlar üzerinde çıkıntı yaparak yapıyı yağmurdan koruyabileceğini önermektedir³⁸⁰. Yapının girişi ile ilgili, kazılan alanın kısıtlı olması nedeni ile, herhangi bir şey bulunamamıştır. Fakat Kilian'nın giriş ile ilgili iki teorisi vardır. İlki normal şekilde zeminde yer alan ve kerpiçlerin oluşturduğu bir kapı, diğeri ise yapı içerisine dolaşımın üst kattan girilerek bunun da koridorlar arasındaki merdivenle değil taşınabilir bir ahşap merdivenle sağlanmış olabileceğini öne sürer³⁸¹. EH II Dönemi sonlarına doğru Yuvarlak Yapı bir yangınla sona ermiş ve çökmüştür³⁸².

Yuvarlak Yapı'nın odalarının içinde elle tutulur, yapının işlevini belirleyebilecek bir buluntu saptanamamıştır. Sadece EH II dönemine ait birkaç çanak çömlek parçası ve sos kabı parçaları bulunmuştur³⁸³. Yapının işlevi ile ilgili bilgi verebilecek kil mühürler ya da törensel ocaklar gibi hiçbir özel buluntu yoktur. Basit depolama kapları ve birkaç sos kabı ancak yapının tarihlenmesine yardımcı

³⁷⁶ Klian, 1986: 67-68.

³⁷⁷ Alram, Stern, 2004:589

³⁷⁸ Ivanova, 2008:319; Klian, 1986: 66; Alram-Stern, 2004: 589.

³⁷⁹ Alram-Stern, 2004: 589.

³⁸⁰ Klian, 1986: 67.

³⁸¹ Klian, 1986: 67; Ivanova, 2008: 314.

³⁸² Klian, 1986: 65.

³⁸³ Klian, 1986: 68.

olur. Anıtsal yapıda ev idaresi ile ilişkili kanıtlar da yoktur, işlik yönetim merkezi ya da kült uygulaması türünden kanıtlara da rastlanılmamıştır. Kilian'a göre, bu anıtsal yapının fonksiyonu yapı özelliklerine dayanılarak bir ambar olarak inşa edildiğini öne sürmektedir³⁸⁴.

6.Akovitika

Messenia bölgesi sınırları içinde kalan Kalamata'nın yaklaşık 3-4 km batısında ve Akovitika köyünün 500 m güneyindedir³⁸⁵ (**Harita 2**). Messenia'da yer alan Areos Nehri'nin kanal büyütme çalışmaları sırasında ortaya çıkartılan yerleşme, nehrin Kalamata Körfezine döküldüğü alana 400 m lik mesafede yer almaktadır³⁸⁶.

Aeros Nehri'nin oluşturduğu alüvyal birikintinin, yaklaşık 60 cm altında, kıyıya yakın kesimde, EH dönemine ait yapılar bulunmuştur. Prehistorik dönemde de olasılıkla nehrin getirmiş olduğu alüvyal birikintilerin bataklıklar oluşturması, tarımın yapılmasını engellemiş olmalıdır. Buna rağmen tercih edilmesinin nedeni, nehrin deltasında oluşan bataklıkların koruduğu kullanışlı bir liman olmasına bağlanmaktadır³⁸⁷.

Akovitika'daki araştırmalar 1969'dan 1971 yılına kadar 3 sezon kurtarma kazısı şeklinde gerçekleşmiş, 1969 yılında Arkeoloji Servisi adına (Archaeological Service) P. G. Themelis tarafından, 1970 yılında da Theodora Karageorga ve Papathanasopoulos tarafından çalışılmıştır³⁸⁸.

Yerleşmeyi kazan araştırmacılar tarafından genel olarak bir tabakalanma verilmemiştir. Fakat Simson ve Dickinson'a göre Akovitika'daki tabakalanmaya

³⁸⁴ Klian, 1986: 68.

³⁸⁵ Themelis, P. *Αρχαιολογικά ανάλεκτα εἰς Ἀθηνῶν*, 3.1970: s. 310. (Grekçeden İngilizce özet).

³⁸⁶ Shaw, 1987: 69.

³⁸⁷ McDonald, W. A., Rapp G. R. Jr. (1972): *The Minnesota Messenia Expedition. Reconstructing a Bronze Age Regional Environment*. University of Minnesota Press.

³⁸⁸ McDonald, W. A., Rapp G. R., 1972: 308; Shaw, 1987: 69.

bakıldığında, Erken Hellas II, Orta Hellas ?, Geometrik Dönem, Arkaik Dönem, Klasik, Helenistik olmak üzere beş tabaka tespit edilebilmiştir³⁸⁹. En erken tabaka olan Erken Hellas döneminde yerleşmede “Koridorlu Yapılar” olarak bilenen fakat Themelis tarafından “megaron tipli” olarak adlandırılan iki büyük yapı ortaya çıkarılmıştır³⁹⁰. Megaron A ve Megaron B olarak adlandırılan bu yapılardan ilki Themelis tarafından, ikincisi ise Papathanasopoulos ve Karagiorga tarafından rapor edilmiştir³⁹¹.

Kurtarma kazısı kapsamında yapılan Akovitika’da yerleşimin genel planını anlayabileceğimiz mimari kalıntılara ulaşamamıştır. Fakat Akovitika’nın bulunduğu ova tarımsal anlamda verimli bir ovadır. Muhtemelen burada bir veya daha fazla yerleşimin olması gerekir. Megaron A’nın güney batısında, Γ Yapısı’nın kompleks bir planı olduğu ve en az bir evresinin Megaron A ile aynı zamana tarihlendiği öne sürülmektedir³⁹².

Akovitika’da anıtsal yapı olarak değerlendirilen, Megaron A ve Megaron B olarak adlandırılmış iki kompleks yapı dikkati çekmektedir (**Lev. 44**). Megaron A, Megaron B’nin bir kısım duvarlarını tahrip ederek üzerinde olması nedeniyle Megaron A daha erkene tarihlendirilmektedir³⁹³.

Kuzey güney doğrultusunda uzanan Megaron A yapısının kuzey duvarları buldozerle yıkılmıştır.³⁹⁴ Bu nedenle ancak 28 m lik bir kısmı koruna gelmiştir. Themelis’e göre gerçek uzunluğu 35 m den daha fazladır. Genişliği ise yaklaşık 15 m dir. Duvarlarının kalınlığı 0.80 m ile 1.45 m arasında değişir. Yapı doğal dere taşlarından, yaklaşık 1 m yüksekliğindeki taş temel üzerine kerpiç tuğladan yapılmış, bu duvarları oluşturan kerpiçlerin arasına bağlayıcı madde olarak kum ve kilden harç konulmuştur³⁹⁵.

³⁸⁹ Hope, Dickinson, 1979: 167.

³⁹⁰ Themelis, 1970: 310.

³⁹¹ Shaw, 1987: 69.

³⁹² Nilsson, 2004:134.

³⁹³ Nilsson, 2004:134.

³⁹⁴ Themelis, 1970: 311.

³⁹⁵ Themelis, 1970: 310; Shaw, 1987: 70.

Megaron A, 11.50 x 10 m ölçülerinde geniş bir ön oda ve 8.00 x 12.50 m ölçülerindeki merkezi odanın her iki yanında uzanan dar koridorlardan oluşur (**Lev. 44**). Yapının gerisinde bulunan ve gerçek ebatları tam olarak bilinemeyen tahrip olmuş olan odanın genişliğinin 8.50 m olduğu düşünülmektedir³⁹⁶. Shaw'un bu yapıyı ön gördüğü şekilde yeniden tütleme çalışmasına göre 2 numara ile gösterilen odanın doğu ve batısında koridorlar bulunur; doğuda ve uzun olan koridor, iki alt kısma bölünmüştür. 9 numara ile gösterilmiş olan koridorlar uzun ve dar olması nedeni ile merdiven boşluğu olduğu düşünülmektedir³⁹⁷. Batıdaki 5 numaralı oda tekli küçük bir kısımdır. Themelis, 5 numaralı odanın dış duvarının kuzeye doğru uzanmadığını, ana odanın batı duvarında olması muhtemel pencerelerin odaya ışık ve hava girişine izin verdiğini ileri sürmektedir³⁹⁸.

Megaron B Megaron A'ya göre gözle görülür şekilde daha küçük boyutlardadır (**Lev. 44**). Yerleşme içerisinde doğu batı yönünde uzanan yapı 16.30 x 12.00 m ebatlarında olup iki büyük odaya sahiptir. 4,75 m genişliği ve 5,00 m uzunluğu olan küçük oda (1), 5.00 x 10.00 m ebatlarındaki daha büyük odaya (2) bitişik şekilde inşa edilmiştir. Bu her iki odayı kuzey ve güneyden boyuna çevreleyen, çift duvar şeklinde koridorlar bulunmaktadır³⁹⁹. Bu koridorların genişlikleri (1.20-1.30. m) eşittir. Her birinin batı bitiminde iki küçük bölme vardır. Bu iki koridordan kuzeyde olanı 9.00 m, güneyde olanı 6.70 m uzunluğundadır. Güneyde olan koridor karşılıklı iki duvar tarafından sonlandırılmıştır. Bu koridor muhtemelen yapıya ait bir kanala bitişiktir. Kanalin doğusunda hücre şeklinde küçük bir bölme vardır⁴⁰⁰.

Akovitika'daki Megaron A ve Megaron B yapılarının içinde ele geçen buluntularla ilgili çok az şey bilinmektedir. A yapısında EH II dönemine tarihlenen

³⁹⁶ P. G. Themelis, (1984) : "Early Helladic Monumental Architecture," *Athenische Mitteilungen* 99: s. 345.

³⁹⁷ Shaw, 1987: 71.

³⁹⁸ Themelis, 1984: 345.

³⁹⁹ Shaw, 1987: 72; Themelis, 1984: 347.

⁴⁰⁰ Nillson, 2004:132-133.

buluntular arasında birkaç derin ve sığ kase, pithos, sos kapları, birkaç kap ve OH'a ait çanak çömlek parçaları ele geçmiştir⁴⁰¹.

EH II dönemindeki diğer bazı koridorlu yapılarla karşılaştırıldığında yapının şiddetli bir yıkım geçirdiğini gösteren hiçbir kanıt bulunamamaktadır. Akovitika A ve B megaron'ları Lerna ve Kollona'daki koridorlu yapıların aksine göreceli olarak birbirlerine yakın kurulmuştur⁴⁰². Megaron A'nın yıkım ve terk edilmesinin nedeni olasılıkla Aris Nehri'nin taşmasıyla açıklanır. Bu dönemdeki bilinen çağdaşı olan anıtsal yapılar arasında (Lerna III'deki BG Yapısı ve Çatı Kiremitli Ev, Troy II'deki merkezi megaron) karşılaştırıldığında Akovitika'daki Megaron A'nın en büyüğü olduğu görülmektedir⁴⁰³.

⁴⁰¹ Shaw, 1987: 72.

⁴⁰² Shaw, 1987: 70.

⁴⁰³ Themelis, 1970: 311.

V. “BEY EVLERİ”NİN KRONOLOJİ, FORM VE İŞLEV AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu bölümde, Batı Anadolu, Doğu Ege Adaları ve Kıta Yunanistan’da ortaya çıkartılan anıtsal yapıların kronolojik düzlemi, plana dayalı biçimsel özellikleri ve olası işlevlerini değerlendirmeye çalışacağız.

Troya’nın Ib tabakasında bulunan megaron planlı **102 No.lu Ev**, Geç ETÇ I’e tarihlenmektedir. Bu evin söz konusu dönemde yerleşim içinde ayrıcalıklı bir yere sahip olup olmadığını kesin olarak bilmiyoruz. Bununla birlikte, Troya (**IIA Megaronu**), Limantepe (**Merkezi Kompleks**), Karataş-Semayük (**Merkezi Yapı**), Küllüoba (**Kompleks I ve II**), Demircihöyük (**Üç Odalı Ev**) ve Bademağacı’nda (**Çok Odalı Yapı**) ortaya çıkartılan ve ayrıcalıklı özelliklere sahip olan yapıların tümünün ETÇ II’nin başlangıcından itibaren inşa edildiği (MÖ 2700-2400) ve söz konusu yapıların en azından Troya ve Limantepe’de ETÇ III’ün erken bölümünde de (MÖ 2400-2200/2100) kullanılmaya devam ettikleri saptanmaktadır (**Tablo 1**). Bu nedenle Batı Anadolu’da, sıradan konutlardan ayrıcalıklı özelliklere sahip yapıların ilk kez ETÇ II döneminde ortaya çıktığı ve bazı yerleşim yerlerinde işlevlerini ETÇ III evresinde de sürdürdükleri anlaşılmaktadır.

Batı Anadolu’daki bu yapılarda standart bir planın varlığından söz etmek güçtür. (**Lev 45**) Ancak planlarına dayalı olarak bu yapıları kabaca iki ana gruba ayırmak mümkündür: Tek bir yapıdan oluşanlar ve bir çok odanın birbirine eklemlenmesiyle oluşturulan yapı kompleksleri. İlk grubu, temelde Troya II A Megaronu ve Karataş Merkezi Yapı, kısmen de Demircihöyük Üç Odalı Ev temsil ederken, ikinci gruba Küllüoba Kompleks I ve II ve Bademağacı Çok Odalı Yapı dahil edilmektedir. Limantepe’deki Merkezi Kompleks’in planı tam olarak bilinmemesine karşın, bu yapı da olasılıkla birden fazla yapıyı içermektedir. Ancak şu aşamada Limantepe’yi bir kategori içinde değerlendirmemiz sağlıklı değildir.

Troya II A Megaronu, bir sundurma ve ocaklı bir merkezi odadan oluşan tipik bir megaron planı sergiler (**Lev. 3**). Megarona giriş, kısa kenar üzerinde yer alan tek bir kapıdan sağlanır. Bu yapının merkezi odası 200 m² iken, sundurmasıyla birlikte toplam 290 m²'lik bir alanı kaplamaktadır. Surla çevrili sitalelin içinde yer almasının yanı sıra yapının ayrıca inşa edilen bir çevre duvarı ile de yalıtıldığı dikkati çeker. Söz konusu çevre duvarı üzerinde yer alan kapının, sitadele girişi sağlayan FO kapısı ile aynı eksen üzerinde bulunması da anlamlıdır. Karataş'taki Merkezi Yapı, dikdörtgen forma sahip tek bir odadan oluşmaktadır (**Lev.18**). Yapının her iki kısa kenarında da birer kapı girişi yer almaktadır. Bu kapılardan batıdaki yapıya ana girişi sağlayan, doğudaki ise yapıdan üstü kapalı olduğu düşünülen avluya erişimi sağlayan giriş olmalıdır. Merkezi Yapı'nın zemin katı 80 m²'dir ancak iki katlı olduğundan kullanım alanı en azından 150 m² civarında olmalıdır. Ayrıca yaklaşık 90 m²'lik üstü kapalı avluda dahil edilirse; yapının yaklaşık toplam 240 m²'lik bir kullanım alanına sahip olduğu görülür. Kuşkusuz Karataş'taki Merkezi Yapı, boyut ve inşa tekniği açısından Troya II A megaronu ile karşılaştırılmaz. Ancak Karataş'taki Merkezi Yapı, birkaç kalın duvarla dışarıdan kesin yalıtılmış olma özelliği ile Troya ile karşılaştırılabilir. Ayrıca Batı Anadolu'dan bilinen diğer örneklerin aksine, yapının dışındaki evlerin girişinin dahi bu merkez yapıya yönlendirilmemesi de dikkat çekicidir. Demircihöyük'teki Üç Odalı Ev, bir sundurma, ocaklı merkezi oda ve arka oda olmak üzere plan olarak megaron karakteri taşımaktadır (**Lev. 6**). Bu yapının, tek bir girişi bulunur ve yaklaşık 86 m²'lik bir alanı kaplamaktadır.

Küllüoba'da Kompleks I ve II çağdaştır. Kompleks I, yan yana inşa edilmiş üç yapıdan oluşmaktadır ve bu üç yapının merkezinde, girişi taş döşemeli bir megaron yer almaktadır (**Lev 9**). Merkezdeki megaronun kuzeyindeki dikdörtgen forma sahip yapı ile doğrudan ilişkisi bulunmaktadır. Yani merkezi megaronla, kuzeyindeki yapı arasında birbirine geçiş vardır ve bu iki odadan oluşan yapı kompleksine dışarıdan giriş sadece merkezi megarondan sağlanır. Merkezi megaron'un güneyinde ve ona bitişik inşa edilmiş olan dikdörtgen yapının ise kendi bağımsız girişinin olduğu gözlenir. Kompleks I'in merkez megaronu yaklaşık 20 x 7 m ölçülerinde 140 m² iken tüm yapı kompleksinin yaklaşık 484 m²'lik bir alanı kapladığı saptanmaktadır. Kompleks II, Kompleks I'den çok daha karmaşık bir plan

sergiler. Kompleks II, planı kısmen farklılık taşıyan B ve C olmak üzere iki evreden oluşmaktadır (**Lev. 10, 11**). İlk evrede (C), 3 odalı merkezinde ocak yer alan büyük megaronun, D1 ve E1 dışında, kompleksi oluşturan diğer tüm mekanlarla (A, B ve C) ilişkili olduğu saptanmaktadır. Bu evrede megaronun, ocaklı merkezi odası (A2), kompleksin en işlek odasını oluşturur çünkü buraya her yönden giriş bulunmaktadır. Kompleksin son evresini temsil eden B evresinde, mekanlar arasına duvar örülmek suretiyle mekanlar arasındaki ilişkinin kesildiği anlaşılır. Bu evrede, A, B, C, D ve E, birbirine geçit vermeyen tümüyle birbirinden bağımsız mekanlara dönüşmüş gibi görünmektedir. Megaronun merkezi odasındaki (A2) ocak kaldırılmış, bunun yerine oda içine silolar inşa edilmiştir. Diğer yandan C2 odasının, önceki evrenin depolama faaliyetlerinden arındırıldığı ve buraya son evrede merkezi ocak eklendiği gözlenir. Bu son evrede sanki megaronun işlevi, C yapısına kaydırılmış gibi görünmektedir. Kompleks II oldukça büyüktür ve yaklaşık 720 m²lik bir alana yayılmıştır. Kompleksin her iki evrede de en büyük birimini oluşturan megaron'un merkez odası 51 m²'dir ve tüm megaron 120 m²lik bir alanı kaplamaktadır.

Bademağacı'nda ortaya çıkartılan yapıların ve içinde ele geçen buluntuların henüz ayrıntılı yayını yapılmamıştır. Bu nedenle yerleşimin merkezinde yer alan ve Çok Odalı Yapı olarak adlandırılan mekan grubunun gerçekten tek bir yapı kompleksine ait olup olmadığı kesin olarak anlaşılamamaktadır (**Lev.15, 16**). Toplam 18 odadan oluşan bu yapılar topluluğu, yaklaşık 960 m² lik bir alana yayılmıştır. Bu yapı grubunda en azından 6 odanın (4-5-6-7-8-11) birbirine geçit verdiği dolayısıyla tek bir mekanı temsil ettiği kesindir. Ayrıca yerleşimin güneyinde de en az 7 odalı olduğu anlaşılan bir yapı grubu daha bulunmaktadır. Bu iki yapı grubunun da, yerleşimi dairesel olarak çeviren bir veya iki odalı evlerden ayrıldığı açıktır.

Yukarıda bahsedilen yapıların işlevinin saptanmasına içinde ele geçen buluntular da yardımcı olmaktadır. Troia IIA Megaronu'nun içeriği hakkında bilgi bulunmamakla birlikte, bunun Batı Anadolu'da ele alınan paralelleri içinde en büyük ve en anıtsal olanı temsil ettiği kesindir (**Lev. 45**). Hiçbir iç bölünmeye sahip olmayan ana odanın 200 m² kadar geniş bir salonu karakterize etmesi ve 4 m

çapındaki merkezi ocağı ile konut olarak değerlendirilmesi pek olası görünmemektedir. Ayrıca bu yapıya erişimin, sur duvarları dışında ayrıca bir çevre duvarı ile sınırlandırılmış olması da, yapının resmi karakterini pekiştiren bir olgudur. Küllüoba'da hem Kompleks I hem de Kompleks II, sitadel olarak nitelenen etrafı duvarla çevrili alanın içinde yer almaktadır. Geniş çaplı depolama faaliyetleri (silo ve pithos içi) her iki yapıda da belgelenmiştir. Her iki yapının içinde ele geçen buluntuların ayrıntılı envanteri henüz yayınlanmamıştır. Kompleks I içinde fırın bulunmadığı için, bu yapının onu çeviren küçük mekanlarla ilişkili olduğu önerilmektedir. Fırınlar, taş aletler, hayvan kemikleri, tezgah ağırlıkları, öğütme taşları Kompleks II'nin evsel faaliyetlerle ilişkili kılınabilecek buluntularını temsil eder. Kompleks I'in kerpiç duvarlarının içinde ele geçen ve adak eşyası olarak nitelenen minyatür kaplar ve Kompleks II'de ele geçen ve yine adak eşyası olduğu düşünülen tunç bir balta bu yapıların dini karakterini gösteren yegane buluntulardır. Karataş'taki Merkezi Yapı'da depolama faaliyetlerinin yanı sıra, günlük kullanım kapları, tezgah ağırlıkları, ağırşaklar, öğütme taşları, metal bir mühür ve çok sayıda hayvan kemiği bulunmuştur. Bademağacı'ndaki çok odalı yapılarla ilgili bildiğimiz tek şey depolama faaliyetlerini gösteren küplerin varlığıdır. Bademağacı'ndaki Çok Odalı Yapı'nın (ların) yerleşim içindeki merkezi konumunu göz önüne alıp büyük tek bir kompleksi temsil ettiğini varsaysak bile, burada Küllüoba'daki gibi boyutu 100 m² yi aşan bir megaronun olmadığı altı çizilmelidir. Benzer durum Karataş için de geçerlidir. Limantepe'nin Merkezi Kompleks'inde evsel faaliyetleri gösteren buluntuların olup olmadığını bilmiyoruz ancak yapının salonundan ele geçtiği rapor edilen 5 phallos yapının dinsel karakterini işaret ediyor gibi görünmektedir.

Sonuç olarak biz Troya IIA Megaronu'nun bu yapılar içinde, en resmi karaktere sahip bina olduğunu düşünüyoruz. Özellikle abartılı boyutu ve aşırı yalıtılmış konumunu göz önüne alarak bu megaronun ev veya evsel faaliyetlerle ilişkili olmadığını öne sürüyoruz. Bununla beraber belki II A Megaronu'nun yanındaki daha küçük megaronlar seçkin sınıfın konutları olarak kullanılmış olabilir (**Lev.3a**). Bir konut değilse, bu yapıda ne tür faaliyetler gerçekleştirilmiş olabilir? Bu konuda dolaylı veriye Troya'nın daha kuzeyinde bulunan Kırklareli Kanlıgeçit'ten yerleşmesinden sahibiz. **Kanlıgeçit yerleşmesinin ETÇ III dönemine tarihlenen**

sitadel içi megaronlardan en büyüğünde, içinde at iskeletlerinin de ele geçtiği bir adak çukuru bulunmuştur⁴⁰⁴. Buradan yola çıkarak Troya II A Megaronu'nda yürütülen faaliyetlerden en azından birinin ritüel olduğu düşünülebilir.⁴⁰⁵ Küllüoba'daki megaronların, Kompleks I ve II'nin diğer mekanlarından yalıtılmadığı ve erişime açık olduğu saptanmaktadır. Kompleks I ve –özellikle- II'nin megaronlarının, topluluğun bazı (?) üyelerinin dini ve/veya seküler amaçlı toplandığı birimler olduğu fikri reddedilmemekle birlikte, bu megaronların, kompleksin günlük yaşam faaliyetlerinin gerçekleştirildiği odalarından bağımsız ve onlara kapalı olmadığı vurgulanmalıdır. Yani Kompleks I ve II kanımızca hem seçkin sınıfın yaşamını sürdürdüğü hem de resmi veya yarı resmi toplantıların yapıldığı mekanların iç içe geçtiği bir mekansal düzenleme sunar. Küllüoba'da bu tür iki yapının olması, yerleşimde söz sahibi birden fazla seçkin ailenin bulunduğunu gösteriyor olabilir. Karataş'taki Merkezi Yapı, Troya ve Küllüoba'daki gibi, resmi/yarı resmi toplantıların gerçekleştirilmesine elverişli bir mekana sahip değildir. Bu nedenle kalın duvarlarla son derece yalıtılmış bu yapının, yerleşimin beyine veya ayrıcalıklı şahsına ait olduğunu düşünüyoruz. Limantepe'deki Merkezi Kompleks'in günlük/evsel yaşam faaliyetlerini içinde barındırıp barındırmadığını bilmiyoruz ama ele geçen ritüel objeleri, burada müşterek ritüel faaliyetlerinin gerçekleştirildiğini ima ediyor olabilir. Bademağacı'ndaki Çok Odalı Yapılar'ın sadece yerleşimin geniş ailelerine ait olduğunu düşünüyoruz. Etnoarkeolojik araştırmalar, tarımsal arazinin büyüklüğü ile geniş aile kavramının doğrudan ilişkili olduğunu göstermektedir⁴⁰⁶. Aksi taktirde, evlenen erkek çocukların, baba evinde kalmasının bir gerekçesinin bulunmadığı gözlenmiştir. Bu nedenle, Bademağacı'ndaki büyük konutların (ve çok zayıf bir olasılık olarak Demircihöyük'teki Üç Odalı Evi'n) belki yerleşimin daha önde gelen ailelerine ait olduğu düşünülebilir.

Doğu Ege Adaları adı altında incelediğimiz Poliochni ve Thermi yerleşmelerinde, Batı Anadolu veya Kıta Yunanistan'da görülen tarzda anıtsal forma

⁴⁰⁴ Eylem Özdoğan, Heiner Schwarzberg, Mehmet Özdoğan, (2010): Kırklareli Höyüğü 2008 Yılı Çalışmalar, *31/KST II*, Ankara: s. 363.

⁴⁰⁵ Ayrıca Homereos Destanı'nda "megaron" olarak tanımlanan yapı tipinin "**erkeklerin ocaklı toplantı salonu**" olarak ifade edildiği düşünülürse bu türden yapıları daha anlamlı kılmaktadır (Naumann, 1998: 350).

⁴⁰⁶ Dr. Ö. Çevik ile özel görüşme.

sahip yapılardan söz etmek güçtür. Ancak özellikle Poliochni'nin oldukça büyük ve karmaşık plana sahip evleri ve Troya II hazineleri ile karşılaştırabilecek zengin metal buluntuları, bu yerleşmeleri de çalışmamıza dahil etmemize neden olmuştur. Poliochni'de izole konumu nedeniyle özel işleve sahip olduğu düşünülen tek yapı, yaklaşık 30 m²'lik bir alanı kaplayan 317 no.lu Megaron'dur (**Lev. 25**). Söz konusu yapı, Yeşil Evre'de inşa edilmiştir ve Kırmızı ile Sarı evreleri de içine alan uzun bir dönem boyunca kullanım görmüştür. Ancak bu yapının içinde evsel faaliyetleri gösteren buluntuların dışında özel bir buluntunun ele geçmediği de eklenmelidir. Karmaşık plana sahip çok odalı evlerin inşası, Yeşil Evre'de başlamaktadır. Büyük ve karmaşık planlı evler arasında; Yeşil Evre'ye tarihlenen Edifice XXII'deki 11 odalı, 134 m²'lik ev, Kırmızı Evre'ye ait 832 no.lu Megaron olarak adlandırılan en az 9 odalı 360 m²'lik ev (**Lev. 24**), Sarı Evre'ye ait Isalato VIII'deki en az 26 odalı 182 m²'lik ev ve Isalato VI'da (oda no: 402-418) 32 odalı 180.6 m²'lik ev sayılabilir. Bunların çekirdek ailelerden ziyade geniş ailelere ait evleri temsil ettikleri neredeyse kesindir. 317 No.lu Megaron ve büyük evlerin görüldüğü, Yeşil-Kırmızı ve Sarı evreler, radyokarbon tarihlemelere göre MÖ 2672 sonrasına tarihlenir ve kabaca Troya II ile eşitlenir. Thermi'deki evlerin, Poliochni'dekilerden çok daha küçük olduğu ve yerleşimde özel işlev atfedilen bir yapının bulunmadığı gözlenir. I ve V. tabakaları arasındaki evlerin genel ortalaması yaklaşık 25 m² ile 100 m² arasında değişir. Thermi V'e tarihlenen "Ö" olarak adlandırılan 5 odalı, girişi taş döşemeli megaronun planı, Küllioba'daki Kompleks II'nin megaronuna çok benzer (**Lev. 21**). Thermi'deki bu megaron, 94.24 m²'dir ancak bunun kuzeyinde ve ona bitişik olan yapıların bağımsız evler oldukları önerilmiştir⁴⁰⁷.

Kıta Yunanistan'daki anıtsal yapıları, "Koridorlu Ev" olarak adlandırılan ve standart bir plan anlayışıyla inşa edilen yapı türü meydana getirmektedir (**Lev. 46**). Taş temel üzerine kerpiçten inşa edilen bu yapıların, ana planını, dikdörtgen forma sahip arka arkaya sıralanmış, birbirine geçişli iki veya daha fazla oda ve iki uzun kenarında bulunan ve üst kata çıkışı sağlayan koridorlar meydana getirir. Bu yapılar içinde, Thebes'te A Evresine ait **Surla Çevrili Yapı**'nın en erken örnek olduğu öne

⁴⁰⁷ Aslan, 2003: 153-154.

sürülmektedir (**Tablo 1**). Söz konusu yapının sadece bir uzun kenarında koridor çıkıntısının bulunması, bu yapıların karakteristik özelliği olan çatı kiremitlerine burada rastlanılmaması ve içinde ele geçen Lefkandi I türü keramiklere dayanarak, Shaw, bu yapının en erken örneği temsil ettiğini öne sürer ve Lerna III B dönemine (MÖ 2650-2450) tarihler⁴⁰⁸. Diğer Koridorlu Evler, genel olarak MÖ 2450-2200/2150 tarihleri arasına yerleştirilse de, bunlar arasında bazı örneklerin, diğerlerinden daha erkene ait olduğu belirtilir (**Tablo 1**). Akovitika **Megaron A**, Kolonna **Kaya Kenarı'ndaki Ev**, Lerna **BG Yapısı**, Thebes **Surla Çevrili Yapı B** Evresi, Lerna III C dönemine; Akovitika **Megaron B**, Kolonna **Beyaz Ev**, Lerna **Çatı Kiremitli Ev** ve Tirnys **Yuvarlak Yapı**, Lerna III D olmak üzere daha geçe tarihlenmektedir. Özet olarak Koridorlu Evler, Anadolu Kronolojisi'ne göre ETÇ II ve III dönemlerine tarihlenmektedir⁴⁰⁹ (**Tablo 1**).

Sadece Lerna BG Yapısı, Thebes'teki örneklerin ve Kolonna Beyaz Ev'in surla çevrili olduğu kesin olarak belgelenmiştir. Lerna'daki Çatı Kiremitli Ev ve Kolonna'daki Beyaz Ev'in arka arkaya dizili 5 odadan, Thebes'teki Surla Çevrili Yapı'nın 3 odadan, diğer tüm örneklerin ise arka arkaya sıralanan 2 odadan meydana geldiği belirlenir. Ocak bu yapıların, olmazsa olmaz bir parçası gibi görünmez. Çünkü taşınabilir ocaklar sadece Lerna BG Yapısı, Kolonna Beyaz Ev'de ve Thebes'te belgelenmiştir. BG'de bulunan ocağın çapı 1m'den biraz daha büyüktür. Bu ocakların tümünün üzerinde bezeme görülür ve bunların ritüel ile ilişkili olabileceği önerilmiştir. Çatı Kiremitli Ev, Akovitika B Megaronu, Kolonna Beyaz Ev ve Thebes A ve B yapıları tüm planı korunan örnekleri temsil eder ve zemin planlarına göre boyutları sırasıyla 300 m², 192 m², 165 m² ve 126 m²'dir. Lerna Çatı Kiremitli Ev, en büyük ve gelişkin örnektir ve ikinci katı da hesaba katarsak bu yapının en azından 400-450 m²'lik bir kullanım alanına sahip olduğu söylenebilir. Koridorlu Evlerin zemin planlarının hepsinde ortak olan özellik, yapıya dışarıdan 2 veya 3 girişin bulunması ve tüm odalar arasında birbirine geçişlerin olması. Bu nedenle zemindeki odalar arasında erişime zor, daha özel bir odanın varlığından bahsetmek güçtür. Ancak belki koridorlar aracılığıyla ulaşılan ikinci kat odalarının,

⁴⁰⁸ Shaw, 2007: 141.

⁴⁰⁹ **Bkz.** Bölüm III.

yapının daha özel ve mahrem odalarını oluşturduğu düşünülebilir. Koridorlu Evler'in tümü, geç ETÇ III evresinde terk edilerek işlevini yitirmiştir, ancak sadece Lerna Çatı Kiremitli Ev'de yangın izleri saptanmıştır. Tekrar iskan edilen tek yerleşim yeri ise sadece Kolonna'dır. Tiryns'deki Yuvarlak Yapı'nın çapı yaklaşık 28 m'dir (615 m²). Oldukça anıtsal forma sahip bu yapı, bazı araştırmacılar tarafından Koridorlu Evler başlığı altında incelense de, bilinen başka paraleli yoktur⁴¹⁰.

Koridorlu Evler'in kökeni ile ilgili iki tür tartışma yürütülmektedir. Bazı araştırmacılar Yakındoğu kökenli (Mezopotamya) özellikle dörtgen planlı Assurdaki Akkad evleri veya Kish Sarayı etkilerine bağlarken⁴¹¹ bazıları ise Yunanistan'ın kendi içinde sıradan evlerden geliştiğini iddia eder⁴¹². Yunanistan'da kazısı yapılan yerleşmelerde bu dönemde Mezopotamya ile ilgili bağlantıyı gösteren verilerin ele geçmemesi bu iddiayı çürütmektedir. Diğer görüş ise, Yunanistan kökenli olmasını daha akla yakın kılmaktadır⁴¹³. Shaw, Koridorlu Ev'lerin kökenini EH II'deki ani sosyo ekonomik bir değişimin yerel bir gelişimi olarak çıktığını belirtir. Bu anlamda Eutresis'in L Evi (House L) ve H Evi (House H), Hagios Kosmas'da E Evi (House E), Askitarıo'daki A Evi ve E Evi (Houses A and E) gibi basit planlı dörtgen yapıların Koridorlu Evler'in kökeni olabileceğini önerir⁴¹⁴.

Koridorlu Evler'in içinde işlevlerinin aydınlatılmasını sağlayacak çok az bulgu elde edilmiştir. Kolonna'daki Beyaz Ev'de pişirme kapları, pithoslar, sos kapları, ağırşaklar ve havan elleri; Akovitika A Megaronu'nda birkaç kase, pithos ve sos kapları; Lerna'daki Çatı Kiremitli Ev'in 11 no.lu son derece küçük ve sadece dışarıdan girişi bulunan odasında ise, birkaç sos kabı, kaseler ve sepet ya da ahşap kutulara iliştiirildiği düşünülen toplam 143 mühür baskısı bulunmuştur⁴¹⁵. Buluntuların niteliğinin genel olarak depolama, pişirme, dokumacılık gibi evsel faaliyetlerle ilişkili olduğu gözlenir. Sadece Lerna'da çok sayıda ele geçen mühür baskısı istisnai buluntu grubunu oluşturur ve bunun da diğer hiçbir evde paraleli

⁴¹⁰ Klian, 1986: 66.

⁴¹¹ Themelis, 1984:350

⁴¹² Rutter 1993:762

⁴¹³ Cosmopoulos, 1991: 24

⁴¹⁴ Shaw, 1987: 75 ve 76

⁴¹⁵ **Bkz.** Bölüm V "Lerna".

görülmez. Bu nedenle söz konusu mühür baskıların belli bir kontrol mekanizmasıyla ilişkili olsa da bunun ne tür bir kontrolü yansıttığını anlamak güçtür. Bölge veya yerleşim içi, toplanan artı ürünün kontrolü olabileceği gibi, daha uzaktan gönderilen münferit ticaret nesnelere garantinin altına alınmasını da sağlamış olabilirler.

Koridorlu evlerin işlevine yönelik öneriler arasında; saray, çiftlik evleri, yeniden dağıtım merkezi, ticaret merkezi, seçkin ikametgahı, idari, finansal ve belki dini faaliyetlerin birleşimi bulunmaktadır⁴¹⁶. Bazı bilim insanları, bu yapıların çoklu girişe sahip olması nedeniyle, sınırlı erişime sahip seçkin konutlarından ziyade kamusal işleve sahip olduğunu öne sürer. Ancak biz bu yapıların, içinde birden çok faaliyetin gerçekleştirildiği, Küllüoba'daki kompleksler gibi, hem seçkin konutu hem de ritüel veya başka amaçlı toplantıların gerçekleştirildiği mekanlar olduklarını düşünüyoruz.

⁴¹⁶ Shaw, 1987: 78.

SONUÇ

Prehistorik toplumlarda fikir ve düşüncelerinin ve de gelişmişliklerinin göstergesi olarak değerlendirilen mimarlık, insanın avcı ve toplayıcılıktan üretime geçtiği Neolitik dönemden itibaren varlığını dinamik bir kavram olarak sürdürmektedir. Mimarlığın tarihsel gelişim süreci içinde, üretime geçen toplumlarda görülen siyasi ve sosyo-ekonomik örgütlenme düzeylerinin mimari yansımaları geçmişte ve hemen her çağda görmekteyiz. Günümüzde yüzlerce metre yükseklikteki plazalar, büyük alışveriş merkezleri, adliye binaları ve hükümet konakları toplumsal yapının siyasi ve sosyo-ekonomik birer yansımasıdır. M.Ö 3. binyılda Ege’de ortaya çıkan anıtsal yapılar, sur duvarları, özel işlevli yapılar gibi bu türden mimari değişimler günümüzde olduğu gibi geçmişte de toplumsal yapının gücünü simgelemektedir. Bu dönemde surlarla çevrili yerleşim yerlerinde seçkinlerin veya yöneticilerin kaldığı özel işlevli yapıların yanında sur sistemi, avlu ve işlikler gibi idari bir gücün etkisinin hissedildiği, sınırlı derecede kamusal faaliyetlerin yürütüldüğü mekanlar, bir otoritenin olmuş olabileceğini gösteren en somut kanıtlardır. Otorite ve kamusal mekanın birbirinden ayrılmayan ve birbirini tamamlayan iki olgu olarak düşündüğümüzde toplumsal yaşantının yönlendirilmesi kaçınılmazdır. Bu anlamda 3. binyıl Ege’de, kazılarla ortaya çıkartılmış bu türden mekanların varlığı, toplumların bir erk tarafından yönlendirildiğini gösteren deliller olmalıdır. M.Ö 3. binyıl ortalarında Ege dünyasında normal konutlardan plan ve yapı özellikleri ile ayrılan anıtsal yapıların ortaya çıkışı günümüz uygarlığının oluşmasında bir sıçrama noktası olarak kabul edilmelidir.

Batı Anadolu ve Kıta Yunanistan’da sıradan konutlardan konum ve boyut açısından farklılık gösteren yapıların ilk kez Erken Tunç Çağı II’nin başları olmak üzere yaklaşık olarak aynı tarihlerde ortaya çıktıkları anlaşılmaktadır. Bununla birlikte Lerna’daki Çatı Kiremitli Ev, Akovitika Megaron B, Kolonna’daki Beyaz Ev, Limantepe Merkezi Kompleks ve Troya IIA Megaronu, diğerlerinden farklı

olarak ETÇ III'ün erken bölümünde de kullanımı devam eden yapıları oluşturmaktadır.

Bu yapıları form açısından değerlendirdiğimizde, Kıta Yunanistan'da "Koridorlu Evler" olarak adlandırılan yapıların, temelde standart plana sahip olduğu, Batı Anadolu örneklerinin ise çeşitlilik sergilediği belirlenir. Aslında Koridorlu Evler'in görüldüğü Mora Yarımadası'nın Batı Anadolu'nun ¼'ünden daha küçük bir bölgeyi oluşturduğu düşünüldüğünde, bu durum şaşırtıcı değildir.

Batı Anadolu'da tezimiz kapsamında ele alınan yapıların ayrıntılı analizi, Troya'daki **IIA Megaronu**, Limantepe 'deki **Merkezi Kompleks**, Karataş-Semayük'deki **Merkezi Yapı**, Küllüoba'daki **Kompleks I ve II**, Demircihöyük'deki **Üç Odalı Ev** ve Bademağacı'nda **Çok Odalı Yapı**'nın, sadece plan açısından farklı olmadığını, aynı zamanda bunların işlevsel açıdan da farklılık gösterdiğine tanıklık etmektedir.

Troya II A Megaronu'nun, konum, boyut ve yalıtılma derecesi dikkate alındığında, Batı Anadolu'daki diğer paralelleri içinde en resmi karaktere sahip yapı olduğunu düşünüyoruz. Her ne kadar içinde ele geçen buluntular bilinmese de, 200 m² kadar büyük ve iç bölünmeye sahip olmayan bir salonun, evsel faaliyetlerin yürütüldüğü bir yaşam alanı olamayacağını ve IIA Megaronu'nun topluluğun belli üyeleri tarafından ritüel ve/veya seküler amaçlı toplantılar için kullanılmış olabileceğini öneriyoruz. Küllüoba'daki Kompleks I ve özellikle II'nin megaron yapıları da, IIA Megaronu ile benzer bir işleve sahip olabilir. Ancak Küllüoba'daki her iki megaron da, evsel faaliyetlerin yürütüldüğü yaşam alanlarına bitişik ve onlara geçit veren bir kompleksin parçasıdır. Karataş ise, Troya ve Küllüoba'dan farklı olarak sadece kalın duvarların gerisinde, depolama ve evsel faaliyetlere ilişkin bulguların ele geçtiği, ayrıca resmi karaktere sahip bir özel birime sahip olmayan ve Küllüoba ile karşılaştırıldığında çok daha küçük tek bir mekandan oluşan yapıyı temsil eder. Bu nedenle Karataş'taki Merkezi Yapı kanımızca sadece yerleşimde ayrıcalıklı konuma sahip olasılıkla bir beye ait evdir. Küllüoba'daki Kompleks I ve II'nin de yerleşim içindeki ayrıcalıklı ailelere ait oldukları açıktır ancak bu gruplar,

Karataş'taki beyden, olasılıkla daha büyük güce sahiptir ve güçlerini topluluk içinde ritüel gibi faaliyetlerle de pekiştiriyor gibi görünürler. Limantepe'deki beyin de gücünü bu tür ritüellerle desteklediği dolaylı olarak anlaşılmaktadır.

Bademağacı'ndaki yerleşimin merkezinde ve güneyinde saptanan Çok Odalı Yapıların ve zayıf bir olasılık olarak Demircihöyük'teki Üç Odalı Ev'in, Poliochni'deki paralelleri gibi, belki yerleşim içinde ekonomik açıdan daha refah ailelere ait olabilir. Buluntu noktaları bilinmese de, Bademağacı kadar küçük bir yerleşim yerinde, 70 kadar mührün bulunmuş olması da anlamlı görünmektedir.

Thermi'de bu kadar açık göremesek de, Poliochni'de Yeşil Evre'den itibaren, 9 ile 32 arasında değişen oda sayısına sahip 180 m²'den daha büyük evlerin bulunduğu belirlenmiştir. Bu yerleşimde bazı evlerin, Troya'dakilerle boy ölçüşebilecek ölçekte zengin prestij mallarına erişebilmiş olmaları da dikkat çekicidir. Olasılıkla geniş ailelerden oluşan ve diğer yerleşimin sakinlerinden daha zengin olan bu ailelerin bir şekilde güçlerini, konutlarını, konum, anıtsallık, ayrıca bir duvarla çevirmek gibi yollarla mimariye yansıtarak meşru kılamadıkları anlaşılır.

Kıta Yunanistan'daki Koridorlu Evler de, bize göre, Küllüoba'daki gibi, hem yerleşimin ayrıcalıklı ailesinin/beyinin yaşadığı hem de burada olasılıkla ritüel gibi faaliyetleri gerçekleştirildiği birleşik işlevli yapıları temsil eder. Nitekim söz konusu yapıların iki katlı olup 450 m² kadar geniş kullanım alanına sahip olmaları da, bir çok işlevin bir arada yürütülmesine imkan tanır. Koridorlu Evler'in zemin ölçülerinin, 126 ile 300 m² arasında değişmesi, Kıta Yunanistan'daki beylerin değişen güce sahip olduklarının mimari yansıması olabilir. En büyük evi temsil eden Lerna'daki Çatı Kiremitli Ev'de, diğerlerinden farklı olarak idari mekanizmayla ilişkili kılabileceğimiz çok sayıda mühür baskının bulunmuş olması da, bu güç farkını onaylıyor olabilir.

Sonuç olarak Ege Denizi'nin her iki tarafında beyler, birbirinden bağımsız olarak gelişmiş ve konutlarını inşa ederken kendilerine özgü stiller yaratmışlardır. Poliochni ve belki Bademağacı, bu gelişimin çekirdeğinde mimariye büyük konutlar

olarak yansımış olan geniş ailelerin yattığını işaret ediyor olabilir. Geniş ailelerden birinin daha çok güç kazanarak kendine sur duvarlarının içinde ayrı ve anıtsal bir konut inşa etmesi ve kiminin gücünü bu konutlara bitişik birimlerdeki ritüellerle pekiştirmesi belki daha sonraki bir aşamayı temsil etmektedir. Troya II A Megaronu ise, resmi ve kamusal karakteri ve beyin yaşam alanından tümüyle ayrılmış konumuyla, gelişimde ulaşılan en üst düzeyini temsil ediyor olmalıdır.

KAYNAKÇA

- Afram, Stern. E. (2004): *Ägäische Frühzeit, Die. 2. Serie Forschungsbericht 1975-2002. 2. Band teil 2 Die Frühbronzezeit in Griechenland mit Ausnahme von Kreta. Vienna: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften Austrian Academy of Sciences Pres.*
- Aktüre, S. (1997): *Anadolu'da Bronz Çağı Kentleri*, 2. basım, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Aslan ,C. C. (2003): *The Architectural Expression of SocialCategories at Five Early Bronze Age West Anatolian Communities*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bryn Mawr College).
- Apakidze, J. (2008): "New Excavations at Troia", *Bulletin of the Georgian National Academy of Sciences*, vol 2, no 2: 118-126.
- Aravantinos, V. L. (1986): "The EH II Fortified Building At Thebes Some Notes On Its Architecture", *Early Helladic Architecture and Urbanization*. Göteborg, 1986: 57-63.
- Blegen, Carl.W. (1921): *Korakoua Prehistoric Settlement near Corinth*, Boston-New York.
- Blegen, C. W. (1928): *Zygouries: A Prehistoric Settlement in the Valley of Cleonae*, Cambridge, Mass.
- Blegen, C. W. (1963): *Troy and the Trojans*, New York.
- Blegen, C. W., Caskey. J. L., Rawson, M, Sperling J. (1950): *Troy I General Introduction. The First and Second Settlements*, Princeton: Princeton

University Press.

- Caskey, J. L. (1954): "Excavations at Lerna, 1952-1953", *Hesperia* 23, American School of Classical Studies at Athens: 3-30.
- Caskey J. L. (1955): "Excavations at Lerna, 1954", *Hesperia* 24, American School of Classical Studies at Athens: 25-49.
- Caskey, J. L. (1956): "Excavations at Lerna 1955", *Hesperia* 25, American School of Classical Studies at Athens: 147-173.
- Caskey, J. L. (1957): "Excavations at Lerna 1956", *Hesperia* 26, American School of Classical Studies at Athens: 142-162
- Caskey J. L. (1958): "Excavations at Lerna, 1957", *Hesperia* 27, American School of Classical Studies at Athens: 125-144.
- Caskey J. L. (1959): "Activities at Lerna, 1958-1959", *Hesperia* 28, American School of Classical Studies at Athens: 202-207.
- Caskey J. L. (1960): "Early Helladic Period in the Argolid", *Hesperia* 29, American School of Classical Studies at Athens: 285-303.
- Caskey, J. L. (1968): "Lerna in the Early Bronze Age", *AJA* 72: 313-316.
- Caskey, J.L., Blackburn, E.T. (1997): *Lerna in the Argolid: A short Guide*, American School of Classical Studies at Athens.
- Cavanagh, W. Mee, C. (1998): "A Private Place: Death in Prehistoric Greece", *Studies in Mediterranean Archaeology Vol 125*.
- Cosmopoulos, M. B. (1991): *The Early Bronze Age 2 Period in the Aegean*, Studies

in Mediterranean Archaeology 98, Paul Astroms Forlag, Goeteborg.

Cosmopoulos, M. B. (1995): “Social and Political Organization in the Early Bronze 2 Aegean”, *Aegaeum* 12, s. 23-34.

Çevik, Ö. (2004): *Anadolu’da Kentleşme Süreci*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), İzmir.

Çevik, Ö. (2005): *Tarihte İlk kentler ve Kentleşme Süreci / Kuramsal Bir Değerlendirme*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, Kanaat Matbası, İstanbul.

Dickinson, O. (1994): *Early Bronze Age*, Cambridge University press. Cambridge.

Dikkaya, F. (2005): “Arkeolojide Yerleşimi Anlamlandırmak”, *OLBA XII*: 21-37.

Duru, R. (1995): “Bademağacı Kazıları 1993”, *XVI K.S.T. I*, Ankara: 69-77.

Duru, R. (2000): “Bademağacı Kazıları 1997 ve 1998 Yılları Çalışma Raporu”, *Bellekten LXIV Sayı*. 239:187-220.

Duru, R. (2003): “Bademağacı 2001-2002 Kazıları”, *Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü*, Antalya: 11-13.

Duru R. (2005): “Bademağacı Kazıları 2002 ve 2003 Yılları Çalışma Raporu”, *Bellekten LXVIII Sayı*. 252: 519-560.

Duru, R. (2008): *From 8000 BC to 2000 BC Six Thousand Years of the Burdur – Antalya Region*, Suna-İnan Kiraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, Antalya.

Duru, R., Umurtak, G. (2008): “Bademağacı Kazıları 2004,2005 ve 2006 Yılları

Çalışma Raporu”, *Belleten LXXII, Sayı. 263*: 193-216.

Duru, R., Umurtak, G. (2009a): “Bademağacı 2008 Yılı Kazıları”, Anadolu Akdenizi Arkeoloji Haberleri, *Akdeniz medeniyetleri Araştırma Enstitüsü*, Antalya: 15-21.

Duru, R., Umurtak, G. (2009b): “Bademağacı Kazıları 2007 Yılı Çalışmaları”, 30. *KST*, TTK: 255-270.

Efe, T. (1998): “Seyitgazi/Küllüoba 1996 Yılı Kazısı”, *XIX KST I*, TTK: 151-171.

Efe, T. (2003a): “Batı Anadolu Tunç Çağı Uygarlığının Doğuşu”, *Tunç Bakışlar Arkeoatlas 2*: 92-129.

Efe, T. (2003b). "Küllüoba and the initial stages of urbanism in Western Anatolia", M. Özdoğan, H. Hauptmann ve N. Başgelen (eds), *Köyden Kente/From Primary Villages to Cities. Essays in Honour of U. Esin*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları : 265-282.

Efe T. (2004): "Kültür Gruplarından Krallıklara: Batı Anadolu'nun Tarihöncesi Kültürel ve Siyasal Gelişim Profili", *Colloquium Anatolicum III*: 15-29.

Efe, T. (2007): “Küllüoba Kazıları ve Anadolu Tarihöncesi Araştırmalarına Katkısı”, (yay.haz G.Umurtak, Ş.Dönmez, A.Yurtsever), *Refik Duru'ya Armağan*, İstanbul.

Efe, T., Ay-Efe, D.Ş.M. (2001): “Küllüoba: İç Kuzeybatı Anadolu’da bir İlk Tunç Çağı Kenti; 1996-2000 Yılları Arasında Yapılan Kazı Çalışmalarının Genel bir Değerlendirmesi”, *TÜBA-AR 4*: 43-78.

Efe, T., Ay- Efe, D.Ş.M. (2007): “The Küllüoba Excavations and the Cultural/Political Development of Western Anatolia Before the Second

Millennium B.C", (yay.haz. Doğan-Alparslan M., Alparslan, M.,H. Peker)
VİTA/HAYAT. *Belkıs Dinçol ve Ali Dinçol' a Armağan*: 251-268.

Efe, T., Fidan, E. (2008): "Complex Two in The Early Bronze II Upper Town of Küllüoba Near Eskişehir", *Anatolica 34*: 67-102.

Ergüden Z. Biliz, (2003): *Megaronların Doğuşu ve Erken Tunç Çağ Boyunca Gelişimi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosoyal Bilimler Enstitüsü). İzmir.

Erkanal, H. (1996): "Erken Tunç Çağı'nda Batı Anadolu Sahil Kesiminde Kentleşme / Early Bronze Age Urbanization in the Coastal Region of Western Anatolia", *Habitat II*, Y. Sey (ed), Tarih Vakfı: 70-82.

Erkanal, H. (1998): "1996 Liman Tepe Kazıları", *XIX KST I*, Ankara, s. 379-398.

Erkanal, H. (1999): "1997 Liman Tepe Kazıları", *XX KST I*, Ankara: 325-336.

Erkanal, H. (2004): "2002 Yılı Liman Tepe Kazıları", *XXV KST I I*, Ankara: 165-178.

Erkanal, H. (2008): "Liman Tepe: New Light on Prehistoric Aegean Cultures", *The Aegean in the Neolithic, Chalcolithic and Early Bronze Age*, Hayat Erkanal, Harald Hauptmann, Vasıf Şahoğlu, Rıza Tuncel (eds), Ankara University Press, Ankara:179-190.

Erkanal, H., Yılmaz, H. H. (1994): "1992 Liman Tepe Kazıları", *XV KST I*, Ankara: 361-373.

Erkanal, H., Günel, S. (1996): "1994 Liman Tepe Kazıları", *XVII KST I*, Ankara: 305-328.

- Erkanal, H., Günel, S. (1997): "1995 Yılı Liman Tepe Kazıları", *XVIII KST I*, Ankara: 231-260.
- Erkanal, H., Şahoğlu, V., Tuncel, R., Kouka, O., Keskin, L., Tuğcu, İ., (2009) "Liman Tepe 2007 Kazıları", *30. KST I*, Ankara: 299-322.
- Goldman, H. (1931): *Excavations at Eutresis in Boeotia*, Cambridge.
- Goldman, H. (1940): "Excavations at Gözülü Kule, Tarsus, 1938", *AJA 44*: 60-86.
- Harmankaya S. (2002): "Türkiye İlk Tunç Çağı Araştırmaları Üzerine Genel bir Değerlendirme", Harmankaya, S., B. Erdoğan, *TAY - Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri-4a/4b: İlk Tunç Çağı*, TASK Vakfı Yayınları, İstanbul. 7-41.
- Harrison, S. G. (1995): "Domestic Architecture in Early Helladic II: Some Observation on the Form of Non Monumental Houses", *The Annual of the British School at Athens 90*: 23-40.
- Hope, R. S., Dickinson, O.T.P.K. (1979): *A Gazetteer of Aegean Civilisation in the Bronze Age, Vol I: The Mainlands and Islands*, SİMA 52, Göteborg.
- Hoods, S.(1986): "Evidence for Invasions", *The end of Early Bronze Age in the Aegean*, Gerald Codogan (ed): 34-36.
- İvanova, M. (2008): *Befestigte Siedlungen auf dem Balkan, in der Ägäis und in Westanatolien, ca. 5000–2000 v. Chr.*, Tübingen Schriften Zur Ur- Und Frühgeschichtlichen Archäologie, Bd.
- Kardulias P. Nick 1996: "Multiple Levels in the Aegean Bronze Age World_System.", *Journal of World-Systems Research 2*.
http://jwsr.ucr.edu/archive/vol2/v2_nb.php. (02 Nisan 2010).

- Kayan, İ. (2002): "Troia Yöresinin Yüzey Şekilleri", *Troia: Düş ve Gerçek*. Homer Kitabevi, İstanbul: 309-314.
- Kilian, K (1986): "The Circular Building at Tiryns", in R. Hägg and D. Konsola (eds.), *Early Helladic Architecture and Urbanization*, Göteborg, 65-71
- Konsola, D. (1986) "Stages of Urban Transformation in the Early Helladic Period," in R. Hägg and D. Konsola (eds.), *Early Helladic Architecture and Urbanization* , Göteborg 1986 : s. 9-19.
- Konsola, D. (1990): "Settlement size and the Beginning of Urbanization", in: Darcque, P. and Treuil, R. (eds.), *L'habitat egeen prehistorique, Actes de la Table Ronde internationale organisee par le Centre Nationale se la Recherche Scientifique, l' Universite de Paris I et l' Ecole francaise d' Athenes (Athenes, 23-25 juin 1987), Bulletin de Correspondance Hellenique, Suppl. XIX, Athenes, 463-471.*
- Kouka, O. (1996): *Siedlungsorganisation in der Nord und Ostagais wahrend der Frühbronzezeit (3. Jt. V. Chr.)*, Heidelberg.
- Kouka O. (2009): "Third Millennium BC Aegean Chronology: Old and New Data from the Persperctive of the Third Millennieum AD.", Stuart W. Manning and Mary Jaye Bruce (eds.), *Tree Rings, Kings, and Old World Archaeology and Environment*, Oxford: 133-149.
- Korfmann, M. (1983): *Demircihüyük Die Ergebnisse Der Band I Ausgrabungen Architektur, Stratigraphie und Befunde*, Mainz.
- Korfman M., Jurgen Seeher, (1987): *Demircihüyük Die Ergebnisse Der Ausgrabungen 1975-1978 Band III 1 Die Keramik 1*, Mainz.

Korfmann, M. (1990): "1988 Troia Çalışmaları", *XI KST Cilt I*, Ankara: 283-304.

Korfmann, M., Kromer, B. (1993): "Demircihüyük, Beşik Tepe, Troia- Eine Zwischenbilanz zur Chronologie dreier Orte Westanatoliens", *In Studia Troica 3*: 135-171.

Korfman, M. (1997): "Troia 1995 Kazıları", *18 KST*: 213-230.

Korfmann, M. (2002): "En alttan Üste Doğru Troia'nın On Kenti", *Troia: Düş ve Gerçek*. Edt. M. Korfmann, Çev. S. B. Gün, Homer Kitabevi, İstanbul: 347-354.

Korfman, M. (2003a): "Troia Homeros'un Mirası", *Arkeo Atlas Tunc Bakışlar, Anadolu'da Son Kalkolitik ve İlk Tunc Çağı*: 130-137.

Korfman, M. (2003b): "Demircihöyük", *Arkeo Atlas Tunc Bakışlar, Anadolu'da Son Kalkolitik ve İlk Tunc Çağı*: 111-113.

Mansel A. M. (1963): *Ege ve Yunan Tarihi*, TTK.

Manning, S. W. (1995): *The Absolute Chronology of the Aegean Early Bronze Age: Archaeology, Radiocarbon, and History*, Sheffield.

McDonald, W. A., Rapp G. R. (1972): *The Minnesota Messenia Expedition. Reconstructing a Bronze Age Regional Environment*. University of Minnesota Press.

Mellaart, J., Hood, S. (1954): "Preliminary Report on a Survey of Pre-Classical Remains in Southern Turkey," *AS 4*: 175-240.

Mellaart, J. (1959): "Notes on the Architectural Remains of Troy I and II," *AS 9*: 131-162.

Mellink, M. J. (1964): "Excavations at Karataş-Semayük in Lycia 1963", *AJA* 68: 269-278.

Mellink, M. J. (1965): "Excavations at Karatas-Semayük in Lycia, 1964", *AJA* 69: 241-251.

Mellink, M. J. (1969) : "Excavations at Karataş-Semayük in Lycia, 1968", *AJA* 73: 319-331.

Melink, M. J.,(1972): "Excavations at Karataş-Semayük and Elmalı Lycia 1971", *AJA* 76: 257-269.

Mellink, M. J., Angel, J. L. (1973): "Excavations at Karataş-Semayük and Elmalı, Lycia, 1972", *AJA* 73: 293-307.

Naumann, R.(1998): *Eski Anadolu Mimarlığı*, TTK.

Nilsson, M, (2004): *A Civilization in the Making , A Contextual Study of Early Bronze Age Corridor Buildings in the Aegean*, (Yayınlanmamış doktora tezi), Department of Classical Archaeology and Ancient History, Göteborg University, Göteborg.

Overbeck, C. J. (1963): *A Study of Early Helladic Architecture*, (Yayınlanmamış Doktor Tezi), A.B University of Oklahoma.

Özdoğan E, Schwarzberg H., Özdoğan M, (2010): "Kırklareli Höyüğü 2008 Yılı Çalışmaları", *31/KST II*, Ankara.

Pullen D.J. (1985): *Social Organization in Early Bronze Age Greece: A Multidimensional Approach*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Indiana University.

Pullen D. J. (1986): “A House of Tiles at Zygouries? The function of monumental Early Helladic architecture”, *Early Helladic Architecture and Urbanization* in R. Hägg and D. Konsola (eds.), Göteborg: 79-84.

Renfrew C. (1972): *The Emergence Of Civilization*, London.

Rutter, J. B. (1993): "Review of Aegean Prehistory II: The Prepalatial Bronze Age of the Southern and Central Greek Mainland", *AJA* 97: 745-797.

Sazcı, D. Ç. (2002): “Denizsel Troia Kültürü”, *Troya Efsane ile Gerçek Arası Bir Kente Yolculuk*, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul: 54-65.

Seher J, (1999): “Kuzeybatı Anadolu’da Tunç Çağı: Demircihöyük Yerleşmesi ve Mezarlığı”, *Kayıp Zamanların Peşinde, Alman Arkeoloji Enstitüsü Anadolu Kazıları*. Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul: 48-55.

Sevin, V. (2003): *Eski Anadolu ve Trakya*, İletişim Yayınları, İstanbul.

Shaw, J. W. (1987): “The Early Helladic II Corridor House: Development and Form”, *AJA* 91: 59-79.

Shaw J. W. (1990): “The Early Helladic II Corridor House: Problems and Possibilities”, in P. Darque and R. Treuil (eds.), *L'habitat égéen préhistorique*, Paris, 183-194.

Shaw, J. W. (2007): “Sequencing the EH II Corridor Houses”, *Annual British School at Athens* 102: 137-151.

Smith E. B. (1942): “The Megaron and Its Roof”, *AJA* 46,: 99-118.

- Şahoglu, V. (2005): “The Anatolian Trade Network and the Izmir Region during the Early Bronze Age”, *Oxford Journal Of Archaeology* 24: 339-361.
- Şahoğlu, V.(2008): “New Evidence for the Relations Between the Izmir Region, the Cyclades and the Greek Mainland during the Third Millennium BC”, *The Aegean in the Neolithic, Chalcolithic and Early Bronze Age*, H Erkanal, H. Hauptmann, V. Şahoğlu, R. Tuncel (eds), Ankara University Pres:483-502.
- Tainter J. A.(1988): *The Collapse of Complex Societies*, Cambridge University Pres, Cambridge.
- Themelis, P. G. (1970): "Early Helladic Megaron in Akovitika Messenia". (Grekçeden İngilizce özeti), *Athens Annals of Archaeology* 3: 303-311.
- Themelis, P. G. (1984) : "Early Helladic Monumental Architecture," *Athenische Mitteilungen* 99: 335–351.
- Uhri, A. (2006): *Batı Anadolu Erken Tunç Çağı Ölü Gömme Gelenekleri*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Ünivesitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü). İzmir.
- Umurtak, G. (2009): “A Study of three Numerical (!) Tablets and Stamp Seal from the Early Bronze Age Settlement at Bademağacı Höyük”, *Suna- İnan Kıraç Akdeniz Medenitleri Araştırma Enstitüsü Araştırma Yıllığı XII*, Antalya: 1-10.
- Ünlüsoy, S. (2006): “Vom Reihenhause zum Megaron-Troia Ibis Troia III”, *Troia Archäologie Siedlungshügnels und Seiner Landschaft*, Manfred Korfmann (ed), Mainz : 133-144.
- Vermeule E. (1964): *Grece in the Bronz Age*, *The University of Chicago Press*.

- Wace, A., C. W. Blegen, (1916-1918): "The Pre-Mycenaean Pottery of the Mainland", *British School Annual*, XXII: 175-189.
- Walter, H., Felten F. (1981): *Alt-Agina III Die vorgeschichtliche Stadt. Befestigungen, Häuser, Fünde*, Mainz am Rhein.
- Walter, H. (1983): *Die Leute im Alten Agina: 3000-1000 v.chr*, Stuttgart.
- Warner, J. L. (1979): "The Megaron and Apsidal House in Early Bronze Age Western Anatolia: New Evidence from Karataş", *AJA* 83: 133-147.
- Warner, J. L. (1994): *Elmalı-Karataş II The Early Bronze Age Village of Karataş*, Bryn Mawr: Bryn Mawr College Archaeological Monographs.
- Werner, K. (1993): "The Megaron during the Aegean and Anatolian Bronze Age", *Studies in Mediterranean Archaeology* 108.
- Wheeler, T. S. (1974): "Early Bronze Age Burial Customs in Western Anatolia", *AJA* 78: 415-425.
- Wiencke, M. H. (1986): "Building BG at Lerna," in R. Hägg and D. Konsola (eds.), *Early Helladic Architecture and Urbanization*, Göteborg : 41-45.
- Wiencke, M. H. (1998): "Mycenaean Lerna" *Hesperia*, Vol. 67, No. 2, American School of Classical Studies at Athens:125-214.
- Wiencke M. H. (2000): *Lerna. A preclassical Site in the Argolid. Vol. IV: The Architecture, Stratification, and Pottery of Lerna III*, American School of Classical Studies at Athens
- Zangger E. (1994): *Landscape Changes around Tiryns during the Bronze Age*,

AJA, Vol. 98, No. 2: 189-212.

Zimmerman, T. (2009): "Frühmetallzeitliche Eliten zwischen Ostägäis und Taurusgebirge im 3. Jahrtausend v. Chr. –Versuch einer kritischen Bestandsaufnahme", *Aufstieg Und Untergang* 82, Mainz, : 1-29.

www.kulluoba.org/tarihce.pdf: (14.05.2010).

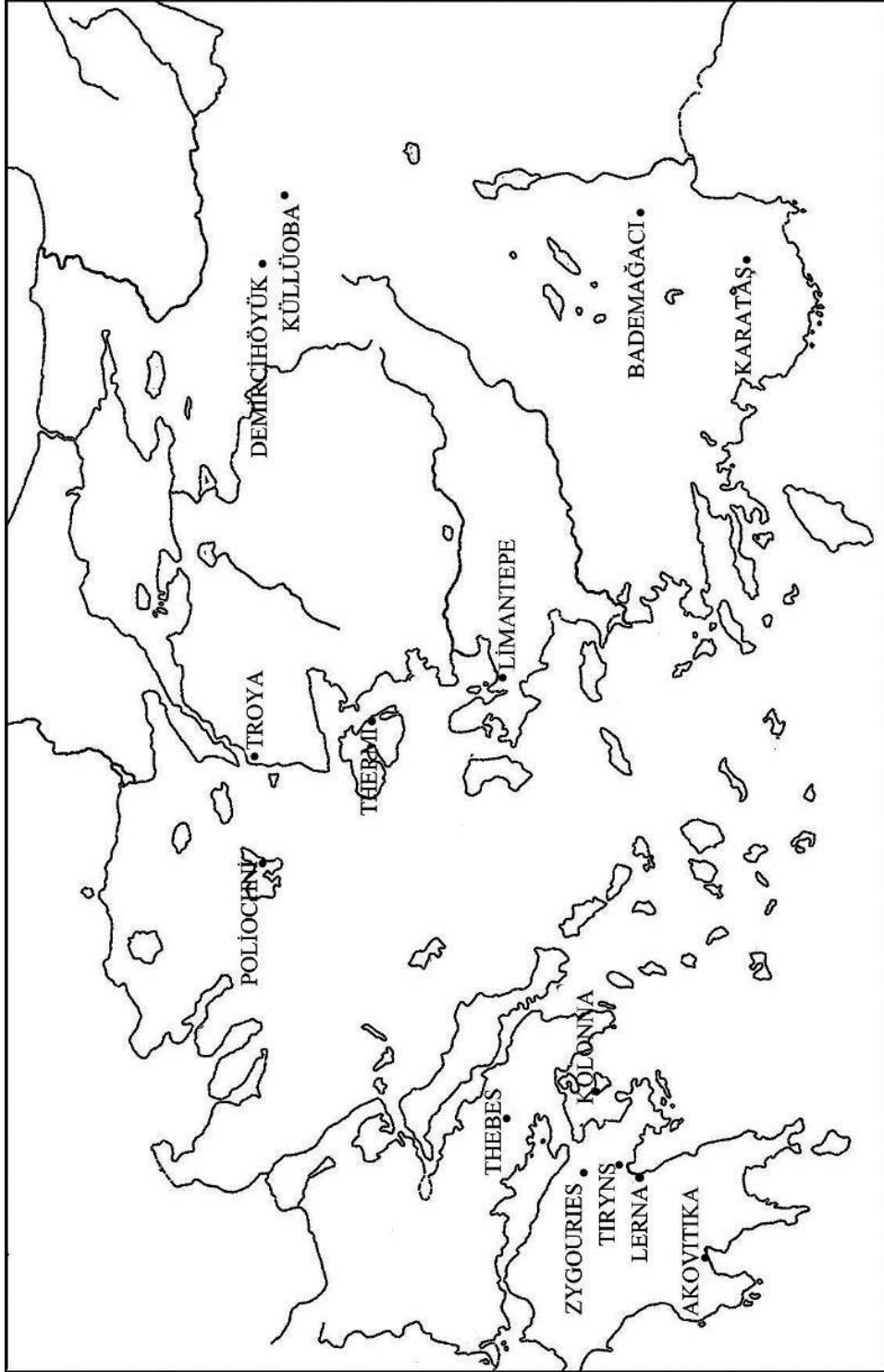
www.arkeologi.uu.se/digitalAssets/9/9397_doumas.pdf.(03.02.2010)

www..ankusam.ankara.edu.tr/sliman.html (29.03.2010).

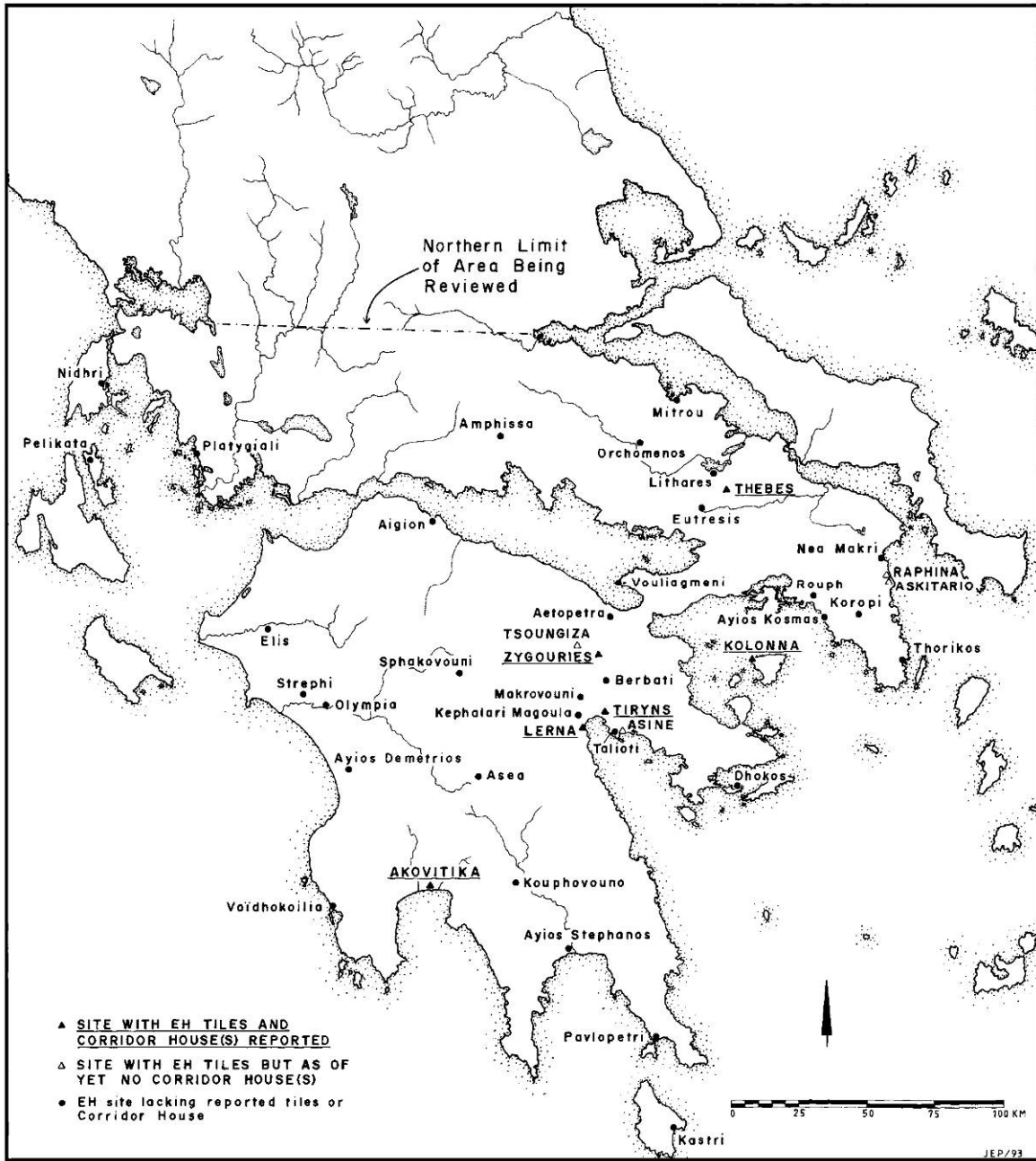
TABLO, HARİTA VE LEVHALAR

ÖZEL YAPILAR KRONOLOJİ TABLOSU					
ETÇ	Batı Anadolu	Doğu Ege Adaları	Kıta Yunanistan	EH	
1800				1800	
2000				2000	
2100				2100	III
2200				2200	
2300	↑		Yuvarlak Yapı (Triyns) Megaron B (Akovitika) Beyaz Ev (Kolonna) Çatı Kiremitli Ev (Lerna)		
2400	IIA Megaronu (Troya) ↓ Merkezi Kompleks (Limantepe) ↑	832 No.lu Yapı (Poliochni) Megaron 317 (Poliochni) Θ Yapısı (Thermi)	Kaya Kenarındaki Ev (Kolonna) Megaron A (Akovitika) BG Yapısı (Lerna) Surla Çevrili Yapı B (Thebes)		II
2700	Çok Odalı Yapı (Bademağacı) Merkezi Yapı (Karataş/Semahöyük) Kompleks I-II (Küllüoba)		Surla Çevrili Yapı A (Thebes)	2600 2700	
2800				2800	I
2900				2900	
3000				3000	

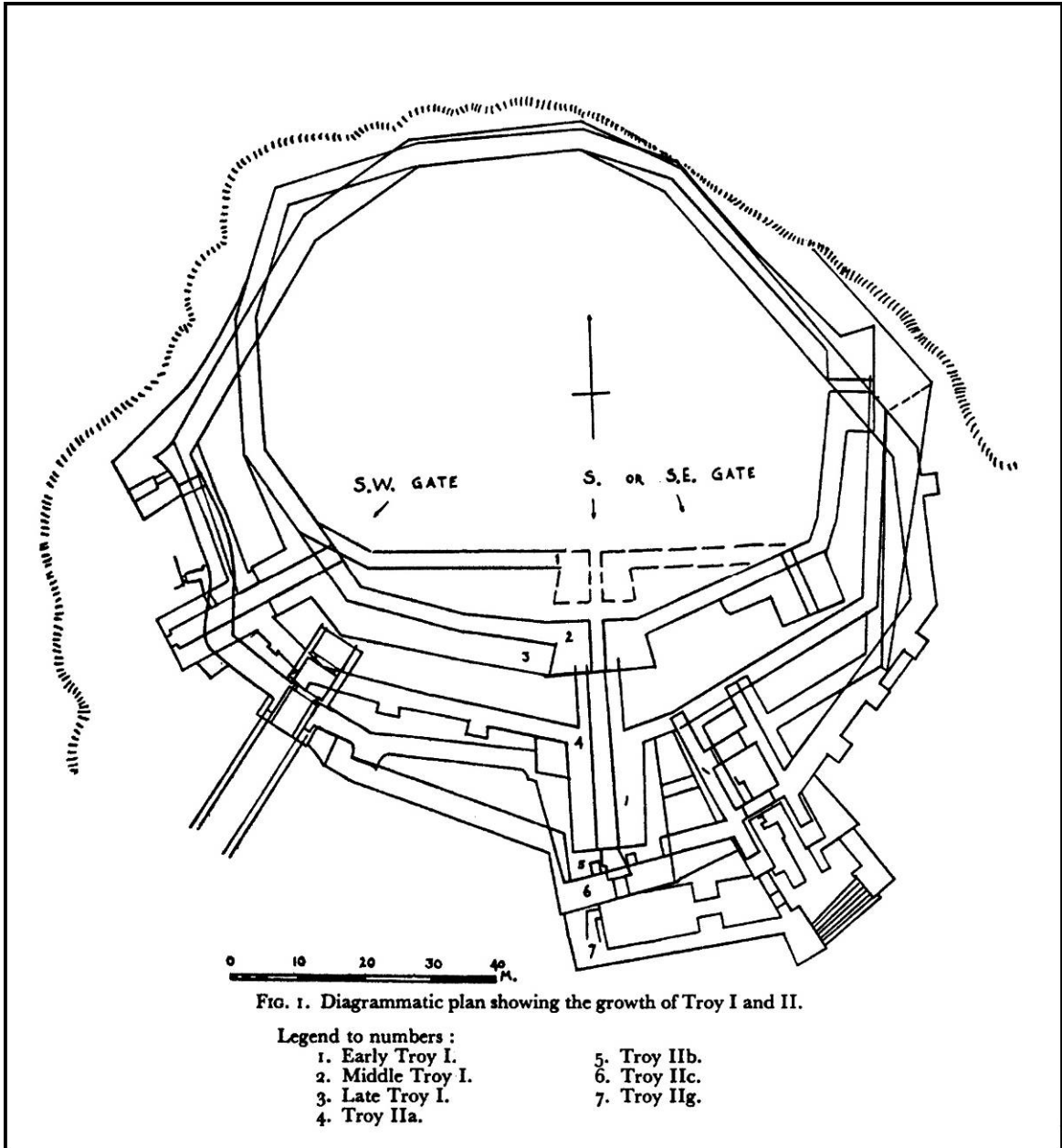
Tablo 1. Erken Tunç Çağı Özel Yapılar Kronoloji Tablosu.

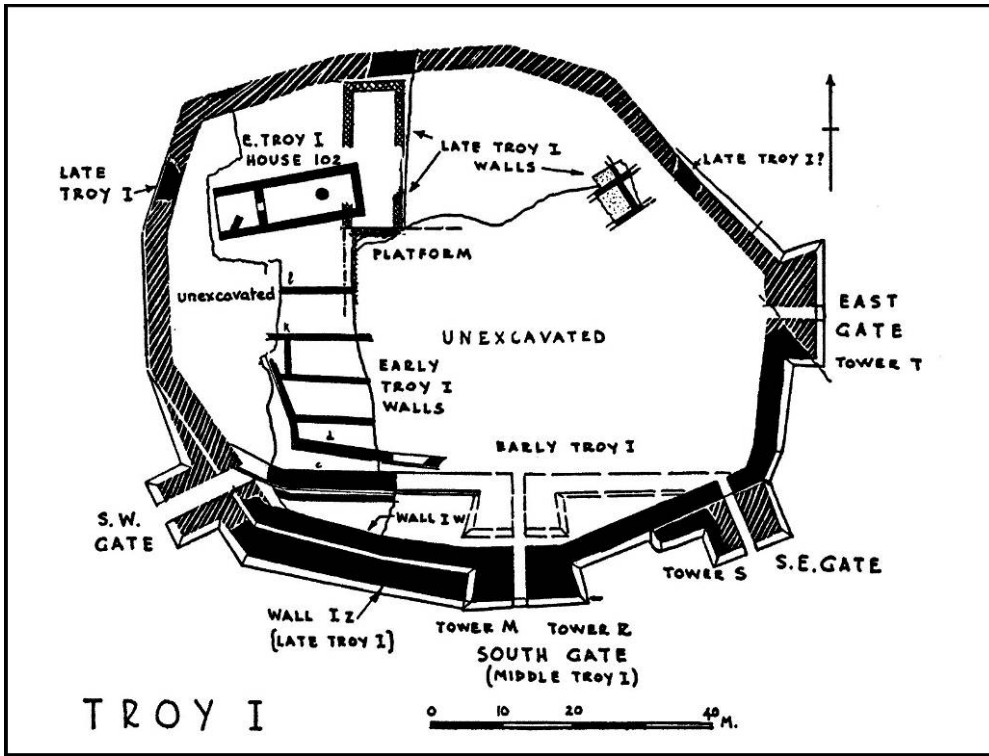
Harita 1. Tezde İncelenen Yerleşim Yerleri

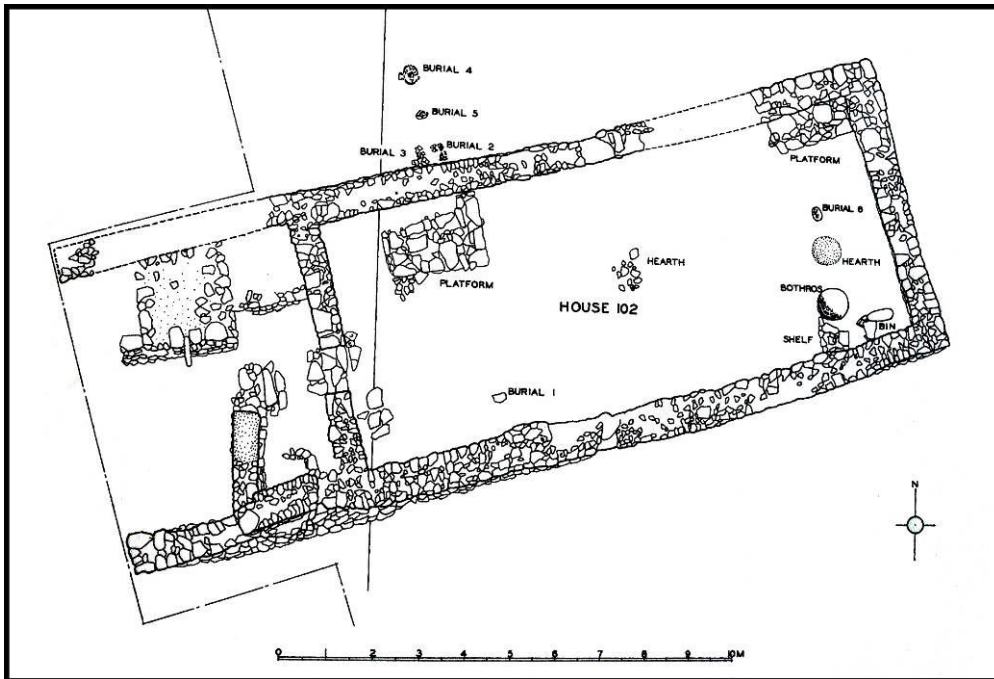
Harita 2. Kıta Yunanistan Erken Hellas Yerleşmeleri

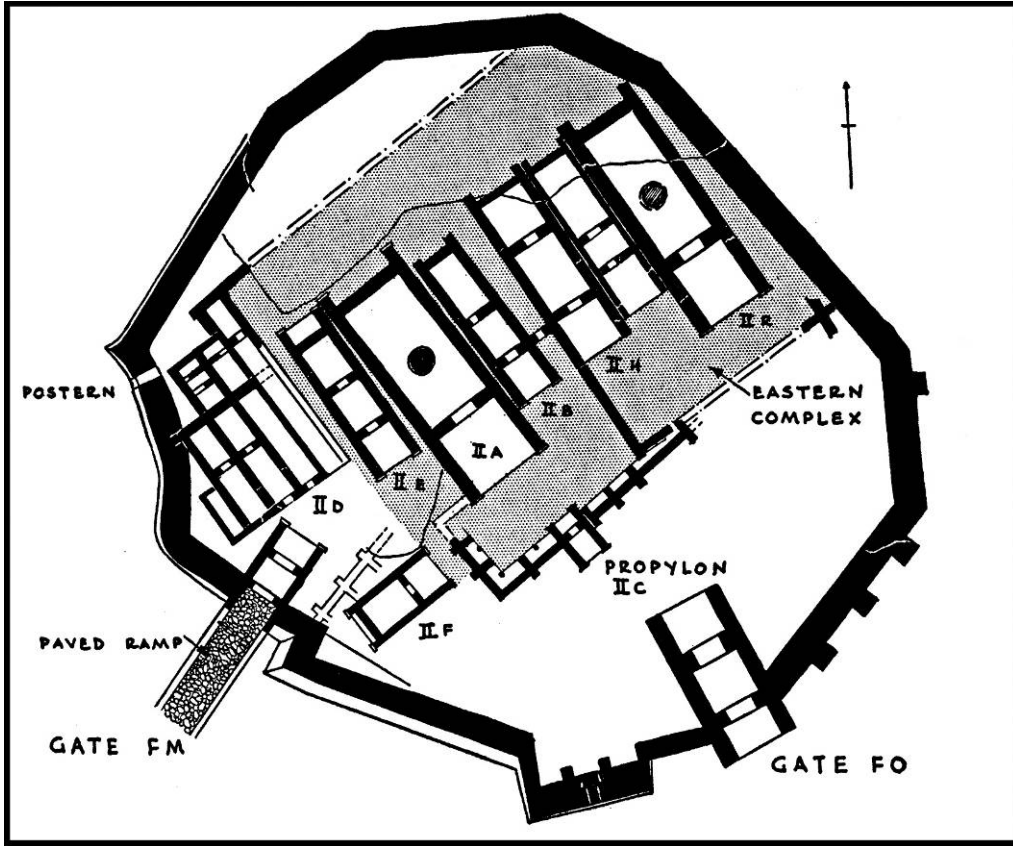
Troya I ve II Yerleşim Evreleri

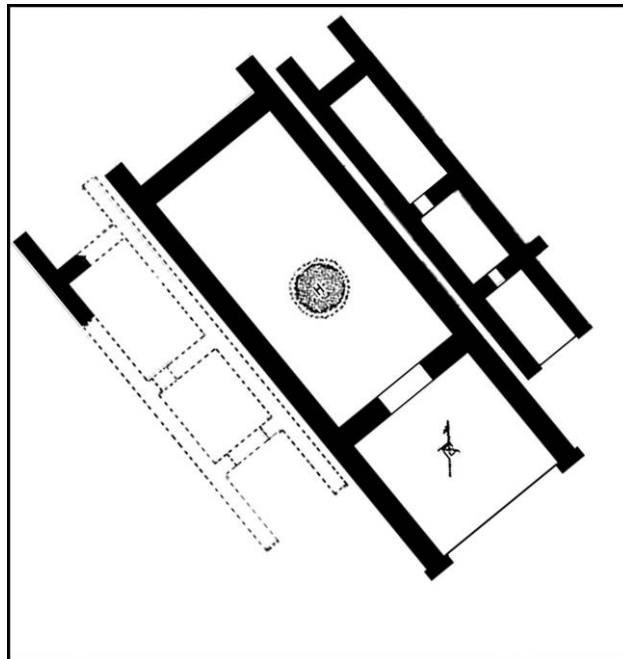
a. Troya I Yerleşim Planı

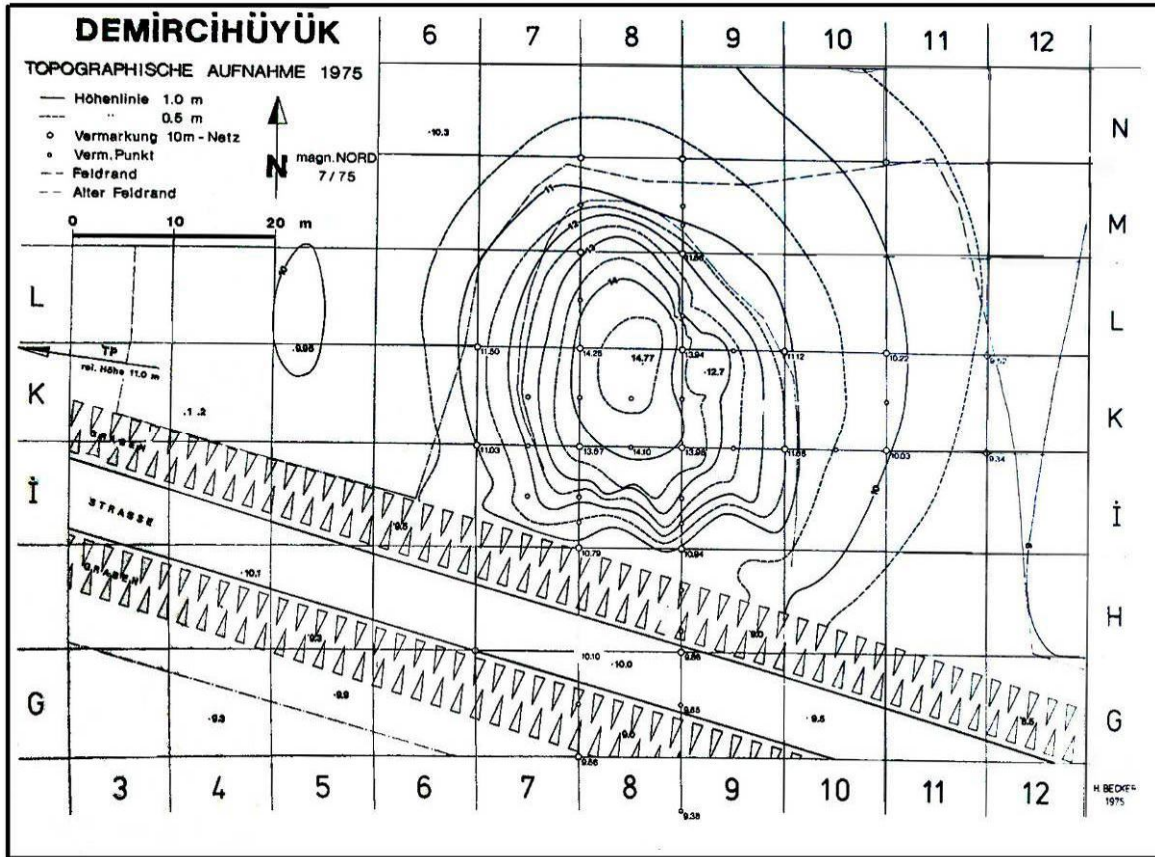
b. Troya 102 Numaralı Yapı

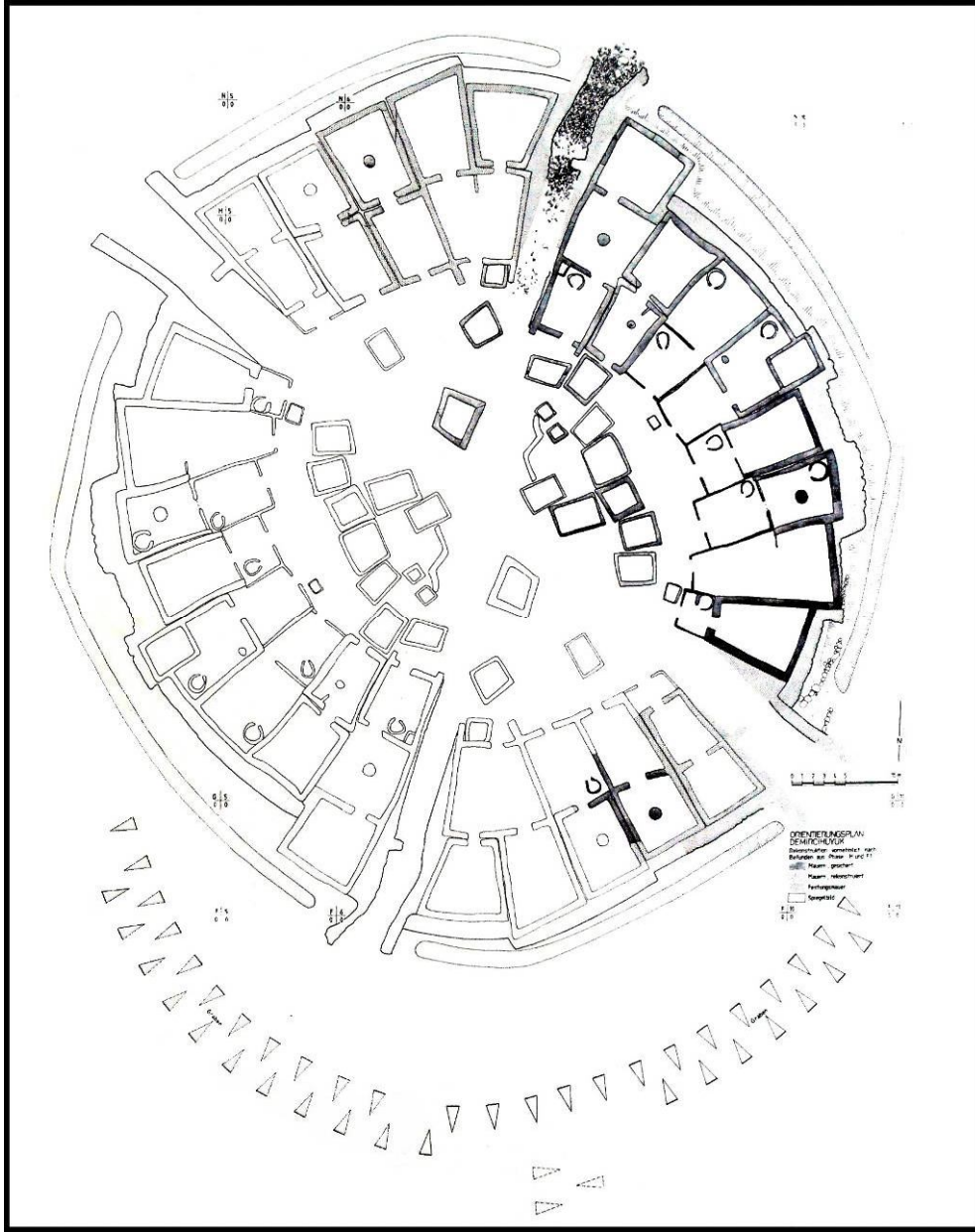
a. Troya IIc Kati

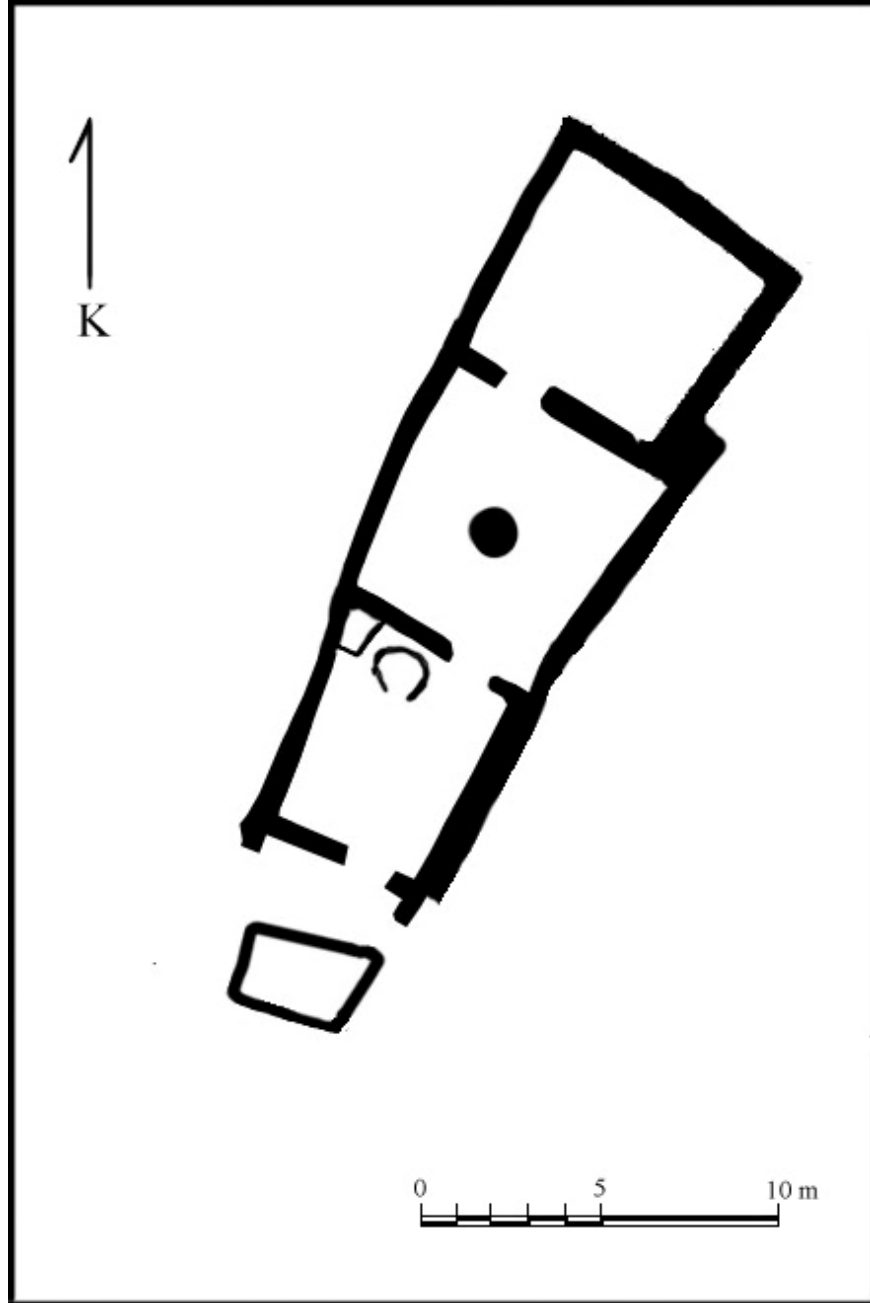
b. Troya IIa Megaronu

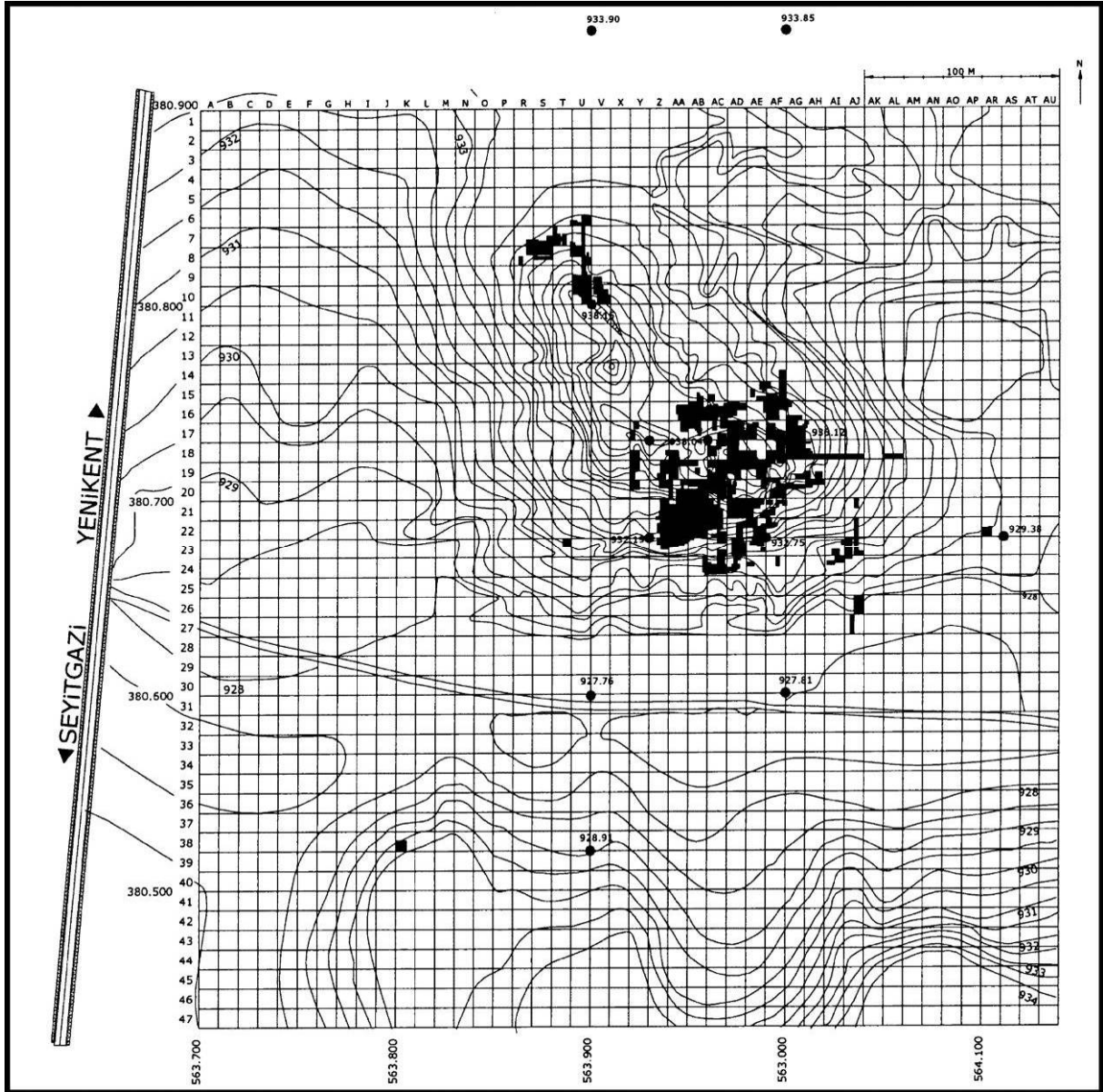
Demircihöyük Topografik Plan

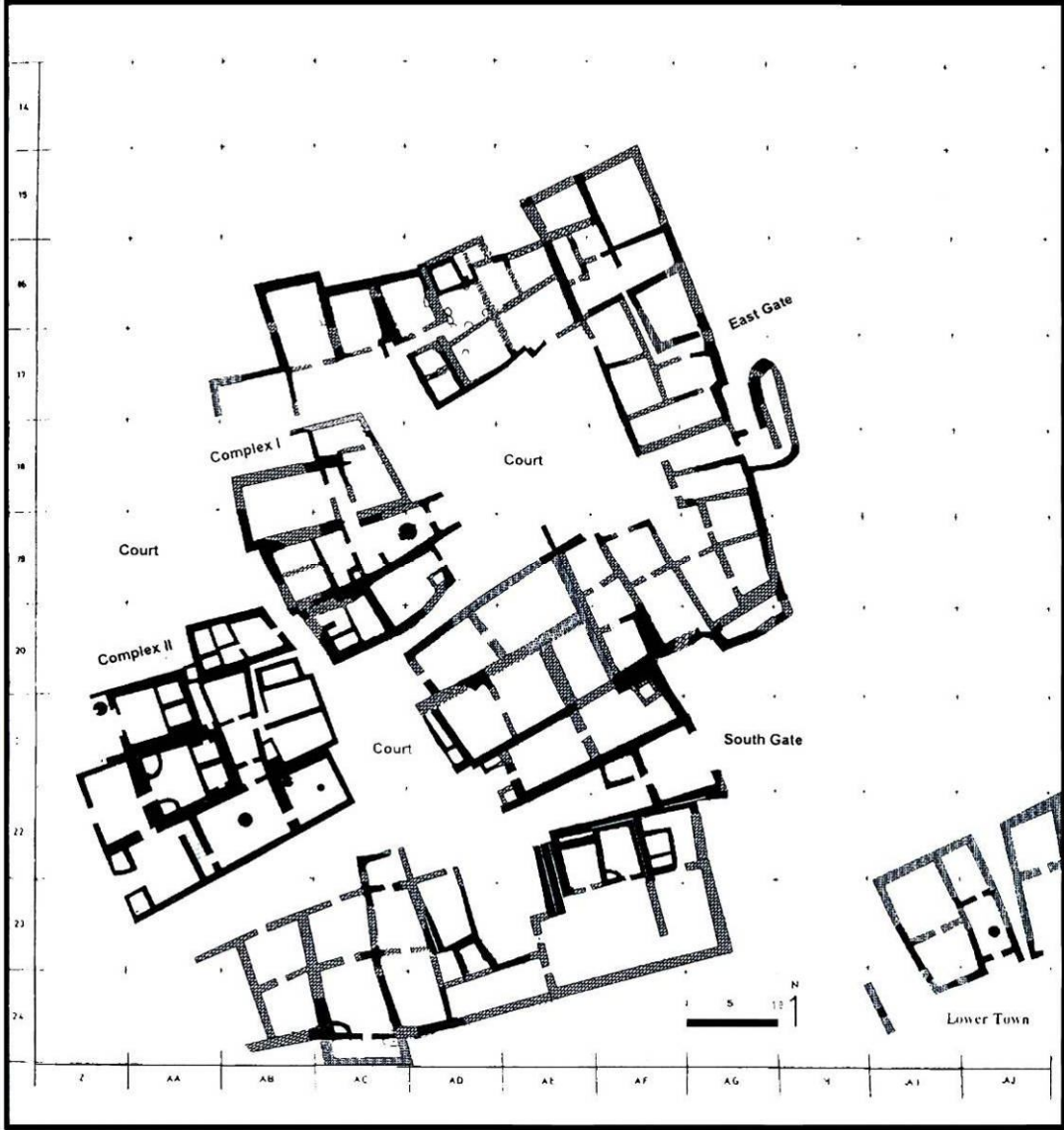
Demircihöyük Yerleşim Planı

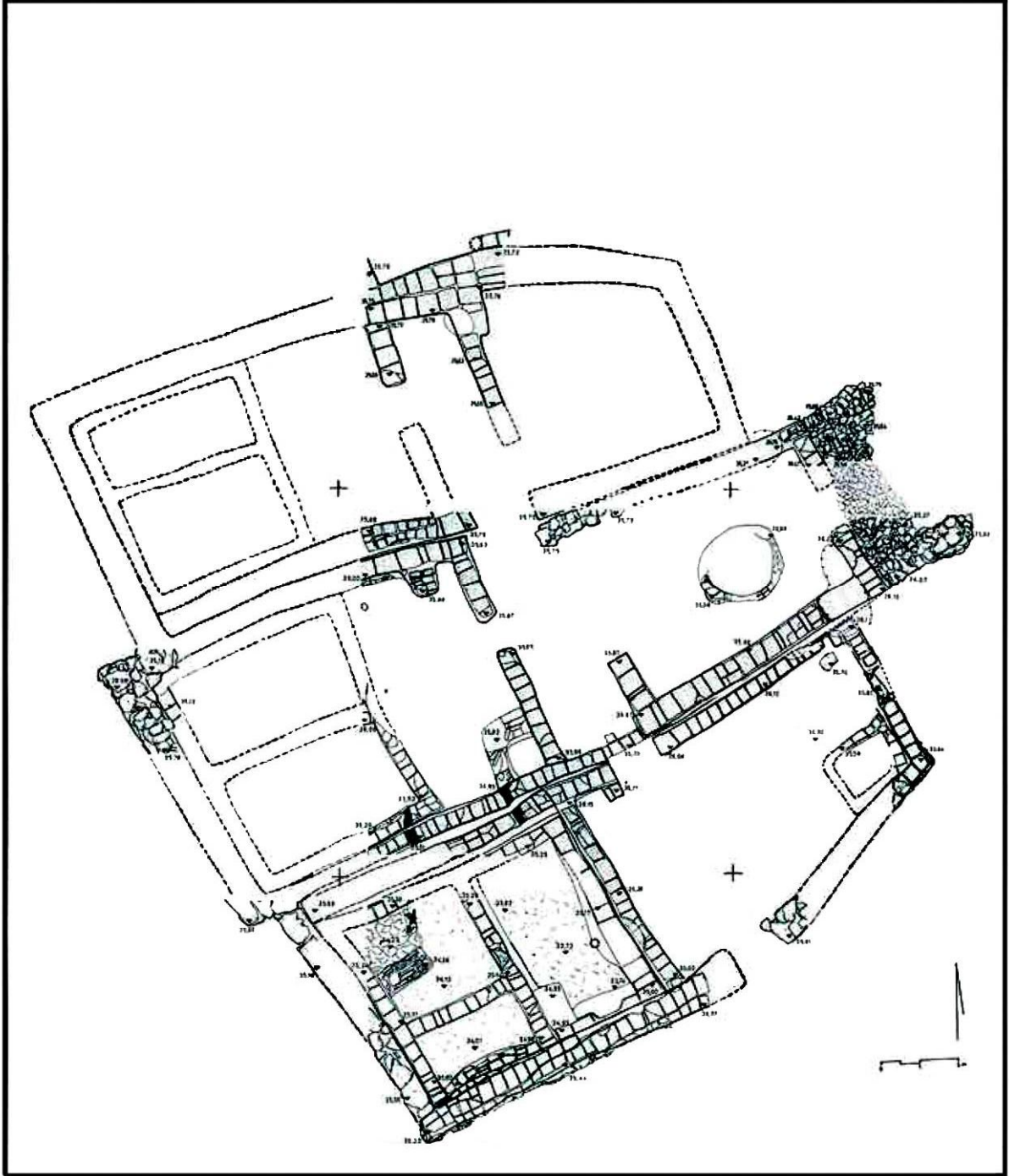
Demircihöyük Üç Odalı Ev

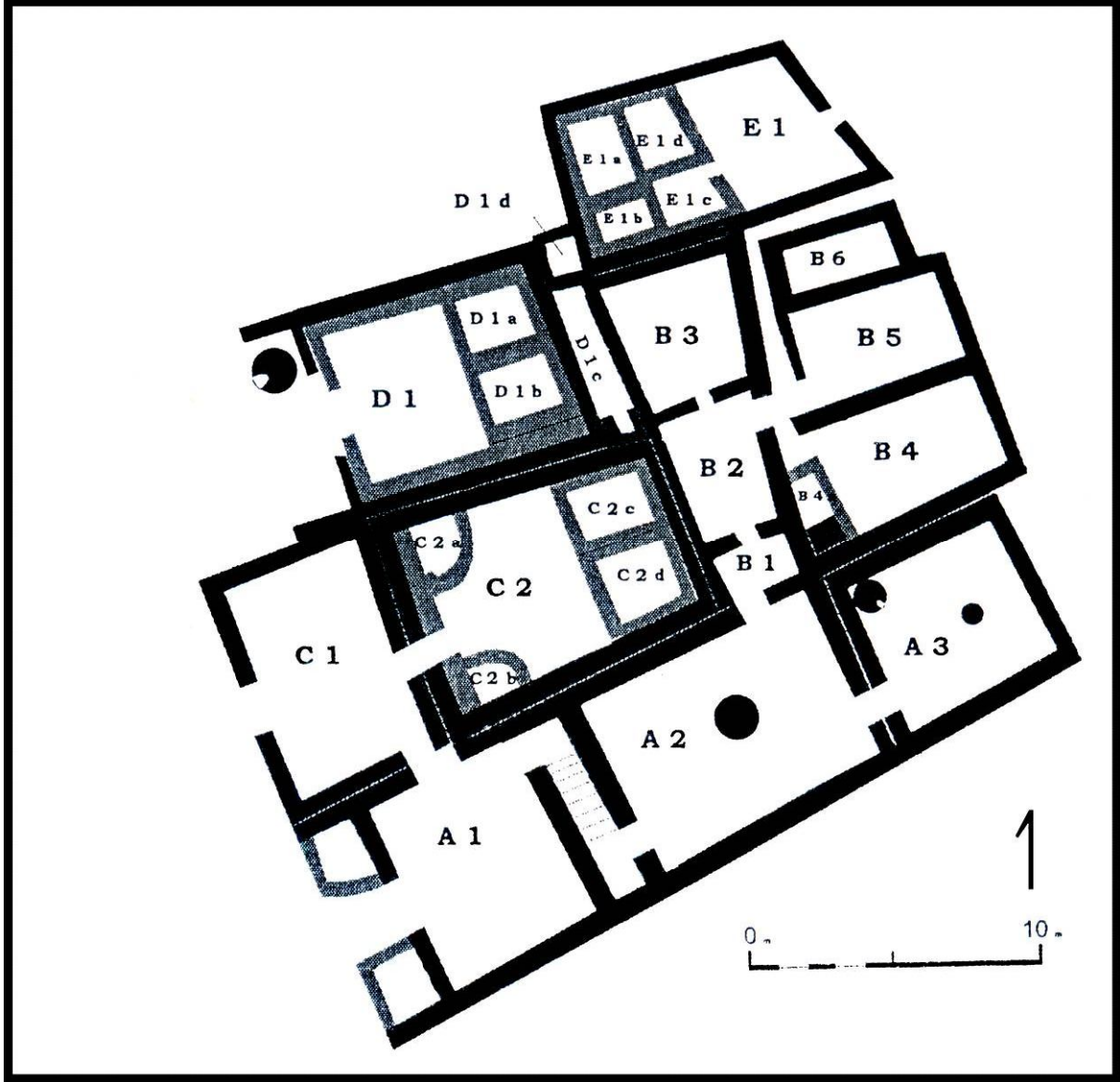
Küllüoba Topoğrafik Plan

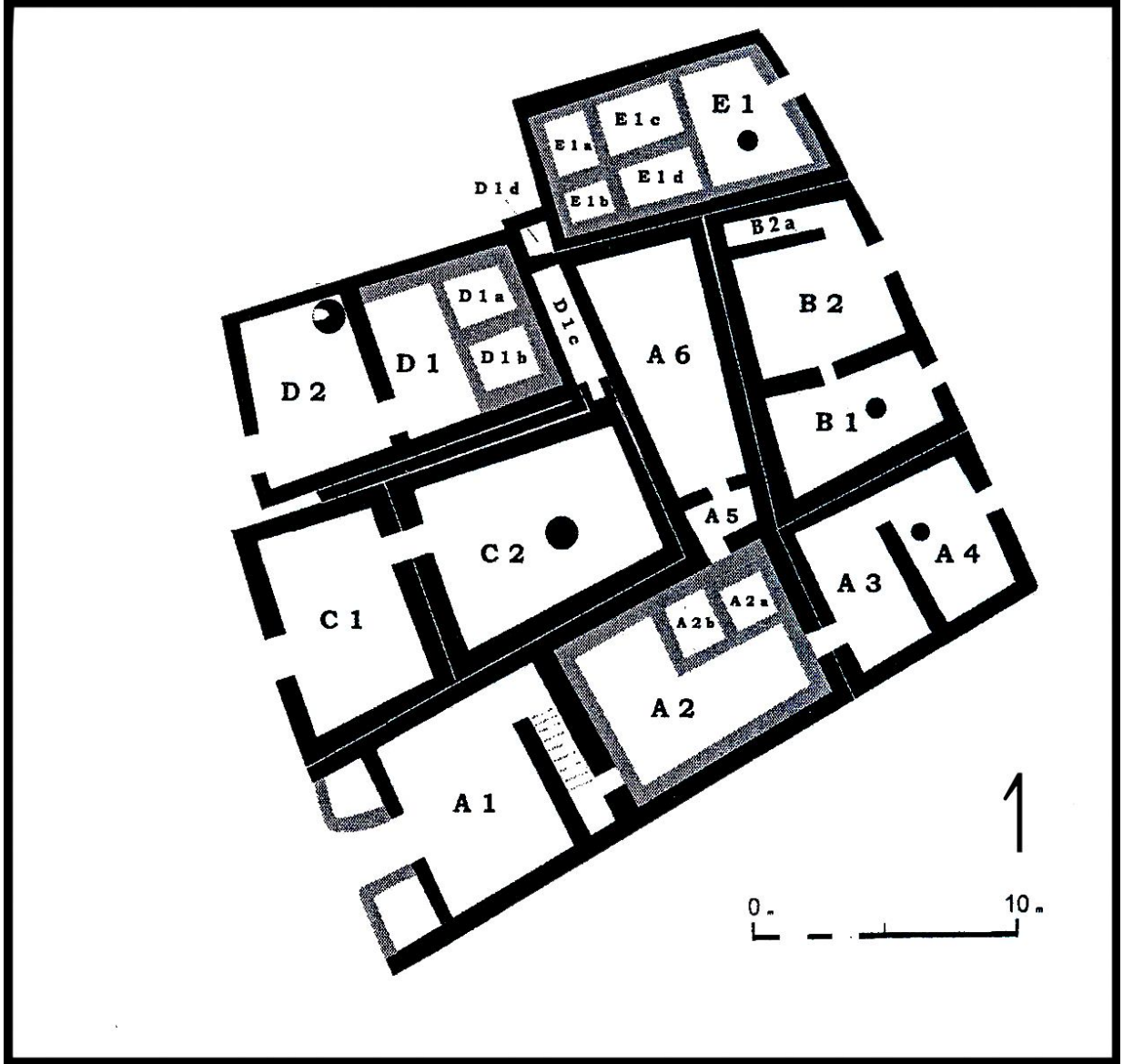
Küllüoba ETÇ II Yerleşim Planı

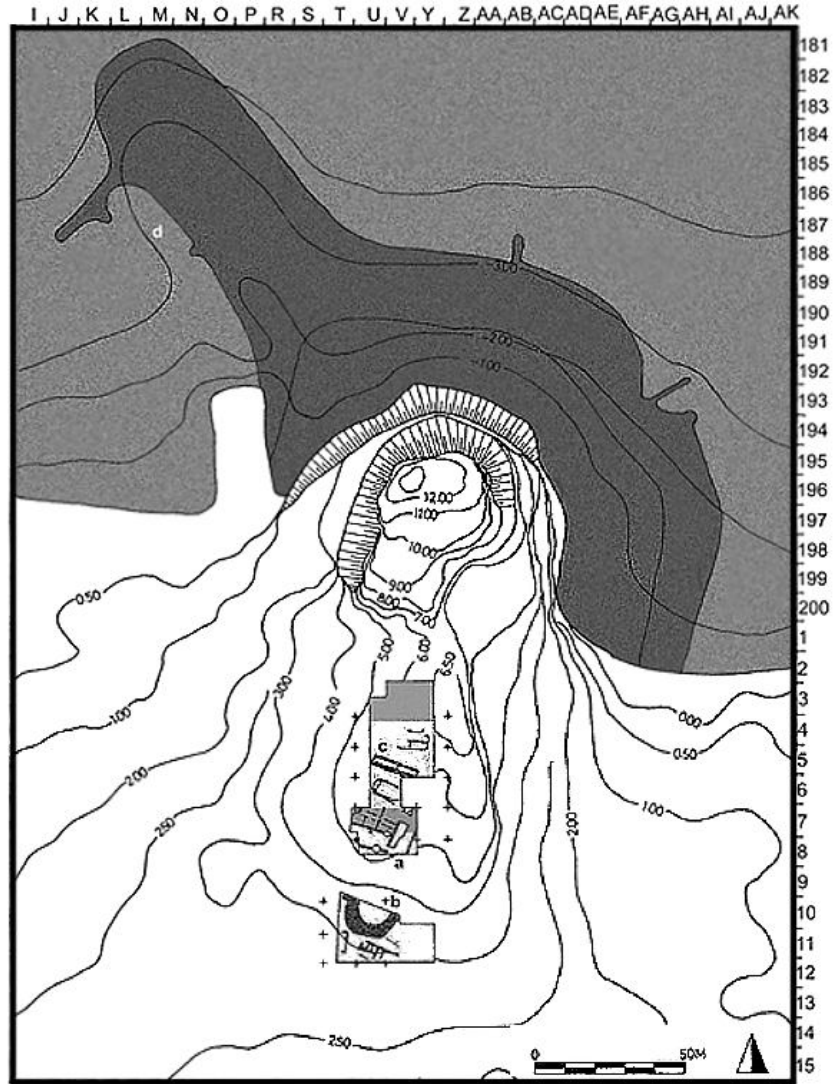
Kompleks I Yapı Planı

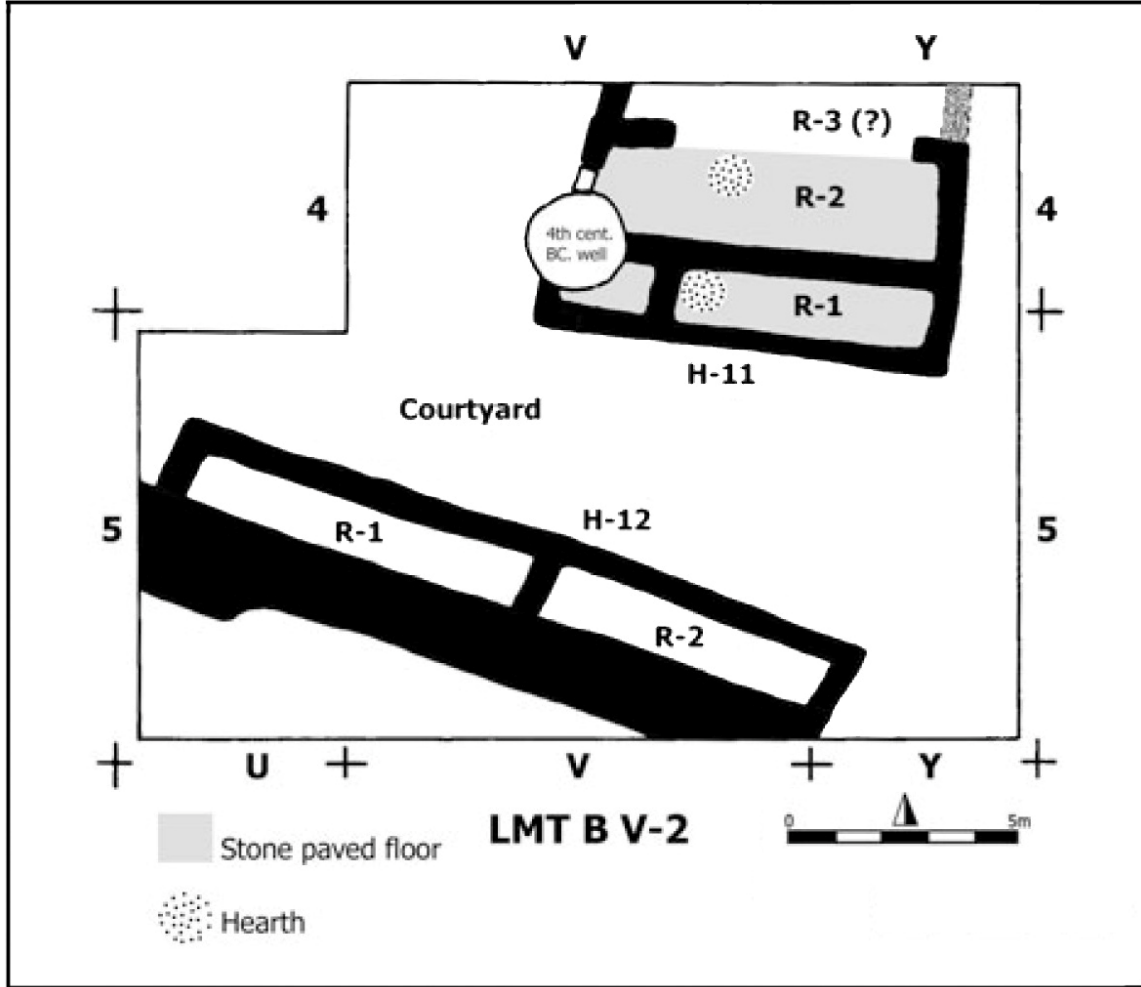
Kompleks II IVC Yapı Evresi

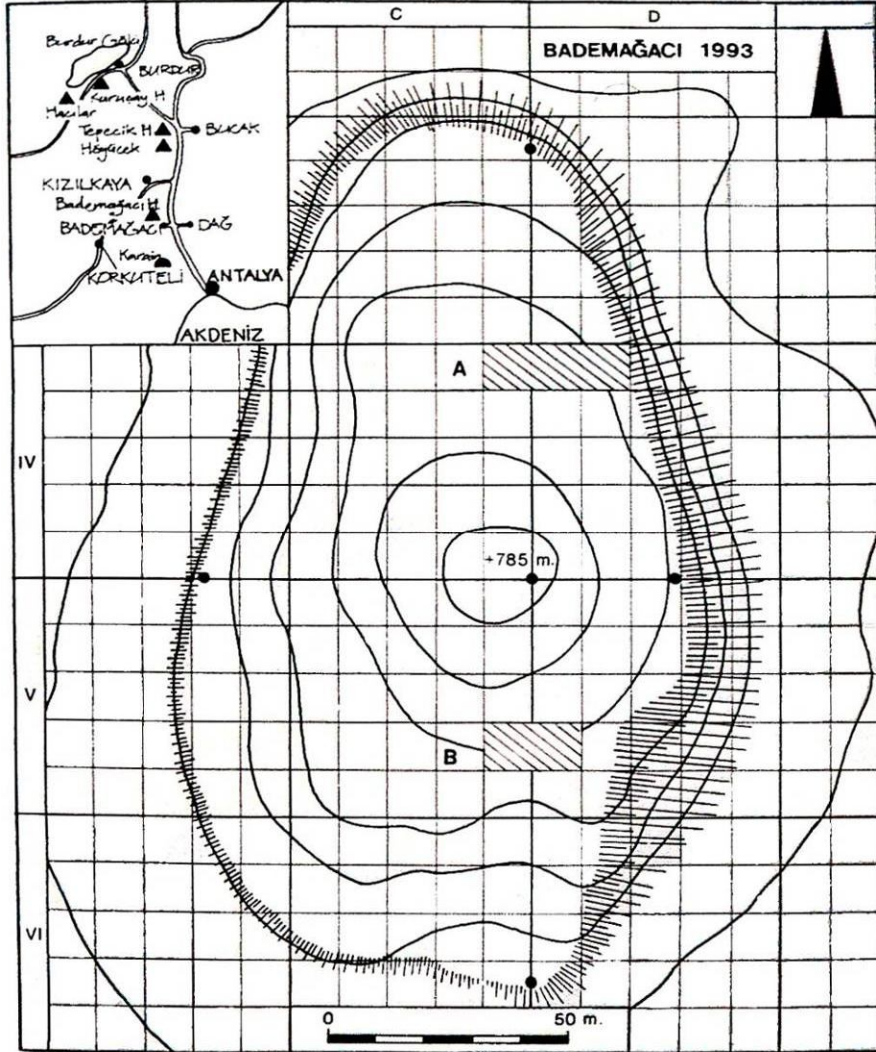
Külliöba IV B Yapı Evresi

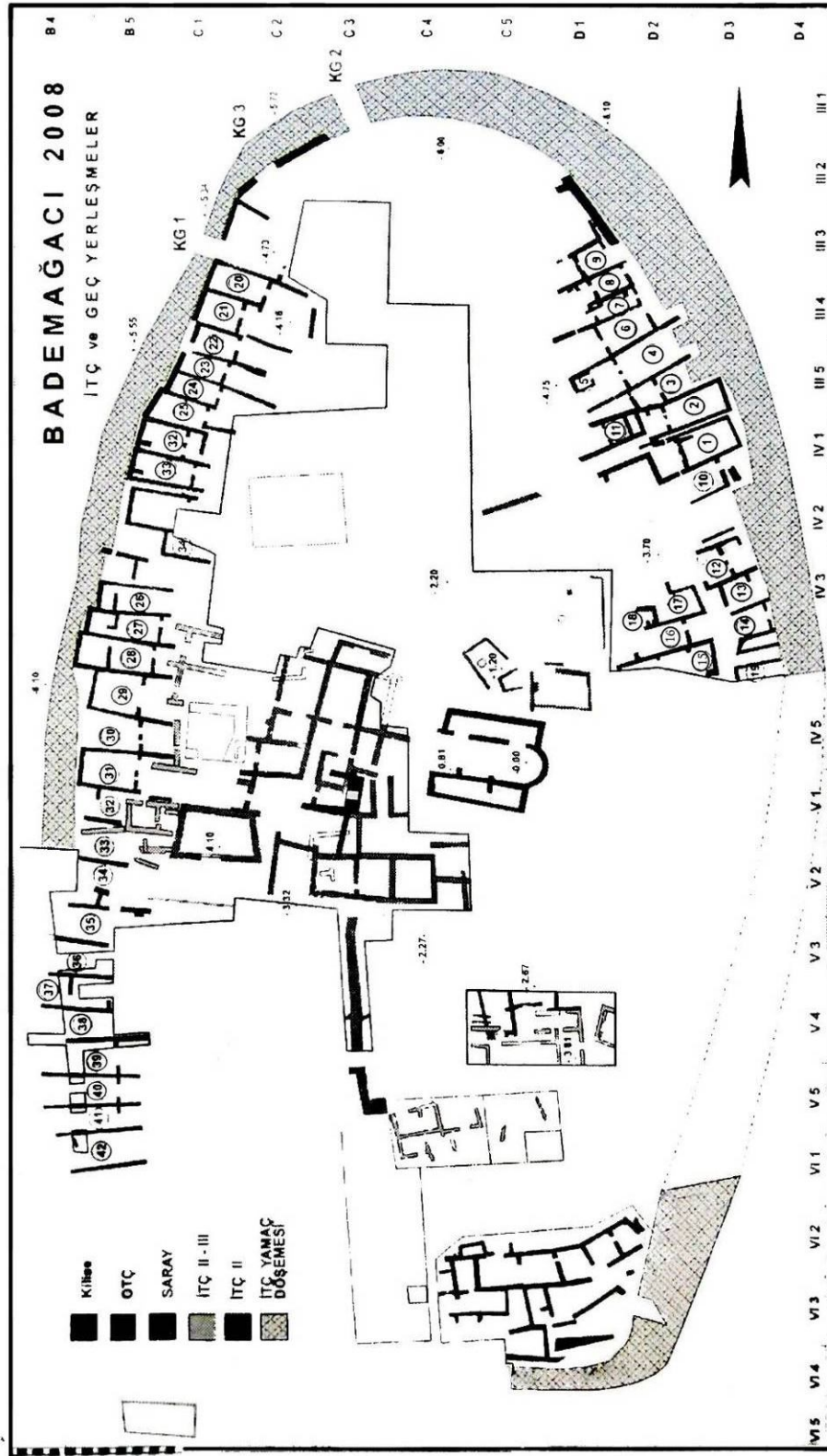
Limantepe Genel Yerleşim Planı

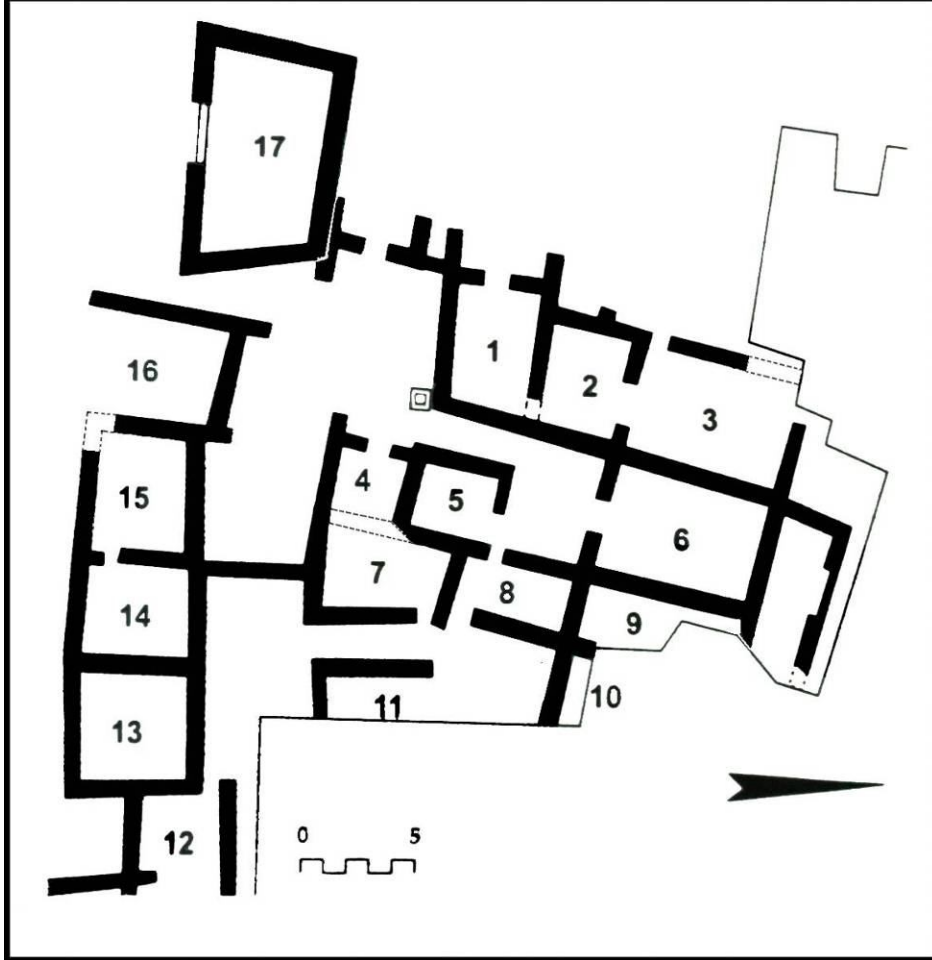
Limantepe ETÇ II Merkezi Kompleks

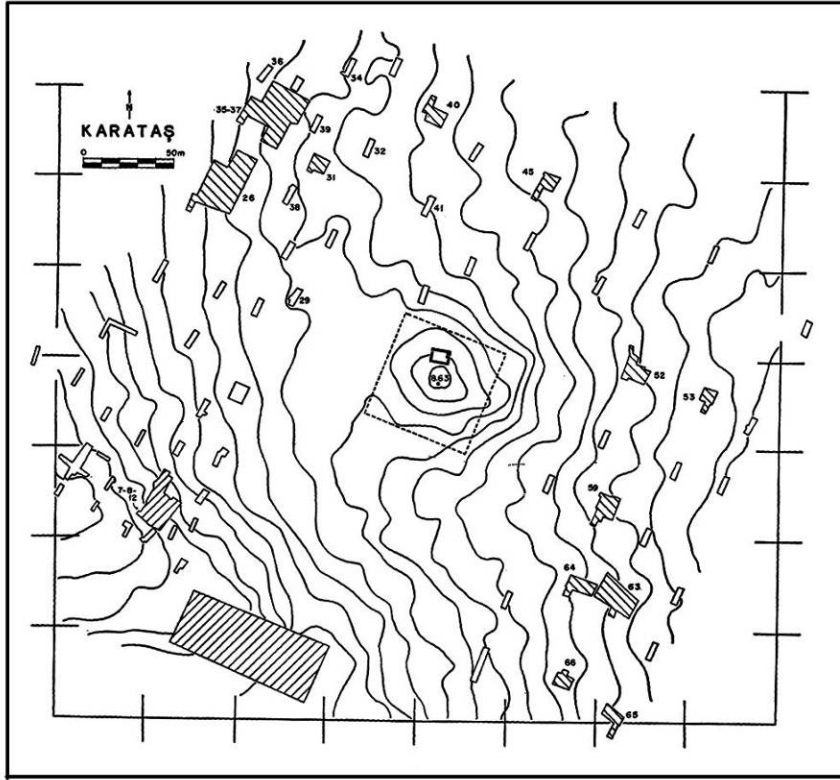
Bademağacı Topoğrafik Planı

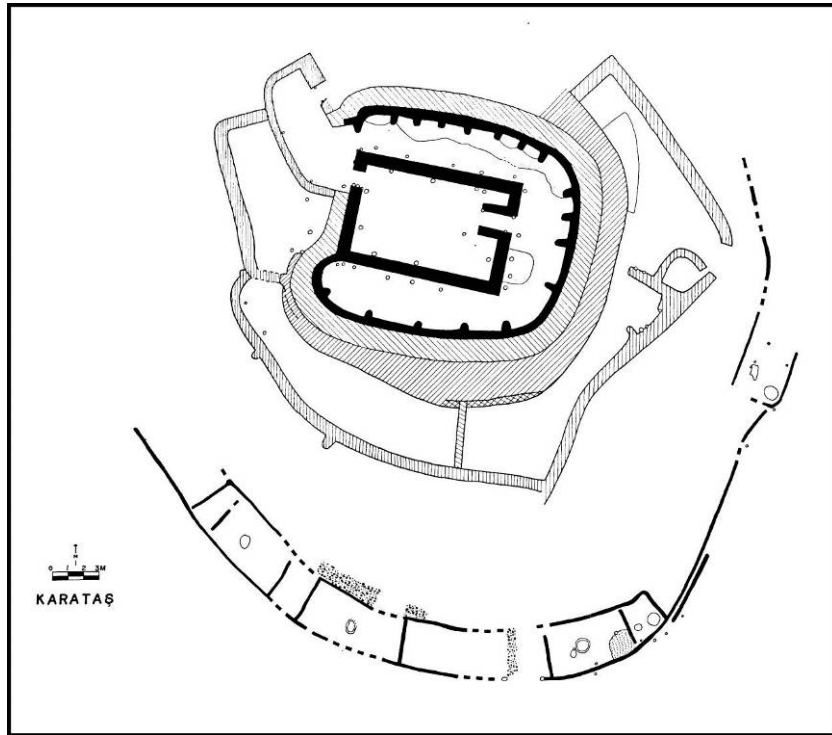
Bademağacı ETÇ ve Daha Geç Yapılar

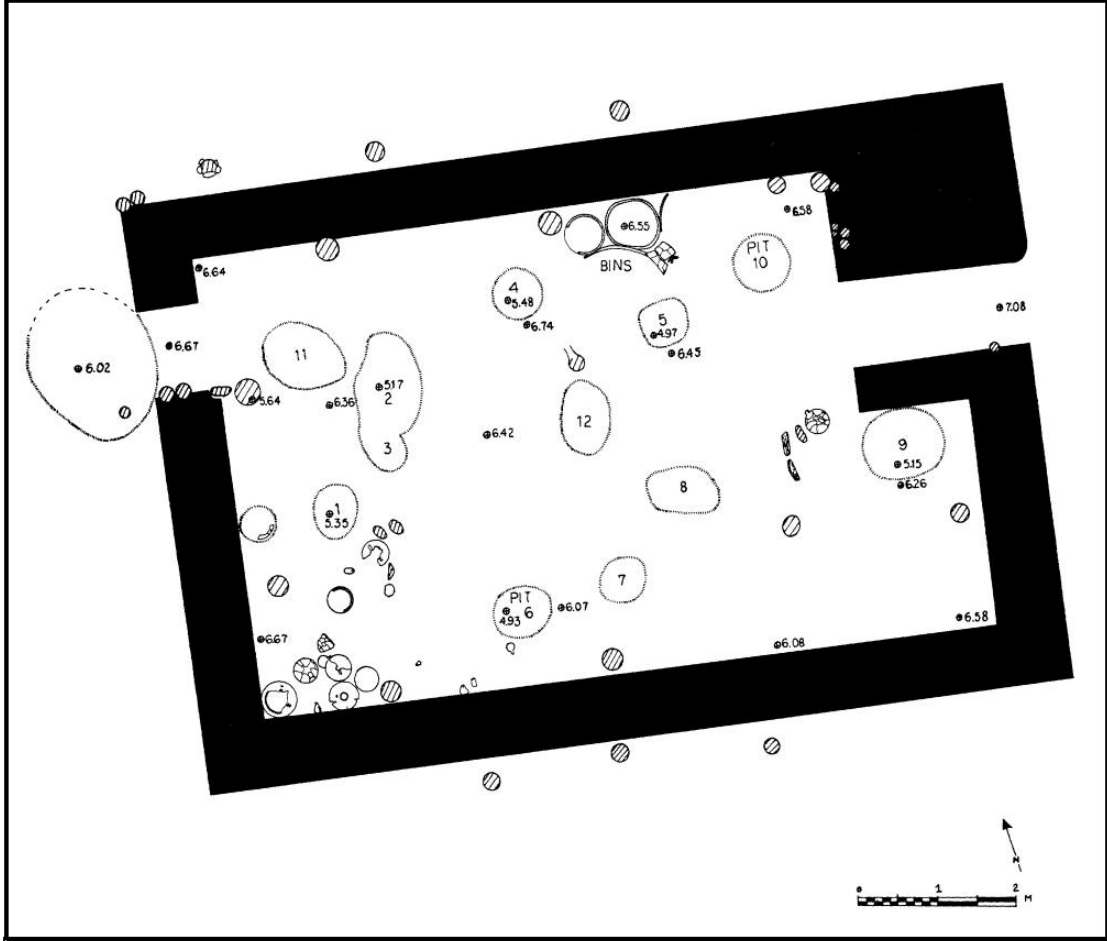
Bademağacı Çok Odalı Yapı (ÇOY) Planı

a.Karataş Höyük Topografik Plan ve Merkezi Yapı

b.Karataş I ve II Tabakada Palisadla Çevrili Merkezi Yapı

Karataş Merkezi Yapı

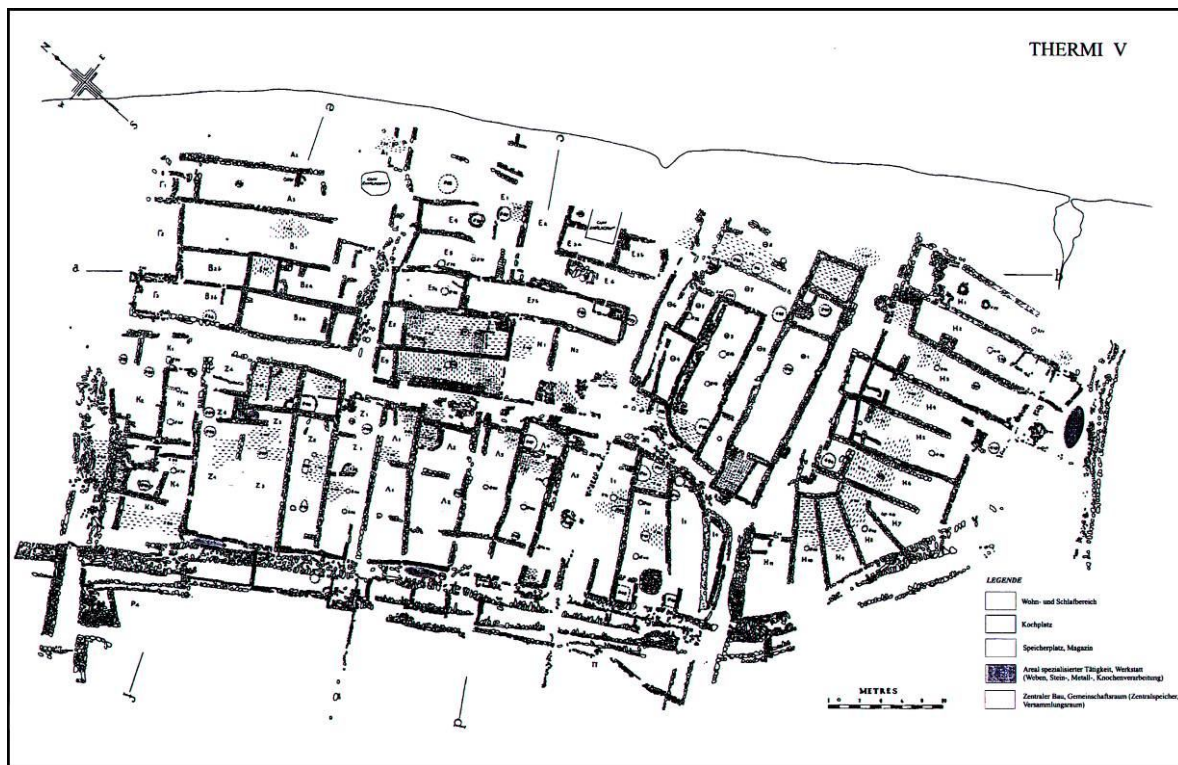
a. Thermi I Tabaka Mimari Yapılar.

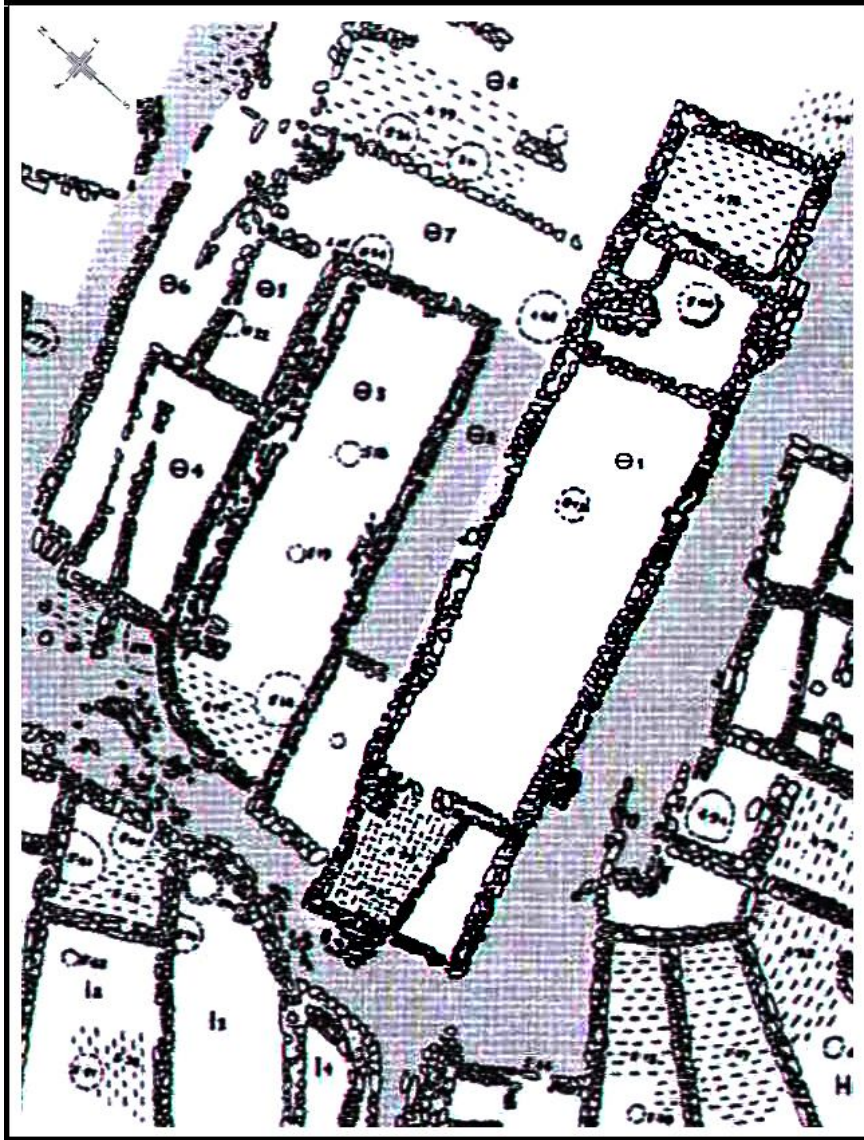
b. Thermi II Tabaka Mimari Yapılar.

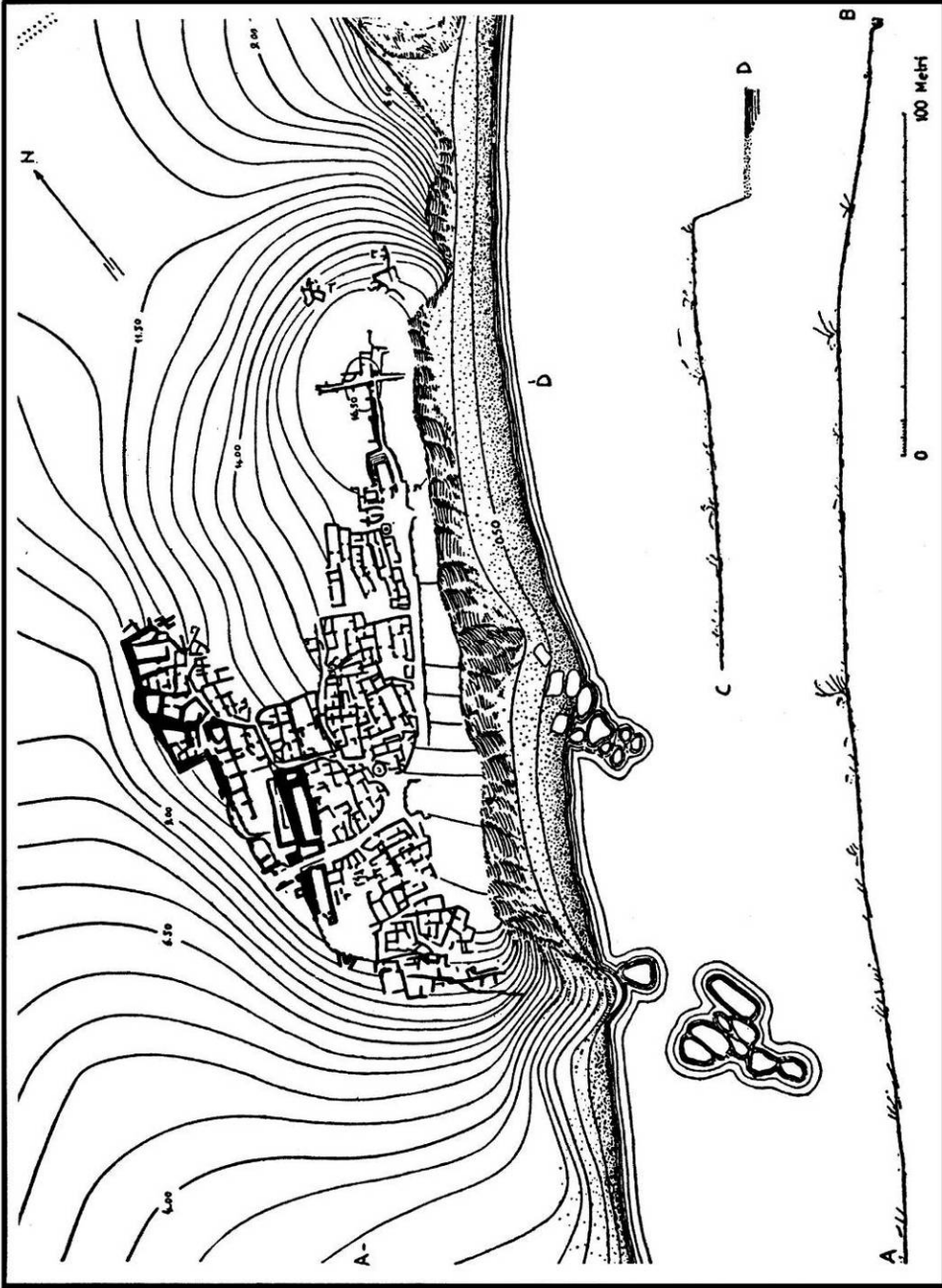
a. Thermi IVB Tabakası Mimari Yapılar.

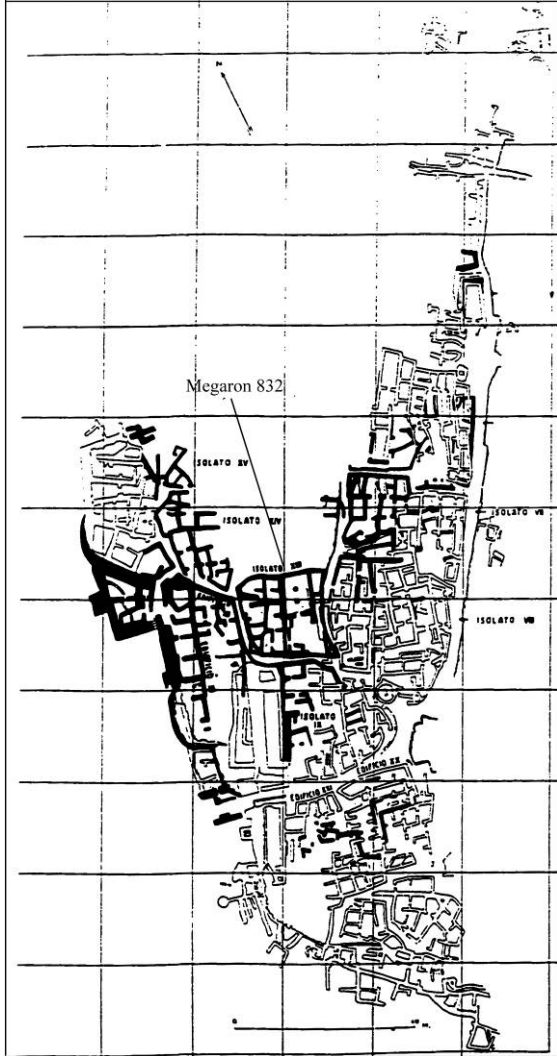
b. Thermi V Tabaka Mimari Yapılar

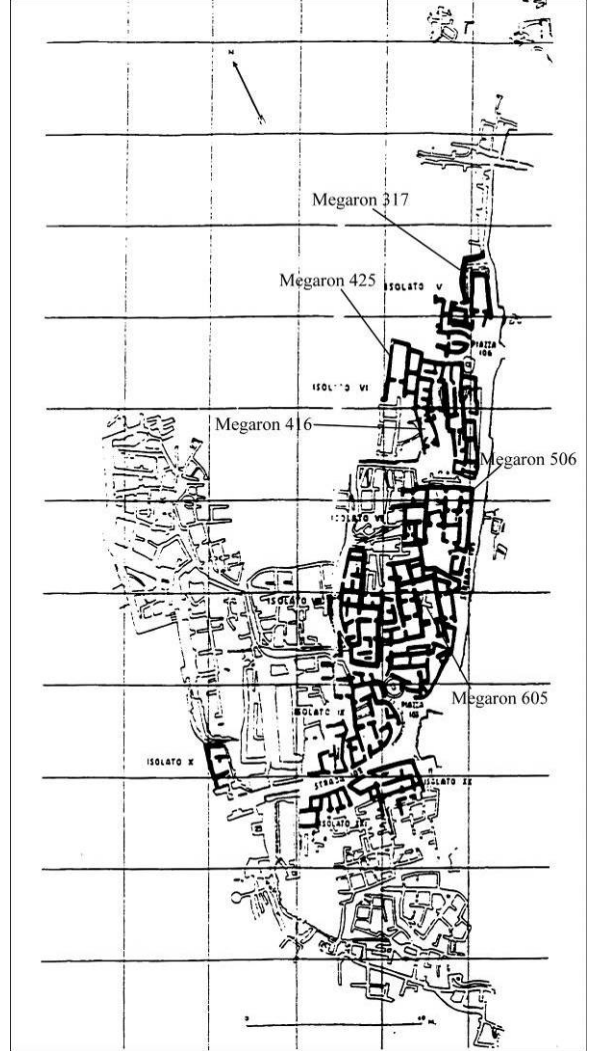
Thermi V. Tabaka Θ Binası

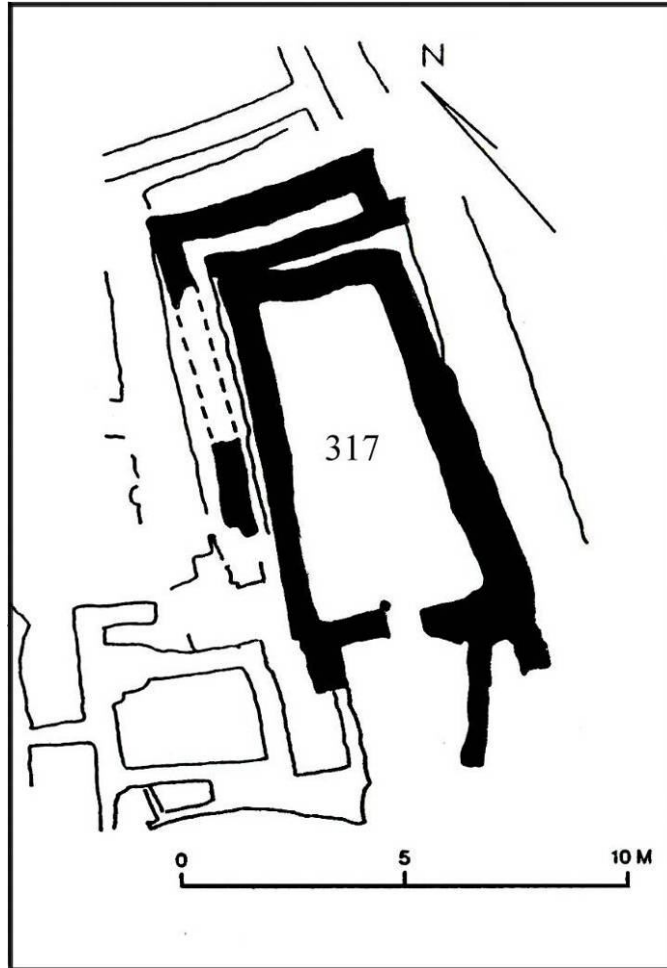
Poliochni Genel yerleşim Planı

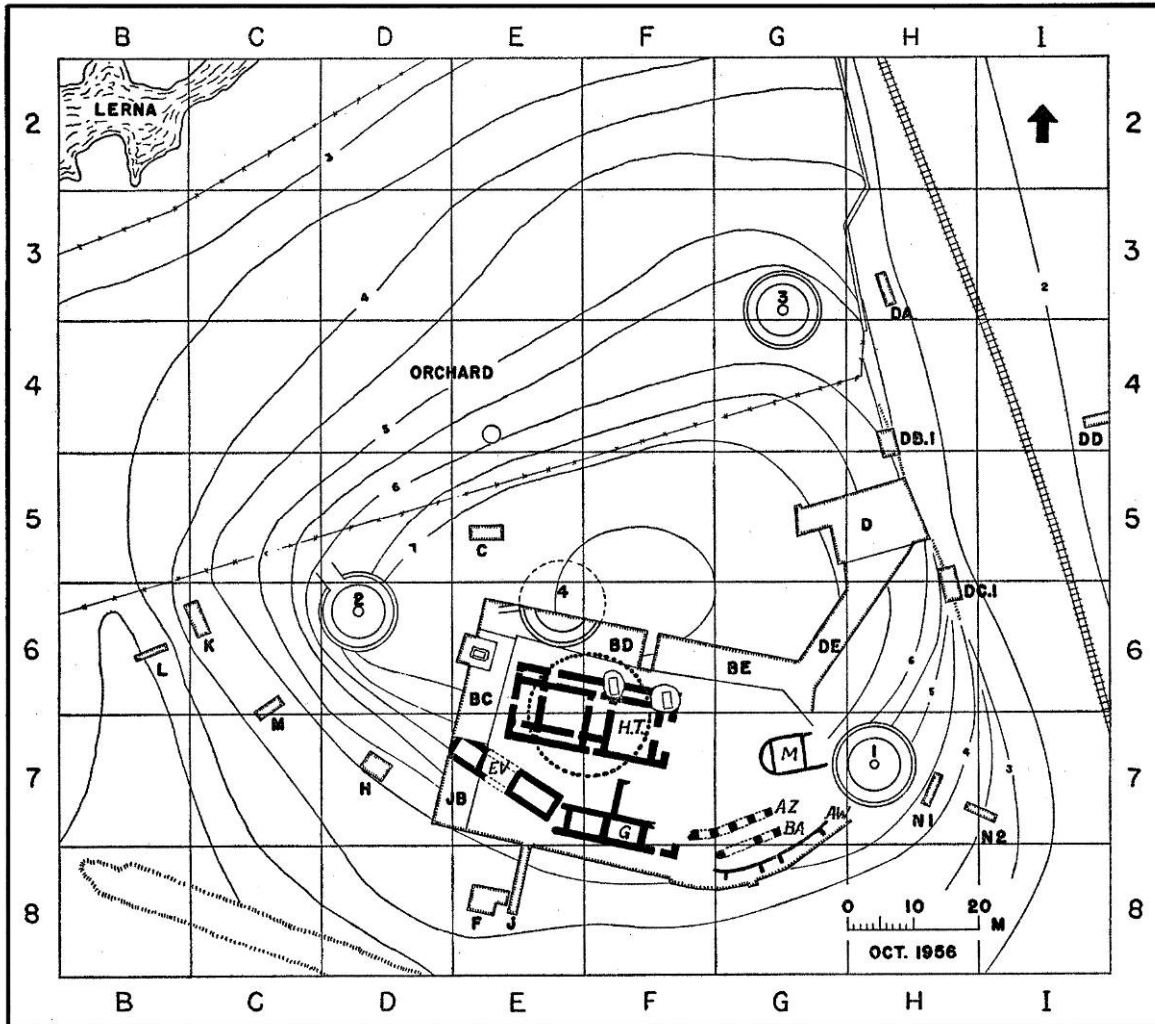
a. Poliochni Kirmızı Evre ve Megaron 832

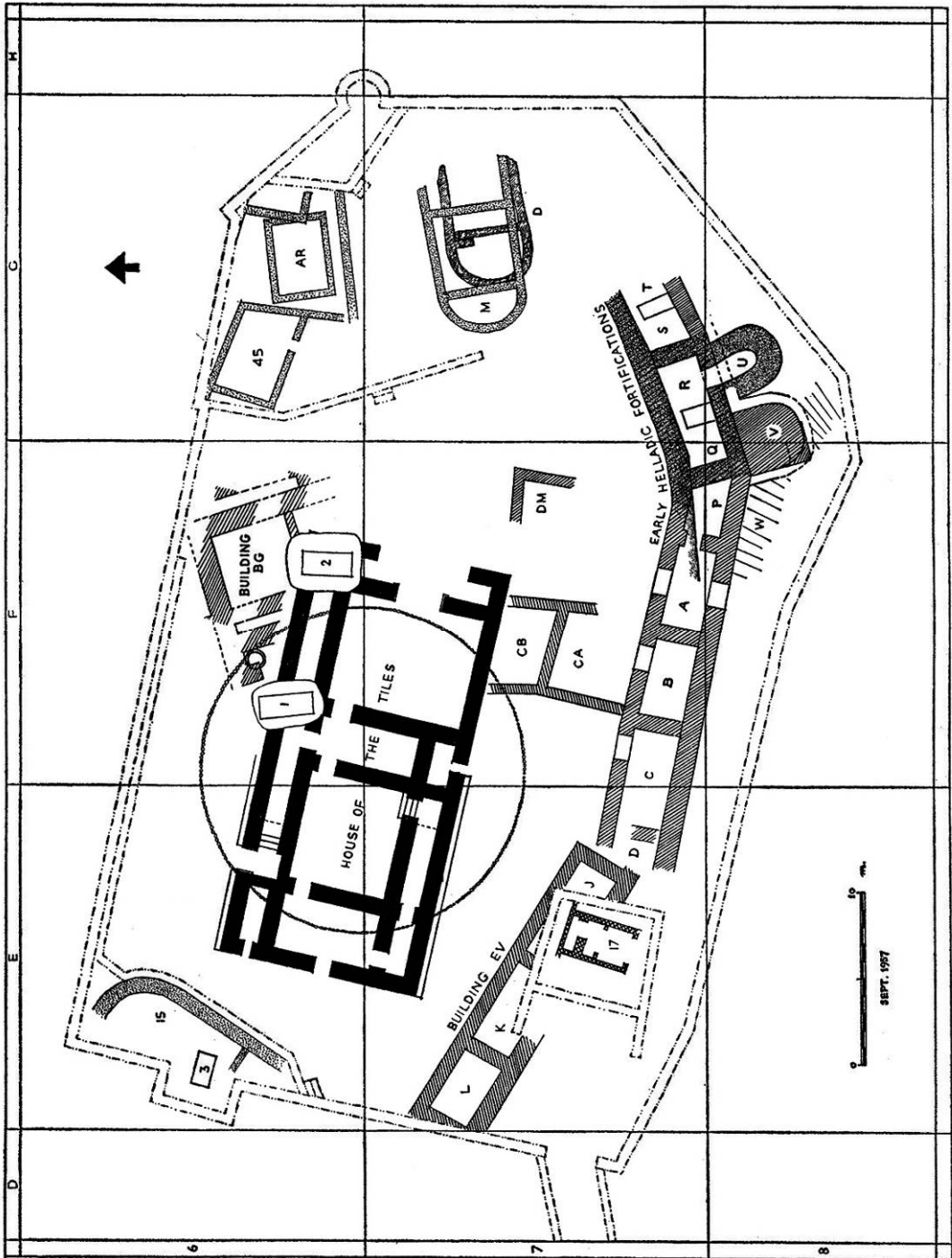
b. Poliochni Sarı Evre Megaron 317 ve 605

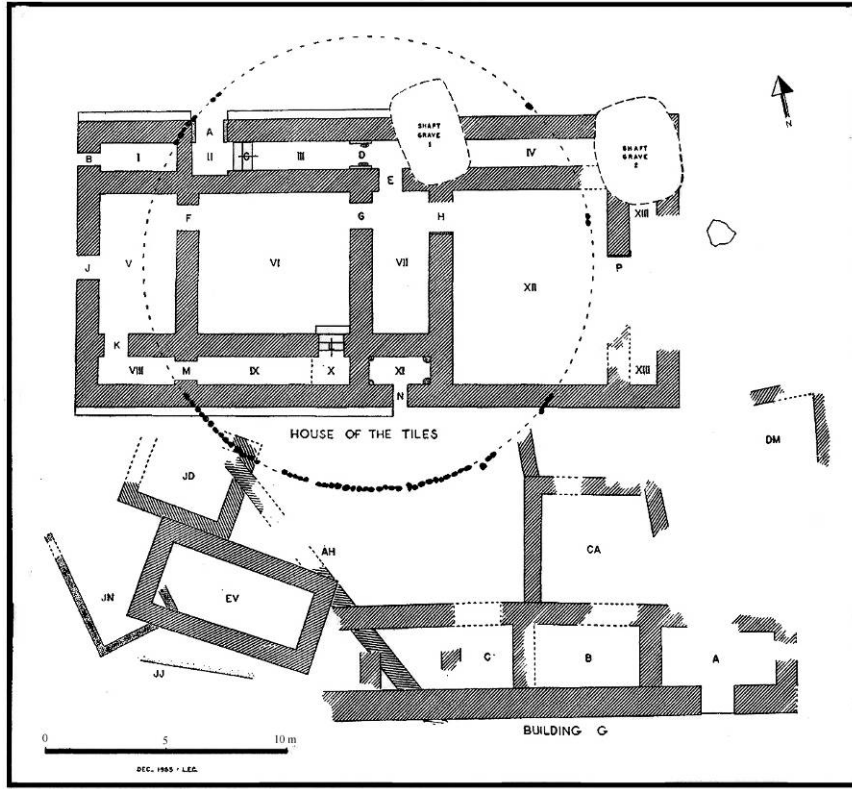
Megaron 317

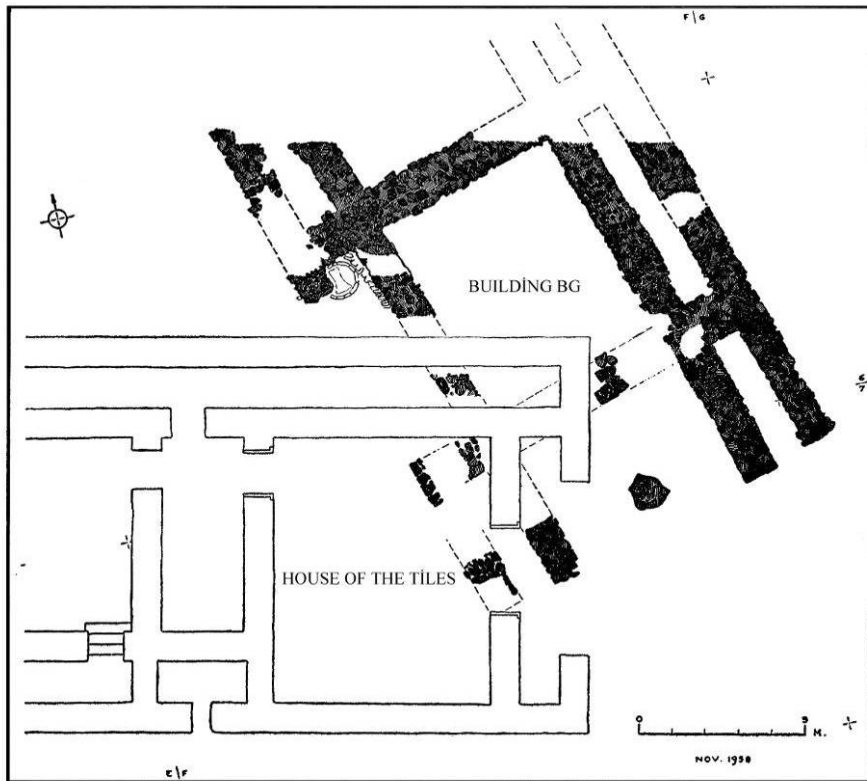
Lerna Topografik Plan

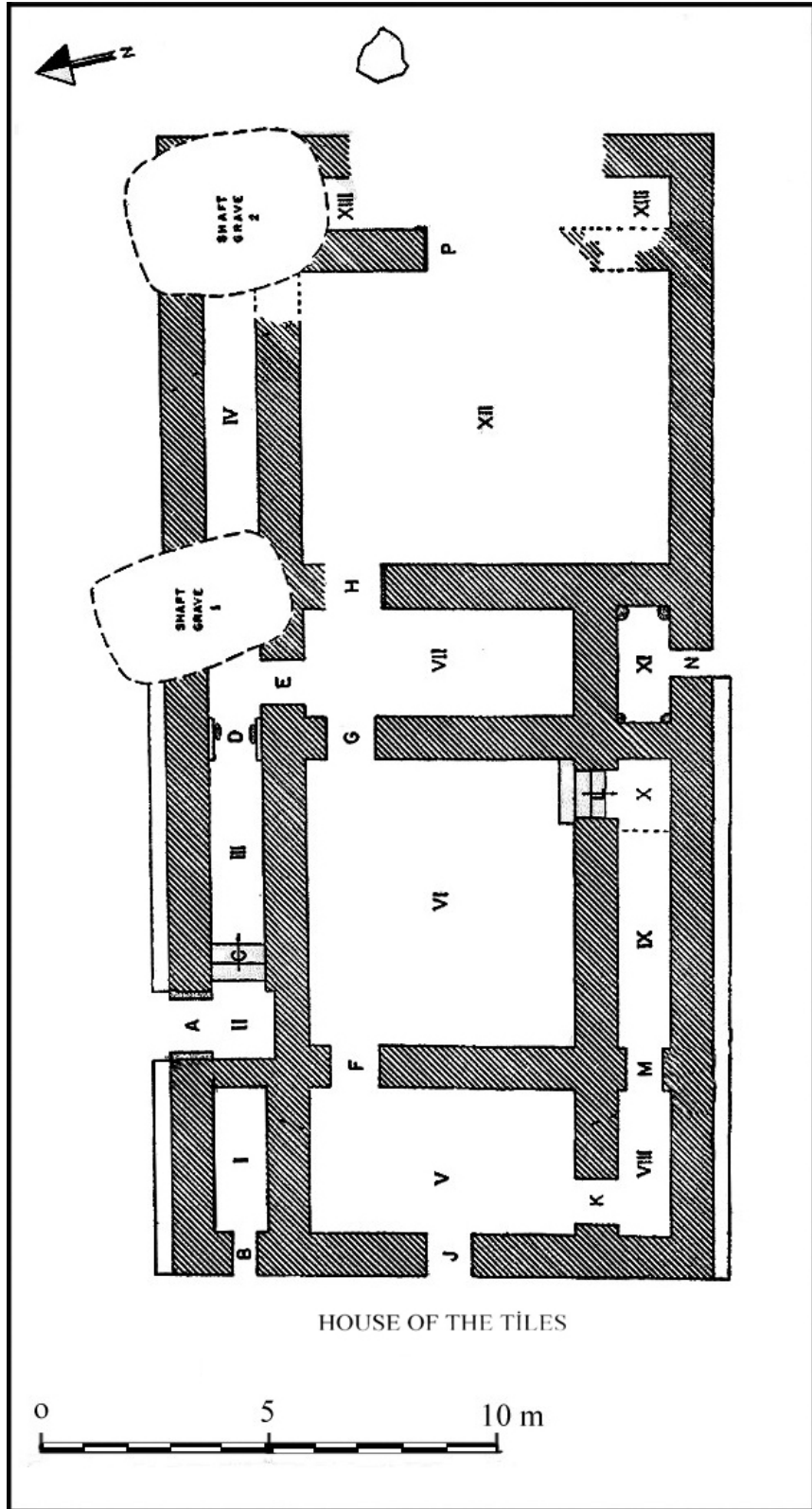
Lerna'da Ortaya Çıkarılan Mimari Kalıntılar

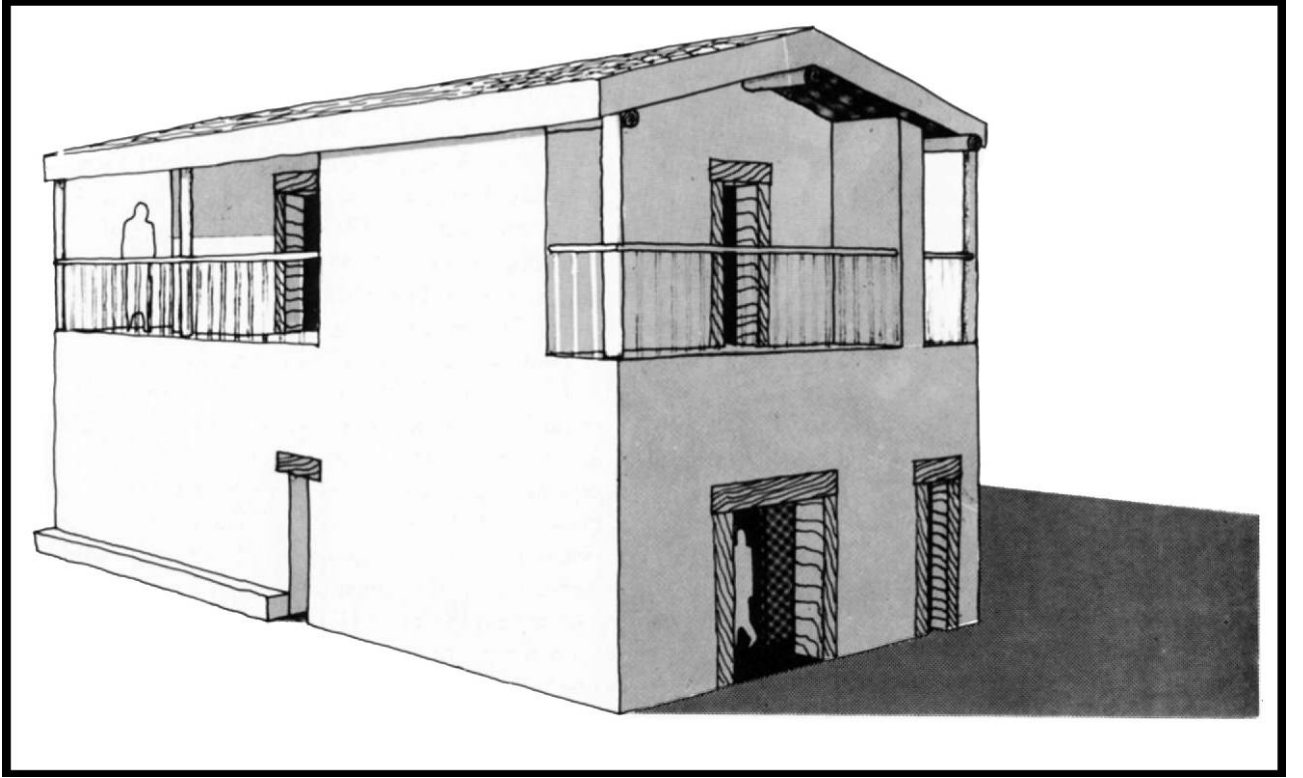
a.Lerna EH II, Neolitik Mimari Kalıntılar ve Tümüls

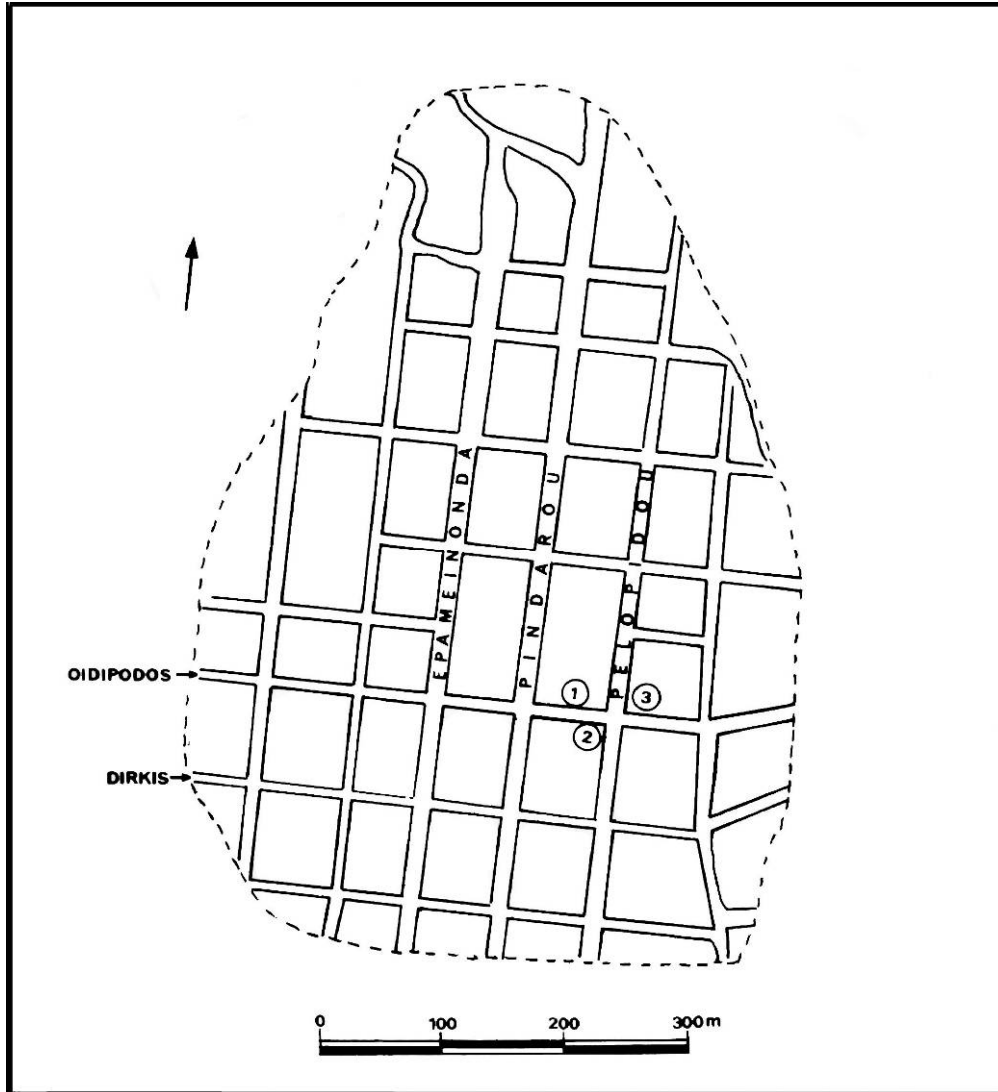
b.Lerna III C Tabakası BG Yapısı (BG Building)

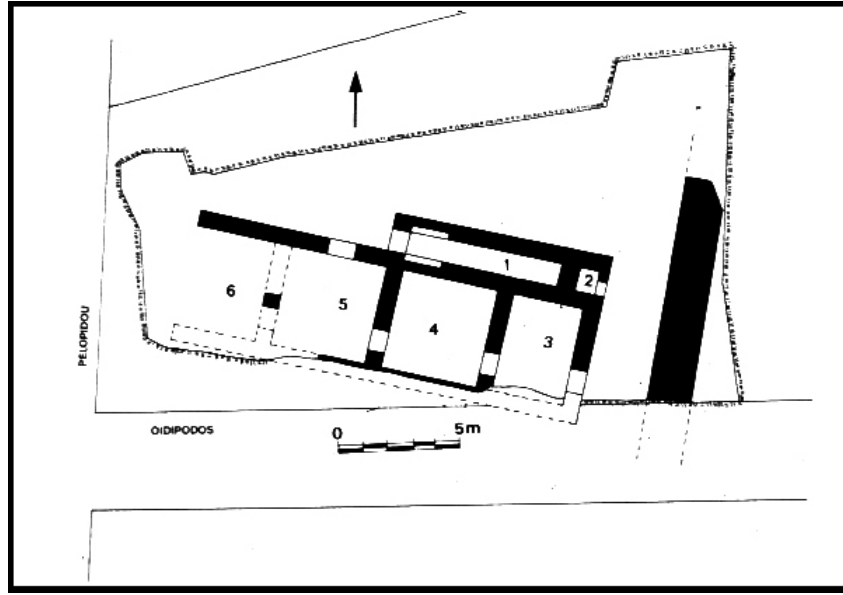
Lerna III D Tabakası Çatı Kiremitli Ev (House of the Tiles)

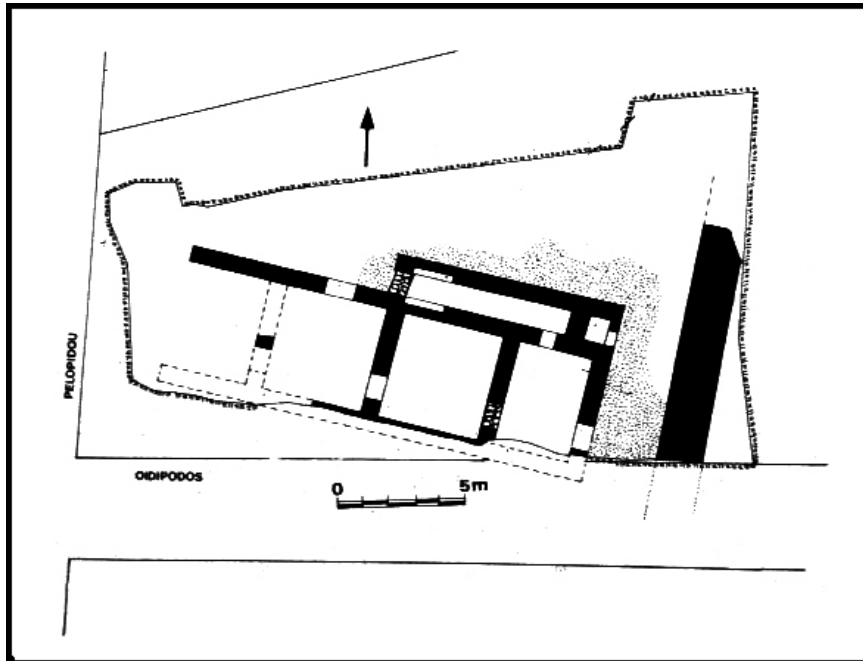
Lerna atı Kiremitli Ev Rekonstrüksiyonu

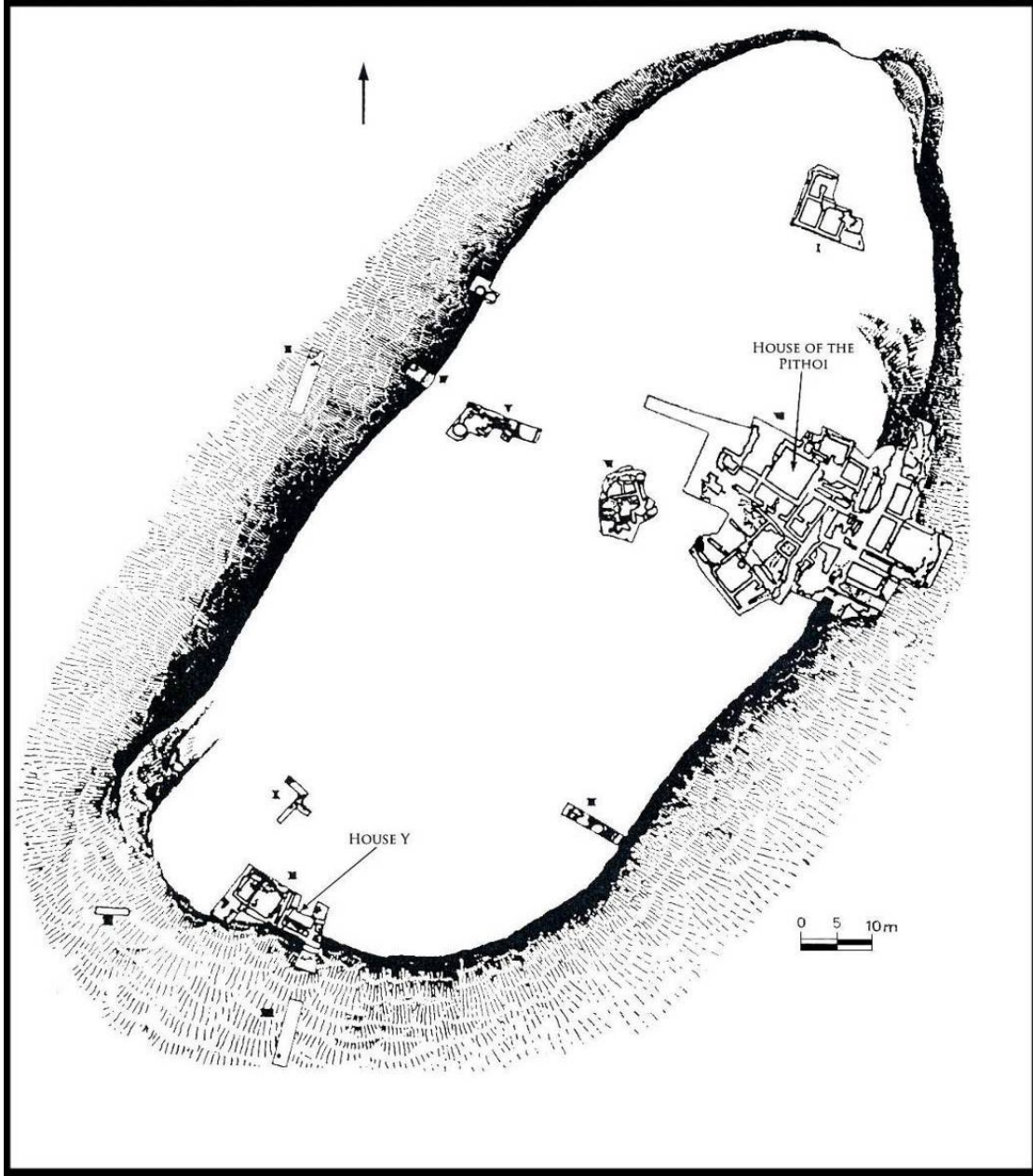
Kadmei Topoğrafik Plan

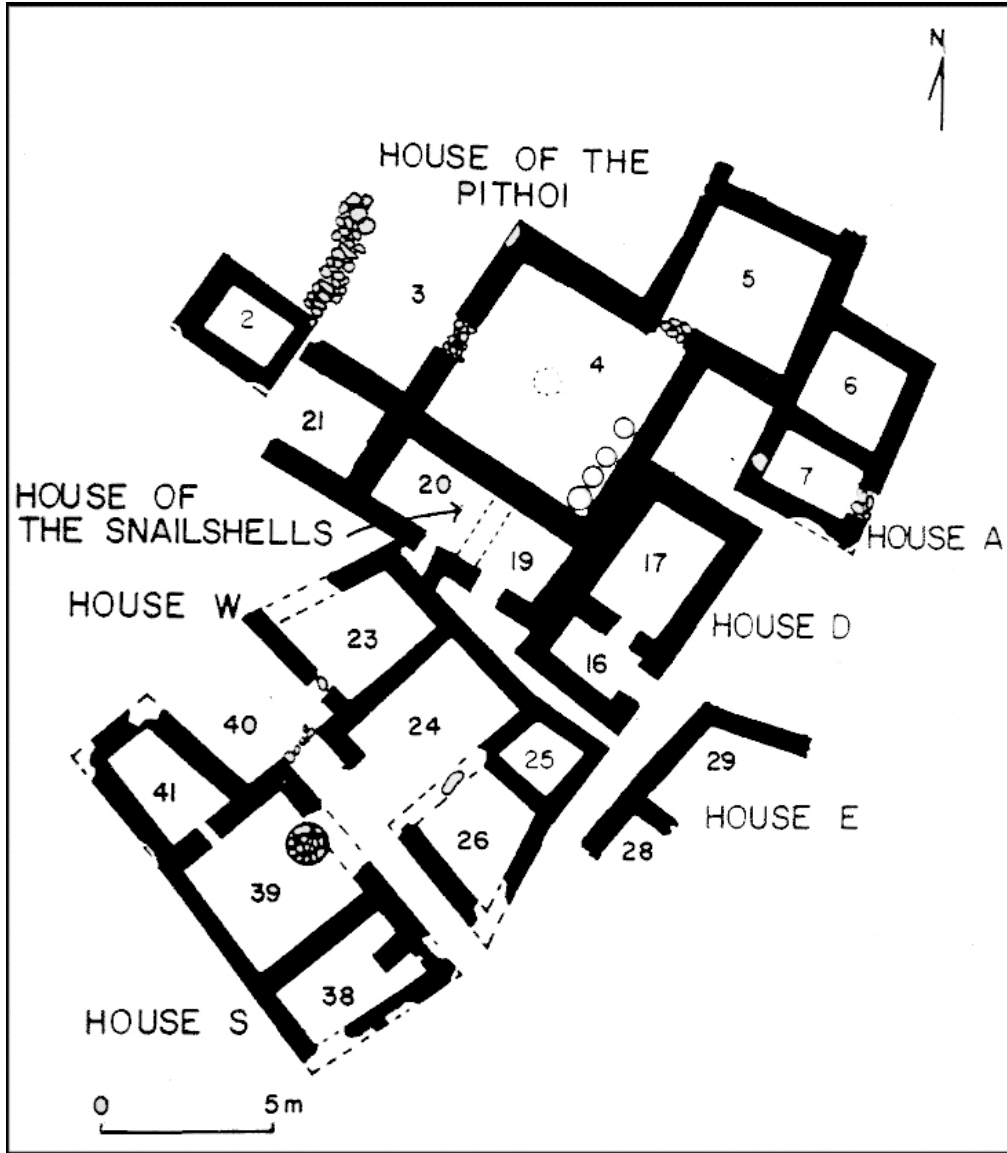
a. Thebes Surla Çevrili Yapı (Fortified Building) A Evresi

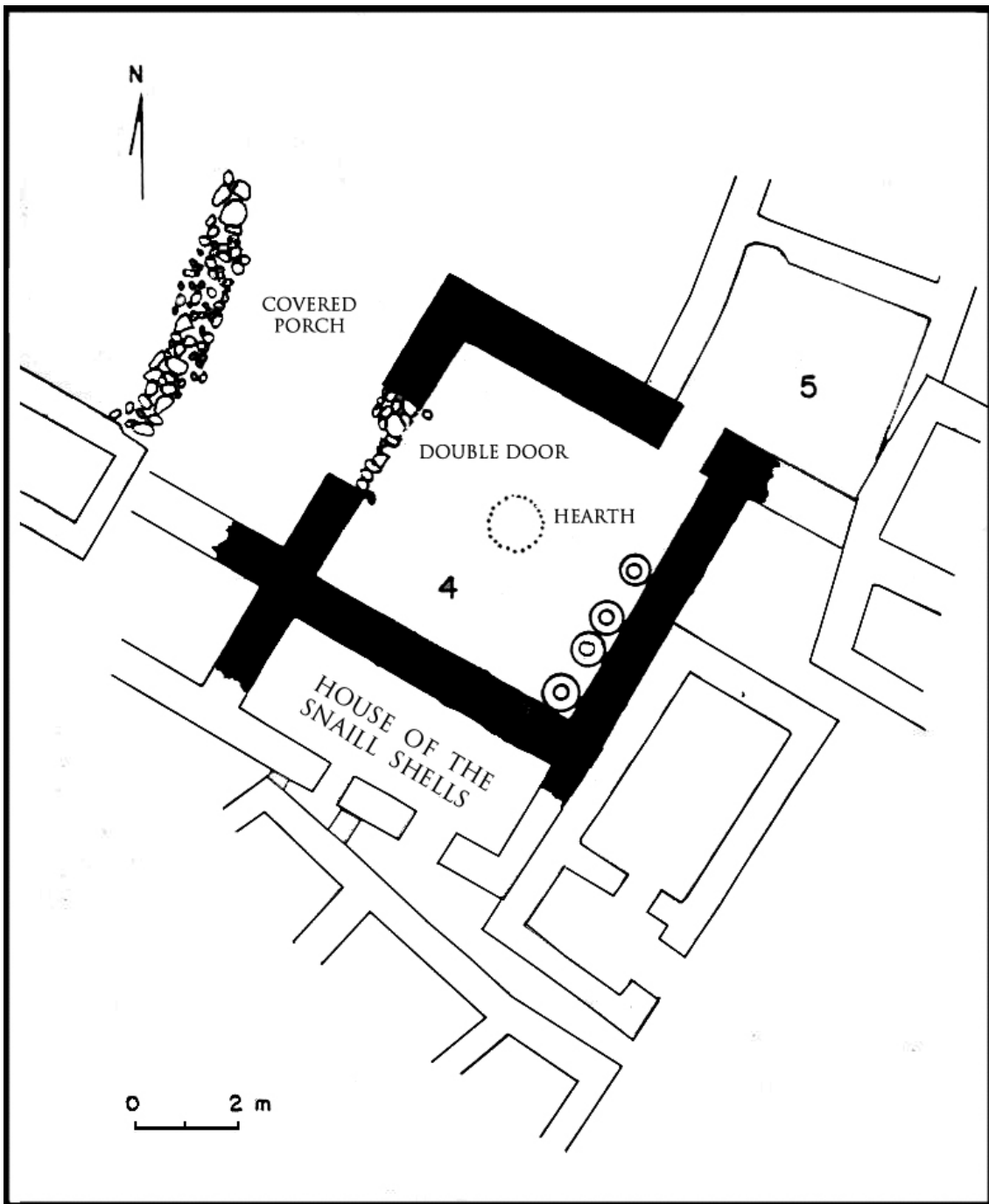
b. Thebes Surla Çevrili Yapı (Fortified Building) B Evresi

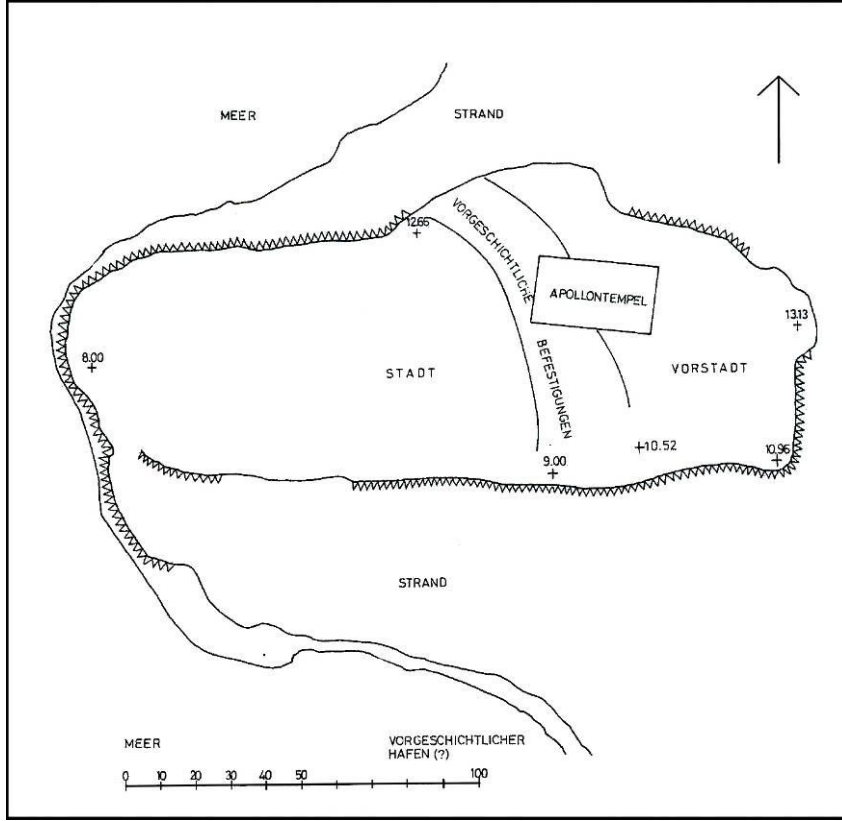
Zygouries Yerleşim Planı

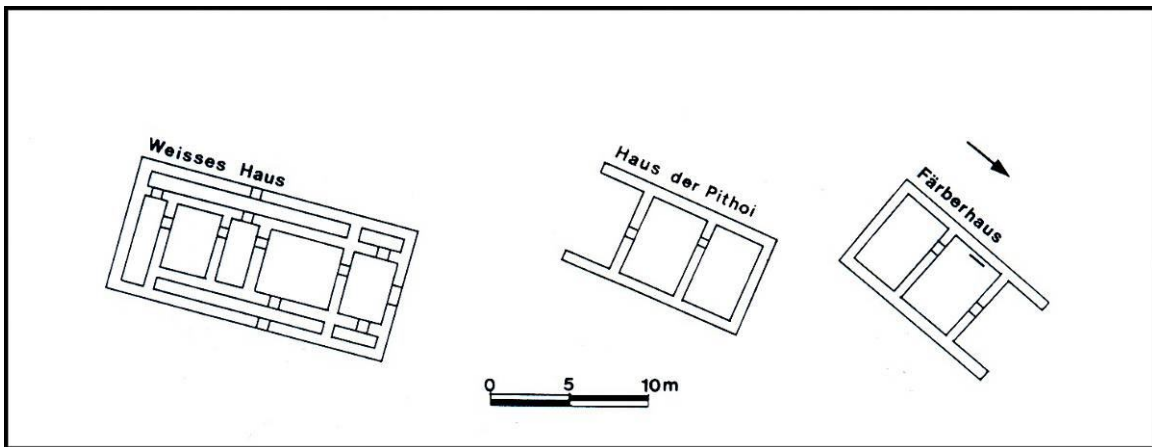
Zygouries EH II Yapı Kalıntıları

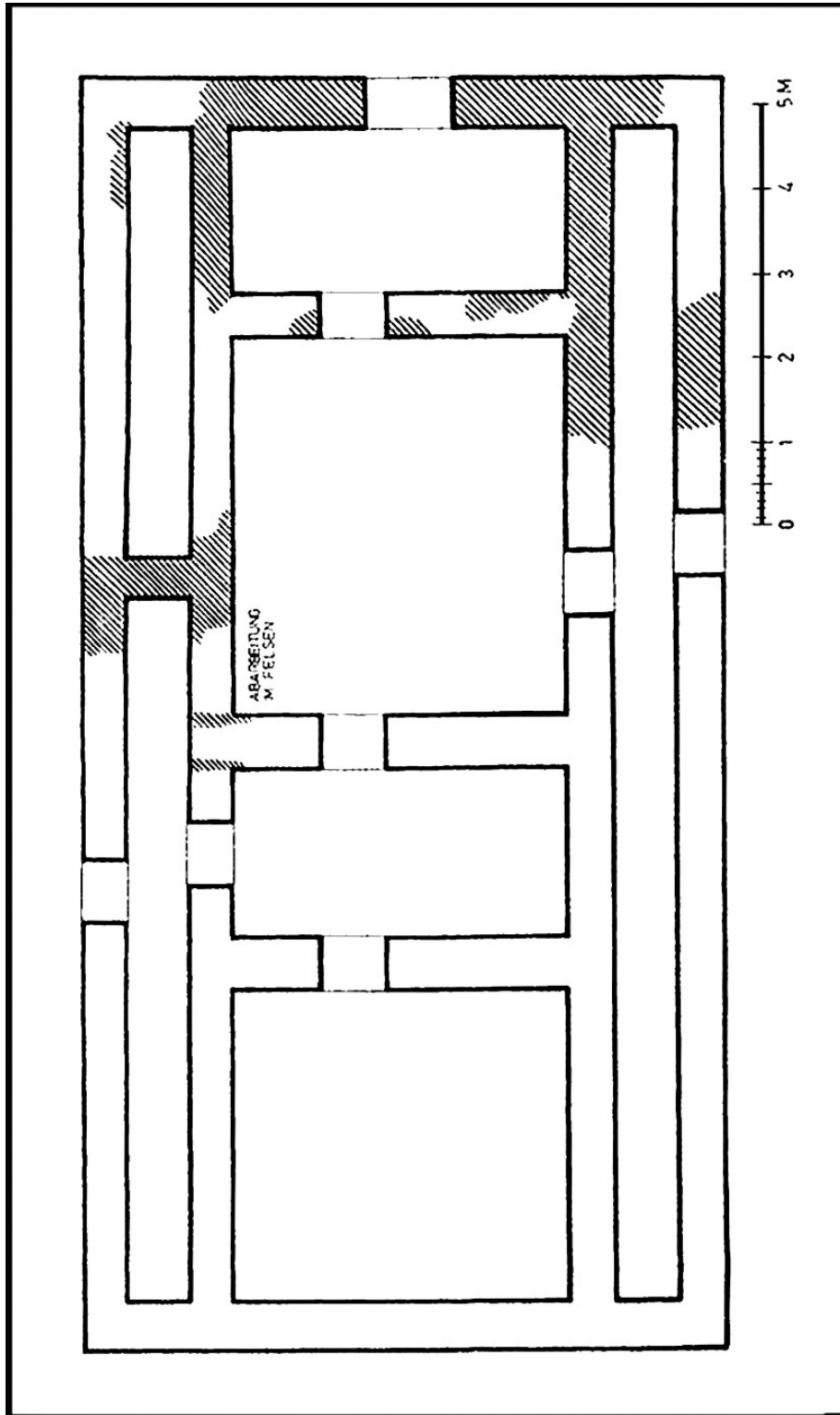
Zygouries Pithos Evi (House of the Pithoi)

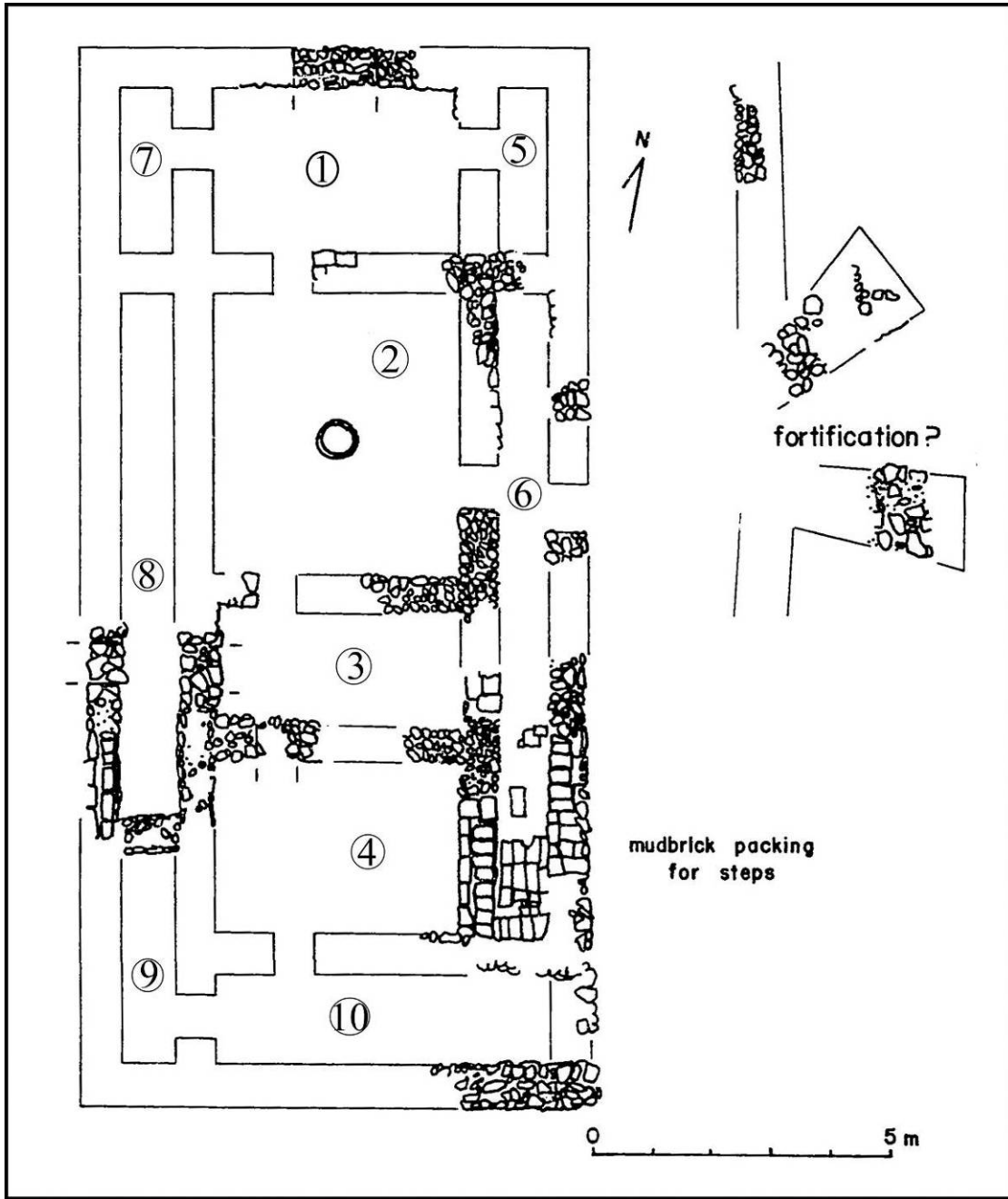
a.Kolonna Topografik Plan

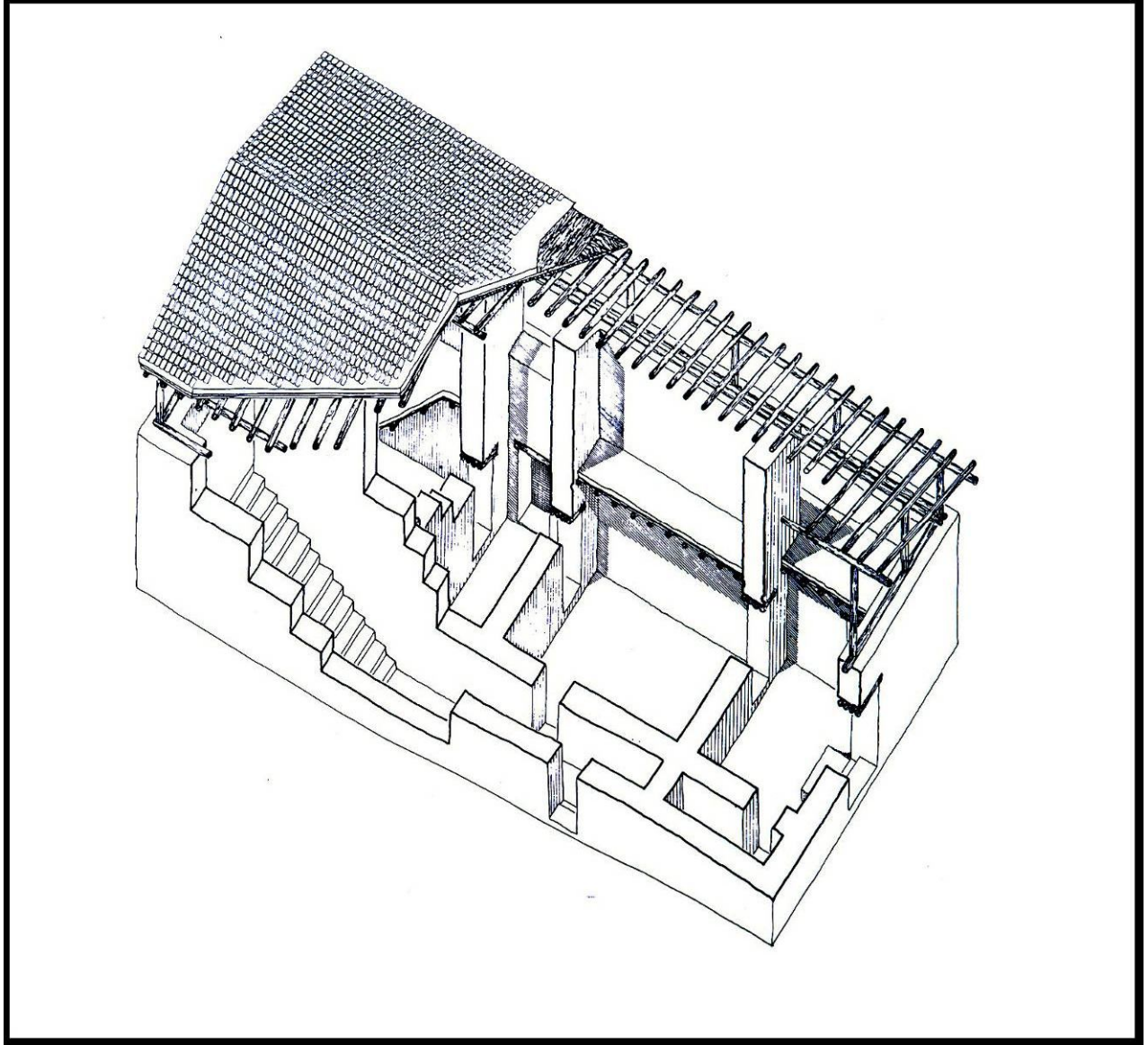
b.EH II Kolonna Kent III Tabakası Yapıları

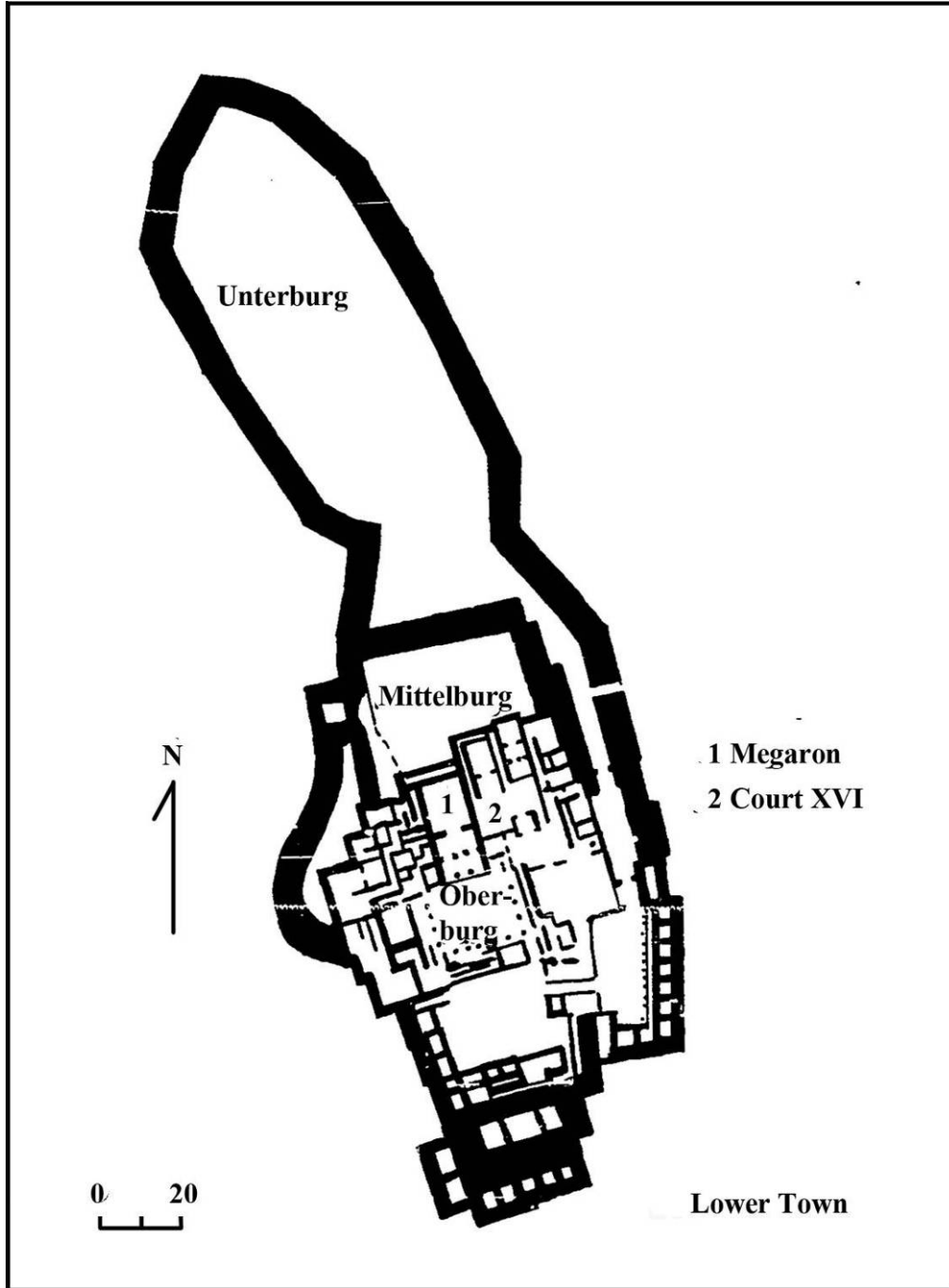
Kaya Kenarındaki Ev (Haus am Felsrand)

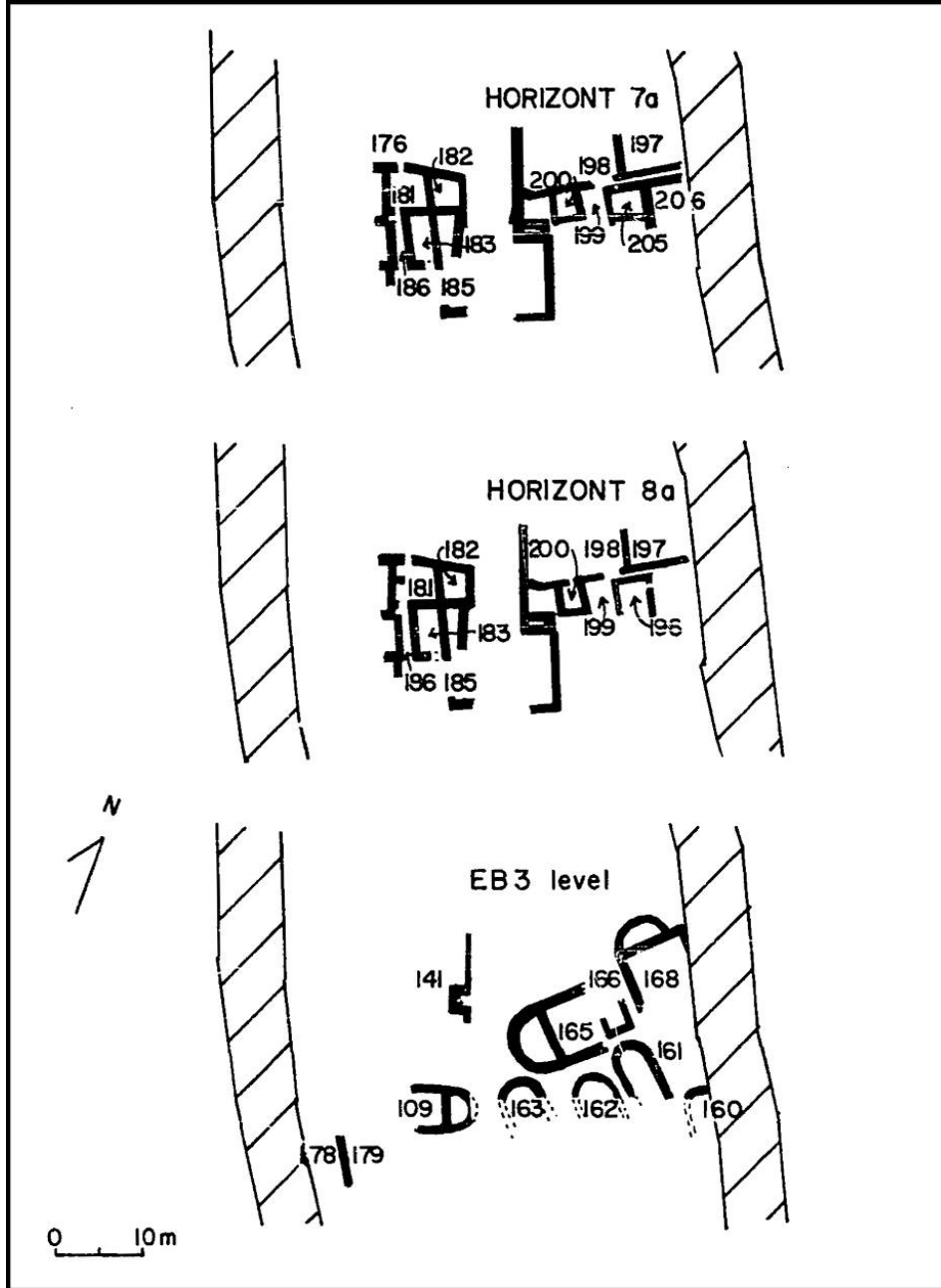
Beyaz Ev (Weises Haus) Yapı Planı

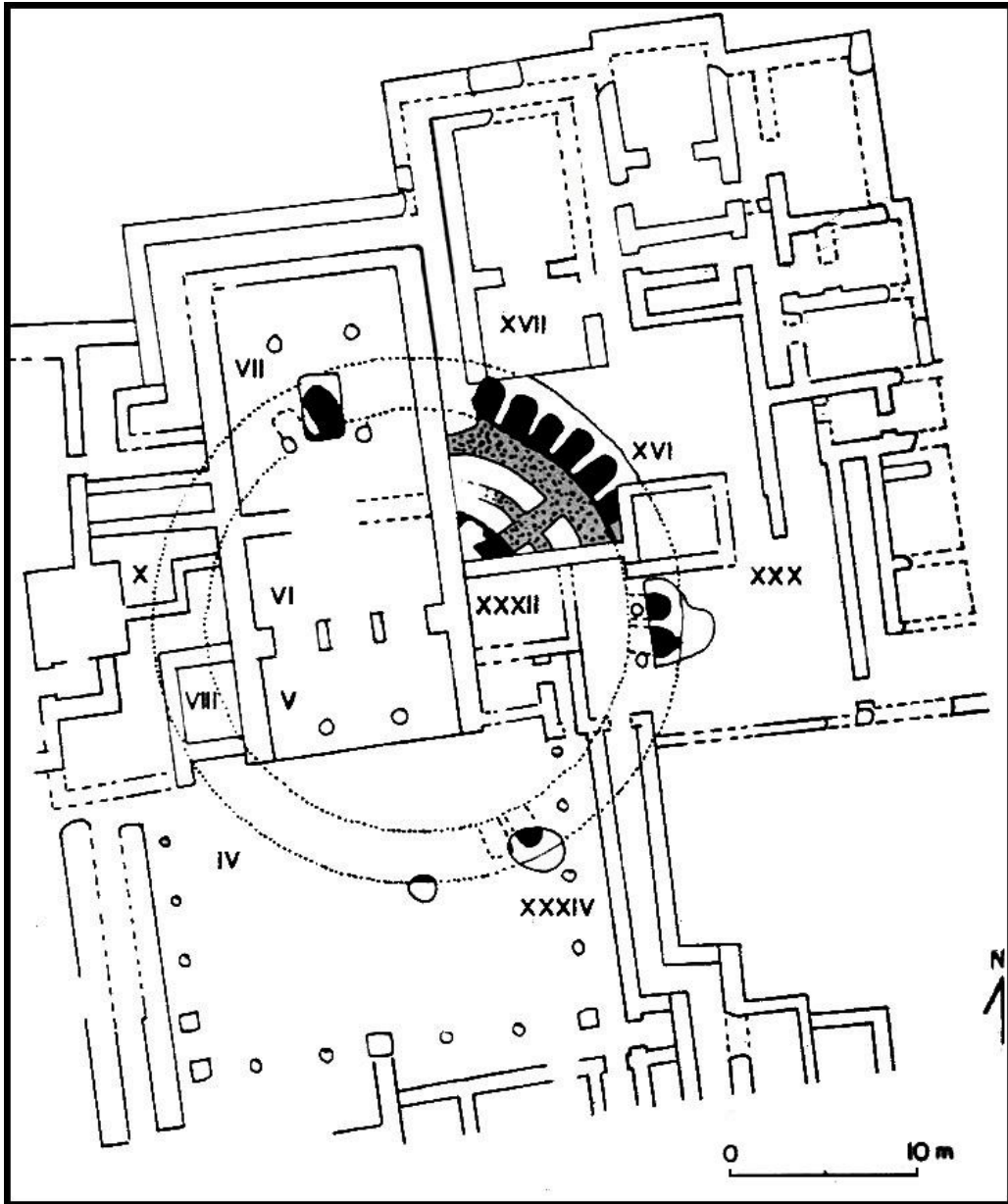
Beyaz Ev İso metrik Plan

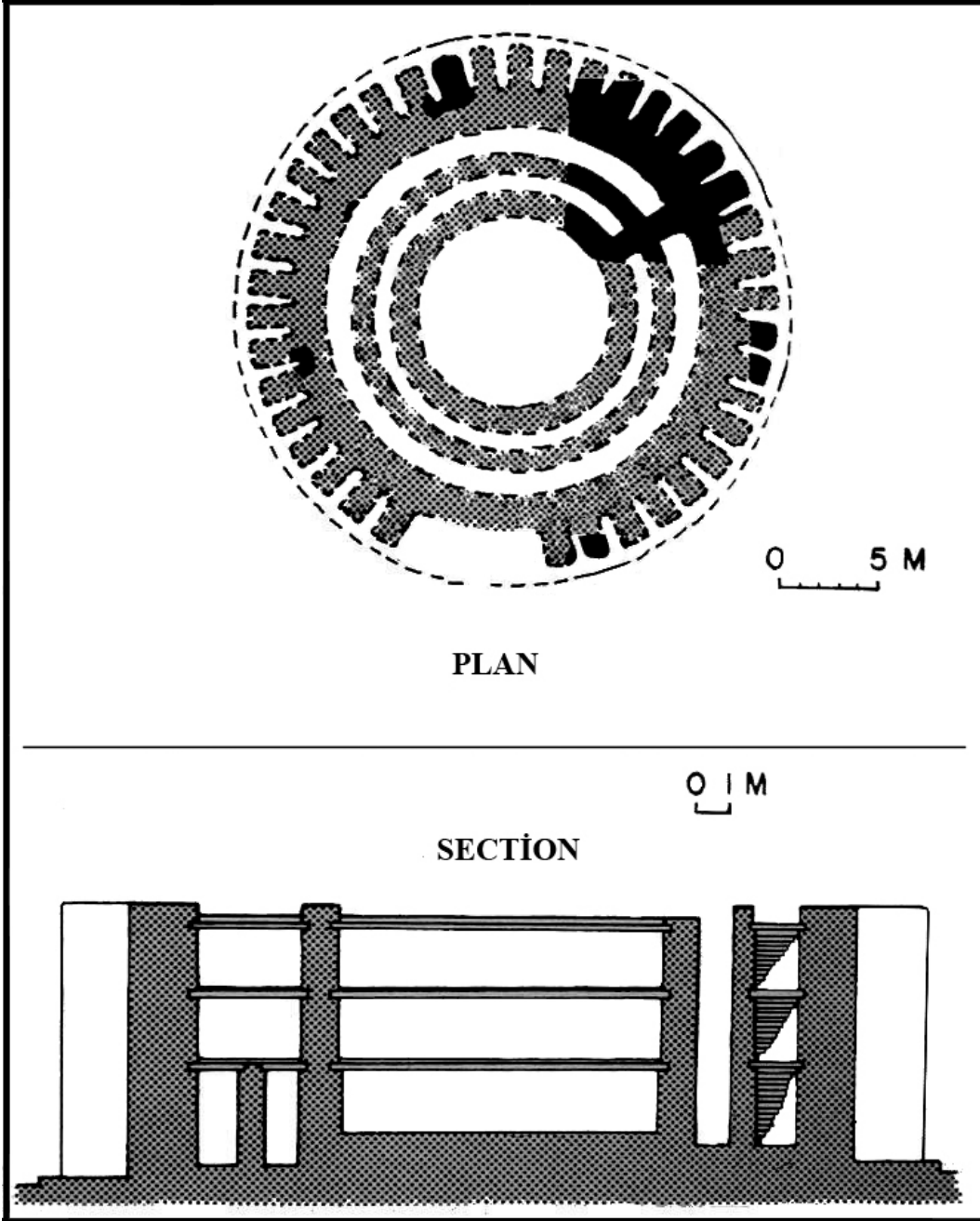
Tiryns Geniş Kazı Alanları

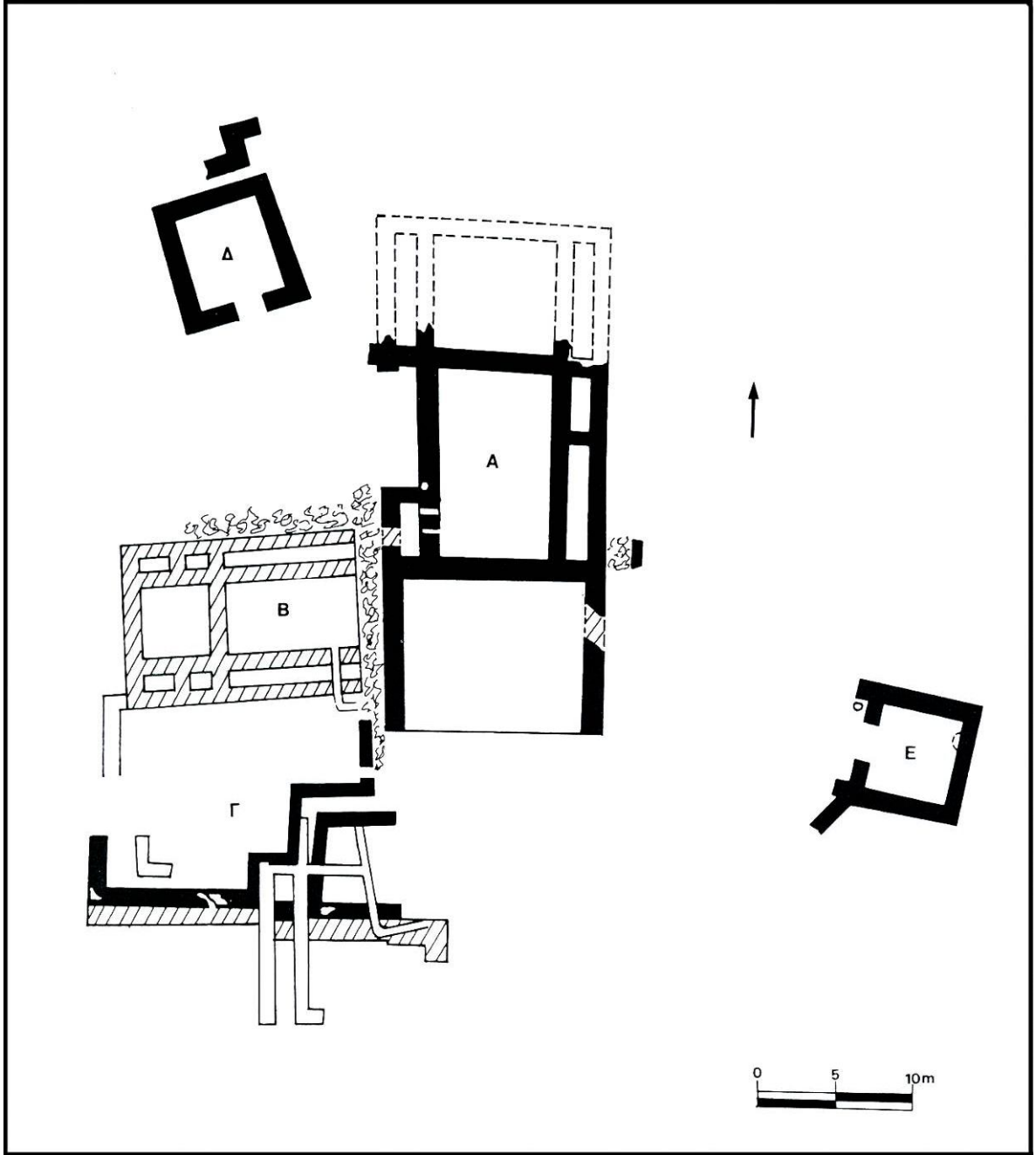
Tirus Aşağı Şehir ETÇ II ve ETÇ III Yapıları

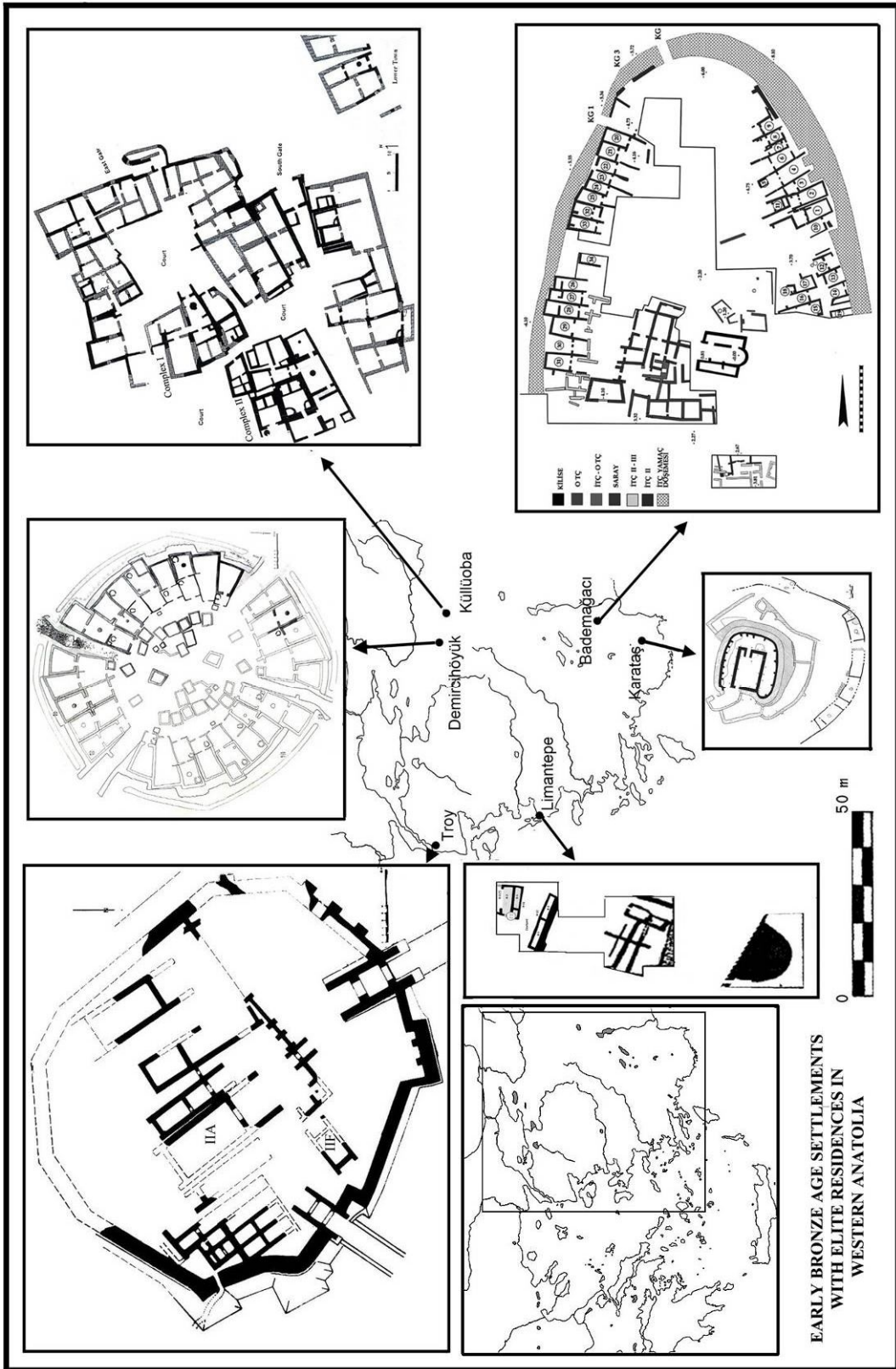
Miken Sarayı Altındaki Yuvarlak Yapı (Rundbau) Kalıntıları

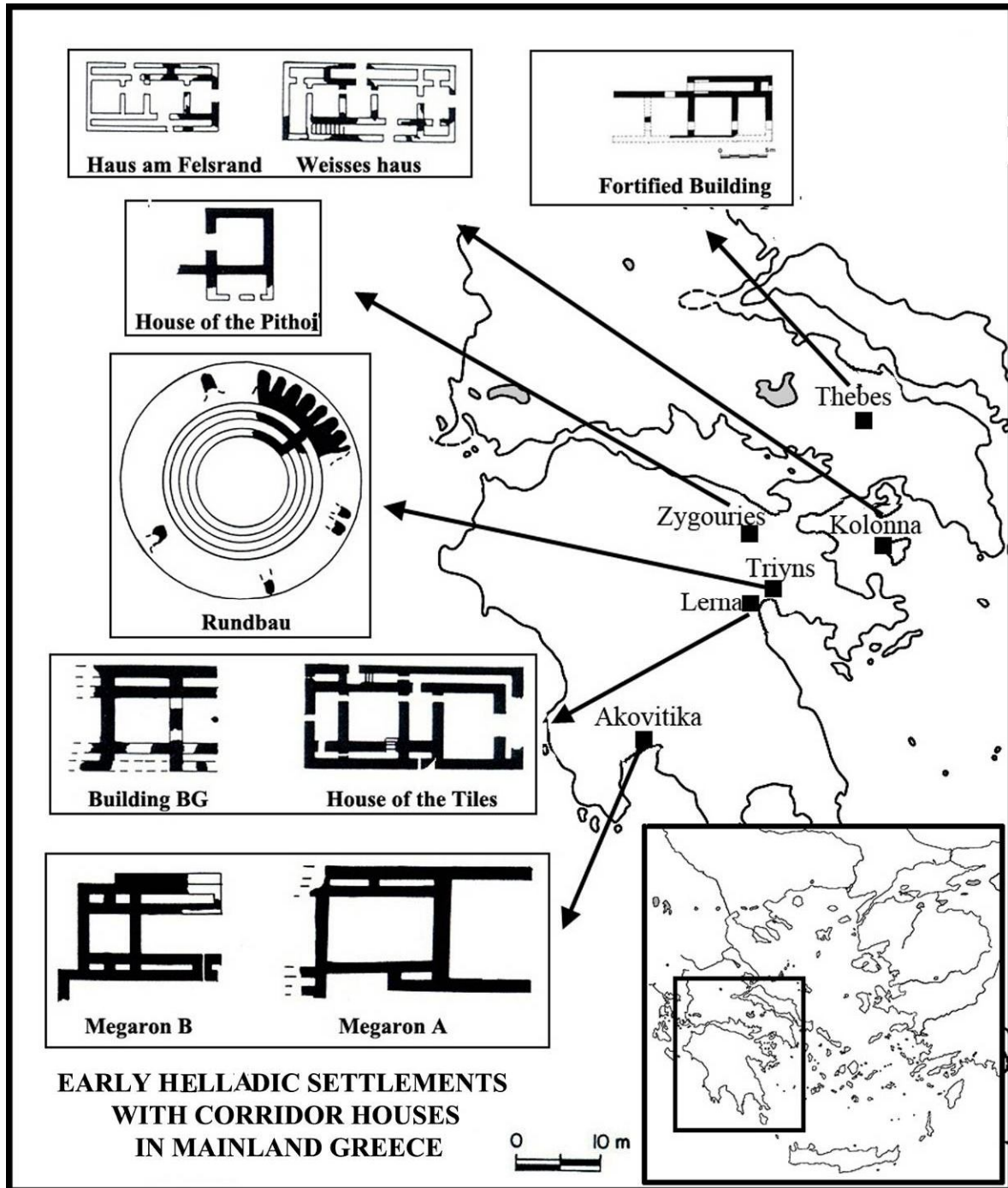
Yuvarlak Yapı (Rundbau) Rekonstrüksiyonu

Akovitika Megaron A ve B

Erken Tunç Çağı Batı Anadolu Yerleşim Planlar

Erken Hellas II Koridorlu Yapılar